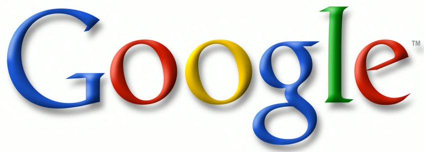
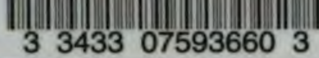
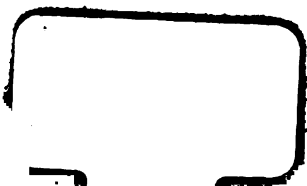

MAGAZIJN

VOOR HET

ARMEN-WEZEN,

IN HET

KONINGRIJK

DER

NEDERLANDEN.

VIJFDE DEEL.

TE LEYDEN, BIJ
D. DU MORTIER EN ZOON,
1822.

INHOUD

VAN HET

VIJFDE DEEL.

SPAAR-

4. Ta-

Ver-

ONDERZOEK, OF DE ARMEN HET REGT HEBBEN, OM VAN DE MAATSCHAPPIJ, INDIEN ZIJ DAARTOE IN STAAT ZIJN, ARBEID, EN ALS ZIJ DAARTOE ONGESCHIKT ZIJN, ONDERSTAND TE VORDEREN?

Dat het één pligt der menschheid en van den Godsdienst is, om in den nood onzer verarmde en gebreklijdende natuurgenooten te voorzien, zal wel niemand tegen spreken; en dat het met eene gezonde staatkunde overeenstemt, om hun dien onderstand te verleenen, opdat de armen den Staat niet gevaarlijk worden, geloof ik ook, dat geen verder betoog noodig heeft.

Ik heb dit onderwerp breeder behandeld, in een onderzoek, geplaatst in het eerste deel van het *Magazijn voor het Armenwezen*, en zal dus alhier daarover niet verder uitweiden. Maar, heeft de arme het regt, om onderstand van de Maatschappij te vorderen? dit is eene vraag, die menigmaal gedaan wordt, en die door eenige anders geachte Schrijvers, zoo als MALTHUS, en ook door den Heer DE JONQUIÈRES (*), ontkennend beantwoord is; en echter schijnt

(*) Zie, *Proeve over de inrigting en de werkzaamheden van een publiek Armbestuur*, door Mr. J. F. DE JONQUIÈRES, Lid van het Koninklijk Armen-Collegie te *Koppenhagen*, geplaatst in het eerste Nommer van het IV. Deel van het *Magazijn voor het Armenwezen*.

schijnt het mij toe, dat het van het grootste aanbelang is, dat men, ten einde te kunnen bepalen, in welke betrekking de armen tot de Maatschappij staan, zich over dit regt een duidelijk denkbeeld vorme.

Toen ik mijn vertoog schreef, onder den titel: *Onderzoek, of het een pligt der menschheid en van den Godsdienst is, om in den nood der armen te voorzien;* heb ik gemeend, mij over het eigenlijke regt der armen op eenen zoodanigen onderstand, niet te moeten verklaren; en geoordeeld mij te moeten bepalen, om aan te toonen, dat het verleenen van onderstand aan onze verarmde natuurgenooten niet alleen een pligt der menschheid en van den Godsdienst is: maar dat het ook eene verpligting is, die op den Staat rust, dewijl de armen voor de rust en de veiligheid der Maatschappij gevaarlijk kunnen worden; omdat uit armen onzedelijke bedelaars, — en uit dezen, op hunne beurt, vagabonden, dieven, roovers en moordenaars geboren worden; en de Staat aan allen veiligheid en bescherming van personen en eigendommen verschuldigd zijnde, het verstandiger is de misdaden voor te komen, dan dat men genoodzaakt zij, die, na de volbrenging, te straffen.

Ik meende, dat deze grond genoegzaam zoude zijn, om de noodzakelijkheid aan te toonen, dat de Staat zich onmiddellijk het lot der armen behoorde aan te trekken, en dat het eene verpligting is, die op het geheele ligchaam der Maatschappij rust, om in den onderstand der armen te moeten voorzien; en begreep toen, uit dien hoofde, de beslissing der vraag omtrent het regt der armen op onderstand, onaangeroerd te kunnen laten. Doch sedert ontwaard hebbende, dat bij verschillende lieden het begrip be-

stond,

stond, dat de Gouvernementen geen regt zouden hebben, om eene Armentax of Armenbelasting, geëvenredigd naar de behoeften der armen, te heffen; en dit een inbreuk op het regt van eigendom der meergegoede ingezetenen zoude zijn: heb ik gemeend, dat het onvermijdelijk geworden ware, om te onderzoeken, of dit regt der armen op onderstand, wezenlijk bestaat, dan of het slechts eene herfenschim is. Is het eerste waar, dan is de Maatschappij ook schuldig om de daartoe betrekkelijke verpligtingen te vervullen, en zoodanige maatregelen te nemen, waardoor in elken Staat, een geregelde onderstand der armen mogelijk worde gemaakt.

De Staat mag dan dezen onderstand niet meer laten afhangen van de weldadigheid van particulieren of corporatiën, maar eene geregelde verzorging der armen wordt dan eene *onmiddellijke* zaak der Staats-Policie en Oeconomie; en de Gouvernementen hebben niet alleen de onbetwistbare magt, om, tot dat einde, de noodige gelden te heffen; maar dit is dan zelfs eene verpligting. Hoezeer ik voor mij overtuigd ben, dat deze drangreden volkomen onnoodig is, om aan de Gouvernementen het regt te geven tot het heffen eener armentax; dewijl ook, wanneer het volstrekte regt der armen op onderstand konde worden ontkend, niet te min de verpligting op de Maatschappij zoude rusten, om in den nood der armen te moeten voorzien. Doch, laat mij thans een begin maken met te onderzoeken, of, afgeleid uit het maatschappelijke verdrag, de armen een regt op onderstand hebben; en of dit regt *volstrekt* of *voorwaardelijk* is.

Wanneer wij ons den mensch in den natuurstaat voor-

voorstellen, in een land waar overvloed van vruchten en wild gedierte, dat tot voeding verstrekken kan, voorhanden is, is het klaarblijkelijk, dat elk daarop een gelijk regt heeft, en elk neemt wat hij zonder moeite verkrijgen kan. Maar weldra zullen de levensmiddelen, die de grond zonder bearbeiding voortbrengt, zeldzamer worden, en slechts de stoutmoedige jager zal zich het noodige wild kunnen verschaffen. Men is er nu op bedacht, om eenige dieren tam te maken, en die aan te fokken, opdat men zich door hunne melk moge voeden; of ook, om eenige hunner jongen tot voedsel te kunnen slagten: het verzorgen dezer dieren kost echter moeite, en men wil dus ook daarom uitsluitend de vruchten dezer zorg en arbeid genieten.

Een ander bezaait een stuk gronds met kruiden en planten; — zorgt voor den wasdom derzelve, door den grond van onkruid te zuiveren, en de jonge planten te begieten: en daar ook dit hem arbeid veroorzaakt, wil hij de vruchten derzelve aan geenen ander' mededeelen.

Dit is toch wel de oorsprong van het regt van eigendom. Intusschen is dit eerste regt van eigendom geenszins gewaarborgd, en aan vele gevaren blootgesteld: de kudde van het tamme vee wordt menigmaal door wild gedierte aangevallen; of ook wel maakt zich een sterkere met geweld meester van de vruchten, die door een' ander' zijn aangekweekt.

Het algemeen belang vordert dus, dat men zich in eene Maatschappij vereenige, om zich tegen de aanvallen van het wilde gedierte onderling te verdedigen; en om den zwakken tegen de willekeur van den sterken te beschermen.

Het

Het eerste oogmerk, waarom men tot deze vereeniging toetreedt, kan echter geen ander zijn, dan *zelfbehoud.* Voor de waarborging van hetzelve, staat men een gedeelte van zijne individuëele vrijheid af; en verbindt men zich om het regt van eigendom van een ander te erkennen: dit zelfbehoud moet dus, door de Maatschappij, aan elk harer Leden verzekerd worden, en maakt den eersten grond of het beding van het Maatschappelijke verdrag uit. Zich onderling te beschermen en te verdedigen, is de tweede voorwaarde: door deze echter als de eerste bedinging van het Maatschappelijk verdrag aan te merken, geloof ik dat het begrip is ontstaan, dat elk Lid van de Maatschappij niet meer kan vorderen dan zekerheid en bescherming, veiligheid van persoon en eigendom; en dat dus ook de armen geene andere regten dan deze bescherming kunnen inroepen; zoo dat alles, wat men meerder voor hun doet, eene vrijwillige daad van *menschlievendheid* blijft, waar op zij geene aanspraak kunnen maken.

Dat echter de armen, op grond van het Maatschappelijke verdrag, het noodige levensonderhoud, (mits in vergelding van arbeid, indien zij daartoe in staat zijn,) vorderen kunnen, en dat dit geenszins het regt van eigendom kwetst, meen ik te kunnen bewijzen.

De waarborging van elks individueel *zelfsbehoud* is toch de eerste grond van het Maatschappelijke verdrag; en ik kan mij geen ander doeleinde van hetzelve voorstellen. Want, is de ongelukkige, onder de bescherming van het Maatschappelijk stelsel, blootgesteld om onmisbaar te moeten verhongeren, zoo is zijn toestand ellendiger, dan wanneer hij zich aan alle de gevaren van den natuurstaat zage blootgesteld.

Laat ons echter nu verder de Maatschappij in hare ontwikkeling volgen. Gewoonlijk zijn de Maatschappijen, die zich eerst uit den natuurstaat verheffen, nog aan geenen vasten woonoord verbonden. De mensch, het wilde en onzekere jagersleven verlaten hebbende, is gewoonlijk herder en veehoeder vóór dat hij landbouwer wordt. Men trekt dus met zijne kudde en have rond, en slaat zijne woning dáár op, waar de rijkste weiden zijn; en deze weiden zijn, in dien toestand der Maatschappij, nog geen individueel eigendom. Wanneer echter de bevolking toeneemt, verandert gewoonlijk de levensaard; men verlaat het rondzwervende herdersleven, en legt zich meer bepaald op den Landbouw toe; ieder neemt veelal zoo veel gronds in bezit, als hij met zijn huisgezin kan bebouwen; ook somtijds meer; — hij bouwt zich daarop eene blijvende woning; — en de ongehuwde zoons en dochters bearbeiden den grond met hunne ouders; doch worden door deze in vergelding van hunnen arbeid gevoed. Wanneer zij in den echt treden, nemen zij gewoonlijk een aangrenzend stuk onbebouwden grond in bezit, en bouwen, op hunne beurt, eene eigene hut. Maar bij eene toenemende bevolking heeft weldra elk stuk gronds in den omtrek zijn' eigenaar. Eenige lieden verbinden zich nu, om zoodanige eigenaars van gronden, welke meer lands hebben dan zij zelven kunnen bearbeiden, in dien arbeid te helpen; doch onder beding, dat zij door hen zullen worden gevoed, of, in vergelding van hunnen arbeid, een deel van de vruchten der aarde zullen ontvangen.

Ziet hier de oorsprong van alle daglooners, en huurders of pachters van landerijen.

Andere lieden, die bijzonder in de jagt uitmunten, leg-

leggen zich hoofdzakelijk op dit bedrijf toe; en staan een gedeelte van het door hun gevelde wild, of wel deszelven vellen of huiden, aan anderen af, om daartegen een gedeelte der door hun geteelde vruchten der aarde in te ruilen. Even zoodanig handelen diegenen, die aan de oevers van vischrijke rivieren wonen, en meer visch vangen, dan zij tot eigen gebruik noodig hebben.

Ziet daar, de eerste natuurlijke ruilhandel.

Aanvankelijk, en in de kindschheid der Maatschappij, bouwt ieder zich zijne eigene hut, vervaardigt zich, uit de vellen der dieren, die hij gedood of ingeruild heeft, zijne kleeding, — vlecht de mat waarop hij slaapt, maakt zijn eigen speer of boog en pijlen, — en vervaardigt de weinige stukken huisraad en ruwe gereedschappen, die voor zijne geringe behoeften *toereikende zijn.* Maar weldra worden deze behoeften uitgebreider, en de een of ander verkrijgt eene bijzondere hebbelijkheid, in het bereiden der huiden, het bouwen van huizen, of het smeden van gereedschappen of wapens, of eindelijk in het vervaardigen van de eene of andere kleedingsstoffe.

Elk legt zich dan, bij eene meerdere ontwikkeling der Maatschappij, op eene bijzondere bezigheid toe; met oogmerk om voor hetgene hij vervaardigt, levensmiddelen in te ruilen.

Ziet hier de oorsprong der handwerken en fabrijken.

Het stilzwijgende verdrag is en blijft echter altijd: „ ik zal, tot gerijfelijkheid der Maatschappij, mij op deze of gene bezigheid toeleggen, en voor een ander arbeiden, in plaats van zelf de aarde te bewerken; doch mijn levensonderhoud moet mij daarvoor verzekerd zijn."

Hoe meer nu de Maatſchappij beſchaafd wordt, hoe meerdere kunstmatige behoeften zich opdoen, en dus ook, hoe te zamen geſtelder het Maatſchappelijke ſtelſel, en hoe grooter het aantal dergenen wordt, die, op de eene of andere wijze, direct of indirect, voor de bezitters der liggende gronden werken. Echter, hoe ingewikkeld ook de onderſcheidene betrekkingen van de Leden der Maatſchappij tot elkanderen zijn mogen, de grond van het onderlinge verdrag blijft altijd dezelfde; namelijk, dat door de Maatſchappij, zoo lang er ſlechts levensmiddelen voor *allen* voorhanden zijn, aan elk het noodige levensonderhoud verzekerd en gewaarborgd worde; — maar dat elk daarentegen arbeid in vergelding moet geven. Want men kan zich niet voorſtellen, dat iemand dwaas genoeg zoude zijn, om tot een Maatſchappelijk verdrag toe te treden, of Lid eener Maatſchappij te willen worden, in welke hij, bij de veiligſte beſcherming, het vooruitzigt had om van honger te moeten omkomen. Men kan het niet genoeg herhalen: niet alleen veiligheid en beſcherming; maar de waarborging en verzekering van het zelfsbehoud van ieder Lid der Maatſchappij, is de bedoeling, is de eerſte grondſlag van het Maatſchappelijk verdrag.

Het zij mij vergund, dit door een voorbeeld te mogen ophelderen.

Ik ſtel, dat, door eene hoogere magt, *tien* lieden op een eiland zijn geplaatst, dat genoegzamen grond onthoudt om *honderd* lieden te kunnen voeden. Deze tien lieden echter, als de eerſte inwoners zijnde, verdeelen den grond onder zich, en eigenen zich denzelven toe. Vervolgens worden, door die zelfde hoogere magt, nog *negentig* andere lieden op dat zelfde

eiland geplaatst. Nu zullen deze honderd lieden te zamen een verdrag aangaan: de eerste tien zeggen tegen de andere negentig: „ wij zijn eigenaars van den grond; en de vruchten, die dezelve op kan leveren, behooren ons: maar, daar wij al den grond, die ons eigendom is, niet zelf kunnen bebouwen, bieden wij aan dertig van u aan, om ons in de bebouwing van den grond te helpen; doch daarvoor zullen wij u voeden, en dus zult gij uwen handenarbeid in vergelding van uw voedsel geven."

Deze bedinging is aanneembaar. Aan veertig anderen zeggen zij: „ gij zult voor ons huizen bouwen, kleederen maken, gereedschappen vervaardigen enz., en ook in ruiling daarvan zullen wij u voedsel geven: — maar voor u, andere twintig, hebben wij geen' arbeid; bescherming zullen wij u echter verleenen; niemand zal u beleedigen, niemand u slaan of mishandelen; maar aan ons eigendom moogt gij niet raken; of wij zullen u straffen: ziet dat gij leeft, lucht en water hebt gij vrij; en hebben wij eenige levensmiddelen overig, die wij voor ons zelven of voor onze beesten niet noodig hebben, dan zullen wij u, uit barmhartigheid, somtijds iets daarvan geven."

Zouden nu niet deze twintig de grootste dwazen zijn, om een Maatschappelijk verdrag van dien aard, aan te gaan? en kunnen zij niet met volle regt zeggen: „ de hoogere magt, die ons alle honderd op dit eiland geplaatst heeft, heeft dit gedaan, dewijl dezelve wist, dat er genoegzame grond voorhanden was om honderd menschen te voeden; zij heeft ons niet op dit eiland verbannen, om van honger om te komen; maar zij heeft gewild, dat wij twintig er niet minder dan de overige tachtig leven zouden, en dus

een aandeel zouden bekomen in de levensmiddelen die de grond voortbrengt, of voortbrengen kan: wij vorderen dus grond, om te bebouwen, of, geeft ons werk en neemt onzen arbeid in vergelding der ons benoodigde levensmiddelen; wat baat ons de bescherming, die gij ons aanbiedt, wanneer wij toch onder die bescherming van gebrek moeten omkomen? wij willen in een zoodanig maatschappelijk verdrag niet deelen, en erkennen, op de voorwaarden die gij ons voorschrijft, uw regt van eigendom niet."

Ziet men dus niet, uit dit voorbeeld, dat niet alleen bescherming en veiligheid van persoon en eigendom; maar de verzekering van het noodige levensonderhoud aan elk, zoo lang de aarde de noodige levensmiddelen voor *allen* kan opleveren, het eerste doel van het maatschappelijk verdrag is?

Misschien zal men mij echter hierop antwoorden: „het geval is niet hetzelfde; er is geene kwestie van een onderling contract, dat gesloten of verworpen kan worden: de armoede ontstaat door het toenemen der bevolking; het kind, dat dus van arme ouders geboren wordt, heeft alleen zijnen toestand aan de onberadenheid zijner ouders te danken: de Maatschappij heeft zoo vele arbeiders niet noodig; en deze nieuwe wereldburger kan niet vorderen, om, ten koste van anderen, onderhouden te worden: de een of ander zal hem misschien uit medelijden iets geven; maar de Maatschappij kan zich zijn lot niet aantrekken; zij heeft hem niet in de wereld geroepen; de gronden zijn verdeeld en hebben alle hunne eigenaars, die dezelven tot hun voordeel, of tot hun genoegen gebruiken, zoo als zij dit verkiezen; en die kunnen daarvan niet beroofd worden; ook alle ambachten zijn

ver-

vervuld; — met één woord, de Maatschappij heeft dit nieuwe lid niet noodig, en voor niet kan en wil dezelve hem niet voeden; de Staat is aan de ingezetenen niets dan veiligheid en bescherming verschuldigd, en kan in de afzonderlijke betrekkingen van elk bijzonder lid onmogelijk treden: dit nieuwe lid der Maatschappij moet dus zien, hoe hij te regt komt, en kan hij zich zelven niet helpen, dan moet hij verhongeren; het is de schuld der Maatschappij niet, hij moet zijn lot alleen aan zijne ouders wijten."

Ongevoelige schepselen, die zoo redeneren kunnen. Heeft God niet in den mensch het verlangen ingeschapen, om zijn geslacht voort te planten? waren zijne ouders misdadig, omdat zij aan deze natuurwet beantwoordden? en moet nu dat wezen, hetwelk in alle gevallen niet gezegd heeft: *ik wil geboren worden*, daarvoor boeten? God heeft hem op de wereld geplaatst; en als wereldburger treedt hij onder u, in dat land op, alwaar hij het eerste het daglicht heeft aanschouwd; — als lid der Maatschappij eischt hij zijn aandeel in de vruchten der aarde te ontvangen, zoo lang gij niet bewijzen kunt, dat de aardbol voor alle deszelfs bewoners geene genoegzame levensmiddelen opbrengt of opbrengen kan. Is een beperkt land waarlijk te over bevolkt, dan is het de heilige pligt van het Gouvernement, om volksverhuizingen voor te bereiden, en op eene geregelde wijze uit te zenden; en tot zoo lang moet elke Staat zorgen, dat een iegelijk het noodige voedsel verkrijgen kan, doch heeft zeker het regt om arbeid in vergelding te vorderen: de nieuwe wereldburger die geboren wordt, staat in hetzelfde geval als de twintig lieden op het

door

door mij aangehaalde eiland, die door eene hoogere magt op hetzelve waren geplaatst, en aan wien men, niet tegenstaande er genoegzame grond was, om allen te kunnen voeden, zoo wel grond als levensmiddelen weigerde, dewijl men verklaarde, hunnen arbeid niet noodig te hebben: de geheele aardbol, en niet een afzonderlijk land, staat gelijk met het eiland waarvan wij gesproken hebben.

De wereldburger, die van God het aanwezen ontvangen heeft, heeft even zoo goed, als deze door eene hoogere magt op dit eiland geplaatste twintig lieden, het regt, om te zeggen: „ik wil geen lid eener Maatschappij zijn, waarin ik verhongeren moet: ik wil arbeiden; doch eisch, in loon van mijnen arbeid, de noodige levensmiddelen: en is het in uwen afzonderlijken Staat zoo geschapen, dat gij voor mij geen' arbeid hebt, of mij dien niet geven wilt, dan moet gij mij, ten koste van het algemeen, voor niet onderhouden, of naar een ander land doen overvoeren, alwaar ik voor mij en de mijnen een middel van bestaan kan vinden."

Dit kan, naar mijn oordeel, de arme, uit kracht van het maatschappelijke verdrag, met volle regt vorderen.

Uitzendingen van coloniën naar buiten 's lands, mits deze volksverhuizingen met orde bestuurd worden, en met de noodige zorgvuldigheid worden voorbereid, zijn geen ongeluk, en zulks strijdt geenszins tegen de orde der Natuur.

Het kan zelfs prijzenswaardig zijn, dat men in tijds hierop bedacht zij, en de middelen daartoe voorbereide: doch ik geloof niet, dat tot nog toe vele landen in *Europa* zoo overbevolkt zijn, dat in

in dezelven geene genoegzame levensmiddelen voorhanden zouden zijn, tot voeding van allen; of dat men de noodige hoeveelheid van levensmiddelen niet zoude kunnen verkrijgen, of door uitbreiding der cultuur, of (in andere landen) door die van buiten 's lands in te voeren, en in te ruilen tegen voorwerpen en producten van nijverheid. Mijns inziens bestaat het gebrek alleen daarin, dat niet elk de middelen heeft, om het noodige aandeel in de voorhanden zijnde levensmiddelen te erlangen.

Doch het is alhier de plaats niet om mij in dit onderzoek te verdiepen (*).

De Aardbol is voorzeker nog niet zoo overbevolkt, dat de grond de voor het menschelijke geslacht benoodigde levensmiddelen niet zou kunnen voortbrengen: en tot zoo lang heeft de arme, als wereldburger, even zoo goed als de rijke, een regt op het voor zijn levensonderhoud benoodigde voedsel; doch dit regt is voorwaardelijk, en hij moet arbeid in vergelding geven: dit meen ik hier boven bewezen te hebben.

Daar nu zelfsbehoud de eerste grondslag van het eenigst denkbare maatschappelijke verdrag uitmaakt, zoo moeten de Gouvernementen, die de Maatschappij representeren, zorgen, dat de middelen tot zelfbehoud, aan elken ingezetenen, in iederen Staat verzekerd worden: doch ik erken, dat in eene welingerigte Maatschappij, het regt van eigendom geëerbiedigd moet zijn; en dat niemand, op eene willekeuri-

(*) [Zie de bekroonde Prijsverhandeling van den Heer R. S. en mij, bij de Nederlandsche Maatschappij van Wetenschappen te *Haarlem*, *over de oorzaken der Armoede*, Haarlem 1821. H. W. T.]

tige wijze, van zijne bezittingen beroofd, of zelfs daarin te kort mag worden gedaan: zulks zou tegen de tweede voorwaarde van het maatschappelijke verdrag strijdig zijn. Maar, in de *eerste* plaats, kunnen de eigendommen niet veilig zijn in eenen Staat, waarin een aanmerkelijk gedeelte der bevolking buiten het maatschappelijke verdrag leeft, en dit gedeelte bestendig door de magt der bajonetten in bedwang moet worden gehouden.

Ten tweede, moet de zorg voor het welzijn van *allen*, de eerste zorg van den Staat uitmaken, en het individuëele belang moet daarvoor wijken.

Het regt van eigendom is, en moet derhalve ook aan bepalingen onderworpen zijn, ondergeschikt aan het belang der algemeene Maatschappij, welke gevestigd is op het zelfsbehoud van elk Lid derzelve: want, ware het regt van eigendom volstrekt aan geene bepalingen onderworpen, zoo zouden de Gouvernementen geen regt hebben, om van iemands bijzonder eigendom eenige belasting hoegenaamd te heffen; dewijl, in dezen zin genomen, elke belasting een inbreuk op het individuëele eigendom is, en echter zal dit door niemand als zoodanig worden beschouwd: er worden in alle landen op de partikuliere eigendommen, en op de nijverheid der ingezetenen, belastingen geheven, tot het onderhouden van Vestingen, Armeën, Vloten en andere voorwerpen van algemeen belang: de Maatschappij bezoldigt ambtenaren, en onderhoudt zelfs, ten haren koste, de misdadigers in de gevangenhuizen: alleen omtrent de armen, maken eenige lieden zwarigheden, om te erkennen, dat zij het regt hebben om den noodigen onderstand van de Maatschappij te vorderen; dewijl men

men te eenemale vergeet, dat er voor hun geen maatschappelijk verdrag bestaan kan, wanneer zij van hun levensonderhoud niet verzekerd zijn; daar onderlinge waarborging van zelfsbehoud (hetwelk in eene beschaafde Maatschappij waarborging van elks levensonderhoud, in vergelding van arbeid is,) de grond is, waarop het geheele maatschappelijke verdrag berust.

Het besluit van dit alles is, dat, zoo lang er genoegzame levensmiddelen voor *allen* te verkrijgen zijn, de arme het volstrekte regt heeft, om van de Maatschappij het noodige voedsel voor zijn levensonderhoud te vorderen; maar dat ook de Maatschappij wederkeerig het regt verkrijgt, om *arbeid* in vergelding te eischen: doch dat, wanneer zij verkiezen mogt, om aan de armen geen' arbeid te geven, welke hem in staat kan stellen om met de zijnen te kunnen bestaan, zij dan desniettemin gehouden is, om de armen te haren koste voor niet te voeden; of dat zij, eindelijk, verpligt is, om, wanneer het land niet meer in staat is, om voor alle deszelfs inwoners een bestaan op te leveren, als dan ten koste der Maatschappij, op eene geregelde wijze, een gedeelte der bevolking naar zoodanige landen te doen overbrengen, alwaar hetzelve een bestaan kan vinden.

Eenige lieden, welke het regt der armen op onderstand niet ontkennen, vermeenen echter, dat het gevaarlijk in deszelfs gevolgen zou kunnen worden om daarvoor uit te komen; en dat het staatkundiger is, om in den nood der armen bij wijze van gave te voorzien. Zij vreezen, dat, door volmondig te erkennen dat een arme het regt heeft om on-

der-

derstand van de Maatschappij te vorderen, hij daarop steunen zal en verzuimen om zijne eigene krachten in te spannen; — dat hij brooddronken in zijne eischen zal worden; dewijl hij voor hetgene dat hij ontvangt, geen dank verschuldigd zal zijn. Maar de genen, die uit dit oogpunt redeneren, vergeten bestendig, dat het maatschappelijke verdrag ook aan den armen oplegt, om arbeid in vergelding van onderstand te moeten geven; en dat de arme, die den bijstand der Maatschappij inroept, zich onder de voogdijschap, en, tot een' zekeren graad, ter beschikking der Maatschappij stelt. Het regt der armen op onderstand, is niet onbepaald, maar voorwaardelijk: dit vloeit uit het maatschappelijke verdrag van zelven voort; en dus kan de Maatschappij, of de Staat, aan de armen, bij het verleenen van onderstand, alle zoodanige voorwaarden voorschrijven, die voor het belang van allen nuttig zijn; mits deze voorwaarden slechts niet tegen den eersten grond van het maatschappelijke verdrag, *zelfsbehoud*, en de wetten der natuur strijdig zijn.

Een zoodanig regt kan men nimmer door liefdegaven verkrijgen: de gever kan wel eenige conditiën aan zijne gaven verbinden; — doch, zoo lang zijn onderstand een gift blijft, is de magt over de armen nimmer zoodanig gevestigd, als wanneer dezelve op het wederzijdsche maatschappelijke verdrag gegrond is; en gaven, met vele bedingingen verbonden, boezemen waarlijk geene dankbaarheid in. Ook is en blijft het lot en de toestand der armen steeds onzeker, zoo lang het van den goeden wil, of het vermogen, des gevers afhangt; en dit blijft het zelfde, of de gaven uitgereikt worden door bijzondere

per-

perſonen, of door Collegiën; dewijl de onderſtand zich altijd regelen moet, naar het fonds of de inkomsten, en niet naar de behoeften der armen.

Is echter eenmaal het regt der armen op onderſtand, volmondig erkend, dan heft de ſtaat van de meergegoede Leden der Maatſchappij, hetgene aan de inkomſten der armengoederen ontbreekt, om hen op eene doelmatige wijze onderſtand te verleenen: — de last wordt dan gelijk gedragen, en komt niet meer alleen op diegenen te rusten, die medelijdend zijn, en dikwerf verre boven hun vermogen geven, terwijl de gierigaard niets tot deze zijne verpligting bijdraagt; en door dat de inkomſten verzekerd zijn, wordt het alleen mogelijk gemaakt, om ondernemingen tot wezenlijke wering der armoede daar te ſtellen; terwijl de vrijwillige giften veelal ſlechts ontoereikende palliativen zijn, waardoor luiheid en lediggang worden gevoed.

Eindelijk, wat de tegenwerping betreft: „ de arme zal, wanneer zijn regt op onderſtand erkend is, daarop ſteunen;" ben ik integendeel van gevoelen, dat hij veel meer dan nu zijne krachten zal aanſtrengen, om, onafhankelijk, door zijne eigene nijverheid zijn beſtaan te verdienen, wanneer hij duidelijk weten zal: „ ja, ik heb regt om onderſtand te vorderen; maar dan wordt ook van mij arbeid in vergelding van dezen onderſtand geëischt, en de Maatſchappij beſchikt, onder zekere voorwaarden, over mijn perſoon en over mijne krachten."

Wanneer de Armenbeſturen, belast met het verleenen van den onderſtand der Maatſchappij, met de noodige volharding en geſtrengheid arbeid eiſchen van allen die arbeiden kunnen, ben ik ten volle overtuigd,

dat er geene de minste nadeelige gevolgen ontspruiten kunnen, uit de rondborstige erkenning van het regt der armen op onderstand, onderworpen aan de voorwaarde, dat elk, naar zijn vermogen en krachten, arbeid in vergelding moet geven: de betrekking, in welke de armen tot de Maatschappij staan, heeft dan niets duisters meer; maar wordt voor beide partijen op eene duidelijke wijze vastgesteld. En het schijnt mij toe, dat het in alle gevallen wenschelijk moet zijn, en nimmer gevaarlijk kan worden, met zoo vele juistheid en klaarheid als mogelijk is, elks regten vast te stellen en te bepalen; dewijl onzekerheden te dezen opzigte, ware bronnen zijn van wanbegrippen. Het voorwaardelijke regt der armen op onderstand, schijnt mij toe, even zoo onbetwistbaar te zijn, als het mij toeschijnt, dat het met eene gezonde Staatkunde overeenstemt, hetzelve rondborstig te erkennen.

Utrecht 26 Junij 1820.

R. S.

PROE-

PROEVE OVER DE INRIGTING EN DE WERKZAAMHEDEN VAN EEN PUBLIEK ARMENBESTUUR,

DOOR

Mr. J. F. DE JONQUIÈRES,

LID VAN HET KONINKLIJK ARMEN-COLLEGIE TE KOPPENHAGEN.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

(*Vervolg van het* IV. *D.* IV. *St. bladz.* 384.)

Over de zorg voor kranken.

Is het den armen dikwijls moeijelijk, zelfs wanneer hij het genot zijner gezondheid heeft, het nóodige voor zich en de zijnen te verwerven, dit wordt hem onmogelijk, als hij door ziekte bezocht wordt, als zijne inkomsten achterblijven, en zijn toestand eene vermeerdering van uitgaven vereischt. In dien toestand moet het Armen-wezen hem te hulp komen, gedeeltelijk door hem of den zijnen onderstand te verleenen, maar vooral door te trachten de oorzaak der behoefte te doen ophouden, door hem voor niet te laten genezen. De eerste hulp behoort eigenlijk tot de verzorging, waarover ik reeds gehandeld heb, het

 is

is dus de laatste, die wij in dit Hoofdstuk moeten beschouwen.

Deze zaak is van het uiterste gewigt. Eene geringe ziekte, een klein letsel (*), dat, behoorlijk behandeld, spoedig had kunnen genezen worden, wordt door verwaarloozing of verkeerde middelen, eene gevaarlijke kwaal, die den lijder wegrukt, of hem voor 't overschot zijner dagen van zijne gezondheid en krachten, en dus hem, en dikwijls met hem een geheel huisgezin, van het noodige onderhoud berooft. Deze hulp is dus eene der meest gepaste, en men moet in het verleenen derzelve niet te spaarzaam zijn.

Dan hoe zal deze hulp gegeven worden? moeten de kranken in Gasthuizen of in hunne woningen behandeld worden? De eerste wijze is wel de doelmatigste, maar zij is tevens de kostbaarste, en er zijn Schrijvers, die beweren, dat het verblijf in de Gasthuizen den kranken eene schadelijke zorgeloosheid inboezemt. Het eerste is waar, maar ik heb reeds gelegenheid gehad aan te toonen, dat spaarzaamheid, schoon zij eene wezenlijke deugd bij een Armenbestuur

(*) Dit is in 't bijzonder het geval met opene beenen, waardoor zoo velen hier in hunne beste jaren geheel ongeschikt tot werken worden. Eene geringe beschadiging, eene ontvelling van het been, die, door eene goede behandeling en eenen goeden leefregel spoedig zoude kunnen geheeld zijn, wordt door verzuim, het misbruik van sterke dranken enz., eene ongeneesselijke en afschuwelijke kwaal. Is dit het geval te *Koppenhagen*, waar zoo voortreffelijke inrigtingen voor kranken zijn, wat moet het dan in andere plaatsen zijn, waar dergelijke inrigtingen niet bestaan.

stuur zij, echter niet de eenigste drijfveer van deszelfs handelingen zijn moet; en wat de geschroomde zorgeloosheid aanbelangt, zal men voor dezelve niet behoeven bevreesd te zijn, als men, bij het verleenen van toegang tot de Gasthuizen, de noodige orde en behoedzaamheid in acht neemt. Ik weet, dat, waar Gasthuizen gevonden worden, men aldaar ook lieden aantreft, die zich moedwillig kwalen (als schurft, opene beenen, enz.) op den hals halen, of dezelve met opzet verwaarloozen en doen verergeren, om zich in de Gasthuizen in te dringen, en zich aldaar gedurende eenige maanden te laten voeden en oppassen; maar deze lieden moeten ook de laatste zijn, die in dezelve opgenomen worden, en de gevolgen moeten geheel voor hunne rekening gelaten worden (*). Deze tegenwerpingen kunnen dus geenszins opwegen tegen de groote voordeelen, die deze gestichten, indien zij doelmatig ingerigt en bestuurd zijn, aanbrengen, vooral bij aanstekende of besmettelijke ziekten, heelkundige operatiën, en in andere gevallen, waar de zieken onmogelijk in hunne woningen die oppassing en verzorging hebben kunnen, welke tot hunne herstelling vereischt worden (†).

De

(*) De aanneming der kranken moet geheel aan de Bestuurders der Hospitalen gelaten worden: het is verkeerd, aan de Policie de magt te geven, lieden daarin te werpen. Daarvan toch is het gevolg, dat deugnieten, luiaards en vagabonden de Hospitalen vullen, en dat de nijvere en geschikte armen, voor wien dezelve bij voorkeur bestemd waren, bijna geheel daarvan uitgesloten worden. Om deze reden moeten de Gasthuizen voor behoeftigen onder het Armenbestuur staan.

(†) De woningen der armen zijn dikwijls zoo eng en ellendig, dat koude, vochtigheid, benaauwde lucht enz. som-

De Gasthuizen zijn bovendien voortreffelijke kweekscholen voor jonge Geneesheeren en Heelmeesters, en voor de ftuderende jeugd: niet dat men de lijders aan hun moet overlaten om daarmede te experimenteren, maar omdat zij onder het geleide van zóó bekwame lieden, als de Opper-Geneesheer en Heelmeester van een Hospitaal altijd moeten zijn, gelegenheid hebben, om zich met krankheden van allerlei aard, en met de zeldzame gevallen, die aldaar als in één punt zamenloopen, bekend te maken, en de geneeswijze na te gaan.

Ik zal hier niet over de inrigting van dergelijke gestichten uitweiden. Er is veel daarover gefchreven, en een goed Hospitaal kan op meer dan eene wijze ingerigt worden. Echter kan ik niet nalaten, hier eenige algemeene voorfchriften te geven, welke men niet altoos gevolgd heeft. Men moet zich wachten van, gelijk in vele Hospitalen het geval is, de beste vertrekken aan de bedienden te geven, en de kranken in de flechtfte en ongezondfte te leggen. De zorg voor zindelijkheid en frisfche lucht, en de invoering eener ftrenge orde zijn hoofdvereischten in een goed Hospitaal. Men moet op de oppasfers naauwkeurig toezien, opdat zij de lijders niet brandfchatten, of hunne diensten afmeten naar de fooijen, die zij hun afperfen. Het moet ten ftrengfte verboden zijn, brandewijn, eetwaren of andere dingen in het gesticht te brengen, die zouden kunnen tegenwerken aan

fomtijds de geneeswijze regtftreeks tegenwerken. De armen zelven zijn dikwijls zoo eigenzinnig, dat zij de geneesmiddelen niet willen gebruiken of de voorfchriften des Geneesheers volgen. Hiertoe kan men hen alleen in Gasthuizen dwingen.

aan de geneesmiddelen door den Geneesheer voorgeschreven. Ook moet in Hospitalen, waar men zoo wel betalenden als behoeftigen ontvangt, naauwkeurig toegezien worden, dat er ten opzigte der behandeling geen verschil hoegenaamd tusschen deze twee klassen gemaakt worde. Ongeneesselijken moeten ook in geene Krankenhospitalen aangenomen worden, en zij, die na er eenigen tijd behandeld geweest te zijn, voor zoodanig verklaard worden, moeten dezelve verlaten, om des noods op eene andere wijze verzorgd te worden (*).

Behalve het onder het Armenbestuur staande algemeene Hospitaal te *Koppenhagen*, dat eigenlijk voor behoeftigen dier Hoofdstad bestemd is en omtrent 400 bedden heeft, is er het Frederiks Hospitaal, aldus genoemd naar deszelfs Stichter FREDERIK de V. Het staat onder eigene Regenten, en er worden zoowel betalende als behoeftigen in ontvangen. Voor de eersten zijn er 130 en voor de laatsten 220 plaatsen. Om toegang tot deze te hebben, moet men met een getuigschrift van het Armenbestuur voorzien zijn, dat men onvermogend is om te betalen. Bedeelden worden er niet aangenomen, noch ook zij, die chronische en langdurige ziekten hebben. Eindelijk heeft men het Militaire of Garnizoens Hospitaal met 23 bedden voor Officieren, en 600 voor Gemeenen, 't welk in 't jaar 1818 de bijzondere Regiments Gasthuizen vervangen heeft. On-

(*) In het Berigt van 't Koppenhagensche Armenbestuur voor 1816, (in dit *Magaz.* II. *D.* IV. *St.*, 1818.) vindt men eene korte beschrijving van het algemeen Hospitaal en de handelwijze aldaar. Veel daarvan zal, vertrouw ik, kunnen toegepast worden op andere Hospitalen, vooral voor armen.

Onder alle kranken zijn er geene, die meer aanspraak op eene goede behandeling hebben, dan de ongelukkigen, die van hunne verstandelijke vermogens beroofd zijn, onnoozelen, krankzinnigen en razenden; en het belang van het publiek vereischt, dat er voor dezen doelmatige inrigtingen bestaan, daar zij somtijds voor de algemeene zekerheid gevaarlijk kunnen zijn. Om deze ongelukkigen te genezen of op te passen, moeten bijzondere gestichten bestaan. Het zijn niet zoo zeer geneesmiddelen, als wel eene gepaste behandeling en levenswijs, die in dergelijke gevallen de genezing bewerken of eenige verligting aanbrengen. Eene schoone en vrolijke ligging des gestichts, zindelijke, lichte, aangename vertrekken, goede kost, eene blijmoedige doch ernstige behandeling, zijn bij ondervinding de heilzaamste middelen bevonden, om den toestand der krankzinnigen te verbeteren. Alle deze eigenschappen zijn vereenigd in het nieuwe St. Jans Hospitaal, dat van *Koppenhagen* naar 't land overgebragt is; en waarvan men ten vervolge van het meermalen aangehaalde berigt eene korte beschrijving vindt (*).

Ook pleit de menschlievendheid voor eene inrigting, waar aan kraamvrouwen eene behulpzame hand in dezen zorgelijken toestand geboden kan worden. Ook voor deze is te *Koppenhagen* een voortreffelijk Hospi-

(*) De Heer SEIDELIN, Geneesheer des Hospitaals, is bij uitstek voor dezen post berekend. Een zoon des vorigen Geneesheers van het Hospitaal voor krankzinnigen zijnde, is hij, om zoo te zeggen, onder dezelve opgevoed: hij heeft dus een schat van ondervinding, die niet ligt elders gevonden zal worden, en die, gepaard met het voordeel der ligging en inrigting van het nieuwe Hospitaal te *Bidstrup*, hetzelve tot een der merkwaardigste in Europa maken.

pitaal ingerigt, bij 't welk de eerste Vroedmeester der stad (*), een man van uitstekende talenten, aangesteld is, en met hetwelk een leerschool voor Vroedvrouwen voor het gansche Rijk verbonden is. Hoe fraai intusschen dit gesticht ingerigt zij, is het toch, zoo wel als in andere gestichten van dezen aard, aan kraamkoortsen blootgesteld, welke er somtijds heerschen, en in den verleden zomer (1818) vele kraamvrouwen weggerukt hebben (†). Ook is de sterfte der kinderen in de zoogenaamde minnevertrekken zeer groot: dan dit ligt eenigzins in den aard van deze gestichten, en men zal er weinig vinden, die beter ingerigt zijn dan het Koppenhagensche.

Wanneer men het bovengezegde in aanmerking neemt, zal men erkennen, dat het zeer wenschelijk is, dat elke stad een of meer Gasthuizen, naar evenredigheid harer bevolking hebbe (§). Het is moeijelijk, deze even-

(*) De Ridder SAXTORPH, Hoogleeraar in de Vroedkunde bij de Koppenhagensche Universiteit.

(†) Schoon ik aan dit Gesticht, als Hospitaal voor kraamvrouwen beschouwd, den welverdienden lof niet onthouden kan, zijn eenige bepalingen van hetzelve in mijne oogen ten uiterste schadelijk, b. v. het geheim, waarmede ongehuwde ontvangen worden, en de verzorgings-inrigting voor onechte kinderen, die daarmede verbonden is.

(§) Men heeft reden, om zich te verwonderen, dat een land als *Holland*, dat door de geheele wereld beroemd is door zijne oude mannen- en vrouwenhuizen, kinder- en weeshuizen enz., echter zoo weinig eigenlijke Hospitalen heeft. Het Gasthuis te *Amsterdam*, is, zoo ver mij bekend is, het eenigste, dat dezen naam verdient, en wat is dit Gasthuis voor deze wereldstad? — [Niet beter is het in ons land gesteld ten opzigte der *Krankzinnigen*. — T.]

evenredigheid nader te bepalen. Ik geloof echter, dat het getal der plaatſen in de Gasthuizen, niet kleiner dan een tachtigſte, of voor 't minst een honderdſte gedeelte der bevolking zijn moet. Ook ten platten lande moet men gasthuizen hebben, omdat het toezigt des geneesheers aldaar dikwijls moeijelijker te bekomen is dan in de ſteden. Intusſchen is het niet noodig er een in elke onderafdeeling te hebben. Men zoude, naar evenredigheid der bevolking, kantonnale of departementale gasthuizen (*) kunnen daarſtellen, en dezelve voor vier of vijf honderd kranken inrigten. Hoe grooter zij zijn, hoe meer er op de kosten van het Beſtuur geſpaard wordt. Intusſchen behoeft men hier wederom geene vaste regelen te bepalen, maar men moet vóór alles van de beſtaande inrigtingen gebruik maken. Departementale krankzinnighuizen ſchijnen mij de doelmatigſte te zijn; en wat Hospitalen voor kraamvrouwen aanbelangt, geloof ik, dat dezelve ten platten lande overtollig zijn; als er gezorgd wordt, dat er op elke plaats goede vroedvrouwen aangeſteld worden. Slechts in groote ſteden, waar veel armoede heerscht, ſchijnen dezelve noodzakelijk te zijn.

Dan alle behoeftige kranken moeten, gelijk wij reeds opgemerkt hebben, niet in de Gasthuizen ontvangen worden, en hoe uitgeſtrekt dezelve ook zijn mogen, zoude zulks niet mogelijk zijn. Er moet dus zorg gedragen worden, dat zij, die in hunne huizen krank liggen, ook de behoorlijke hulp ontvangen. Daar elke ſtad met betrekking tot de verzorging in Distrikten moet verdeeld worden, kan men in elk derzelve een Ge-

(*) De Departementale Gast- en Dolhuizen zouden onder het beſtuur der Departementale Regering moeten ſtaan.

Geneesheer aanstellen, om de armen voor niet te bezoeken, of ook, wanneer de Distrikten klein zijn, twee of meer zamenvoegen. In de Hollandsche steden is het de pligt der jongste Geneesheeren, de armen voor niet te bezoeken. Dit is goed in zich zelve; maar mijns inziens is het nog beter het Armenwezen eene vrije keuze te laten; daar er onder deze Geneesheeren, die de zorg der Armen pligtshalve op zich nemen, welligt een of ander kan gevonden worden, die de eigenschappen eenes Armendoktors niet bezit (*). Geneesheeren, die zich vrijwillig aanbieden en door het Armenwezen gesalarieerd worden, kan men ligter tot het nakomen hunner pligten houden. (†)

Ik heb gezegd, dat men niet te spaarzaam moet zijn met de hulp, die thans het onderwerp mijner overwegingen is. Dit is het gevolg van het hoofdbeginsel, dat de zekerheid van hulp in geval van ziekte te ontvangen, niemand zal aanzetten, om zich eene ziekte op den hals te halen. Ook is de tijd dikwijls kostbaar, en waar 't het leven of de gezondheid van een' onzer medemenschen geldt, moet men niet veel tijd in onderzoek verspillen (§). Dienvolgens is de vrije

(*) Eenigen kunnen de noodige kunde, ijver of menschlievendheid derven, die voor het waarnemen van dezen post vereischt worden; anderen kunnen zich door hunne zucht voor de wetenschappen en studiën tot het verwaarloozen hunner pligten laten vervoeren; anderen kunnen, eindelijk, zeer vroeg veel opgang maken en eene groote eigen praktijk krijgen.

(†) Te *Koppenhagen* zijn er zes, die elk eene jaarwedde van 200 Rijksdaalders (omtrent 250 guldens) trekken.

(§) In 't vak der verzorging kan men zich naauwelijks het geval voorstellen, dat de hulp niet tot den volgenden dag zoude kunnen uitgesteld worden; en langer kan het nooit

vrije behandeling der kranken de eenigste hulp, welke te *Koppenhagen* aan behoeftigen, op enkele aanwijzing des Armenverzorgers der Wijk, zonder voorkennis van het Armencollegie gegeven wordt. De Geneesheer heeft een vast uur, op hetwelk hij dagelijks in zijne woning, of elders in zijn Distrikt aan te treffen is, en waar de zieken, die niet bedlegerig zijn, hem komen raadplegen. De bedlegerige, en hen, die niet uit kunnen gaan, bezoekt hij in hunne woningen, hij schrijft de noodige recepten, en als dezelve door den Armenverzorger gecontrasigneerd zijn, worden de Geneesmiddelen daarop voor niet geleverd.

Men kan de geneesmiddelen, die zoo wel in de Gasthuizen als bij de behandeling der kranken in hunne woningen vereischt worden, op verschillende wijzen bezorgen. Men kan eene afspraak met al de Apothekers der stad maken, om deze geneesmiddelen tegen de gewone prijzen, doch met een aanzienlijk rabat (*) te leveren; het Armen-wezen kan eene eigene Apotheek hebben; of men kan, eindelijk, zoo als hier voor de Land- en Zeemagt geschiedt, door eenen Apotheker of Drogist de noodige artsenijen doen leveren tegen inkoopsprijs met een zeer gematigd voordeel (†). Van de eerste wijze, die de gemakkelijkste voor de armen is, omdat zij de geneesmiddelen in hunne buurt kunnen bekomen, heeft men zich alhier tot voor weinige jaren bediend; maar ook goede re-

nooit zijn, als het Armencollegie dagelijks vergadert, of ten minste een der Leden dagelijks vaceert.

(*) Zoo lang deze wijze te *Koppenhagen* in gebruik was, werd door de Apothekars een derde van het beloop der rekening afgekort.

(†) Dit voordeel is hier twintig ten honderd.

reden gehad, om van dezelve af te zien: men heeft toen eene eigene Apotheek in het algemeene Hospitaal opgerigt, waaruit al de geneesmiddelen, die voor rekening van het Armen-wezen gaan, geleverd worden. De derde manier zoude mogelijk de minst kostbare zijn: dan de hoofdzaak is, dat men volle zekerheid hebbe, goede geneesmiddelen te bekomen; en deze zekerheid geeft eene eigen Apotheek, die voor rekening van het Armen-wezen gaat, en aan geen particulier hoegenaamd mag verkoopen, meer dan eenige andere wijze van de geneesmiddelen te bezorgen.

Men heeft op vele plaatsen kassen, welke, schoon zij verschillende namen (*) dragen, echter allen daarin overeenkomen, dat zij door eene kleine wekelijksche of maandelijksche bijdrage der deelnemers onderhouden worden, en ten doel hebben, aan dezelve, in geval van ziekte, de noodige hulp voor niet, somtijds ook eene wekelijksche toelage te verschaffen, en de overledenen deftig te doen

(*) Men noemt dezelve in *Holland bussen*, in *Engeland friendly societies*, in *Denemarken Lader* of *Sygekasser.* Zij bestaan hier alleenlijk voor de handwerksknechts: elk Gilde heeft zijne ziekenkas, die door den Deken van 't Gilde bestuurd wordt. Alle knechts moeten deel nemen in de kas van hun Gilde, en de Bazen zijn onder eene boete verpligt, de wekelijksche bijdragen van het werkloon terug te houden, en te zorgen, dat dezelve aan de bus betaald worden. Het hoofdoogmerk dezer kassen is de kranke handwerksknechts in het Hospitaal te plaatsen; bij eenige Gildens wordt ook onderstand buiten het Hospitaal verleend. Intusschen zoeken niet alleen de knechts, maar ook somtijds de Bazen zich aan de door de wet opgelegde verpligting te onttrekken, waardoor het Hospitaal dikwijls in regtsgedingen ingewikkeld wordt, en verlies lijdt.

doen begraven. Er is veel over deze Genootſchappen geſchreven, en eenigen hebben dezelve aangezien als het beste, ja zelfs het eenigſte middel, om de armoede voor te komen. Ik beſchouw dezelve hier alleen, voor zoo verre zij geſchikt zijn om zieken hulp te verleenen; en als zoodanig zijn zij zeer nuttig, en moeten begunſtigd en aangemoedigd worden: maar verder ſchijnt het Gouvernement zich met dezelve niet te moeten bemoeijen, daar een te naauw opzigt dikwijls terughoudt van in dezelve deel te nemen. Ik ben overtuigd, dat de handwerksknechts te *Koppenhagen* veel gereeder zouden zijn, om in dezelve te treden, indien de wet hun zulks niet tot eenen pligt maakte. Bastholm heeft zich door zijn ſtelſel van het regt der armen tot verzorging zoo ver laten vervoeren, dat hij deze kasſen als onbeſtaanbaar met een publiek Armen-wezen beſchouwt: hij heeft niet ingezien, dat een zoodanig Armen-wezen ſlechts ſubſidiair moet zijn; dat het als 't ware de laatſte toevlugt der behoeftigen zijn moet, waar alle andere hulp ontbreekt; en dat het voor het welzijn der natie zoo wel als voor het gevoel der particulieren veel voordeeliger is, dat deze uit eene kas, die door hunne eigene bijdragen beſtaat, en dus als voor hunne eigene penningen, onderſteund worden, dan door het publiek.

De dood is dikwijls het einde der ziekte, gelijk zij het beſluit is van alle menſchelijke bedrijven: de begrafenis is de laatſte hulp, die een behoeftige noodig heeft, en dat dezelve bij tijds geſchiede, vordert ook het belang der levenden. Hier kunnen geene lange onderzoekingen en kibbelarijen te pas komen. Het is dus eene goede wet te *Koppenhagen*, dat het Armenwezen een ieder moet laten begraven, dien niemand an-

anders begraven wil. Dan hoe gepast dit ook zij, zoo noodzakelijk is het tevens, de zaken zoo in te rigten, dat men niemand uitlokke, om van deze hulp gebruik te maken. Te dien opzigte hebben alhier gedurende langen tijd groote misbruiken geheerscht. Men liet kwanswijze de begrafenis door het Armen-wezen bezorgen; maar de familie of vrienden van den overledenen betaalden, wat er verder tot eene deftige begrafenis vereischt werd. Men verzocht dus alleen de vrije begrafenis, om zich toe te eigenen wat eene Armen-begrafenis kostte, en om eenige belastingen en regten aan Kerken enz. te ontduiken; en de groote toeloop veroorzaakte aan het Armen-wezen eene aanzienlijke uitgaaf. Men was er lang te vergeefs op uit, een middel te vinden, om zich van dien last te ontslaan, zonder het doel der wet te verijdelen. Eindelijk bereikte men het oogmerk, door te bepalen, dat niemand, wiens begrafenis op kosten van het Armen-wezen geschiedt, anders dan op de verordende, zeer eenvoudige wijze, begraven mag worden. Het is de familie en vrienden des overledenen geoorloofd, het lijk voor hunne rekening, op wat wijze zij willen, ter aarde te doen bestellen; maar zoodra het Armen-wezen slechts een' stuiver tot de begrafenis geeft, staat het niemand vrij, aan dezelve op zijne kosten meer deftigheid bij te zetten. De lijken der armen, die in hunne woningen gestorven zijn en voor rekening des Armen-wezens begraven worden, worden terstond afgehaald en naar het algemeene Hospitaal gebragt, om van daar ter aarde besteld te worden. Deze maatregel heeft het getal der begrafenissen voor rekening van het Armen-wezen zeer doen verminderen; en zal deze uitwerking hebben overal, waar men, ge-

lijk

lijk in *Denemarken*, meer prijs ſtelt om deftig begraven te worden, dan om deftig te leven. Waar het ontvangen van hulp van het Armen-wezen nog met eenige ſchande verbonden is, zal men hetzelfde oogmerk bereiken, door de begrafenis zóó in te rigten, dat het voor de ganſche buurt blijkbaar zij, dat dezelve door het Armen-wezen bezorgd wordt. In allen gevalle volge men hier gelijk elders den Hoofdregel: *zorg dat de hulp die het Armen-wezen geeft niets aanlokkends in zich bevatte!*

ACHTSTE HOOFDSTUK.

Beſluit.

Uit het gezegde zal het genoegzaam blijken, dat een wel georganiſeerd, en naar de omſtandigheden des lands ingerigt publiek Armen-wezen, zeer veel nut kan doen, en krachtdadig medewerken tot het verminderen der menſchelijke ellende. Het zal echter nimmer de armoede met den wortel kunnen uitroeijen. *Gij zult altijd armen met u hebben!* heeft onze Zaligmaker reeds voor achttien eeuwen gezegd, de ondervinding heeft dit ſteeds bevestigd, en geen Armen-wezen kan de waarheid dezer Godſpraak verijdelen. Zeer gewigtig is het, zich op dit ſtuk niet te bedriegen, niet al te veel van deze inrigtingen te verwachten, noch in zijne philantropiſche droomen de dagen van SATURNUS en RHEA te willen terugroepen. Dit vooroordeel heeft ſomtijds de ſchadelijkſte gevolgen gehad. Zijne vurige wenſchen al ras verijdeld ziende, heeft men den moed la-

laten vallen, en; om dat men niet *alles* kon doen; wat men zich had voorgesteld, heeft men geëindigd met *niets* te doen. Wanneer men daarentegen overtuigd is, dat de volmaaktheid nimmer bereikt kan worden, maar dat men toch steeds meer en meer tot dezelve kan naderen, zal dit denkbeeld regtschapene en ijverige Bestuurders aanmoedigen, en hen aanzetten om met standvastigheid en behoedzaamheid voort te werken.

Ik zoude thans mijne taak als afgewerkt kunnen beschouwen, ware het niet, dat ik twee bedenkingen te gemoet zag, over welke ik een paar woorden zeggen moet. De eerste is, *dat ik het onderzoek van de oorzaken der armoede, en van de verscheidene hulpmiddelen tegen dezelve, die door vele geachte Schrijvers aan de hand gegeven zijn, geheel met stilzwijgen ben voorbij gegaan:* de tweede, *dat mijn geheel stelsel van armenverzorging eenen schijn van hardheid heeft, die met het doel eener liefdadige inrigting geheel onbestaanbaar is.*

I. Verre zij het van mij te willen beweren, dat de kennis van de oorzaken der armoede voor het Armenbestuur niet belangrijk is. Het onderzoek daarvan moet eene hoofdstudie voor deszelfs leden zijn, en hunne verrigtingen stellen hen dagelijks in de gelegenheid, om nieuwe kundigheden in dit vak op te doen. Maar van deze kundigheden kunnen zij geen ander gebruik maken, dan, alle hunne maatregelen zóó in te rigten, dat zij zoo veel mogelijk deze oorzaken tegenwerken of ten minste dezelve geen nieuw voedsel geven, en voorts, bij de jaarlijksche rapporten de aandacht van het Gouvernement op dezelve te vestigen. Dit is alles wat de Armenbesturen kunnen doen, en hiervan zal men zich overtuigen, als men de

hoofdoorzaken der armoede met een vlugtig oog beschouwt.

De hoofdbron der armoede is de neiging der bevolking, om de palen, die de hoeveelheid der middelen van bestaan en de uitgebreidheid der neringen haar voorschrijven, te overtreden. Doch hiertegen kan een Armenbestuur niets doen, dan te zorgen, dat de wijze van verzorging de overbevolking niet begunstige. Zoo het al mogelijk ware iets meer te doen, zou dit alleen door het Gouvernement, des noods door de Armenbesturen voorgelicht, kunnen geschieden.

Ik zwijg van de armoede die door de regeringsvorm veroorzaakt wordt, omdat er geen Christenland in Europa is, waar niet zoo veel vrijheid en veiligheid van personen en eigendommen bestaat, dat daardoor aanleiding tot armoede kan gegeven worden. Daarentegen kunnen de wetgeving en de bestaande inrigtingen in eenen Staat zeer veel daartoe medewerken. Ook kan eene te zwakke uitoefening der Policie, waardoor losbandigheid, weelde, bedelarij, enz. voortgebragt en begunstigd worden, zeer nadeelig zijn. Dan men ziet te gelijk, dat men deze onderwerpen niet kan beschouwen, zonder zich in een doolhof van regeer- en staathuishoudkundige bespiegelingen in te wikkelen, die genoegzame stof voor eene afzonderlijke verhandeling zouden opleveren; waarbij nog komt, dat men niets algemeen geldig daarover kan zeggen, omdat de oorzaken der staatkundige ziekte, die wij armoede noemen, naar tijd, plaats en omstandigheden, even verschillende zijn kunnen als die der natuurlijke krankheden, en elk land dus op zich zelve moet beschouwd worden, waartoe eene zeer naauwkeurige kennis van hetzelve vereischt wordt.

Ten

Ten opzigte der stellige inrigtingen ter voorkoming van armoede, als zijn Bussen, Vriendschaps-, en Spaarkassen en Spaarbanken (*), Banken van Leening, winkels om de voortbrengselen der huisselijke nijverheid te verkoopen, en wat al meer van dien aard is, sta ik het nut van alle volkomen toe, maar zie tevens geene reden hoegenaamd, om dezelve met het Armen-wezen te verbinden. Er zoude zelfs veel tegen deze vereeniging kunnen ingebragt worden: als b. v. dat deze inrigtingen veel meer vertrouwen zullen inboezemen, als zij door bijzondere Besturen geadministreerd worden, dan wanneer zij in verband staan met eene inrigting, die, als zij bestuurd wordt zoo als het behoort, nimmer het vertrouwen van de lagere klasse der Maatschappij verwerven kan: alsmede, dat dit bestuur te omslagtig zoude zijn voor Armen-collegiën, zoo als ik dezelve voorgeslagen heb; terwijl de vermeerdering van het getal der leden, en hunne verdeeling in sectiën, alle de ongelegenheden zoude te wege brengen, welke ik, in het tweede Hoofdstuk, met sterke maar geenszins overdreven kleuren afgemaald heb.

Men begunstige dus dergelijke inrigtingen, men moedige haar op alle mogelijke wijze aan, maar men verwachte te gelijk niet al te veel van dezelve, en la-

(*) De organisatie dezer inrigtingen moet zoo eenvoudig zijn, dat zij zelfs door de minst verlichten kan begrepen worden; eene al te kunstige bewerktuiging zal slechts argwaan verwekken, en van het deelnemen afschrikken. Om deze reden geef ik onder al de vormen van Spaarkassen en Spaarbanken, waarover in het I. Deel van dit *Magazijn* gehandeld wordt, de voorkeur aan de Edinburgsche.

late zich niet afschrikken, zoo zij niet al het nut aanbrengen, dat men daarvan verwachtte: het is genoeg, om den moed der brave Bestuurders op te houden, dat zij overtuigd zijn, dat zij eenig goed doen, 't welk zonder hunne welmeenende pogingen zoude achter gebleven zijn.

II. Zij, die mijn stelsel van armenverzorging hard en onbestaanbaar met het doel eener liefdadige inrigting mogten vinden, worden verzocht, de grondbeginselen onpartijdig te overwegen, en de bijzondere bepalingen aan dezelve te toetsen; voorts deze bepalingen niet elke op haar zelven, maar in hare wederzijdsche betrekking tot elkander, en tot het algemeene welzijn te beschouwen; en eindelijk, niet uit het oog te verliezen het groot verschil tusschen partikuliere en publieke liefdadigheid. De eerste is geheel vrij en aan geene regelen gebonden; hij, die dezelve uitoefent, handelt naar zijn gevoel, en, als men de zaak van nader bij beschouwt, naar zijn' inval. Hij ziet twee behoeftigen, hij helpt den eenen, en laat den anderen onbemerkt voorbijgaan: in één geval handelt hij op deze, in een ander op gene wijze. Als een denkend en verstandig wezen is hij wel zedelijk verpligt zijne liefdadigheid zóó in te rigten, dat zij niet alleen geene schadelijke rigting krijge, maar tevens het grootstmogelijke nut aanbrenge. Maar deze verpligting heeft eene groote ruimte; velen ontbreekt het aan het noodige inzigt, om hunne liefdadigheid op de beste wijze uit te oefenen, voor anderen zoude dit eene te groote zelfverloochening zijn. Elk, die over zijn' eigendom beschikt, moet de vrijheid hebben zulks te doen op die wijze, die met zijne keuze en zijn individuëel gevoel meest overeenkomt;

komt; en al was die wijze van uitoefening de beste en doelmatigſte niet, kan een partikulier, wiens werkkring altijd zeer beperkt is, niet veel nadeel doen, noch voor deze uitoefening eener zelfs verkeerde liefdadigheid zoo zeer verantwoordelijk zijn.

Geheel anders is het geſteld met de uitoefenaars des publieke weldadigheid, de Beſtuurders van een publiek Armen-wezen. Zij zijn, wel is waar, de gelastigden van het ligchaam der maatſchappij en de uitvoerders van deszelfs wil, maar van eenen verſtandigen, beredeneerden, en geenszins van eenen eigenzinnigen en grilligen wil. Gelijk het Gouvernement de verſtandige uitoefening moet zijn van de kracht des geheelen volks, zoo moet het Armenbeſtuur de verſtandige uitoefening der liefdadigheid van dat zelfde volk zijn. Een Armenbeſtuur, dat anders handelt, overtreedt evenzeer zijn' lastbrief, als een Vorst, die despotisch of onverſtandig regeert. Het geheele ligchaam van 't Volk wil, dat niemand, die tot hetzelve behoort, volſtrekt gebrek lijde; en om hiervan ten volle verzekerd te zijn, draagt het aan eenige lieden op, dezen wil ten uitvoer te brengen, en verpligt zich, elk naar evenredigheid zijns vermogens, hen in ſtaat te ſtellen om den hun opgedragen last te volvoeren: maar het Volk wil te gelijk, dat dit geſchiede op eene wijze, die noch hetzelve noch de voorwerpen zijner liefdadigheid nadeelig zij; en dat zijn oogmerk met zoo geringe opoffering bereikt worde als mogelijk is. Zijne gelastigden overtreden dus hunnen last, als zij meer doen, dan dezelve medebrengt, of als zij dit doen op eene wijze, die de onkosten zonder noodzakelijkheid vergroot; en voor zulk eene overtreding zijn zij aan het Volk verant-

woordelijk. Zij moeten handelen gelijk het gansche Volk, behoorlijk voorgelicht, zoude gehandeld hebben: deze handelwijze moeten zij bepeinzen, en als zij dezelve meenen gevonden te hebben, onveranderlijk aankleven. Partikulier gevoel, vriendschap, haat, medelijden moeten hier zwijgen; zij moeten niet als *liefdadige menschen*, maar als *bekwame en regtschapen ambtenaren* handelen. Hiertoe wordt dikwijls eene groote zelfverloochening bij deze Bestuurders vereischt. Meermalen moeten zij hun gevoel, hun medelijden geweld aandoen, en niet naar dezelve, maar naar den verstandigen wil hunner Committenten handelen. ¶ Hoe overtuigd een Armenbestuurder ook zijn moge van de gepastheid van eenen algemeenen regel, kost het hem dikwijls zeer veel, dezelve op bijzondere gevallen toe te passen, omdat hij op het oogenblik dier toepassing meer getroffen is door het onaangename, dat daaruit voor een enkel mensch voortvloeit (*), dan door het groot voordeel, dat het onveranderlijk opvolgen van den regel aan het algemeen toebrengt. Dit gevoel moet hij aan zijn' pligt opofferen, maar omdat hij zulks als ambtenaar doet, is hij niet als mensch hard en onmededoogend. Een regter vindt voorzeker geen vermaak in het bloedvergieten, dan wat zijn hart ook moge lijden, spreekt hij het doodvonnis over den misdadiger uit, omdat het algemeen belang zulks vordert, omdat het de al-

(*) Een Armenbesturer kan somtijds als partikulier de onaangenaamheden verzachten, die hij als Ambtenaar veroorzaakt. Somtijds ook moet hij zich dit vermaak weigeren, of het ten minste onbekend en door eenen derden doen.

algemeene wil is, dat de misdadiger sterve, en omdat hij de uitvoerder van dezen wil is.

Voor deze zelfverloochening zal een verlicht en regtschapen Armenbestuurder vergoeding vinden in het getuigenis zijns gewetens, zonder zich van het regte pad te laten afleiden door het verkeerde oordeel, dat zijne medeburgers dikwijls over hem zullen vellen, naar geleide van elks afzonderlijk gevoel. Van veel meer gewigt is de goedkeuring van hun, die de tolken der verstandige stem des volks zijn, den Vorst en het Gouvernement; en dit zoo veel te meer, omdat deze goedkeuring niet alleen eene belooning voor den Bestuurder is, maar ook omdat zij volstrekt noodzakelijk is, om hem in staat te stellen naar het aangenomen plan te blijven voortwerken. Dan deze hooge personen (het zij mij geoorloofd het met allen eerbied te zeggen) moeten de handelingen der Armenbesturen niet naar hun afzonderlijk gevoel, dat zij met alle hunne medemenschen gemeen hebben, maar naar de grondbeginselen eener verstandige staat- en huishoud-kunde beoordeelen. Dan, maar ook dan alleen, zal het nut van een publiek Armen-wezen in zijnen vollen glans kunnen schijnen. Maar als de Gouvernementen of de Armenbesturen eenen anderen weg bewandelen, dan zal deze inrigting veeleer nadeelig dan voordeelig zijn; dan zal men beter doen de Diakoniën en bijzondere Armenkassen op den ouden voet te laten bestaan, en dan zal men zich vooral moeten wachten eene armentax in te voeren, die weldra een woedende kanker voor den Staat zoude worden. Men sla het oog op *Engeland*, en denke: *Felix quem faciunt aliena pericula cautum!*

Het daarstellen van een publiek Armen-wezen veronderstelt ook, dat er te gelijk krachtdadige maatregelen genomen worden om de bedelarij geheel te doen ophouden. Als er eene inrigting in den Staat is, waar elk behoeftige dadelijk en oogenblikkelijk hulp ontvangen kan, dan is er geen voorwendsel hoegenaamd om deze pest der Maatschappij te dulden. Ik heb reeds te voren gezegd, dat het beteugelen derzelve, de zaak, niet der Armenbesturen, maar der algemeene Policie is. Dan, hoe overtuigd men ook moge zijn van de noodzakelijkheid van dezen maatregel, welke niet alleen door alle verlichte Schrijvers erkend, maar ook door de wetgeving van vele landen bevolen is, schijnt echter de uitvoering derzelve niet eene zoo ligte zaak te zijn, als men zich in den eersten opslag van 't oog zoude verbeelden. Ik spreek niet van die landen, waar geen verbod tegen de bedelarij bestaat, en waar dezelve als 't ware met den Godsdienst verbonden is: maar zelfs in landen, waar de wetten dezelve ten strengste verbieden, en Armen-inrigtingen bestaan, wordt jammerlijk over dezelve geklaagd. In *Engeland* is de bedelarij voor drie jaren het onderwerp van 't onderzoek eener Commissie des Parlements geweest; hoe ver zij in *Nederland* gedreven wordt, blijkt uit verscheidene stukken in het eerste Deel van dit Magazijn geplaatst: en zelfs in *Denemarken*, waar sedert meer dan eene eeuw bijna geene wet, tot het Armen-wezen betrekkelijk, verschenen is, zonder dat de bedelarij er ten strengste in verboden werd, hoort men ten platte lande over stoute en sterke bedelaars klagen; en in de Steden, ja zelfs te *Koppenhagen*, waar zoo goede Armen-inrigtingen zijn, is zij op verre na

niet

niet afgeschaft. De bedelarij intusschen is onteerende voor den Staat, het dulden derzelve is eene openbare tegenwerking van alle Armen-inrigtingen, en het is de grootste wreedheid ten opzigte van kinderen, die, in plaats van tot nuttige Leden der Maatschappij gevormd te worden, voor het schavot of de tuchthuizen worden grootgebragt.

De voornaamste oorzaken van het voortduren dezes schandvlek der beschaafde Maatschappijen, zijn: vooreerst, het verkeerde medelijden van hun, die de bedelaars aalmoezen geven, of de vrees, die zich dezelve doet afpersen. Zoo niemand iets aan de bedelaars gaf, zou de bedelarij immers spoedig van zelve ophouden. Voorts, een dergelijk, doch minder vergeeflijk mededoogen bij de Overheden, die de bedelaars niet laten opligten, of hen niet volgens de strengheid der wetten behandelen (*): en eindelijk, het verkeerd begrip bij de lieden, die met het opligten der bedelaars belast zijn, dat deze verrigting hatelijk en onteerende is. Zoo lang deze hinderpalen niet uit den weg geruimd worden, zal het kwaad, waarover men zich beklaagt, ook blijven voortduren.

Ik besluit deze verhandeling met de volgende aanmerking. In elk land, waar men van de noodzakelijkheid der invoering van een publiek Armen-wezen overtuigd is, zal men weldoen hetzelve terstond in dien vorm te gieten, dien men na rijp overleg als den

(*) Voortreffelijk, gelijk trouwens de geheele instructie, is wat de Baron KEVERBERG VAN KESSEL hierover aan de hem ondergeschikte Overheden gezegd heeft. Zie ook de voorrede van het meermalen aangehaalde *Report on mendicity*.

den besten beschouwt, zonder zich om eenen onmerkbaren overgang te veel te bekommeren. De nieuwe Armen-Collegiën en Besturen, zoude ik echter ten sterkste raden, niet terstond alles te willen revolutioneren (†), maar met de invoering der nieuwe maatregelen langzaam en trapswijze te werk te gaan. Dus handelende zullen deze Besturen minder ontevredenheid en argwaan bij de armen verwekken, zich minder aan tegenkanting van de zijde hunner landgenooten blootstellen, en meer gelegenheid hebben om heilzame proeven te nemen.

Ik leg de pen thans neder. Zoo de mededeeling van de vrucht eener ondervinding van elf bijna geheel aan het Armen-wezen opgeofferde jaren, eenig nut in *Nederland* kan doen, zal ik mij voor mijne moeite genoegzaam beloond achten, en mij gelukkig rekenen, schoon afwezig, mijn Vaderland eenigzins dienstig te hebben kunnen zijn.

(†) Dit was in 1815 de raad van den grooten Staatsdienaar MOLTKE, aan een der leden van het tegenwoordig Armencollegie. Het heeft zich bij het opvolgen derzelve zeer wel bevonden.

[De edelhartige en verstandige Schrijver heeft niet eens de volbrenging der uitgave van zijn doorwrocht werk in dit Tijdschrift mogen beleven: doch het zal, durven wij vertrouwen, daarom voor Nederland en voor de Menschheid niet verloren zijn; in tegendeel, het Vaderland dit kostbaar legaat, en blijk der blijvende verknochtheid van zulk een man, naar waarde weten te schatten! Want, offschoon men in eene of andere bijzonderheid moge verschillen, zal niemand het verstandige, en, daar het uit de ervaring afgeleid is, praktisch-bruikbare van het werk in 't algemeen kunnen miskennen. *Red.*]

BRIEF

B R I E F

AAN EEN'

VRIEND

OVER

HET BEKLAG DER HEEREN REGENTEN VAN HET AALMOEZENIERS - WEES-HUIS TE AMSTERDAM,

WEGENS

DE GENEESKUNDIGE PLAATSBESCHRIJVING DIER STAD, DOOR DEN HEER C. J. NIEUWENHUYS; MET OPZIGT TOT DAT GESTICHT.

Ik heb, mijn Vriend! den brief, of wel, de aanklagt, van Heeren *Regenten van het Aalmoezeniers-Weeshuis, aan Heeren Burgemeesteren der Stad Amsterdam*, ſtraks mede in druk aan hunne goede vrienden rondgedeeld, en in onderſcheidene Maatſchappijen en Lees-Muſeums ter lecture gelegd, met aandacht gelezen. Met u ben ik zeer verwonderd geweest, daarin op zulk eenen beſlisſenden toon, zonder eenige bewijzen, tegengeſproken te zien, eenige daadzaken, door den Heer C^s. J^s. NIEUWENHUYS, in zijne *Geneeskundige Plaatsbeſchrijving der Stad Amſterdam* (*), als gegrond, deels op een behoorlijk onderzoek, deels op autentieke ſtukken, opgegeven, en waarvan zelfs eenige hoofdzaken geſtaafd worden door een vroeger uitgegeven werkje van één der Regenten van dat Huis zelve (†). Gij vraagt hieromtrent mijn gevoelen, en wie thans, naar mijn inzien, het meeste geloof verdiene, of de Schrijver dezer aanklagte, of de Heer NIEUWENHUYS, en die gewezen Regent, op wiens getuigenisſen hij zich mede beroept?

Ik

(*) Dit werk kwam uit bij J. VAN DER HEY, te *Amſterdam*, in IV Deelen in groot Octavo.

(†) *Iets over het Aelmoeſeniers Weeshuis te Amſterdam, en eenige bedenkingen over de Armoede.* Amſterdam 1815.

Ik moet u hierop antwoorden, dat men, in zaken welke men zelf onderzoeken kan, niemand behoeft te gelooven, en dat men zich alsdan immers het best verlaten kan op zoodanige eigene bevinding, welke men, door eene gepaste nasporing, alleen uit zucht voor de waarheid, en dus met onpartijdigheid te werk gesteld, verwerft; inzonderheid, zoo dit onderzoek ten voorwerp heeft daadzaken, gelijk in het onderhavige geval, en men zich niet behoeft te bepalen tot hetgene *retroacta* of zoogenaamde *autentieke documenten* daarvan zeggen; trouwens, tot zoodanige stukken heeft niet iedereen en altijd toegang, en dezen bewijzen dan ook nog maar alleen, wat gezegd, geschreven of geoordeeld is door anderen, en zijn dikwijls nog aan twijfel en tegenspraak onderworpen.

Hier toch kunt gij beginnen, met de uitwerkselen eener daadzaak, de behandeling der kinderen in en buiten het Aalmoezeniers - Weeshuis te onderzoeken; en door het verkrijgen van eene juiste kennis derzelve, zult gij in staat gesteld zijn, om tot de oorzaken in het algemeen te besluiten: en deze zullen u welligt het middel verschaffen, om over de meerdere of mindere mate van geloofwaardigheid der beide geuite en zich tegensprekende gevoelens te oordeelen; daar gij die veelal ook zult kunnen toetsen aan andere waarnemingen, u naauwkeurig genoeg bekend, om u daarop te verlaten, en welke u het juiste verband tusschen de erkende uitwerkselen en oorzaken zullen aanwijzen.

Gij behoeft dus niet aan te vangen met het onderzoek, of de karnemelk, die den kinderen in het Aalmoezeniers - Weeshuis wordt toegediend, te zuur is, en derhalve ongezond, zoo als de Heer NIEUWENHUYS

huys wil; of de kinderen vier maaltijden in plaats van drie behoorden te houden; of zij al of niet *schrokkig* eten; of het ook op meer plaatsen dan in het voorportaal onzindelijk is; in hoe verre het huis gezegd kan worden te veel kinderen te bevatten, en gebrek aan ruimte, al te bedompte lucht enz., de oorzaken zijn van ongezondheid der opvoedelingen. — Begin in tegendeel uwe nasporing met het onderzoek, of de kinderen bij de Minnen wel behandeld worden; of de uitwerking der verzorging van later in het huis opgenomenen zoodanig is, dat daardoor gezonde, kloeke menschen gevormd worden; of de zedelijke strekking, die zij door hunne opvoeding erlangen, zoodanig is, dat zij, bij meerderjarigheid, als nuttige leden in de zamenleving kunnen optreden; en of zij door hunne verkregene kundigheden hopen kunnen, daarin een bestaan te zullen vinden.

Blijkbaar moeten alle soortgelijke inrigtingen gunstiger en als meer doelmatig beoordeeld worden, naarmate zij deze oogmerken met de minstmogelijke opofferingen voor de overige burgers, beter en zekerder bereiken: maar even blijkbaar ook zijn dezelve gebrekkiger, naarmate zij aan deze oogmerken, in evenredigheid der daartoe aangewende kosten, minder voldoen; omdat het doel eener zoodanige stichting, als die van het Aalmoezeniers-Weeshuis b. v., de meeste strekking behoort te hebben, om het welzijn der kinderen, en het algemeen belang der maatschappij beide te bevorderen.

Het eerste gedeelte van uw onderzoek, hoedanig namelijk de kinderen bij de Minnen behandeld worden, is zeker met eenige moeijelijkheid verbonden: zelfs zou hetzelve dan nog onvolledig zijn, indien men zijn ge-

voe-

voelen op enkele waarnemingen wilde gronden; dan de rede zal u hiertoe de vereischte middelen verschaffen. De Heer NIEUWENHUYS oordeelt de voeding en oppasfing der Minnekinderen zeer gebrekkig. Heeren Regenten beweren daarentegen (bladz. 28), dat die zeer goed is. — Wanneer gij intusfchen overweegt, dat de natuur in het algemeen niet kwistig is met hare gaven; dat de vrouw meestal flechts beftemd is, om één kind met de borst te voeden, en er zeker niet weinige voorbeelden zijn, dat het vereischte zog daartoe (althans bij vrouwen van die klasfe, welke zich als Minnen ten dienste van het Aalmoezeniers - Weeshuis verbinden, en welke niet zelden, door gebrek aan verfterkend voedfel en andere omftandigheden, vroeger geleden hebben), even zoo dikwijls ontbreekt voor één kind, als hetzelve bij anderen de vereischte hoeveelheid te boven gaat: dan zal men daaruit reeds kunnen afleiden, dat hetzelve doorgaans voor een eigen kind en een tweede, uit het Aalmoezeniers - Weeshuis overgenomen, en dus voor twee, niet genoegzaam moet zijn; en wanneer men dan tevens overweegt, dat, bij eene ontoereikende hoeveelheid van zog, de moederlijke neiging natuurlijk aanfporen moet, om het eigen kind boven het vreemde te ftellen, dan zal men daaruit reeds met eene groote mate van waarfchijnlijkheid befluiten kunnen, dat werkelijk de voeding der kinderen, uit het Aalmoezeniershuis ter Minne befteed, niet anders dan gebrekkig zijn kan, — hetgene dan ook door de groote fterfte dier kinderen, zoo al niet bewezen, dan toch voorwaar ook niet tegengefproken wordt.

Gereedelijk zal men erkennen, en zulks toch ftemt de Heer NIEUWENHUYS, op bl. 101, ook zelf ftoe, dat hiervan de fchuld niet aan de Directie van het

huis

huis geweten kan worden, uit hoofde dat zeer moeijelijk een middel zou zijn aan te wijzen, om dit gebrek te verbeteren: dan gij zult tevens in deze stelling, en de onvoorwaardelijke verzekering, door Heeren Regenten gegeven, dat deze verzorging niet gebrekkig is, (zie hun geschrift bladz. 28) het bewijs vinden van eenen geest van overdrevenen ijver, om de zaken uit een goed oogpunt voor te stellen, die, gepaard met den doorgaans *bitteren toon des geschrifts*, moet aansporen tot omzigtigheid. Uwe eigene ondervinding, en de waarneming in anderen, zal u overtuigd hebben, dat, zoo dikwerf men met eene zaak te zeer is ingenomen, of de beleedigde eigenliefde het woord voert, men doorgaans de zaken, zoo wel ten voor-, als ten nadeele overdrijft; en dat men geen onbepaald geloof hechten kan aan hetgeen zoodanige menschen in zulk een geval zeggen, ook dan niet, wanneer men meent te mogen stellen; dat zij geen oogmerk hebben om opzettelijk te misleiden.

Overigens, al was de behandeling dezer kinderen niet zoo gebrekkig, als men met reden mag vooronderstellen, dat zij werkelijk is, dan nog zoude dit slechts weinig beslissen. Blijkbaar is het oogmerk der inrigting, om deze kinderen tot nuttige leden der Maatschappij op te leiden; en dus is de volgende periode van hun leven een belangrijker voorwerp van onderzoek: om dat ter opleiding van nuttige leden in de Maatschappij, in de eerste plaats, eene gezonde frissche jeugd behoort; ten einde de krachten van den geest en van het ligchaam zich behoorlijk ontwikkelen, en geschikt gemaakt worden tot die oefeningen, welke daartoe vereischt worden. Een ziekelijk, gebrekkig kind toch, kan moeijelijk die ontwikkeling en die

ligchaamskracht verkrijgen, die ter beoefening van een nuttig beroep noodzakelijk is.

Om nu te beoordeelen, of de kinderen in het Aalmoezeniers - Weeshuis die gezonde frissche Jeugd bezitten, behoeft gij noch den Heer NIEUWENHUIS, noch Heeren Regenten van het Aalmoezeniers - Weeshuis te gelooven; plaats U slechts op eenen Zondag-morgen, als deze kinderen naar de kerk gaan, zoodanig dat gij die wel bezien kunt: spoedig zult gij dan ontwaren, dat er bijna geen één waarlijk gezond kind onder dezelve gevonden wordt; dat bijna allen klein voor hunne jaren, dikwerf misvormd zijn, en bijna allen eene zeer ongezonde kleur bezitten; onderzoek de zaak van naderbij, en gij zult bevinden, dat vele, zeer vele met schurft en andere huid- en hoofdziekten gekweld zijn, en zelfs een groot gedeelte met zeere hoofden: en gij zult daaruit met regt besluiten, dat, hoe breed ook Heeren Regenten opgeven wegens de goede behandeling dier kinderen, deze echter verre na niet toereikt, om het doel der inrigting te verwezenlijken. Gij kunt verder gaan. Dat misvormdheid, ongezonde kleur, kleinheid of gebrek aan groei, huid- en hoofdziekten, doorgaans het gevolg zijn van slechte voeding, onreinheden der zamenwoning van een te groot getal menschen in een klein bestek, kunt gij voor waar aannemen; en daardoor zal gewis in uw oordeel, de opgave van den Heer NIEUWENHUYS en van den Schrijver, op wien hij zich beroept, eenigermate bevestigd, en daarentegen de gunstige opgave van Heeren Regenten meestal tegengesproken worden. Echter behoort gij tevens in aanmerking te nemen, de omstandigheden, door Heeren Regenten, als oorzaken van de opgegevene gebreken,

voor

voor zoo verre zij het bestaan van deze erkennen, bijgebragt. Hiertoe behooren, in de eerste plaats, de geaardheid der ouders en klassen dier menschen, uit welke deze kinderen zijn voortgesproten; en in de tweede plaats, hetgeen zij te lijden hebben, alvorens zij in het huis worden opgenomen. Voorzeker laat het zich in den eersten opslag wel hooren, dat ziekelijke, door gebrek verteerde ouders zwakke en ongezonde kinderen voortbrengen: doch, wilt gij den waren invloed daarvan op den mensch in het algemeen leeren kennen? begeef u dan in de arme-buurten van *Amsterdam*; daar woont de klasse van menschen, uit welke de Aalmoezeniers-kinderen voortgesproten zijn: de kinderen, die gij aldaar zult vinden, zijn veelal aan dezelfde behandeling onderworpen, als de vondelingen en verlatene kinderen in hunne eerste jeugd; met dat belangrijk onderscheid echter, dat de laatsten, zoodra zij in het huis opgenomen zijn, volgens opgave van Heeren Regenten, zeer goed behandeld worden; terwijl die kinderen, welke in deze arme buurten worden opgevoed, nog lang, ja bijna den geheelen tijd hunner jeugd door, aan het gebrek en alle die behoeften ten prooi blijven, welke de vondelingen en verlatene kinderen slechts bij en kort na hunne geboorte ondervinden. — Gij zult in die buurten zeker eenige ziekelijke gezigten onder de kinderen aantreffen; maar op verre na zoo veel niet, als onder de kinderen van het Aalmoezeniers-Weeshuis: trouwens, was ongezondheid, kleinheid van gestalte, waren huid- en hoofdziekten aan deze klasse van menschen door levenswijze en behoeften zoo algemeen eigen, als aan de kinderen van het Aalmoezeniers-Weeshuis, dan moest dit geslacht zich, in de tweede

of derde *generatie*, in het algemeen als *pijgmëen*, als een verbasterd menfchenras vertoonen. Dit echter is het geval niet; deze klasfe van menfchen, het derde gedeelte der bevolking van *Amfterdam* uitmakende, is door behoeften, en door de wijze waarop zij hun brood moet winnen, veel meer op ftraat dan andere burgers; en dus zou, indien werkelijk onder dezelve die algemeene ongefteldheden heerschten, aan welke het akelig voorkomen der Aalmoezeniers - weeskinderen wordt toegefchreven, een groot gedeelte van *Amfterdam* zich vertoonen moeten als een hol van ondragelijke ellende!

Het kan u voorts niet moeijelijk zijn te onderzoeken, of de kinderen, die uit deze buurten in de Landmilitie vallen, op een bepaald getal even veel perfonen beneden de maat opleveren, als die, welke in het Aalmoezeniers-weeshuis worden opgevoed: onderzoek zulks bij den Raad van Militie; en gij zult hooren, dat zulks in geene de minfte evenredigheid ftaat tot elkanderen, zelfs niet eens als *vijf* tot *één*: dat is, dat uit de arme buurten van *Amfterdam* meer dan vijfmaal zoo veel lootelingen de maat houden, als uit het Aalmoezeniers-weeshuis. Even gemakkelijk zal het u vallen, na te gaan, of de fterfte, op een zeker getal zielen, b. v. van de 100 Aalmoezenierskinderen in het huis, niet verre overtreft de fterfte, zelfs onder de kinderen van dezelfde klasfe van menfchen; en gij zult uit dit alles mogen afleiden, dat, hoe gunstig ook de behandeling der Aalmoezeniers - weeskinderen worde afgefchetst, deze echter aan het oogmerk der inftelling geenszins beantwoordt.

Hierin zult gij verfterkt worden door de opmerking, dat, volgens het officieel verflag van Zijne

Ex-

Excellentie, den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken, den 7. Junij 1820 aan Hun Edel Mogenden de Heeren Staten Generaal ingezonden, in de Zuidelijke Provinciën een getal van 9,137 vondelingen en verlatene kinderen onderhouden wordt; dus meer dan het dubbele getal van die te *Amsterdam.* Deze kinderen nu worden op het land groot gebragt, zijn uit eene soortgelijke klasse van menschen, als de Aalmoezeniers - weeskinderen afkomstig, en niemand heeft nog ooit opgemerkt, dat deze kinderen in het algemeen zich door een klein ligchaams-postuur, eene minder gezonde kleur, of eene grootere mate van zedeloosheid, van de gewone boeren-kinderen onderscheiden.

Daadzaken van dezen aard, die voor u en ieder ander onderzoeker bloot liggen, beslissen meer dan alles, wat men op spekulative gronden voor of tegen inrigtingen, gelijk die van het *Amsterdamsch* Aalmoezeniers-weeshuis, kan inbrengen.

Een tweede bewijs, door Heeren Regenten bijgebragt, ten betoge, dat de kleine gestalte der kinderen niet aan het huis geweten moet worden, maar het gevolg is van de geaardheid der kinderen zelven, bestaat hierin, dat de Commissiën ten platte lande (zie bladz. 21) ook klagen, dat de Aalmoezeniers Weeskinderen over het algemeen zoo klein blijven, en veel minder kloek en sterk worden dan de boerenkinderen. Doch deze kinderen waren tusschen de 10 en 14 jaren oud, (zie bladz. 20) toen zij op het land zijn overgebragt, en zijn dus lang genoeg aan den invloed van het Aalmoezeniers-Weeshuis zelve onderworpen geweest, om voor altijd hunne gezondheid te hebben kunnen verliezen.

Op deze wijze zal het u dan niet moeijelijk vallen, te beslissen, dat de oorzaken, waaraan Heeren Regenten den ongezonden staat der kinderen, hunne zwakheid en kleine ligchaamsgestalte toeschrijven, verre af zijn van de zaak genoegzaam te verklaren; en dat, integendeel, er geene andere keuze overblijft, dan om den ongelukkigen toestand der kinderen als het gevolg der inrigting zelve aan te merken.

Ga, na u door eigen onderzoek ten volle overtuigd te hebben van de opgegevene daadzaken, voorts over tot het tweede gedeelte van het te doen onderzoek, betreffende de zedelijke geaardheid, die de kinderen in dit huis verkrijgen; en tracht ook dat onderzoek op zoodanige daadzaken te gronden, welke eene zedelijke overtuiging kunnen voortbrengen.

Dit onderzoek echter wordt eenigzins moeijelijk, daar Heeren Regenten de daadzaken geenszins toestemmen, vroeger door een' hunner Mederegenten, en nader door den Heer NIEUWENHUYS opgegeven. Zij zeggen daarvan onder anderen, bladz. 7: „Wij kunnen niet afzijn om hier ter plaatse te zeggen, dat „alle nasporingen omtrent het lot van kinderen die „uit het Weeshuis zijn ontslagen, hoogst moeijelijk, „en vooral zeer ongewis zijn; wij vermeenen dus „te mogen *veronderstellen*, dat gemelde Tabellen (*) „niet zonder fouten zijn."

Heeren Regenten *veronderstellen* hier, dat gemelde Tabellen niet zonder fouten zijn; zij weten het alzoo

(*) Deze Tabellen worden tot staving van het ongelukkig lot, dat dezen kinderen doorgaans in hun' verderen levensloop te beurt valt, bijgebragt door den Heer NIEUWENHUYS, volgens den Schrijver, op wien hij zich beroept.

zoo niet zeker. Maar, eens toegegeven, dat er in deze Tabellen eenige fouten waren ingeslopen; men neme die zelfs zoo hoog aan, als slechts met eenige billijkheid kan worden toegegeven; is dan nog het resultaat niet schrikbarend? wie ijst niet op het denkbeeld, dat een groot aantal kinderen, waaraan, volgens Heeren Regenten, zoo vele moeite en kosten besteed worden, zoo weinig aan de billijke verwachting beantwoordt? En gij kunt u door daadzaken zelve overtuigen, dat werkelijk dit getal van mislukte kinderen niet gering is, en in eene ongepaste evenredigheid staat tot dat der mislukte kinderen van de overige leden der Maatschappij niet alleen, maar zelfs tot dat der meest behoeftige klasse in het bijzonder.

Wel is waar, Heeren Regenten meenen, (zie bladz. 8) dat te moeten toeschrijven aan de ongelukkige tijdsomstandigheden, waaronder wij, inzonderheid in de jaren 1809 tot 1812, geleefd hebben; zij meenen zelfs, dat, indien het mogelijk ware, uit den burgerkring een aantal huisgezinnen te nemen, en het lot der kinderen, in 1792 geboren, en die van 1809 tot 1812 in de Maatschappij hebben moeten optreden, te onderzoeken, de vraag, wat van die kinderen geworden is, zeer ongunstig beantwoord zou moeten worden.

Zoodanig een onderzoek echter zou niets beteekenen, daar de keuze van een zeker aantal huisgezinnen, hier alles zou beslissen; dan er is een andere weg, om beter tot overtuiging te geraken.

Heeren Regenten namelijk geven (bladz. 8) de gezamenlijke vrouwen, uit het Aalmoezeniers-Weeshuis afkomstig, in het Werkhuis der Stad *Amster-*

dam opgesloten op den 1. Julij 1820, op, ten getale van 70; gemiddeld berekend, maakt hetzelve dus het $\frac{1}{4}$ der vrouwelijke personen aldaar aanwezig, uit. (Zie NIEUWENHUYS III. Deel, bladz. 83.) De bevolking van het Aalmoezeniers-Weeshuis willen wij hoog aannemen, en die stellen op 4000 zielen; dan staat de evenredigheid der vrouwen, in het Werkhuis den 1. Julij 1820 opgesloten, en uit het Aalmoezeniers-Weeshuis afkomstig, als $57\frac{1}{7}$ tot één. In *Amsterdam* worden gevonden circa 66,000 behoeftigen, die of geheel of gedeeltelijk door subsidiën bestaan, of den kost vinden in de bedelarij; indien deze nu ook in een geëvenredigd getal aan het Werkhuis bewoners leverden, dan moest het getal der vrouwen, aldaar opgesloten, circa 1200 bedragen, dat is, meer dan driemaal zoo veel, als thans daarin opgesloten zijn: zoo dat men hieruit afleiden kan, dat het Aalmoezeniers-Weeshuis, in evenredigheid zijner bevolking, driemaal meer vrouwen aankweekt, in de termen vallende om in het Werkhuis te worden opgesloten, dan die der armste en behoeftigste ingezetenen van *Amsterdam*. Waren nu de publieke huizen en tuchtplaatsen in die zelfde evenredigheid met de voortspruitsels van het Aalmoezeniers-Weeshuis bezet, wat zou men dan niet moeten denken van een broeinest van zedeloosheid, te midden eener groote Stad, ten koste van het algemeen belang onderhouden? Dan hoe dit ook zijn moge, alle daadzaken vereenigen zich derhalve, om aan de opgave, zoo van den voormaligen Regent van het Aalmoezeniers-Weeshuis, als aan die van den Heer NIEUWENHUYS, dien graad van geloofwaardigheid bij te zetten, welke vereischt wordt, om ons tot het besluit

ſluit te geleiden, dat de zedelijke opleiding der kinderen in dit huis geenszins voldoet aan datgene, wat het belang van den Staat daaromtrent vordert. Trouwens, ſtaat hier het uitwerkſel niet in eene volkomene evenredigheid tot de oorzaak? Hebben wij niet gezien, dat de kinderen in het Aalmoezeniers-Weeshuis over het algemeen klein, ongezond en zwak zijn? Moeten zij dus ook niet over het algemeen zwakkere mannen en zwakkere vrouwen opleveren dan de andere klasſen van burgers; en dus zeer ten achter ſtaan tegen dezen, als het op ligchaamskrachten aankomt, zoo noodzakelijk ter verrigting van zwaren arbeid, waarvoor toch deze klasſe van menſchen beſtemd is, en waardoor zij alleen een beſtaan vinden kan? Moeten zij dan, bij den overvloed van handen in de ſteden, als het ware niet uit de konkurrentie van den arbeid worden uitgeſloten, en als in de verpligting gebragt, om in het laatſte, wat hun overblijft, een hulpmiddel te zoeken, in de bedelarij namelijk, de ontucht, en kleine of grootere gaauwdieverijen? Soortgelijke gevolgen zijn zoodanig aan de opgegevene en erkende omſtandigheden verbonden, dat men ten gevalle van Heeren Regenten van het Aalmoezeniers-Weeshuis zou moeten aannemen, dat de uitwerkſelen onder hunne Directie in omgekeerde reden ſtonden tot de oorzaken, om eene enkele ontkenning van hunne zijde, in dit zoo blijkbaar geval als een tegenbewijs te laten gelden; en dit is toch wel te veel verlangd.

Wanneer gij nu de opgegevene daadzaken aan uwe bevinding zult getoetst hebben, en de daaruit afgeleide gevolgen aan het gezond verſtand; dan zult gij in ieder menſchenvriend, en dus ook in den

Heer NIEUWENHUYS, den wensch moeten billijken, van eene inrigting, die zoo weinig aan hare bestemming voldoet, door eene betere vervangen te zien; en dan wordt het de vraag, of de middelen, door den Heer NIEUWENHUYS daartoe voorgesteld, als geschikt mogen worden aangemerkt.

De Heer NIEUWENHUYS meent, dat de inrigtingen der Maatschappij van Weldadigheid hiertoe bijzonder geschikt zijn. — Heeren Regenten prijzen deze inrigting, maar meenen echter, dat ook de ondervinding zal doen zien, dat dezelve niet zonder gebreken is; dat de tijd deze gebreken zal ontdekken; en derhalve meenen zij den Heer NIEUWENHUYS te zeer vooringenomen te zijn met deze stichting.

Dan, daar de Auteur zijne meening gronden kan op het getuigenis van zoo velen, die de kolonie bezocht hebben, zelfs van commissiën, tot dit onderzoek uit de aanzienlijkste mannen der natie één- en andermaal gekozen, en die daarvan het loffelijkste getuigenis geven, getuigenis, door niemand nog tegengesproken; daar zelfs tot dat onderzoek een bij de natie zoo hoog geëerd Staatsman zich verledigd heeft, de Heer Graaf VAN HOGENDORP, welke dit onderzoek op eene even naauwkeurige als veel omvattende wijze heeft bewerkstelligd, en die ook daarvan het loffelijkst verslag geeft: zoo schijnt het ten minste, dat de Heer NIEUWENHUYS eenig regt had, om zijne gevoelens, als op goede gronden steunende, te kunnen aanvoeren; terwijl Heeren Regenten van het Aalmoezeniers-Weeshuis, zich alleen op eene bloote veronderstelling grondende, die op alles, wat ooit door menschen ondernomen is en worden zal, is toe te passen, toch wel niet kunnen verlangen, dat

dat men zoodanige onderstelling als eene toereikende grond late gelden, waarom zij van het aangeboden hulpmiddel geen gebruik zouden maken. Het is ons niet gegeven te doorzien, wat eene lange toekomst opleveren kan. De mensch wendt zijne kennis binnen de grenzen van het tegenwoordige, en eenigermate het verledene beperkt, aan, overeenkomstig hare strekking; laten wij dan ook in zaken, vatbaar voor ons onderzoek, de regelen van ons gedrag zoeken: maar wij dwalen in het rijk der hersenschimmen rond, wanneer wij ons, met loutere veronderstellingen toegerust, in de velden der toekomst wagen; en uit deze veronderstellingen willen afleiden, wat wij te doen en te laten hebben. — Voor het oogenblik voldoen de inrigtingen van *Frederiksoord* enz. aan het oogmerk. Heeren Regenten geven geene enkele bestaande daadzaak op, die regt geeft, om in het vervolg eene tegengestelde verwachting te koesteren; en dus is er in die inrigtingen voor hen dan ook niets gelegen, althans door hen niets aangewezen, wat het verwerpen van het aangeboden middel zoude kunnen regtvaardigen. —

Laat ons nu zien, welke begrippen omtrent deze inrigting door Heeren Regenten worden aangevoerd, en welke zouden kunnen aangemerkt worden gronden op te leveren, om daarvan geen gebruik te maken. Hiertoe kan, ten minste eenigermate, betrekkelijk gemaakt worden, hetgeen op bladz. 27 van hunnen brief gezegd wordt: „Financieel gezien, kan niets „voordeeliger zijn, dan de uitgaven onzer admini„stratie alleen binnen onze *Gemeente* te bepalen: de „penningen, die wij tot onderhoud onzer weeskin„deren, naar de Provinciën moeten zenden, zijn voor

„den

„ den omloop binnen deze Stad verloren. Al kostte
„ de vondeling binnen onze Stad *f*. 100, en daar bui-
„ ten slechts *f* 50 des - jaars, dan bleef het echter het
„ onwedersprekelijk financiëel belang van *Amsterdam*,
„ om den vondeling binnen onze Stad te laten groot
„ brengen."

Waarlijk, men heeft moeite, om zijne lachspieren te bedwingen, als men ziet, op welk eenen beslissenden toon men zich veroorlooft, hier eene financiëele les aan Heeren Burgemeesteren der Stad *Amsterdam* te geven.

Hoe? wordt dan de os, die om de veertien dagen, zoo als Heeren Regenten zelven zeggen, in het weeshuis geslacht wordt, op den Dam geweid? moet niet de koopprijs daarvan aan den Landman betaald worden, die denzelven mede naar huis neemt, er zijne grondpacht en zijne lasten mede betaalt, van het overige zijn werkvolk en zich zelven onderhoudt; en zoo er dan nog iets overschiet, dat tegenwoordig, met de hooge lasten, en de lage prijzen der granen, wel niet veel zal zijn, dit kan aanwenden tot herstel van zijn landbouwers - gereedschap? Groeijen de grutterswaren, de groenten, de aardappelen, het brood, de boter enz., waarvan Heeren Regenten, bladz. 32 spreken, op de *Schans* te *Amsterdam*; of moeten die van buiten inkomen, en aan de landlieden betaald worden? Is dit niet ook het geval met de kleeding en andere vertering van het Huis? Moet het geld, voor die stoffen besteed, niet naar buiten? En al was het ook, dat eenige dier stoffen te *Amsterdam* gemaakt wierden, moet dan niet de grondstof van elders worden ingevoerd en betaald? Wat blijft derhalve van het geld, ten behoeve van het Aalmoezeniers - weeshuis te *Am-*

ster-

sterdam uitgegeven, wel in *Amsterdam?* Immers niets meer, dan hetgene het Aalmoezeniers-weeshuis betaalt boven de kosten van den inkoop; en dit behoeft zeker, met eene eerlijke en deugdzame administratie, geen 10 percent te bedragen: derhalve van de geheele som van 420,762:00, welke, volgens het Rapport van Zijne Excellentie, den Heere Minister van Binnenlandsche Zaken, over het jaar 1819 het Aalmoezeniers-weeshuis te *Amsterdam* gekost heeft, *f* 42,076: het overig gedeelte, ten bedrage van *f* 381,286, wordt uitgevoerd. Daarentegen zou, met eene uitbesteding van *f* 50 per hoofd, gesteld dat dezelve met de 4419 kinderen, bij dit Rapport opgegeven, even als in de Zuidelijke Provinciën, wierd bewerkstelligd, slechts worden betaald *f* 220,950, en dus uit de Stad minder worden uitgevoerd jaarlijks *f* 160,236, een in de daad niet onaanzienlijk verschil! — Men zegge niet, dat het eerst uitgegeven geld in de Stad door den handel terug keeren kan; dit is even waar in het laatste geval, als in het eerste. Geene Stad heeft meer belang dan *Amsterdam*, bij het kultiveren der woeste gronden van *Drenthe* en *Overijssel*: omdat die Stad de natuurlijke markt is dezer Land-Provinciën, en dat alle benoodigdheden, welke daaraan van buiten 's Lands moeten worden toegevoerd, te *Amsterdam* ingekocht moeten worden; gelijk daar ook een zeer groot gedeelte der produkten moet worden gesleten, voor den uitvoer naar buiten bestemd. De welvaart van *Amsterdam* staat dus in een onmiddellijk verband met die van deze Provinciën, omdat de markt eener Koopstad beter voorzien wordt, naarmate de omliggende oorden meer vertier aanbieden. — Wij zullen ons liefst niet veroorlooven, uit de ongerijmde stelling van Heeren Regenten

ten eenige gevolgen af te leiden, ten aanzien van derzelver financiëele kennis en andere bekwaamheden; wij zullen het liever daarvoor houden, dat de aangevoerde plaats onbedachtelijk, en in het gevoel van gekrenkte eigenliefde, die in den ganschen brief doorstraalt, ter nedergeschreven is.

Wat eigenlijk met de vergelijking van *f* 50 tegen *f* 100 bedoeld worde, begrijp ik niet regt. De Maatschappij van Weldadigheid neemt 6 weeskinderen over tegen *f* 60 per hoofd, en 14 andere behoeftigen, in twee huisgezinnen, daarbij om niets, dit is dus slechts *f* 18 per persoon; wanneer men nu overweegt, dat al de andere behoeftigen daarbij overgenomen, het zij als bedeelden, huiszitten-armen, of van wege de Diakonie, of wel als bedelaars, ten laste der Stedelijke kasse, of van de inwoners der Stad komen, dan zou de door den Heer NIEUWENHUYS voorgestelde maatregel, welligt de besparing van een paar tonnen gouds jaarlijks, kunnen opleveren voor de burgerij. En wanneer dan ook de Stedelijke belasting, b. v. die op het gemaal, met eene gelijke som ontlast werd, zou daardoor aan de overgeblevene behoeftigen mede eene groote weldaad geschieden, en *Amsterdam* op eene driedubbele wijze bevoordeeld zijn, door minder verzending van geld naar buiten, (of liever, mindere consumtie,) mindere belasting, en goedkooper brood te hebben voor de armen. Behalve deze voordeelen, is het tevens in eene hooge mate waarschijnlijk, dat de Aalmoezeniers-weeskinderen, ten platten Lande, eene gezondere en voor hunne zedelijkheid minder gevaarlijke opleiding zouden erlangen, dan in eene tot allerlei uitspattingen verleidende Hoofdstad.

Eene tweede beweegoorzaak, die Heeren Regenten schij-

schijnen te willen doen gelden, waarom zij voor als nog geen gebruik meenen te moeten maken van het voorstel van den Heer NIEUWENHUYS, — of die ten minste als zoodanig kan worden aangemerkt, — is het mislukken eener proeve te *Fijenoord*, en dat het Huis daardoor schade zou geleden hebben. Zeker, dergelijke teleurstellingen schrikken af: doch is het vergelijk wel juist? Zijn de omstandigheden wel dezelfde? Trouwens, daar men andere Armbesturen veroorlooft heeft, weeskinderen *kosteloos* naar de koloniën te zenden, tot het nemen eener proeve, en dit ook, ben ik wel onderrigt, aan *Amsterdam* is aangeboden, zoo kon althans de vrees van schade te lijden, het motief niet zijn, dat Heeren Regenten van het nemen eener proeve terug hield, — eene proeve, des te gemakkelijker te nemen, daar het Heeren Regenten daarbij zou vrij gestaan hebben, te allen tijde de in de koloniën geplaatste kinderen terug te nemen.

Eindelijk meenen Heeren Regenten (zie bladz. 29) dat men met zedelijke, arbeidzame behoeftigen te *Amsterdam* geenszins overladen is, ja, *dat er nimmer te veel zedelijke arbeidzame behoeftigen in eene Gemeente kunnen zijn*. Welk eene zonderlinge stelling! Sluit het woord van *behoeftigen* niet reeds het denkbeeld in zich van iemand, die niet in eene toereikende mate het volstrekt noodwendige bezit? En wanneer dit lot den zedelijken arbeidzamen treft, is het dan geen waar ongeluk, en hij wien zulks te beurt valt, niet een beklagenswaardig voorwerp? Alzoo kunnen er, naar de meening van Heeren Regenten, niet te veel waarlijk ongelukkige en beklagenswaardige voorwerpen in eene Gemeente gevonden worden. Deze leer is nieuw; en de inrigting van het Aalmoezeniers-Weeshuis.

huis schijnt dan ook volkomen de strekking te hebben, om dit heilzaam oogmerk te bevorderen.

Wat, vraagt men nog, zal er van den akkerbouw worden, als er geene groote handelsteden en talrijke Gemeenten gevonden worden?

Ik begrijp niet, wat dit beteekenen moet. Ik geloof niet, dat het nog iemand ooit in het hoofd gekomen is, om *Amsterdam* te willen slechten: maar hiervan houde ik mij verzekerd, dat in eene groote Stad slechts een zeker aantal menschen leven kunnen; naar mate er handel, vertier, of andere middelen van bestaan gevonden worden; en dat ook zoodanige Stad in die zelfde evenredigheid hare bevolking ziet aangroeijen. Dit is ook het geval geweest met *Amsterdam;* éénmaal tot eenen zeer hoogen trap van bloei opgeklommen, heeft zij aan eene bevolking arbeid en onderhoud verschaft, welke zij thans, bij eene veel mindere mate van welvaart, geen' genoegzamen arbeid verschaffen kan, en die dus alleen ten koste van anderen gevoed moet worden. Eene reeks van Stedelijke belastingen is daarvan het gevolg, en de klagte der kooplieden van *Amsterdam*, wegens vermindering van handel en welvaart, zou wel ongegrond zijn, indien deze lasten hun niet ten bezwaar verstrekten. Hierbij brengt de armoede en de bedeeling, eene geëvenredigde mate van zedeloosheid en luiheid te weeg. Deze overvloedige bevolking, die thans in de Steden geen bestaan kan vinden, maar bedeeld moet worden, gevolgelijk aan de overige burgers slechts tot last verstrekt, aan het Land terug te geven, van waar zij, of althans hunne voorvaders, gekomen zijn, is eene weldaad *en* voor de Steden, *en* voor die menschen zelve. Dit is zoo menigmaal betoogd, dat het overbodig is hierbij langer stil te staan. De

De betuiging dus, dat een regtschapen Regent, (zie bladz. 28) die zijne verpligting kent, wanneer hij de bewijzen niet voldoende en overtuigend bevindt, zich niet veroorlooft om met zijne vondelingen proeven te nemen, (welke door Heeren Regenten als een beweeggrond schijnt bijgebragt te worden, om geene kinderen in *Frederiksoord* te besteden,) is van weinig beteekenis; of zijn die bewijzen voor hen, toen zij kinderen in *Fijenoord* en op het platte land besteedden, zoo overtuigend, zoo voldoende geweest? waarlijk, daar de uitslag dan zoo weinig aan hunne verwachting voldaan heeft, zouden zij zediglijk handelen, met hun eigen oordeel minder te vertrouwen, en aan dat van mannen, die de natie met haar vertrouwen vereert, en die gunstig over eene andere inrigting denken, eenig gewigt te hechten. — Vraagt het overigens uw eigen geweten, of gij, indien gij eigene kinderen in een opvoedingshuis geplaatst hadt, en afwezig zijnde, de directie daarover aan een ander had opgedragen, en ingeval het zigtbaar bleek, dat de gezondheid, de zedelijkheid en toekomstige bestemming uwer kinderen in zoodanig huis het grootste gevaar liep, — of gij het dan niet zoudt billijken, dat dezelve daaruit genomen, en verplaatst wierden in eene andere stichting, die, volgens de verklaring van brave mannen, beter was ingerigt, en welke, voor zoo verre het aan menschen gegeven is over de toekomst te oordeelen, die zelfde gebreken niet deed vooruitzien? Zoudt gij u laten afschepen met het antwoord, dat de door u aangestelde voogd eerst gemeend had, de uitwerking der opvoeding van een nieuw geslacht in die nieuwe stichting te moeten afwachten, en inmid-

dels uwe kinderen aan het verderf en de ellende ten prooi te mogen en te moeten laten? Tracht, mijn vriend! tracht altijd de zaken van ſchijn te onderſcheiden; laat u met geene fraaije gezegden afſchepen; niet zelden zult gij de verſcholen eigenliefde met den mantel van het gemoedelijk bezwaar bedekt vinden.

Wacht u intusſchen wel, nadat gij mijnen raad zult gevolgd hebben, en u door eigen onpartijdig onderzoek van de waarheid mijner meening zult hebben overtuigd, van daaruit het gevolg af te leiden, (ook dan niet, wanneer gij zoudt mogen ondervinden, dat de Heer NIEUWENHUIS, in de ſchets van den deerniswaardigen toeſtand der vondelingen en verlatene kinderen, nog verre beneden het wezenlijke der zaak gebleven was) dezen toeſtand te wijten aan een opzettelijk pligtverzuim van Heeren Regenten van het Aalmoezeniers - Weeshuis: de mensch, de welopgevoede mensch is zeldzaam zoo verkeerd, dat hij roekeloos en opzettelijk met het geluk, met het tijdelijk en welligt toekomstig geluk van eenige duizende kinderen den ſpot zou durven drijven. Zulk een oordeel over hen ware de liefdeloosheid zelve, en zeker volkomen ongegrond: maar, vindt gij het lot der kinderen zoo betreurenswaardig, als hetzelve door mij, en meer nog door anderen is afgeſchetst, o! beklaag dan de ongelukkige ſlagtoffers van het vooroordeel en der verblinding; gij kunt er uit leeren, hoe verwoestend, hoe verderfelijk de wanbegrippen, dikwerf ſlechts van een half dozijn menſchen, voor een aantal van duizenden worden kunnen. — Leert daaruit de grondwettige inſtelling van uw vaderland

te

te waarderen, welke de vrijheid der drukpers beschermt, ten einde alle inrigtingen aan het publiek oordeel te onderwerpen. Wordt het éénmaal uwe bestemming, tot het waarnemen van publieke posten geroepen te worden, leer dan de tegenspraak, de bedilling zelve dulden; zij zal u voor uwe dwalingen waarschuwen, en de tijd zal u regtdoen, waar gij het verdient. Vruchteloos zoudt gij de stem van het algemeen gevoelen willen onderdrukken, die der waarheid smooren. Zij dringt eindelijk door tot aan den troon en tot uwe slaapkamer: daar zou zij, had gij geweigerd hare stem te hooren, en waren andere het slagtoffer van uwe hoogmoed of traagheid geworden, u het beeld der ongelukkigen voor oogen malen; in een geval toch, gelijk het onderhavige, zou dit aan u te wijten zijn. Zaagt gij welligt het vrouwmensch, ten gevolge van den veilen wellust op het krankbed uitgestrekt, de ontvleeschte armen tot den troon van God verheffen, en, als een voor tijd en eeuwigheid verloren slagtoffer van uwe eigenliefde, u als de oorzaak van hare ellende aanklagen; terwijl duizend anderen, door uwe dwaasheid van gezondheid en ligchaamskrachten berooft, als verwerpelingen op deze aarde rondzwervende, hunne vervloekingen over u ten hemel zouden opzenden. Er is een tijd, hij komt als wij uitgestrekt op het ziekbed het oogenblik voelen naderen, dat wij rekenschap van onze daden te geven hebben, wanneer de blinddoek der eigenliefde wordt losgereten, en ons geweten en onze daden in hare ware gedaanten vertoond: hebt gij dan altijd het beste gewild, altijd naar de stem der waarheid, der vermaning, ook wanneer die onaangenaam klonk, geluisterd en nimmer ge-

 dwaald

dwaald, dan daar waar gij het niet kond verhoeden; dan zult gij zachtkens insluimeren, — maar anders schrikkelijk ontwaken.

Weinigen kunnen in eene Maatschappij belang hebben bij de dwaling; velen, verre weg de meesten, hebben belang bij de waarheid, en zij vindt altijd, waar men haar tracht te onderdrukken, verdedigers, die haar weten te wreken.

Ik heb u dezen omstandigen brief geschreven, om dat het belang des onderwerps het ieder ten pligt maakt, in dezen volgens zijne overtuiging op te treden. Het betreft hier de vraag, of eenige duizenden kinderen roekeloos aan het verderf gewijd zullen blijven; dan of men mannen verongelijkt, die althans niet kunnen vermoed worden, uit belang bij de dwaling te volharden: het is billijk, dat hun regt geschiede, indien de dwaling aan de andere zijde gevonden wordt; en deze pligt is aan het eerlijk hart even dierbaar, als de belangen der onvermogenden en van het algemeen voor te staan. Van mijnen naam kunt gij gebruik maken, zoo dit noodig is. Spaar dien anders, omdat in zulk een gewigtig onderzoek de daadzaken beslissen, en het gevolg of gewigt, dat men aan eenen naam verbinden kan, noch vóór noch tegen behoort te gelden.

Ik heb, om dit nog ten slotte aan te merken, een aantal bijkomende redekavelingen en beweringen, in het stuk van Heeren Regenten, voorbijgegaan; wijl dezelve mij toeschenen, of, — als niet zoo zeer tot de hoofdzaak behoorende, of, als ideaal, of als niet onder mijne beoordeeling vallende, vooral, omdat zij met geene bewijzen van de Heeren Regenten

te-

tegen de stellingen van den Heer NIEUWENHUYS gestaafd zijn, en sommige zich zelve schijnen te wederspreken, — geen voorwerp van mijn onderzoek uit te maken. Al wat iets ter zake deed, is, meen ik, door mij aangeroerd; en wel zoodanig, dat het door mij aangemerkte welligt genoegzaam zal zijn, om aan uw oordeel eene juiste rigting te geven, en dus aan uw mij medegedeeld verlangen in toereikende mate te voldoen.

Ik ben, enz.

SPAARBANKEN.

UITTREKSEL UIT HET ALGEMEEN VERSLAG DER MAATSCHAPPIJ: TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, VAN DEN 8. AUGUSTUS 1820.

(Over 1819 zie IV. D. bl. 85—96.)

Bl. 89. „Reeds ten verledenen jare hadden wij ons voorgesteld, om Z. M. den Koning eenig berigt aan te bieden omtrent het al of niet opnemen der Spaarbanken bij onze Maatschappij, bijzonder mede op Hoogstdeszelfs verlangen opgerigt; zoowel ter voldoening aan de ons, bij verschillende gehoorgevingen, betuigde begeerte van Z. M. daarnaar, als ter beantwoording van de Missive van Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken (*), op Hoogstdeszelfs last geschreven: dan daar de meeste dier berigten ons te laat ter hand kwamen, hebben wij daarmede tot het tegenwoordige jaar moeten wachten; vooral ook, daar een, in onze handen gesteld, ontwerp, ter oprigting *ééner Algemeene Spaarbank*, (waarvan wij, althans voor onze Maatschappij, het onuitvoerlijke betoogd hebben) ons in de verpligting bragt, om, over dit onderwerp, verschillende onderhandelingen te houden met den H. E. G. Heere Staatsraad, Gouverneur van *Noord-Holland*; ten gevolge van welk een en ander wij een algemeen Berigt van den staat derzelve (zooverre wij die uit de berigten der Departementen hebben kunnen opmaken) hebben ingezonden aan Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken, vergezeld van eenige bedenkingen, uit

(*) Algem. Verslag, 1818, bl. 127.

uit sommige der voorvermelde Departementsberigten ontleend: hetgene ten gevolge gehad heeft het, in onze Vergadering, op gisteren gehouden, ontvangen van den volgenden brief van Z. H. E. G. welgemelden Heere Gouverneur:

„ Daar men, ter gelegenheid eener conferentie met UWE. op het denkbeeld is gekomen, om, ter wegneming van het vooroordeel, bij de smalle gemeenten bestaande, wegens het beleggen der fondsen van de Spaarbanken in Lands Effecten, de gelden van die instellingen, tegen eenen tamelijken interest, in de stedelijke kassen te doen overnemen; heb ik vermeend, dienaangaande eene Voordragt aan het Gouvernement te moeten doen: welke ten gevolge heeft gehad, dat Z. M., het Voorstel goedkeurende, Z. E. den Minister van Binnenlandsche Zaken geauthoriseerd heeft, aan de Gedeputeerde Staten der onderscheidene Provinciën de zorg op te dragen, om de stedelijke Besturen tot de bedoelde overnemingen aan te moedigen; van welken maatregel ik het niet ondienstig geacht heb UWE. kennis te geven."

Wij zullen dezen brief nader ter kennisse van de Departementen brengen, ten einde, voor zooverre zij zulks mogten verkiezen, of nuttig achten, daarvan gebruik te maken (*). "

---

1. Van wege het Departement *'s Gravenhage.*

Bl. 100. Dat, uit de, door de Directie van de *Spaarbank*, aan Bestuurders van het Departement gedane verant-

(*) *Uittrekfel uit de Handelingen der Algem. Vergadering der Maatschappij*, 1820, *bl.* 83.

„ Werd door de Afgevaardigden van het Departement *Rotterdam*, naar aanleiding der kennisgeving bij het uittreksel uit het Al-ge-

antwoording, en uit het, door laatstgemelde, aan het Departement deswege medegedeelde verslag, de voordeelige staat dezer inrigting gebleken is. Volgens dit verslag is, gedurende het jaar 1819, in de Spaarbank gefourneerd *f* 11,306 : 65 cents; daaruit terug betaald *f* 1297: 64 cents; aan de inleggers, voor interesten, tegen vijf ten honderd berekend, *f* 312: 50 cents; de onkosten, zoo voor het traktement van den Bode, als voor de Vergaderingen van de Commissie, enz. hebben te zamen bedragen *f*. 64: 32 cents: wordende de administratie van de Bank door de Directie *gratis* waargenomen. Op den 1sten van Louwmaand dezes jaars was de Spaarbank, aan honderd vijf en dertig inleggers, zoo voor kapitaal als voor interest, schuldig *f* 12,966: 61 cents, en daartegen, zoo in fondsen, volgens den toenmaligen koers berekend, als voor interesten en in contanten, in het bezit van *f* 13,302: 69 cents: gevende aan de Spaarbank een zuiver overschot in kapitaal van *f* 336: 08 cents.

2. Van wege het Departement *Edam*.

Bl. 101. Dat er, gedurende den Jare 1819, veertien personen in de *Spaarbank* hebben deel genomen, en daarin

gemeen Verslag, op gisteren, verklaard: dat de bloeijende toestand van deszelfs Spaarbank geene andere wenschen overliet, dan te blijven op den voet waarop zij is ingerigt; met verzoek aan Hoofdbestuurders, om in voordragten of onderhandelingen met het Gouvernement, dit onderwerp betreffende, de Spaarbank van het Departement *Rotterdam* daaronder niet te begrijpen."

[Van *Leyden* geldt hetzelfde; en over het algemeen schijnt de uitvinder van het gemelde denkbeeld, van de publieke opinie ten opzigte van het crediet der Gemeentekassen niet wel geinformeerd te zijn geweest. — Dat wantrouwen wordt gewettigd, wanneer de politieke magt zich veroorlooft den gewonen loop der Justitie, ten opzigte van particuliere schuldvorderingen tegen Gemeenten, te stremmen. H. W. T.]

in gebragt de som van *f* 781 : —, welke som bijna geheel bij de opvrage weder is afgegeven. Hoezeer het Departement wel wenschte, dat zij, voor welke de Spaarbank eigenlijk geschikt is, meer deel daaraan namen, verheugt hetzelve zich echter, onder bovengedachte personen ook dezulke te kunnen tellen.

5. Van wege het Departement *Deventer.*

Bl. 103. Dat de aldaar opgerigte *Spaarbank* tot hiertoe niet de gewenschte uitwerking doet blijken; daar de klasse, voor welke zij werd daargesteld, er slechts schaars gebruik van maakt.

6. Van wege het Departement *Schiedam.*

Bl. 103. Dat de aldaar, den 4den van Louwmaand j. l., opgerigte *Spaarbank* boven verwachting heeft mogen slagen, als hebbende de som der daarin, meestal door *behoeftigen*, gestorte gelden, reeds in Bloeimaand j. l., vier duizend gulden bedragen.

8. Van wege de beide *Amsterdamsche* Departementen :

Bl. 104. Dat, uit eene, door Bestuurders der *Spaarbank*, aan Bestuurders der beide *Amsterdamsche* Departementen gedane rekening en verantwoording van derzelver gehouden beheer over het afgeloopene jaar, mitsgaders verslag omtrent den staat en den voortgang dezer inrigting, gebleken is, dat de gezamenlijke inlagen bedragen hebben de som van *f* 10,899 : 55 cents, van welke door verschillende deelnemers niet meer teruggevorderd is dan de som van *f* 873 : —, terwijl slechts zeer weinige inbrengers hunne geheele inlage hebben hernomen. En dat eindelijk de waarborgkas, gedeeltelijk door de gunst van eenige voorstanders der inrigting, gedeeltelijk door het zuinig bestuur en goed beleid van Heeren Bestuurderen der gemelde Bank, is gerezen tot de aanmerkelijke som van *f*. 1434: 72 cents, welke, ingevalle eener

niet te wachtene vermindering der waarde van de fondsen, in welke de penningen belegd worden, eene voldoende hulpbron, zelfs voor eene veel aanzienlijker som dan de nu ingebragte, zoude opleveren.

Dat, hoezeer dit bedrag der Bank, vergeleken met de montanten, door andere Besturen van Spaarbanken in hunne verslagen opgegeven, gering schijnt, in evenredigheid van de bevolking der stad, men, desniettegenstaande, (tevens overwegende, dat juist die aanzienlijke bevolking de bekendmaking van het bestaan der Bank, van het belangelooze doel der daarstelling, en van het nut, dat zij kan veroorzaken, verzwaart: dat dus de pogingen, door Heeren Burgemeesteren der Stad en door Bestuurderen der Bank aangewend, niet dadelijk tot alle belanghebbenden hebben kunnen doordringen; maar er zelfs nu nog velen niet of te weinig omtrent dit middel te hunnen beste onderrigt zijn, en dat er derhalve een geruime tijd verloopen is, alvorens men eenigzins slaagde) met gegronde hoop op voortgang in de toekomst, dit eerste jaar beschouwen kan als de *voorbereiding* van eene nutte zaak, en als grondslag, welke waarschijnlijk strekken zal tot schraging van vermeerderde spaarzaamheid onder Amstels mingegoede medeburgers.

9. Van wege het Departement *Enkhuizen:*

Bl. 105. Dat deszelfs *Spaarbank*, sedert den Jare 1819, in hare inlagen niet vermeerderd is. De zeer ongunstige afloop der Haringvisscherij, in het laatstverloopene Jaar, had weinig verdiensten onder den gemeenen man verspreid, en daardoor was, voor hem althans, het afzonderen van gelden voor de Spaarbank uiterst moeijelijk geworden. Het fonds, alsnu in ruim *f* 800:— bestaande, was echter in de beste orde en won in zich zelf gedurig aan, zoodat reeds eene kleine reservekas aan-

aanwezig was, om, bij onverhoopte daling der publieke fondſen, en gelijktijdige terugvordering der inlagen, werkelijke verliezen, die uit het beleggen der gelden zouden kunnen voortſpruiten, te vergoeden.

10. Van wege het Departement *Rotterdam:*

Bl. 106. Dat de *Spaarbank* geſtadig in deelnemers en in kapitaal aanwint: zijnde het getal der eerſte tot omſtreeks duizend, en het laatſte tot eene ſom van bijna *f* 76,000 : — geklommen; — doch dat de Hulpbank nog niet in werking is.

11. Van wege het Departement *Weesp:*

Bl. 107. Dat de aldaar, thans gedurende twee jaren, beſtaan hebbende *Spaarbank* ſteeds meer en meer in bloei is toegenomen, ondanks de menigvuldige vooroordeelen, die alsnog bij die klasſe van menſchen, waarvoor de Bank eigenlijk is ingerigt, ook aldaar blijven beſtaan.

12. Van wege het Departement *Bodegraven:*

Bl. 107. Dat de werkzaamheden der *Spaarbank* aldaar, onder opzigt en beſtuur des Departements opgerigt, onafgebroken met eenen boven verwachting goeden uitſlag worden voortgezet. Dat het getal der deelnemers en der ingebragte gelden, ſedert de laatstgedane opgave, aanmerkelijk toegenomen zijn, en dat het Beſtuur, bij voortduring, het genoegen heeft, van, bijna in elke week, nieuwe Leden in deze zoo heilzame inrigting te zien deel nemen.

13. Van wege het Departement *Medenblik:*

Bl. 100. Dat de bij het Departement opgerigte *Spaarbank* alsnog beſtaat, en dat, hoezeer de bijzondere betrekkingen van velen der inwoners van *Medenblik* voor derzelver bloei niet zeer gunſtig zijn, in dezelve echter eene ſom van ruim duizend gulden beruſt aan Inſchrijvingen op het Grootboek der Nederlandſche Schuld.

14. Van wege het Departement *Alkmaar:*

Bl. 109. Dat deszelfs *Spaarbank*, overeenkomstig de redenen in het Verslag van den verledenen Jare vermeld; geene zeer aanmerkelijke vorderingen gemaakt heeft.

16. Van wege het Departement *Utrecht:*

Bl. 110. Dat met betrekking tot de *Spaarbank*, door het Departement opgerigt, en geopend den 2den van Oogstmaand 1819, de ingelegde gelden, tot op den 7den van Oogstmaand dezes Jaars, en dus in het eerste jaar, na aftrek der terugbetaalde (welke echter geen *f* 300:— hebben uitgemaakt) hebben bedragen eene som van *f* 6160:— zijnde het getal der deelhebbers alstoen geweest 102. — Hoezeer nu die Spaarbank aan het oogmerk vrij wel voldoet, als vooral in de laatste maanden zeer zijnde toegenomen, zoo kan men echter niet ontkennen, dat onder deelhebbers weinige ambachtslieden gevonden worden, en dat dezelve meestal bestaan uit gezetene burgerlieden en dienstboden. Men vleit zich echter, dat het getal der eerstgenoemden weldra zal vermeerderen, naardien men zich beijvert, om dezelve met het ware doel dier nuttige inrigting, hetwelk zij niet wel inzien, en waaromtrent nog veel vooroordeel bestaat, meer en meer bekend te maken.

17. Van wege het Departement *Leyden* (*).

Bl. 110. Dat hetzelve met het innigste genoegen berigten kan, dat de aldaar, in Slagtmaand des Jaars 1818, op-

(*) [Als resultaat van het jaarlijks onderzoek naar den staat der Leydsche Spaarbank, door eene Commissie uit het Leydsche Departement der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, en de drie hoogste deelnemers, — en van het verslag

opgerigte *Spaarbank*, van dien tijd aan tot op Oogstmaand dezes Jaars, achtervolgens ontvangen heeft de aanzienlijke som van . . . . . *f* 33034 : 11½
en teruggegeven . . . . - 8470 : 80½

Zoodat er den eersten van Oogstmaand in dezelve Bank berustte de een kapitaal van . . . . *f* 24563 : 31 cents.

18, Van

flag, door de Heeren Mr. J. P. C. MOLTZER en P. C. VAN MARLE daarover op den 6. Maart 1821 bij het gemelde Departement uitgebragt, — vindt men in de *Leydsche Courant* van Woensdag, den 21 Maart 1821, het volgende;

„ Mogten de Leden van het Departement *Leyden*, der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, in den voorledenen jare de voldoening smaken, van uit het verslag hunner Commissie, benoemd, om met en benevens de drie hoogste inleggers in de Spaarbank, visie te nemen van alle de Boeken, Gelden en Effecten, tot de Leydsche Spaarbank behoorende, den ongedachten voortgang dezer zoo loffelijke inrigting, te vernemen: zoo werden zij in hunne laatstgehoudene vergadering niet minder verblijd door het rapport der Commissie, ten voormelden einde voor dit jaar benoemd; en waaruit gebleken is, dat er van den eersten Januarij 1820 tot den eersten Januarij 1821 bij gezegde Spaarbank was ontvangen eene somma van *f* 25,311:72 cents, en terug betaald *f* 8,594:20½ cents, dus meerder ontvangen dan uitgegeven de somma van *f* 16,717:51½ cents, hetwelk gevoegd bij hetgeen sints 2 November 1818 tot den eersten Januarij 1820 meerder was ontvangen dan uitgegeven, ter somma van *f* 14,285:87½, ten bewijze verstrekte, dat dus in zes en twintig maanden, bij de Leydsche Spaarbank was ontfangen, de importante som van *f* 43,945:44½, en terug gegeven *f* 12,942:05½, terwijl het Fonds van de Leydsche

Spaar-

18. Van wege het Departement *Groningen:*

Dat aan de bereidvaardigheid van Heeren Burgemeesteren dier ſtad, om het algemeen nut te helpen bevorderen, het Departement de vrijheid verpligt is, om van een vertrek op het Stadhuis aldaar, gebruik te maken voor de zittingen der Commisſarisſen tot de, ook in gezegde ſtad tot ſtand gekomene, *Spaarbank;* in welk vertrek Heeren Commisſarisſen, ſedert den 1ſten Mei, wekelijks des maandags zitting houden: hebbende het Departement aan deze inrigting een renteloos voorſchot van *f* 500 toegeſtaan, en bovendien de uitga-

Leydſche Spaarbank op den eerſten Januarij 1821 bedroeg eene ſomma van *f* 31,003:39."

Uit het gemelde rapport zelf, — hetwelk voor 't overige in 't algemeen den verdienden lof geeft, zoo aan de voortreffelijke Directie der Spaarbank, als aan de belangſtelling van Leydens ingezetenen in, en hunne deelneming aan die nuttige inrigting, — kunnen wij hier nog de volgende daadzaken bij voegen:

„ Dat de geheele ontvang der Leydſche Spaarbank, bedragende na aftrek der terug gegeven gelden *f* 31,603:39, beſtaat in een kapitaal van *f* 49,100 aan effecten, waardig op den 2 Januarij ll. *f* 32,024: 51½.

Uit welke opgave blijkt, dat er thans een voordeel van *f* 1051,15½ in de kas is; 't welk meer dan overvloedigen waarborg oplevert voor ieder deelhebbenden, in geval van onverhoopte daling der effecten."

Voorts, „ dat niet alleen gedurende den laatſten zomer rijkelijk was ingelegd, maar ook veel minder terug gevraagd, dan gedurende den winter. Van October 1819 tot Januarij 1820, was terug gevraagd de ſom van *f* 4357: — van Januarij tot April *f* 2181: — van April tot Julij *f* 1636: — van Julij tot October *f* 1574: — en van October tot Januarij 1821 *f* 3200." *Red.*]

gaven voor boeken en andere voorwerpen, tot het in werking brengen der Bank benoodigd, voor deszelfs rekening genomen; — dat echter, aanvankelijk, deze inrigting nog niet aan den wensch des Departements en aan het doel, daarmede beoogd, voldaan heeft; terwijl het Departement vertrouwt, dat eene meerdere bekendheid derzelve de deelneming aan deze nuttige instelling zal bevorderen.

20. Van wege het Departement *Leeuwarden.*

Bl. 114. Dat ook de *Spaarbank*, gedurende het verledene jaar, in aantal van deelnemers en hoegrootheid van het fonds is toegenomen.

22. Van wege het Departement *Middelharnis* en *Sommelsdijk*:

Bl. 117. Dat de *Spaarbank* in deelnemers is toegenomen.

25. Van wege het Departement *Brielle*:

Bl. 118. Dat de *Spaarbank* aldaar den 29sten van Oogstmaand 1819 geopend is, sedert welken tijd, tot den 1sten van Oogstmaand 1820, door negen en tachtig deelnemers is ingelegd *f* 5041 : 50 cents; terwijl dezelve echter niet algemeen aan het doel beantwoordt, daar het grootste gedeelte der inlagen niet door minvermogenden is gedaan.

26. Van wege het Departement *Purmerend*:

Bl. 119. Dat, met betrekking tot de *Spaarbank*, (welke inrigting, tot dusverre, weinig opgang maakt) het Departement zich, bij breedvoerige missive, bij Heeren Burgemeesteren heeft vervoegd, met voordragt, om, van wege Hun Ed. Achtb., aanschrijvingen te doen aan de onderscheidene Armenbesturen van *Purmerend*, ten einde door dezelve, bij het eindigen der winterbedeelingen, aan hen, die bedeeld geworden zijn, bijzondere kennis van het bestaan der *Spaarbank* te ge-

geven, en hen aan te manen om, bij grootere verdiensten dan hunne behoeften vorderen, daarvan gebruik te maken, met verzekering, dat daarop, bij eene volgende winterbedeeling, acht zou worden geslagen. Deze voordragt is door Heeren Burgemeesteren gunstig aangenomen, en zijn dadelijk door Hun Ed. Achtb. de noodige aanschrijvingen afgezonden.

27. Van wege het Departement *Gorredijk:*

Bl. 120. Dat de voorgenomene *Spaarbank* aldaar, om voldoende redenen, tot nog toe niet in werking gebragt is; hoezeer alles tot derzelver daarstelling gereed gemaakt was.

34. Van wege het Departement *Haarlem:*

Bl. 130. Dat hetzelve zich — over den werkzamen voortgang en bloei van al deszelfs inrigtingen in het algemeen, (waaronder met name ook de *Spaarbank*) verheugen mag.

36. Van wege het Departement *Delfshaven:*

Bl. 130. Dat, offchoon de *Spaarbank* aldaar door de plaatselijke omstandigheden nog niet voldoende aan het oogmerk harer oprigting beantwoordt, de Commissie echter bij voortduring werkzaam blijft ter instandhouding van dezelve.

37. Van wege het Departement *Harlingen:*

Bl. 131. Dat het bestaande fonds in de *Spaarbank*, na aftrek der opgevraagde gelden, reeds tot de zeer aanzienlijke som van achttien duizend gulden is opgeklommen; welke som te meer als aanmerkelijk kan beschouwd worden, wanneer men het tijdstip van de oprigting der Bank, dat nog geene twee jaren bereikt, in aanmerking neemt, en dat de posten grootstendeels uit kleine bijdragen van *f* 10, *f* 20, *f* 30, *f* 50 à *f* 100 zijn samengebragt, terwijl slechts zeer weinige uit *f* 300, doch geene daarboven, bestaan.

39.

39. Van wege het Departement *Vlissingen:*

Bl. 132. Dat de inrigting der *Spaarbank* zoo weinig aan het verlangde doel beantwoordt, dat de tegenwoordige inlagen naauwelijks noemenswaardig zijn.

40. Van wege het Departement *Heemstede:*

Bl. 132. Dat uit eenen aan het Departement, door de Directie der *Spaarbank*, overgelegden staat, zoo als dezelve zich op den 1sten van Hooimaand j. l. bevond, gebleken is, dat de ingelegde gelden thans, voor het geheel, bedroegen de som van *f* 4262 : 16 : — blijkende alzoo, dat, in den loop van een jaar, en dus sedert de laatstgedane opgave, in de Spaarbank is ingebragt eene som van *f* 642 : 16 : —. Hoewel deze som niet gelijk staat met den inleg van het vorige Jaar, had men echter alle reden om te vermoeden, dat deze laatste som veelal was ingebragt door zoodanige deelnemers, als voor welke die inrigting voornamelijk was daargesteld; en alzoo vertrouwt het Departement, dat deze instelling aldaar niet vruchteloos tot stand gebragt zal zijn, en zeer zeker haar doel bereiken; — dat, wijders, uit gemelden staat gebleken zijnde, dat er een voordeelig saldo bij deze inrigting bestond, men met alle reden mogt hopen, dat dezelve ook in de gevolgen stand zoude kunnen blijven houden."

Ten einde onzen Lezeren de vergelijking van dit Verslag, met dat van het vorig jaar, eenigzins belangrijker te maken, maken wij nog met één woord op:

1. Dat de Departementen, waarvan men over 1819 en 1820 beide, verslag wegens hunne Spaarbanken vindt, zijn: *'s Gravenhage, Amsterdam, Enkhuizen,*

Rotterdam, *Bodegraven*, *Medenblik*, *Alkmaar*, *Utrecht*, *Leyden*, (*Groningen*), *Leeuwarden*, *Middelharnis* en *Sommelsdijk*, *Purmerend*, *Haarlem*, *Delftshaven*, *Harlingen*, *Vlissingen*, *Heemstede*.

2. Dat men in het vorig Verslag van 1819, bezigten vindt nopens het stuk der Spaarbanken bij de volgende Departementen, waarvan in het verslag van 1820 niets dezen aangaande voorkomt: *Dockum*, *Zierikzee*, *Marssum*, *Sneek*, *Bolsward*, *Middelstum*, *Dordrecht*, *Beverwijk*, *Hoorn*, *Workum*, *Dragten*, *Zutphen*, *Schagen*, *Alphen* en *Oudshoorn*, *Doesburg*, *Koog* en *Zaandijk*, *Thiel*, *Gouda*, *Biervliet* en *Hoofdplaat*, *Zwolle*, *Oldeboorn*, *Nijmegen*, *de Rijp*, *Amersfoort*, *Vorden*. (*)

3. Dat daarentegen in dit Verslag van 1820, boven dat van 1819, voorkomen de Departementen: *Edam*, *Deventer*, *Schiedam*, *Weesp*, *Brielle* en *Gorredijk*.

(*) Verscheide dier Spaarbanken zouden toen eerst beginnen, of waren begonnen, maar onbezocht: doch andere juichten. Wij hopen niet, dat deze aan 't zakken geraakt zijn. Maar wij hopen ook niet, dat zij hun bloei verzwijgen uit ouderwetsche geheimnis-kramerij: „ Wat scheelt 't het „ Publiek, hoe veel geld er in onze Bank is?" — Het Publiek heeft er belang bij, dat de Spaarbanken goed opnemen; en waar dit geschiedt, is 't tot eere der ingezetenen, maar ook van het Bestuur der Bank. De *Leydsche* Spaarbank stelt er met reden eene eer in, om te kunnen vermelden, en schroomt er geen 't minste kwaad uit, dat zij na zes en twintig maanden bestaan te hebben, offchoon *f* 12,942 — hebbende terug gegeven, nog *f* 31,000 — schuldig, en *f*. 32,000 — rijk was.

STUKKEN NOPENS DE GECOMBINEERDE SPAARBANK VOOR DE STEDEN SNEEK, IJLST, EN DE GRIETENIJ WIJMBRITZERADEEL IN VRIESLAND.

I.

Brief van het Corresponderend Lid der Directie aan den Redacteur van dit Magazijn.

WEL-EDELE HEER!

Van tijd tot tijd lazen Directeuren der Spaarbank in de Stad *Sneek* gevestigd, met genoegen, in uw Magazijn de berigten der Spaarbanken elders bestaande, gelijk ook derzelver Reglementen en inrigting. Hoe weinig ook gezind, om van eene inrigting, waarvan vele gelijksoortige in ons Vaderland bestaan, eene uitvoerige melding en bijzonderen ophef te maken; hebben zij echter gemeend, dat de vermelding van het eigendommelijke en van het gevolg hetwelk deze inrigting hier ter stede heeft, welligt hier of daar eenig nut kon stichten en voor uw Magazijn niet geheel ongepast zijn: weshalven ik ben verzocht geworden, uw Wel-Ed. het volgende berigt te doen toekomen.

Korten tijd, nadat, zoo wij meenen, door den Heer FERF, Schoolopziener te *Bergum*, bij dit Departement, en door hetzelve bij de algemeene vergadering der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, de

oprigting van Spaarbanken in overweging was gegeven, en door de Maatschappij zelve geappuijeerd was, bepaalden deze en gene der tegenwoordige Directeuren daarop mede hunne aandacht. Het voorstel tot oprigting van dezelve, bij het Departement *Sneek* der Maatschappij *tot Nut van 't Algemeen*, uit hoofde van lokale oorzaken, zwarigheid ontmoet hebbende, vereenigden zich de tegenwoordige Directeuren, en besloten, om voor hun eigen perikel, eene dergelijke inrigting daar te stellen. In eene eerste bijeenkomst werden alzoo de volgende algemeene beginselen vastgesteld, waarnaar het nader te vervaardigen Reglement zoude behooren ingerigt te zijn.

1°. Dat deze inrigting *geheel en alleen* ten voordeele van minvermogenden zoude moeten strekken.

2°. Dat daarentegen deze, bij den inleg van gelden, voor alle mogelijk nadeel gehoed werden.

3°. Dat alzoo ieder der Directeuren zich verbond voor het mogelijk verlies, hetwelk uit verkoop van effecten als anderzins ontstaan mogt.

4°. Dat dezelve zich even zoo, aan de andere zijde verbonden, om al het eventueel voordeel, gestort in een reserve-fonds, te doen strekken zoowel tot waarborg voor alle mogelijk verlies, als om den interest te verhoogen, en om de behoeftige deelnemers daaruit in den winter op deze of gene wijze te gemoet te komen.

4°. Dat, ten einde het een en ander doel te bereiken, het minimum der inleg in eens gesteld werd op 5 stuivers en het maximum derzelve op 50 gulden.

6°. Dat Directeuren op deze voorwaarden zich onderling zouden verbinden voor den tijd van vijf jaren.

Hoofd-

Hoofdzakelijk op deze gronden, werd door twee leden een Reglement ontworpen, hetwelk op den 25. April 1818 in eene volgende bijeenkomst behandeld zijnde, vastgesteld werd zoo als hetzelve hiernevens gaat, en sedert dien tijd in alles eene regelmaat voor Directeuren in het bestuur der Spaarbank is geweest. Gelijktijdig had de Directie een berigt laten drukken en zoo veel mogelijk verspreiden, waarop dan op den 4. Mei 1818 de Spaarbank geopend werd, voor de minvermogenden in de steden *Sneek*, *Ylst*, en de Grietenij *Wijmbritseradeel*.

Dadelijk bij de opening van de Spaarbank boden er zich deelnemers aan, en wel de zoodanigen, voor wien dezelve regtstreeks bestemd was: hebbende men zich vooraf ten regel gesteld, om geenszins, door het onmiddellijk inbrengen van groote sommen, dezelve eenen naam te doen maken; maar veeleer dezelve, in een zeker opzigt, aan zich zelve over te laten, en het vertrouwen op dezelve aan de uitkomst aan te bevelen. Even hierdoor klom het montant der ingelegde gelden nimmer zoo hoog als wel elders plaats vond; maar beantwoordde deze inrigting ook des te meer aan hare bestemming voor minvermogenden. Het bewijs daarvan is, dat onder het aantal van 106 deelnemers, sedert de oprigting van den Spaarbank slechts 15 gevonden werden welke sommen boven de 50 gulden storten, en wien zulks, om bijzondere en voldoende redenen werd toegelaten. — Meestal namen deel in dezelve, arbeiders welke eenig geld voor den winter opspaarden, kleine handwerkslieden, welke hunne huishuur bijeen vergaderden, en kleine winkeliers welke hunne weinige ingekochte gelden daarin bragten, tot tijd en

 wij-

b.) Dat zoodra iemand eene somme van vijf guldens in de Spaarbank heeft gelegd, hij daarvan interest begint te trekken, berekend tegen drie guldens vijftig cents pro cento in 't jaar.

c.) Dat het ieder deelnemer altijd vrij staat, zijne belegde gelden terug te eisschen, het zij geheel, het zij ten deele, met de door dezelve overgewonne interest: doch dat wanneer de som *f* 10 te boven gaat, hij gehouden zal zijn, die acht dagen te voren te moeten opzeggen, welke opzegging een maand te voren plaats zal moeten hebben, indien de som boven *f* 50 guldens beloopt.

De voornaamste artikelen der afdeeling van het Bestuur, zijn de volgende:

a.) Het Bestuur berust bij acht Directeuren, waarvan een Boekhouder en een Penningmeester is.

b.) Van deze vergaderen de Boekhouder en Penningmeester elken Maandag van 12 tot een uur: met assumtie van een der overige leden, welke beurtelings elkander afwisselen.

c.) Behalve de acht Directeuren, zijn er zoo vele medewerkende leden, als zich daartoe opgewekt gevoelen en aangeven. Deze medewerkende leden trachten door alle middelen, welke hun ter hand staan, de deelneming in de Spaarbank bij de geringere klasse te bevorderen.

d.) Jaarlijks wordt aan de medewerkende leden, een verslag medegedeeld van den staat en de werkzaamheden der Spaarbank, door de Directie; en ook ieder jaar wordt er eene generale rekening en verantwoording van ontvang en uitgaaf gedaan, in tegengenwoordigheid van alle leden der Directie.

e.) De Directeuren nemen hunne posten gratis

waar,

waar, en brengen in den beginne niets; en verr volgens, indien dit mogelijk bevonden wordt, de kosten van lokaal en schrijfbehoeften in rekening.

f.) De belegging der gelden geschiedt in werkelijke Nederlandsche schuld; en zoodra er twintig guldens meer dan een aandeel van *f* 100 voorhanden is, moet daarvoor zoodanig een effect worden aangekocht.

g.) Alle effecten en gelden worden in een kist bij den Kasthouder bewaard, waarvan hij en de Boekhouder ieder een afzonderlijke sleutel hebben.

De afdeeling der bijgevoegde artikelen bevat hoofdzakelijk de volgende:

a.) De acht in het hoofd genoemde Heeren verbinden zich, om de Directie van dezen Spaarbank voor den tijd van van vijf jaren op zich te nemen, en de mogelijke nadeelen gemeenschappelijk te dragen.

b.) Van de mogelijke overwinst wordt een reserve-fonds aangelegd; waarover de Directie zich voorbehoudt, om ten voordeele der belanghebbende nader te beschikken, in zoo verre als hetzelve tot hoeding van eventueele nadeelen niet mogt noodig zijn.

c.) Zoodra er een som van *f.* 1000 bij kas is, is de Kashouder verpligt, ten genoege der Directie een acte van borgstelling te leveren.

Ver

III.

Vergelijkende tafel van den ſtaat der Spaarbank in de Stad *Sneek* gevestigd, over den jare 1818, 1819 en een gedeelte van 1820.

Jaren.	getal der deelnemers.	Deelnemers, die hunnen inleg geheel lieten ſtaan.	Deelnemers, die hunnen inleg gedeeltelijk lieten ſtaan.	Deelnemers, die hunnen inleg geheel terug ontvingen.	Ingelegde ſommen. boven de *f* 100.	Ingelegde ſommen. boven de *f* 50.	Ingelegde ſommen. boven de *f* 25.	Ingelegde ſommen. beneden de *f* 25.	Totaal van inleg. Gl.	Totaal van inleg. cs.	Totaal van uitgave. Gl.	Totaal van uitgave. cs.	Totale ſom op het eind van het jaar in de Spaarbank. Gl.	Totale ſom op het eind van het jaar in de Spaarbank. cs.
1818, van *Mei* af.	25	23	1	1	3	2	1	19	1193	20	52	50	1149	25
1819, geheel.	35	22	6	7	2	3	1	29	1002	85	339	35	1870	30
1820, tot *April.*	46	35	-	11	3	1	1	41	1190	14	868	37	2192	07

EENIGE ALGEMEENE BEDENKINGEN OMTRENT BEDELAARS-WERKHUIZEN; MET EENE KORTE SCHETS, HOE EEN ZOODANIG GESTICHT OP DE DOELMATIGSTE WIJZE ZOUDE KUNNEN WORDEN INGERIGT.

Voorrede.

Sedert vele jaren mij bezig gehouden hebbende, met over den toestand der armen na te denken, om zoo veel mogelijk het mijne bij te dragen tot verbetering van hun lot en vermindering van hun aantal; gaf de hieronder aangehaalde afdeeling van het Rapport van Zijne Excellentie den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken in het vorige jaar (1829) aan de Staten-Generaal, ingevolge het 228. Artikel der Grondwet uitgebragt, aanleiding, dat ik meer bijzonder over de Bedelaars-werkhuizen heb nagedacht, en ook eenige derzelve heb bezocht.

Zie hier wat Zijne Excellentie omtrent deze gestichten in het boven vermeld Rapport zegt:

Bedelaars-werkhuizen.

„ Er zijn *acht* Bedelaars-werkhuizen. Derzelver be-
„ volking bedraagt 2972 personen. De inkomsten dier

„ gestichten beloopen op *f* 467,000 guldens; te we-
„ ten: aan inkomsten uit vaste goederen, ren-

„ ten en opbrengst van werk	46,000
„ Aan subsidiën, verleend door den Staat	100,000
„ Aan subsidiën, verleend door de Gemeenten	321,000
	467,000

„ De uitgaven beloopen tot evengelijke som.
„ De kosten van onderhoud en voeding

„ vereischen	*f* 341,500
„ De onkosten van administratie. . . .	- 56,500
„ De aankoop der grondstoffen en prijs der „ daggelden.	- 69,000
	f 467,000

„ Die gestichten bestaan te *Hoogstraten*, (Provincie „ *Antwerpen*); te *Ixelles*, (Provincie *Zuid-Braband*); te *Bergen*, (Provincie *Henegouwen*); te „ *Namen*, (Provincie *Namen*); te *Brugge*, *Kortrijk* en *IJperen*, (Provincie *West-Vlaanderen*); „ en te *Hoorn*, (Provincie *Noord-Holland*).

„ Dat te *Hoorn* is opengesteld voor de Bedelaars uit „ *Holland*, *Gelderland*, *Utrecht*, *Overijssel*, *Groningen*, en *Vriesland*.

„ Dat te *Hoogstraten*, voor de Bedelaars uit *Noord-Braband*.

„ Dat te *Namen*, voor de Bedelaars uit het *Groot-Hertogdom*.

„ Dat

„ Dat van de Provincie *Antwerpen*
„ bevat . . . . 664 personen.
„ Dat van *Zuid-Braband* . . . . 674 ——
„ Dat te *Henegouwen*, bevat . . . 355 ——
„ Dat te *Namen*, bevat . . . . . 234 ——
„ De drie in *West-Vlaanderen*, be-
„ vatten gezamenlijk . . . . . . 940 ——
„ Dat van *Noord-Braband*, bevat 835 ——

2972 personen.

„ De organisatie van drie nieuwe Bedelaars-werk-
„ huizen is in 1818 besloten, te weten:

„ Een voor de Provincie *Gelderland*, binnen *Hat-*
„ *tem* op te rigten.

„ Een voor de Provincie *Limburg*, op te rigten
„ in het Kasteel van *Recheim*, waar een soortgelijk
„ gesticht bestond onder het voormalige Gouverne-
„ ment.

„ En een voor de Provincie *Zeeland*, binnen *Vere*.

„ Nieuwe verordeningen schijnen noodig voor de
„ Administratie der Bedelaars-werkhuizen, en bijzon-
„ der voor de wijze van voorziening in de uitga-
„ ven dier gestichten. De keuze der te nemene maat-
„ regelen levert vele zwarigheden op. — Ik denk even-
„ wel, dat *Zijne Majesteit* onverwijld in staat zal
„ worden gesteld, Zijne bedoelingen te doen kennen."

(Tot zoo verre het Rapport van den Minister
van Binnenlandsche Zaken.)

Daar nu het Gouvernement zelf te kennen geeft, dat nieuwe verordeningen voor de Administratie dezer gestichten noodig schijnen, zoo hope ik, dat het mij niet ten kwade zal worden geduid, als ik met eene

gepaste vrijmoedigheid mijne gedachten, betreffende de Bedelaars-werkhuizen, bekend make: want ik houd het daarvoor, dat in eenen Staat, in welken de drukpers vrij is, het de pligt van ieder weldenkend burger en ingezeten is, om, wanneer hij vermeent, door ondervinding of ſtudie eenige kennis in het eene of ander vak verkregen te hebben, de vruchten daarvan aan zijne landgenooten aan te bieden; en dat nog te meer, wanneer het Gouvernement niet ontveinst, dat zoodanig vak van beſtuur voor verbeteringen vatbaar is.

Ik hope alzoo, dat men uit dit oogpunt, mijne belangelooze poging zal willen beoordeelen, en om het belang van het onderwerp de gebreken van de voordragt zal verſchoonen.

Utrecht den 10. Mei 1821.

R. S.

ALGEMEENE BEDENKINGEN OMTRENT BEDELAARS-GESTICHTEN EN DWANG-WERKHUIZEN VOOR ARMEN.

Men moet vooraf Bedelaars-gestichten en Dwang-werkhuizen, waarin armen worden gehuisvest, al geven deze zich ook vrijwillig tot bewoners derzelve aan, onderscheiden van *vrijwillige* Armen-werk-inrigtingen of *Atteliers de travail*, in welken de armen den geheelen dag, of een gedeelte van denzelven, komen werken, om des nachts tot hunnent, en in den schoot hunner familiën terug te keeren. Deze laatste inrigtingen zijn, het zij in dezelve de armen ook gevoed worden of niet, van eenen geheel anderen aard, dan de eerstgenoemde: en hoezeer de armen, die dezelve bezoeken, gedurende hun verblijf in de werkzalen, noodwendig aan eene zekere orde en opzigt moeten onderworpen zijn, verliezen zij hunne betrekking tot hunne familiën, of hunne vrijheid niet, en zij zijn des avonds, en op Zon- en Feestdagen, aan geen opzigt onderworpen. Men moet dus deze Werk-armen-inrigtingen, in eenen zekeren zin, gelijk stellen met groote Fabrijken: met dit onderscheid alleen, dat de werklieden niet ten voordeele der Fabrijk arbeiden, maar dat de Fabrijk vóór en om de werklieden is daargesteld; en dat men in eene zoodanige Werk-armen-inrigting alleen *dan* moet laten werken, wanneer de Fabrijken van partikulieren, of andere werkzaamheden, niet toe-

reikend zijn, om de armen van het noodige werk te kunnen voorzien; en dat men geenen armen, die arbeiden wil en gebrek aan werk heeft, ooit in eene zoodanige Werk-armen-inrigting werk moet weigeren.

Een hoofdvereischte eener zoodanige inrigting is dus, dat men zorge, dat zij te allen tijde aan elk, die om werk vraagt, werk kan aanwijzen; en dat wel, zoo veel immer doenlijk, naar elks krachten, en zijne of hare te voren verkregene kundigheden en bekwaamheden, berekend of ingerigt.

Ook moeten deze Werk-armen-inrigtingen voornamelijk dienen, om alle diegenen, zoowel *bejaarden* als kinderen, die uit openlijke kasſen worden bedeeld, en wier armoede uit gebrek aan werk ontſtaat, werk te kunnen geven; opdat hierdoor worde belet, dat zoodanigen het brood der bedeeling in geene luiheid of lediggang verteren. Te gelijk behooren deze Werk-armen-inrigtingen, zoo zij in allen opzigte doelmatig zullen zijn, tot *Industrie-ſcholen* voor de kinderen der armen te verſtrekken.

Het oogmerk hier niet zijnde, om over *vrijwillige* Werk-armen-inrigtingen te handelen, heb ik alleenlijk noodig geoordeeld, de bovenſtaande korte verklaring derzelve te geven, dewijl verſchillende lieden, in hunne denkbeelden, die met Dwangwerkhuizen verwarren. Ik keer thans terug tot *deze* en de *Bedelaars-geſtichten*, in welke de armen worden gehuisvest; het zij dan, dat zij, ten gevolge van eenigen administrativen maatregel, daarin tegen hunnen zin worden geplaatst, of dat zij zich *vrijwillig* aangeven, om in zoodanige geſtichten opgenomen te worden. Zoowel in het *eene* als het an-

andere geval, kunnen deze gestichten, uit hunnen aard, niet anders dan eene soort van Gevangenhuizen zijn. En, daar de bestemming van den mensch niet zijn *kan*, — of *is*, om, alleen uit oorzaak van armoede, gedurende zijn leven, of een gedeelte van hetzelve, van zijne vrijheid beroofd, in een Gevangenhuis door te brengen, zoo moet men alle Bedelaars-gestichten en Dwang-werkhuizen, niet anders dan als een, in den tegenwoordigen toestand der Maatschappij noodzakelijk geworden kwaad, beschouwen, en moet men alzoo dezelve zoo min mogelijk vermenigvuldigen. Want, hoe goed zoodanige gestichten ook mogen worden ingerigt, zijn, naar mijn oordeel, vele der navolgende tegenbedenkingen tegen dezelve niet ongegrond, met welke op te geven en te onderzoeken ik mij thans zal bezig houden. *Ten eerste* vallen zoodanige gestichten altijd voor den *Staat* kostbaar: het daarin verrigt wordende werk kan nimmer de onkosten van het *lokaal*, van *voeding*, *kleeding* en *administratie* goed maken; en er wordt voor zoodanig een gesticht bijna altijd jaarlijks eene *subsidie* gevorderd, wiens hoegrootheid meestal verre overtreft hetgene het onderhoud van een gelijk getal van andere huiszittende armen kost (*). Daar nu

(*) Uit het Verslag van *Zijne Excellentie den Heer Minister van Binnenlandsche Zaken*, over het jaar 1819 gedaan, ziet men, dat het onderhoud van 2,972 personen, in de *acht* 's Lands Bedelaars-gestichten onderhouden wordende, eene jaarlijksche subsidie vordert van *f* 421,000: zoodat het onderhoud van een zoodanig bedelaar de Maatschappij per hoofd 141 gulden 65 cents jaarlijks kost; en volgens dit zelfde Verslag, vergeleken met dat van het vorige jaar, zouden, (bijaldien er geen abuis in het aantal der opge-

nu een zoodanig subsidie, om het even of hetzelve uit '*s Lands*-, *Provinciale*- of *Stedelijke* kas worde verleend, toch altijd gedragen moet worden door de overige nijvere burgers, zoo vermeerdert dit hunne belastingen. En hoezeer ik mij herhaalde reizen heb verklaard voor het gevoelen, dat ik het voor eenen pligt der Burgermaatschappij houd, om in den nooddruft van hare verarmde leden te moeten voorzien; en ik van gevoelen ben, dat de Gouvernementen, uit kracht van het maatschappelijke verdrag, het volkomenste regt hebben, om voor het onderhoud der armen de noodige gelden te heffen: zoo moet echter de verzorging derzelven op de minst kostbare wijze worden ingerigt; en men moet spaarzaam te werk gaan met de penningen, die men voor het onderhoud der armen heft.

Ten tweede, vereischen deze Gestichten groote en uitgebreide Gebouwen, zullen zij geene *moordholen* voor de daarin opgenomen wordende armen uitmaken. De meeste der voorhanden zijnde oude gebouwen zijn voor

gevene armen bestaat,) 745,023 armen, waarvan opgegeven worden, 146,501 buiten staat te zijn om eenigzins in hun onderhoud te kunnen voorzien, en 208,900, zulks voor minder dan de helft te kunnen doen, ondersteund geworden zijn door *f* 4,920,193. — Zoo dat de verleende onderstand, aan deze huiszittende armen, per hoofd, niet meer bedragen heeft dan 6 gulden 60 cents; en wanneer men ook alleen, met weglating van alle overigen, dezen overslag maakt over die 146,501 personen, die gezegd worden volstrekt niet in staat te zijn om in hun onderhoud te kunnen voorzien, dan nog komt het onderhoud derzelve, hoofdsgewijze niet hooger dan op 33 gulden 58 cents te staan, hetwelk toch zeer veel van 141 gulden 65 cents verschilt! —

voor soortgelijke gestichten ongeschikt: en, zullen die doelmatig zijn ingerigt, zoo moeten dezelve, van den grond af aan, daartoe gebouwd worden. En ook, niettegenstaande deze gebouwen op de beste wijze zijn ingerigt, zoo kan de zamenwoning van zoo vele lieden der laagste volksklasse, onmogelijk heilzaam voor hunne gezondheid zijn: en wanneer, door de eene of andere bijkomende omstandigheid, een zoodanig gesticht boven mate wordt bevolkt, moet zulks noodwendig de nadeeligste gevolgen voor de gezondheid der bewoners na zich slepen: vooral, wanneer ongelukkiglijk in zoodanige gestichten eene aanstekende ziekte ontstaat; waaraan deze plaatsen, ook met de beste voorzorgen, meer dan andere zijn bloot gesteld, dewijl een arme, dien men daarin opneemt, de kiem eener zoodanige ziekte kan mede brengen. Veel kan er echter, door eene goede inrigting, voor de gezondheid der bewoners van deze huizen gedaan worden: en wanneer de zalen en vertrekken luchtig zijn, de noodige reinheid overal heerscht, de voeding gezond is, en vooral de noodige zorg voor de zieken wordt gedragen, zoo is het ook niet te ontkennen, dat zelfs menige arme, die, door te voren geleden gebrek, ongemak en zelfverwaarloozing, en eenen ziekelijken en verzwakten toestand, in dezelven wordt opgenomen, zijne herstelling, en eene betere gezondheid, aan de zorg, die men in deze gestichten voor hem draagt, te danken kan hebben. Er hangt dus hier veel van het lokaal en van de inrigting af; doch het blijft, met dit alles, eene waarheid, dat het verblijf in zoodanige gestichten, over het algemeen genomen, voor de gezondheid der bewoners niet voordeelig kan zijn.

Ten derde. Is de zamenwoning van zoo vele lieden

uit deze volksklasse; over het algemeen genomen, voor hunne *gezondheid* schadelijk, zoo is dezelve, en de gemeenzame omgang van zoo vele lieden, waaronder zich vele uit *de heffe des volks*, en ook onder deze zekerlijk *zedelijk slechte* bevinden, niet minder schadelijk voor den zedelijken toestand der *beteren* onder hen. Een naauwkeurig toezigt, eene verstandige inrigting, en vooral de afscheiding in klassen, — die, zoo veel mogelijk, moeten worden ingedeeld naar de kennis, welke men van de karakters, fouten en deugden dezer lieden verkregen heeft, — kunnen veel bijdragen om het schadelijke te verminderen, hetwelk anders de gemeenzame omgang van een groot aantal dezer lieden, in één huis vereenigd, noodwendig na zich moet sleepen; doch, dit schadelijke geheel en al weg te nemen, geloof ik, dat, ook met de beste voorzorgen, onmogelijk zal bevonden worden. Ook brengt de aard der gestichten, waarmede wij ons thans bezig houden, mede, dat men, genoodzaakt zijnde, om in dezelve de beide *kunnen* van elkander afgezonderd te houden, dus ook, wanneer de arme is gehuwd, genoodzaakt is om den man van de vrouw te scheiden; en men daardoor dien eenigen band der zamenleving verbreekt, en als het ware die geneigdheid verdooft, waardoor de arme, die niet geheel en al bedorven is, nog dikwerf wordt aangespoord om zijne uiterste krachten in te spannen, tot bevordering van het welzijn der aan zijn lot verbondene personen. En eene zoodanige afscheiding der *Sekfen* kan niet dan nadeelig op de *zeden* werken; daar de mensch, hij moge dan rijk of arm zijn, waarlijk door de natuur niet is bestemd, om in deze afzondering, en alleen in den omgang zijner *eigene kunne* te leven. En hoe minder een mensch beschaafd is, en hij

hij dus minder door een godsdienstig en zedelijk gevoel wordt terug gehouden, hoe werkzamer gewoonlijk zijne driften zijn, en hoe gevaarlijker zijn toestand wordt, wanneer hij geplaatst wordt in eenen staat, waarin hij de natuurdriften te bestrijden heeft, terwijl hij zich in het gezelschap van andere zedelooze en bedorvene medemakkers bevindt.

De afscheiding der *Sekſen*, die echter noodwendig in zoodanige gestichten moet plaats hebben, kan en moet alzoo voor de zeden van velen der bewoners dezer huizen, (waarin zekerlijk vele met bedorvene geneigdheden worden opgenomen,) schadelijke gevolgen na zich slepen. En ik houd mij overtuigd, dat menig een een zoodanig gesticht *zedelijk slechter* verlaat, dan hij was, toen hij in hetzelve wierd opgenomen. Doch, zoo als reeds gezegd is, eene goede, verstandige inrigting en een naauwkeurig toezigt, kunnen zeer veel toebrengen, om, in dit opzigt, het schadelijke dezer Gestichten te verminderen. En wanneer ook eenige gevaar mogen loopen, om deze huizen *zedelijk slechter* te verlaten, dan zij waren, toen zij in dezelven werden opgenomen, zoo is het, daarentegen, ook waar, dat, wanneer in deze gestichten een naauwkeurig en verstandig toezigt heerscht; wanneer men zich de moeite wil geven, om op de karakters der daarin opgenomene lieden te werken; wanneer men daartoe alle die middelen wil aanwenden, die een *verſtandige Godsdienst* en *zuivere Zedeleer* ons aan de hand geven, — men dan de gegronde hope kan voeden, dat men door de raadgevingen dezer beiden, gepaard met nooddwang tot arbeidzaamheid, vele lieden, welke deze gestichten met bedorvene geneigdheden intreden, gedurende hun verblijf in dezelve *zedelijk* zal kunnen verbeteren. Doch ik vrees,

vrees, dat dit vooral, als een zeer moeijelijke taak zijnde, in de meeste dezer huizen maar al te zeer verwaarloosd wordt. Men houdt niet genoegzaam in het oog, dat deze gestichten, voor *velen*, in den waren zin des woords, *verbeteringhuizen* zijn konden; en men ten minste moest beproeven, om die voor *allen* daartoe te maken. Tot nog toe heeft men zich, over het algemeen, te veel bepaald, om deze huizen slechts te beschouwen als plaatsen, om daarin van het overige gedeelte der Maatschappij afgezonderd te houden, zoodanige lieden, welke de meergegoede leden derzelve lastig konden vallen; zonder zich veel om de *zedelijke* verbetering der in deze huizen opgeslotene personen te bekommeren: en veelal heeft men gewaand alles afgedaan te hebben, wanneer men aan de bewoners van zoodanige gestichten een goed en gezond voedsel bezorgde, en verder eenige zorg voor hunne gezondheid droeg.

Ten vierde, Wat de werkzaamheden betreft, zoo is een algemeen gemaakt wordende tegenbedenking tegen soortgelijke gestichten, dat men niet altijd het noodige debiet voor de in dezelve gefabriceerd wordende goederen vinden kan. En hoezeer ik van gevoelen ben, dat dit veelal de schuld der Administratiën is; en men niet genoegzaam let, dat die goederen, in hunnen aard, zoo goed mogelijk worden vervaardigd; dit eene der hoofdredenen zijnde, waarom men dikwerf zoo veel moeite heeft, om die te kunnen verkoopen, — zoo vloeit daaruit toch voort, dat men een vrij aanzienlijk kapitaal noodig heeft, om de Fabrijken, in deze huizen gedreven wordende, gaande te houden; en dat, bijaldien men niet omzigtig is in de keuze van datgene, wat men laat fabriceren, men

in gevaar komt, om de bestaande vrijwillige Fabrijken nadeel toe te brengen. Doch ik erken, zoo als ik de zaak inzie, dat ik deze zwarigheid niet voor zoo aanmerkelijk houd, als ik die wel door anderen heb hooren voordragen; en geloof, dat men, door eene, naar de lokale omstandigheden goed gewijzigde keuze van de werkzaamheden, hierin grootendeels zouden kunnen voorzien.

De in de Gevangenhuizen of Bedelaars-gestichten vervaardigd wordende goederen, kunnen, na aftrek van diegenen, waarvan deze gestichten het gebruik of de consumtie in hunnen eigenen boezem hebben, naar mijn oordeel geene zoo aanzienlijke *massa* van goederen opleveren, dat men, door dit meerdere geproduceerd wordende in den *handel* te brengen, gevaar zou loopen, om daardoor de vrije industrie van een Land te drukken.

Ook moet men in het oog houden, dat de *massa* der geproduceerde goederen, door hetgene in zoodanige gestichten wordt gefabriceerd, niet wezenlijk zoo veel wordt vermeerderd, als het wel schijnt. Want waarschijnlijk zoude een gedeelte derzelfde lieden, die men in deze gestichten met fabrijkmatige werkzaamheden bezig houdt, ook, wanneer zij, *buiten* dezelve eene vrije industrie hadden uitgeoefend, zich toch bezig hebben gehouden met fabrijkmatig werk; hetwelk insgelijks eene vermeerdering van het geproduceerde zou te wege hebben gebragt. De algemeene massa der geproduceerd wordende goederen wordt dus, door het werk, dat deze gestichten opleveren, zoo veel niet vermeerderd, als dit in den eersten opslag schijnt te zijn. En wanneer ook werkelijk, door hetgene, dat in een Bedelaars-gesticht wordt geproduceerd, de massa van eeni-

eenige, der in den handel gebragt wordende artikelen, eenigermate mogt worden vermeerderd, zal zulks, voor een geheel gesticht, misschien niet eenmaal gelijk staan, met die hoeveelheid, welke door de invoering van een enkel nieuw *mechanisch* werktuig, in *ééne* Fabrijk meerder kan worden voortgebragt.

Het is mij echter niet onbekend, dat eenige Schrijvers van gevoelen zijn, dat alle Werk-armen-inrigtingen, en Fabrijken, die voor armen zijn opgerigt, het zij die in Gevangenhuizen, of elders, bestaan, schadelijk zijn, dewijl zij de strekking hebben, om de massa der geproduceerd wordende goederen op eene zekere gedwongene wijze te vermeerderen. Doch, daar deze, in het midden gebragt wordende bedenking, zoo wel, en zelfs nog *meer*, is ingerigt tegen de vrijwillige Werk-armen-inrigtingen, zal ik het uitstellen, om over dit onderwerp mijne gedachten te uiten, tot dat ik, bij eene volgende gelegenheid, mij met de behandeling der vrijwillige Werk-armen-inrigtingen zal bezig houden.

Voor de gestichten, waarover wij thans spreken, schijnt het mij genoegzaam te zijn, om de Administratiën derzelve opmerkzaam te maken, dat zij omzigtig zijn in de *keuze* der werkzaamheden: en als die keuze *goed* en *doelmatig* is, zal het nadeel, waarvoor men vreest, (het moge dan werkelijk zoo groot zijn als eenige lieden dit stellen; of het moge, over het algemeen, bij eene nadere beschouwing en toetsing, van deszelfs gewigt verliezen,) in alle gevallen zeer veel verminderd kunnen worden.

Ik herhaal, dat ik alle Gevangenhuizen, waaronder ook de Bedelaars-gestichten en Dwang-werkhuizen behooren, voor een, in den tegenwoordigen toestand der

Maat-

Maatschappij, noodzakelijk geworden kwaad houde: maar ik erken ook volmondig, dat ik van gevoelen ben, dat, als men Bedelaars-gestichten en Dwang-werkhuizen hebben moet, *werkzaamheid*, en wel de *grootste werkzaamheid*, daarin moet heerschen; dewijl men, zonder werkzaamheid, de Gevangenen tot geene zedelijke verbetering kan opleiden; — en dat, zijn er dan ook eenige onvermijdelijke zwarigheden aan deze werkzaamheden verbonden, dezelve evenwel zwichten moeten voor het doel en de bestemming dezer gestichten, hetwelk toch geen ander kan zijn, dan de verbetering der gevangenen.

Ten vijfde. Eene andere, veel gewigtiger tegenbedenking tegen deze gestichten, die met de voorgaande eenigermate in verband staat, schijnt mij te zijn, dat, — bij de bijna algemeene invoering der *Machines* in meest alle de Fabrijken van *Europa* en *Amerika*, het aantal der handen, die de Fabrijken vorderen, steeds geringer wordende, — men door de soort der werkzaamheden, die men meestal in de Bedelaars-gestichten en Dwang-werkhuizen, de armen laat verrigten, dezelven niet in staat stelt, om, na hun verkregen ontslag, uit de, in deze huizen aangeleerde en verkregene kundigheden, voor zich en de hunnen een bestaan te kunnen vinden; en men alzoo, bijaldien men deze gestichten, of de bewoners derzelven, al te zeer wilde vermenigvuldigen, en in dezelve geene andere dan fabrijkmatige werkzaamheden wilde laten verrigten, alsdan gevaar zou loopen, om een al te groot aantal lieden tot een beroep op te leiden, hetwelk hun, bij den tegenwoordigen toestand der Burgermaatschappij, geen bestaan zou kunnen opleveren.

De-

Deze tegenbedenking schijnt mij volkomen gegrond te zijn: en het is uit dien hoofde, dat ik van gevoelen ben, dat alle Gouvernementen van *Europa* voornamelijk moeten bedacht zijn, om de overtollige handen der armen, zoo veel dit mogelijk is, tot den Landbouw te bezigen; en tot zoodanige werken, die de ontginning van onbebouwde gronden kunnen bevorderen, zoo als het aanleggen van straatwegen, het graven van kanalen, alsmede het droogmaken van waterplassen en moerassen; en dat men niet, dan zoo spaarzaam mogelijk, zijne toevlugt tot Bedelaars-gestichten of Dwang-werkhuizen moet nemen.

Ik ben echter van gevoelen, dat, wil men de bedelarij in een Land op den duur tegengaan, men niet zal kunnen vermijden om eenige Bedelaars-gestichten of Dwang-werkhuizen te hebben: al zouden die dan ook maar alleen dienen voor zoodanige bedelaars of armen, die het hun aangebodene vrijwillige werk hebben versmaad; of voor kortstondige strafplaatsen voor onwillige of halstarrige lieden van dien aard. En zijn zoodanige gestichten onvermijdelijk, dan moet men vooral trachten, om die zoo doelmatig mogelijk voor de volgende bestemming dezer lieden te maken.

Ook geloof ik niet, dat het mogelijk zal zijn, om, voor groote en volkrijke Steden, ten eenemale te vermijden, om zoodanige of dergelijke gestichten van dien aard, mede open te stellen voor zoodanige armen, welke *geen werk*, en tevens volstrekt *geene huisvesting* hebben. Doch ook voor deze soort van lieden, moet hun verblijf in soortgelijke gestichten niet *bestendig*, maar *kortstondig* zijn; en men moet trachten om hen, zoo spoedig doenlijk, en wel bij voorkeur ten plattenlande, eene bestemming en een bestaan aan te wijzen.

Voor

Voor huisgezinnen, uit *man*, *vrouw* en *kinderen* bestaande, en ook voor mannen alleen, moge dit vrij gemakkelijk vallen; doch voor de *vrouwen*, waarvan het aantal, vooreerst althans, talrijker zal zijn, vrees ik, dat dit bezwaarlijk zal gaan; want indien het eenloopende personen zijn, die aan geene familiën zijn verbonden, zal het altijd moeijelijk vallen, om die in Koloniën ten platten lande geplaatst te krijgen; dewijl ik vrees, dat zelfs, in vervolg van tijd, de Directeuren dezer Koloniën zwarigheden zullen ontmoeten, om alle de meisjes, welke in die Koloniën geboren en opgevoed worden, en die dus voor de stedelingen veel vooruit hebben; (daar zij met het werk van den landbouw bekend zijn,) om zelfs deze ten platten lande uit te huwen, — of, als boerenmeiden, behoorlijk onder te brengen; terwijl men, voor de jongens, die in deze Koloniën zijn opgevoed, gedeeltelijk ressources in den land- en zeedienst kan vinden. Ik vrees dus, dat, al bekomt het stelsel van kolonisatie alle die uitgebreidheid, die ik hetzelve, uit grond van mijn hart toewensch, en waarvoor ik het ook waarlijk vatbaar oordeel, — dat men echter, zoo ik mij voorstel, voor de eenloopende vrouwen der stedelijke armen, daarvan weinig nuts zal trekken; en men in de Steden altoos met een zeker aantal armen, en vooral van deze genoemde klasse, belast zal blijven, welke, uit verarmde dienstboden, jaarlijks zoo aanmerkelijk toeneemt.

De burgerlijke Maatschappij heeft, in een land dat niet in deszelfs wording of opkomst is, zoo als, bij voorbeeld, *Amerika*; — maar alwaar dus niet meer die toenemende en zich steeds uitbreidende Industrie bestaat, die nog meerdere handen vordert dan de toenemende bevolking kan opleveren — bestendig eene zekere strek-

king tot verarming. In eenen Staat dus, in welken de uitbreiding der Industrie haren hoogsten trap heeft bereikt; en waarin de welvaart eerder af- dan toeneemt, bestaat er, van de *hoogste* klasse af aan, tot de *laagste* toe, die beurtelings op elkander drukken, eene bestendige helling tot verval en verarming; en de uitwerksels hiervan worden het sterkste gevoeld in fabrijk- en handelsteden, welker bloei stilstaande of afnemende is. Dit moet natuurlijk ten gevolge hebben, dat, al koloniseert men ook jaarlijks, uit de armen van zoodanige plaatsen, een zeker aantal huishoudens, het aantal der armen in die Steden aanhoudend uit de leden der hoogere klasse zal worden aangevuld, die op hunne beurt tot armoede vervallen: en dit getal zal misschien nog aangroeijen, wanneer men, door kolonisatie, eene zekere ruimte of lucht onder de laagste klasse der bevolking maakt; dewijl dan de klasse, die het naaste daaraan grenst, voor eenen oogenblik eenige meerdere middelen van bestaan vindende, spoediger zich in den echt zal begeven, en beter in staat zal zijn om hunne kinderen in het leven te behouden; daar de uiterste graad van armoede ten gevolge heeft, dat er, of minder kinderen geboren worden, of vele derzelven in hunne vroege jeugd omkomen. Het is echter waarlijk verre van mij, om dit, als een nadeelig gevolg der kolonisatie te willen beschouwen: ik houd het integendeel voor een zeer weldadig uitwerksel derzelve, als overeenstemmende met de bestemming van den mensch, en de wetten der natuur; maar het blijft desniettemin waar, dat hierdoor, in de Steden, meerder kinderen geboren wordende, en meerder in het leven blijvende, de bevolking in de steden niet zal afnemen, al koloniseert men ook jaarlijks een groot aantal uit de-

zel-

zelve. En indien dus in de steden zelve, de middelen van bestaan, of de uitoefening der industrie niet vermeerderd worden, zal, zoowel door de strekking ter verarming van de hoogste tot de laagste klasse toe, — als door de proportioneel meerdere in het leven blijvende kinderen der laagste volksklasse, de armoede in die steden zoo veel niet afnemen, als men zich misschien voorstelt.

De toestand der armen zal in de Steden waarschijnlijk verbeterd worden, en de graad der armoede zal hierdoor afnemen (*); en dit is waarlijk reeds zeer veel gewonnen: maar, zoo als ik de zaak beschouw, zal men, welk eene vlugt men ook aan de kolonisatie wil geven, toch in de Steden altoos belast blijven met een zeker aantal op nieuws tot armoede vervallende lieden, die men, ten minste tijdelijk, tot dat men *die op hunne* beurt weder kan koloniseren, in de Steden zal moeten verzorgen. Daarbij komt nog, dat er vele ambachten en handteringen bestaan, die men niet ontberen kan, en die echter aan diegenen, welke dezelve bedrijven, slechts gedurende een gedeelte van het jaar werk kunnen verschaffen. Deze soort van lieden moet men, gedurende den overige tijd, in de steden andere soort van werk kunnen aanwijzen; want, al konde en wilde men ook alle deze

(*) Dit heilzame gevolg zal men echter eerst dan van de kolonisatie ondervinden, wanneer dat stelsel die uitgebreidheid zal bekomen hebben, dat men niet slechts jaarlijks uit eene stad eenige weinige huishoudens naar de Koloniën ten platten lande kan overbrengen; maar dat men daartoe gelegenheid heeft voor alle zoodanigen, welken men noodig oordeelt, uit eene stad te moeten verwijderen.

ze lieden koloniseren, zoo zoude, naar mijn inzien, een zoodanige maatregel, in plaats van nuttig te zijn, schadelijk kunnen worden; dewijl het alsdan welras des zomers aan de noodige handen voor de ambachten, voor den handel en de scheepvaart zou ontbreken.

Het anders zoo heilzame stelsel van kolonisatie, hetwelk de grootste eer aan NEDERLAND aandoet, alwaar, zoo veel mij bekend is, het voor de eerstemaal, op eenen geregelden en algemeenen voet, deszelfs bestaan heeft ontvangen; — en hetwelk alzoo de hoogste eer aandoet aan den PRINS, die zich aan het hoofd dezer instelling bevindt, en aan den *General-Majoor* VAN DEN BOSCH, die met eenen even zoo onvermoeiden als verstandigen ijver zijn geheel leven, en alle zijne krachten aan deze weldadige instelling toewijdt, schijnt mij echter, zoo als alles wat op deze Aarde bestaat, zijne natuurlijke grenzen te vinden, die men niet overschrijden moet. Laat men derhalve in ons Vaderland, van dit stelsel niet meer verwachten, of meer van hetzelve vorderen, dan waarvoor het vatbaar is: en laat men toch niet verwaarloozen, om gebruik te maken van die andere hulpmiddelen ter verbetering van den armenstaat, welke de stedelijke Besturen, en vooral het Gouvernement, in handen hebben: onder welke hulpmiddelen ik in de allereerste plaats, de dáárstelling van een *verbeterd* en *vaderlijk* Bestuur over de armen in elke stad of plaats, reken.

En eindelijk, laten ook partikulieren en Genootschappen, elk in hunnen kring, met ijver blijven voortgaan, om alle zoodanige middelen aan te wenden, waardoor het verval tot armoede kan worden

voor-

voorgekomen, en onder welke men voornamelijk moet rekenen, het op zijnen tijd verleenen van eenen verstandigen onderstand, en het bevorderen der spaarzaamheid onder de lagere volksklasse.

Ik maak er mij een genoegen uit, om te verklaren, dat ik het stelsel van kolonisatie voor het beste, krachtigste en doelmatigste middel houd om de armoede tegen te werken; doch ik kan het niet voor het *eenigste* houden, waarvan men, met uitsluiting van alle anderen, alléén behoorde gebruik te maken.

Behalve de hierboven genoemde armen, voor welker onderhoud men in de steden *altijd*, of ten minste *tijdelijk*, tot dat men die kan koloniseren, zal moeten zorgen; en buiten die armen, welke wegens de handtering, die zij drijven, slechts des winters gebrek aan werk hebben, en die men uit de steden zonder nadeel niet verwijderen kan, zal men, zoo als ik daaromtrent mijne vrees reeds heb geuit, niet altijd gelegenheid vinden, om alle eenloopende vrouwen in de Koloniën ten platten lande te kunnen plaatsen, en men zal in de steden ook nog belast blijven met vele oude en ligchamelijk gebrekkige armen. Kunnen deze lieden, wegens ouderdom of ligchaamsgebreken, volstrekt niet werken, zoo behooren zij in Hospitalen of Gasthuizen opgenomen te worden, of ten platten lande bij particulieren, ten koste van het Armenbestuur te worden besteed. Doch buiten die, welke volstrekt niet meer kunnen werken, zal men in de steden nog belast blijven met een vrij groot aantal armen, die voor den veld- en landbouw, wegens hunne ligchaamsgestellen volstrekt ongeschikt zijn, en die echter met vrucht een lig-

 ter

de daarin, *voor eenen tijd* geplaatste personen, te verbeteren. Deze hoofdbestemming derzelve moet men nimmer uit het oog verliezen. En, daar ik reeds vroeger heb gezegd, dat zonder arbeid, en eene *bestendige aanhouding* tot arbeid, men geene hope kan voeden, om de in deze Huizen opgenomene lieden te verbeteren, zoo moet werkzaamheid, en bevordering van vlijt en naarstigheid de ziel van een Werkhuis uitmaken; en deze werkzaamheden moeten zoodanig worden gekozen, dat men, ten minste de hope kan voeden, dat de arbeider, wanneer hij, na zijn ontslag, vlijtig en naarstig wil zijn, daarmede zijn onderhoud zal kunnen verdienen. Want indien men hem eene broodelooze kunst leerde, of eene zoodanige, welke hij, in de Burgermaatschappij terug getreden zijnde, bij den tegenwoordigen toestand van zaken, geene gelegenheid konde vinden, om uit te oefenen, hetwelk voor hem op hetzelfde zou uitkomen, zoo zoude men te eenemale zijn doel missen.

Ik wenschte derhalve, dat men zich, bij den tegenwoordigen toestand van het Fabrijkwezen in *Europa*, niet zoo uitsluitend, als dit meestal in de Werkhuizen plaats heeft, tot het spinnen en weven van de eene of andere grove stoffe, bepaalde. Ik beken, dat, hoe meer men de soorten van werkzaamheden vermenigvuldigt, hoe meer men het toezigt en beheer voor de Administratiën van een zoodanig gesticht moeijelijk en omslagtig maakt. Doch de zaak is van te veel gewigt, om dezelve, wegens eenige meerdere moeite, of de daarmede verbondene onkosten, voor het houden van eenige meerdere Opzieners, Leermeesters of Werkbazen, achterwege te laten.

En

En hoezeer ik voor mijzelven ook niet kan ontveinzen, dat het moeijelijk valt, om voor zoodanige gestichten eene behoorlijke keuze der werkzaamheden te doen, dewijl men veelal met onbedrevene handen moet te werk gaan; en tevens vermijden moet, om met de vrije Industrie van de plaats waar het gesticht is opgerigt, in geene aanraking te komen, zoo geloof ik echter, dat niet alle soorten van voortbrengselen zoodanig zijn vermenigvuldigd, of alle bronnen van werkzaamheid zoodanig zijn uitgeput, dat men niet, wanneer men zich daartoe de moeite wil geven, in elk land of in elke Provincie en plaats, eenige werkzaamheden zoude opsporen, waarmede men de arbeiders der beide sekſen, in deze gestichten met vrucht zoude kunnen bezig houden.

Daar dit echter naar de lokale omstandigheden moet worden gewijzigd, is het onmogelijk, om daaromtrent algemeen passende voorschriften te kunnen opgeven. Als eenen algemeenen regel kan men echter aannemen, dat, als men de keuze heeft, men de voorkeur moet geven aan zoodanige voorwerpen, die tot nog toe, of, in het geheel niet, of in geene genoegzame hoeveelheid, binnen 's Lands worden vervaardigd; omdat men dan te gelijk het oogmerk kan bereiken, om, door die in zoodanige gestighten te doen vervaardigen, de binnenlandsche Industrie met eenen nieuwen tak van werkzaamheden te verrijken. Ook zal men, in eenen handeldrijvenden Staat, die buitenlandsche Koloniën heeft, zoo ik mij vlei, wel eenige artikelen kunnen opsporen, die thans, van buiten 's Lands ingevoerd, naar de Koloniën verzonden worden, maar welke men in zoodanige gestichten zou kunnen laten vervaardigen.

Eindelijk, wanneer de Gouvernementen willen mede werken, zijn er ook onderscheidene artikelen ten gebruike van den Zee- en Landdienst, die nu, bij *aanneming* geleverd wordende, dikwerf, niettegenstaande de bepalingen, geene voortbrengselen der Inlandsche Industrie zijn, en die toch zeer geschikt zouden zijn, om in deze gestichten te worden gemaakt.

Verder kan men een deel der handen bezig houden, met het vervaardigen van het benoodigde tot inwendig gebruik. Waartoe men wel zal doen, zoo veel mogelijk vrouwen te bezigen, om ten minste aan de mans en jongens soorten van arbeid te geven, die aan hun een beter bestaan voor het vervolg beloven. Nadere bepalingen omtrent deze werkzaamheden moeten aan de administratiën, naar de lokale omstandigheden overgelaten worden; doch alles moet steeds het kenmerk van arbeidzaamheid dragen.

Daar er nu in eene Maatschappij, van welken aard men die zich ook denken wil, geene vlijt of naarstigheid zonder belooning bestaan kan; en strafmiddelen altijd te kort zullen schieten, wanneer men door deze alleen den werkman tot eenen bestendigen arbeid wil aanhouden: zoo acht ik het volstrekt onontbeerlijk, dat in Bedelaars-gestichten of Dwang-werkhuizen, elk werkend persoon een deel van het loon voor zijnen arbeid ontvange, om bij zijn ontslag aan hem te worden uitgereikt; indien men het niet dienstig oordeelt, om hem reeds, gedurende zijn verblijf in een zoodanig gesticht, een klein gedeelte daarvan tot aanmoediging uit te betalen. Het grootste gedeelte echter van het aandeel, hetwelk men

men hem van zijne verdiensten toekent, moet hij eerst op den oogenblik van zijn ontslag ontvangen: opdat hij, bij zijn terugkeeren in de Burgermaatschappij, die met geene *ledige handen* intrede, — en hij de bewustheid moge hebben, dat ook zijne tijdelijke toestand door de arbeidzaamheid, waartoe men hem heeft aangehouden, is verbeterd geworden; en hij daardoor moge worden aangespoord, om ook nu, daar hij weder aan zich zelven wordt overgelaten, daarin te volharden. Ook schijnt het mij daarom volstrekt noodzakelijk, dat de ontslagenen niet met ledige handen in de Maatschappij terug gestooten worden; dewijl in dat geval, zoodanige personen bijkans van den eersten oogenblik af aan, om te leven tot *bedelen* gedwongen worden: want men kan waarlijk niet wel veronderstellen, dat iemand, in den oogenblik van zijn ontslag, zoo dadelijk werk zal vinden; en al verloopen hiermede slechts dagen, in plaats van weken, moet hij intusschen leven: en zoo hij dus, in de Maatschappij terug tredende, geenen spaarpenning heeft, is hij, niettegenstaande hij er eenen afkeer van verkregen mogt hebben, genoodzaakt om den bedelstaf weder op te vatten.

Het is waar, men zoude ook hierin kunnen voorzien, door aan den ontslagen wordenden, een klein geschenk als uitzet mede te geven: doch waarlijk dit zoude voor hem niet van half zoo veel nut zijn, als wanneer hij eene gelijke som door arbeid heeft verdiend. Met deze laatste penningen zal hij spaarzaam omgaan, en de eersten dikwerf nutteloos verkwisten. Ook zou dit niet beantwoorden aan het hoofddoeleinde, om hem, gedurende zijn verblijf in zoodanig gesticht, tot arbeidzaamheid aan te sporen.

De

De hem ingeboezemde lust en hebbelijkheid tot arbeid, moet het grootste geschenk uitmaken, dat hij uit zoodanig gesticht mede neemt: en deze lust tot arbeid zal hem door niets meerder worden ingeboezemd, dan door eene belooning, geëvenredigd aan den arbeid, dien hij verrigt. Men heeft met dit zelfde oogmerk in eenige gestichten ingevoerd, dat aan elken arbeider eene vastgestelde taak van arbeid wordt opgelegd, dien hij dagelijks moet verrigten, ten voordeele van het huis: en alles wat hij dan boven zijne taak werkt, wordt hem betaald. Doch men kan dit zelfde oogmerk, naar mijn inzien, beter bereiken, door elke soort van werkzaamheid, als in eene gewone Fabrijk, op eenen vasten prijs te stellen; en elken arbeider dan *een derde*, of zelfs een grooter gedeelte van het loon van den door hem verrigt wordenden arbeid, volgens een bepaald tarief toe te kennen. Aan deze laatste wijze zou ik verre de voorkeur geven; dewijl het opleggen van eene bepaalde taak aan willekeurigheden blijft onderworpen, daar niet alle lieden door de natuur met gelijke krachten zijn bedeeld. Ook is het denkbeeld: „ *hoe vlijtiger ik ben, hoe meer ik verdien*," veel geschikter tot aanhoudende naarstigheid, dan dit: „ *ik* „ *zal voor mijn overwerk betaald worden.*" De taak blijft dan voor den tragen arbeider een last, die hem drukt, en dien hij dikwerf met weêrzin, en dus niet spoedig afwerkt.

Verder zijn er in het algemeen omtrent de werkzaamheden nog twee keuzen te doen. Men kan die voor rekening van den lande, of van het gesticht, (hetwelk wij hier voor hetzelfde houden) laten verrigten, of men kan de bewoners van Bedelaars-gestich-

ſtichten en Dwang - werkhuizen, wat hunne werkzaamheden betreft, tegen uitkeering van een bepaald dagloon aan het geſticht te voldoen, ter beſchikking ſtellen van eenen *Entrepreneur* of Aannemer, die dan — onder de voorwaarde, dat boven het dagloon, hetwelk hij zich verbonden heeft aan het geſticht uit te keeren, hij ook elken arbeider, volgens deszelfs aangewende vlijt en verrigten arbeid, één aandeel van hetgene hij heeft verdiend, zal uitbetalen, — de vrijheid bekomt, om in een zoodanig geſticht, voor zijne *privé - rekening* alle zoodanige Fabrijken aan te leggen als hij zelf goed vindt; en elk perſoon gedurende een bepaald getal uren van den dag aan zoodanig werk te ſtellen, als waarvoor hij denzelven het geſchiktſte oordeelt.

Wanneer men eene zoodanige wijze, om de bewoners van dergelijke geſtichten aan het werk ſtellen, verkiest, is het zekerlijk zeer noodzakelijk, dat de conditiën met den Aannemer naauwkeurig worden bepaald; dewijl de Administratie een gedeelte van haar gezag over de aan hare zorg toevertrouwde perſonen, aan eenen zoodanigen Aannemer overdraagt: hetwelk in eenige opzigten zijn nadeelen kan hebben; doch het is daarentegen ook niet te ontkennen, dat er eenige voordeelen daarmede verbonden zijn. Het eigenbelang van den Aannemer zal denzelven aandrijven, om de meest mogelijke partij van elken der arbeidenden te trekken; — hij zal zich dus niet tot eene *gelijkſoortige* werkzaamheid bepalen; maar zal een ieder naar zijne krachten, bekwaamheden of vroeger verkregene kundigheden, tot die ſoort van werkzaamheden gebruiken, die aan hem het meeste voordeel kan opleveren: en juist is ook deze ſoort van

werk

werk gewoonlijk het voordeeligste voor den werkman.

Ook is het te voorzien, dat door eenen Aannemer, bij wien men in dit vak *kunde* moet veronderstellen, het werk dikwerf beter zal worden gade geslagen, dan door Werkbazen, onder eene Administratie, van welke men deze kundigheden niet vorderen kan. De gemaakt wordende goederen zullen dus van betere kwaliteit zijn; hij zal hierdoor kundigere arbeidslieden vormen, die, na ontslagen te zijn, beter in staat zullen zijn om hun eigen onderhoud te kunnen verdienen. En eindelijk, een partikulier zal verschillende middelen en uitwegen vinden tot verkoop, die eene Administratie niet kan opsporen, of waarvan dezelve geen gebruik kan maken. Het is ook niet te ontkennen, dat de Administratie zelve van veel last en omslag bevrijd zal zijn, — mindere gesalarieerde Werkbazen zal behoeven te houden, — en geen kapitaal noodig zal hebben tot den aankoop van ruwe materialen en gereedschappen; het geheele bestuur wordt voor dezelve eenvoudiger; zij weet juist per dag wat zij van elken werkman trekt; — en wanneer de uitkeering, waartoe de Aannemer zich hoofdsgewijze heeft verbonden, ook zeer gering moge toeschijnen, zal dezelve welligt meer voordeel voor het gesticht opleveren, dan de voordeelen van eene voor eigene rekening der Administratie gedreven wordende Fabrijk aan dezelve zouden opbrengen, als het of aan kunde, of aan aanhoudenden ijver in het toezigt mogt ontbreken.

Veel laat zich dus bijbrengen, voor den maatregel, om de personen, in de Dwang- en Werkhui-

zen

zijn geplaatst; wat hunne werkzaamheden betreft, ter beschikking van eenen Aannemer te stellen. En hoezeer ik mij ten volle overtuigd houde, dat, wat de voeding, ligging, kleeding, zorg voor de zieken, enz., betreft, een vaderlijk beheer verre boven eene hoofdsgewijze aanneming te verkiezen is; waarvan men ook in *Frankrijk*, alwaar men dit, gedurende de Revolutie, voor bijna alle Hospitalen, Godshuizen en andere gestichten van weldadigheid had beproefd, te eenemale terug gekomen is; dewijl men het schadelijke van dezen maatregel, zoo wel voor het welzijn der bewoners van deze gestichten, als ook voor de financiëele belangen derzelven, ondervonden heeft (*): en ik het alzoo voor beslist houd, dat men de hoofdelijke aanneming nimmer verder dan tot de werkzaamheden moet uitstrekken, — zoo beken ik voor als nog niet te durven besluiten, of men voor Bedelaars-werkhuizen de voorkeur moet geven aan den maatregel, om voor eigene rekening, onder opzigt van gesalarieerde Werkbazen te laten fabriceren en werken, of wel, dat men de bewoners dezer huizen onder bepaalde voorwaarden, wat hun werk betreft, ter beschikking van eenen Aannemer moet stellen. Beide maatregelen schijnen mij toe, voor eene *goede*, en beide voor eene *slechte* uitvoering vatbaar te zijn.

Konde men even gemakkelijk overal, naar verkiezing van eenen dezer beide maatregelen gebruik maken,

(*) Men leze hierover na: *Le Rapport, fait au Conseil général des Hospices, par un de ses membres, sur l'état des Hôpitaux, des Hospices, et des secours à domicile, à Paris, depuis le 1. Janvier 1804, jusqu'au 1. Janvier 1814.*

ken, zoo zoude ik, wanneer beide tot den grootsten trap van volkomenheid waren gebragt, waarvoor zij vatbaar zijn, voorzeker de voorkeur geven aan dien, om voor eigene rekening onder het opzigt van kundige Werkbazen, in deze gestichten te laten werken; dewijl de Administratie dan geen gezag uit hare handen geeft, en vrijer tot welzijn van de aan haar toevertrouwde personen handelen kan. Maar, om *dezen* maatregel *goed* uit te voeren, is hij dikwijls moeijelijker dan de *andere*. —

Ik meen nu de tegenbedenkingen, welke men meestal tegen de Bedelaars-gestichten en Dwang-werkhuizen, voor zoo verre zulks de daarin uitgeoefend wordende werkzaamheden betreft, opgegeven en onderzocht te hebben. Ik gevoel, dat ik mij niet altijd strikt bij dit onderwerp alleen heb bepaald; doch ik heb het niet ondienstig geoordeeld, om bij deze gelegenheid eenige tegenbedenkingen te behandelen, die in de laatste tijden, door eenige Schrijvers, welke de zaak uit een meer algemeen oogpunt beschouwden, zijn gemaakt tegen alle werkzaamheden in Gevangenhuizen of Dwang-werkhuizen, en zelfs tegen alle soort van min of meer gedwongenen, of zelfs maar aangemoedigd wordenden, producerenden arbeid van armen, wanneer die niet onmiddellijk den *land-* en *veldbouw* ten doel heeft. Ik vlei mij niet, dat ik deze bedenkingen allen zou hebben wederlegd, dit was hier de plaats niet. Ook is het zeer wel mogelijk, dat vele dezer gemaakt wordende bedenkingen niet geheel en al ontzenuwd kunnen worden: maar ik vlei mij echter, misschien eenig meerder licht over het punt in geschil verspreid hebben; dewijl de vraag naar mijn inzien alhier niet moet

zijn:

zijn: „ zijn de werkzaamheden, die men in Werk-„ armen-inrigtingen, Dwang-werkhuizen en Gevan-„ genhuizen, door armen of gevangenen laat verrig-„ ten, op haar zelve beschouwd, vóór- of nadee-„ lig voor de belangen der Maatschappij?" — maar dat de vraag moet zijn: „ kan men Gevangenhuizen „ en Dwang-Werkhuizen ontberen?" En wanneer dit ontkennend moet worden beantwoord, dan wordt het weder de vraag: „ kunnen die bestaan, en kan „ het doel, hetwelk men zich met dezelve voorstelt, „ bereikt worden zonder dat de bewoners dezer hui-„ zen tot arbeid worden aangehouden?" En als ook deze *tweede* vraag ontkennend moet beantwoord worden, dan moet, wanneer ook zelfs door deze gedwongene werkzaamheden, werkelijk eenig nadeel aan de vrije industrie kon worden toegebragt, (hetwelk echter nog een geheel bijzonder en bepaald nader onderzoek vordert,) dit nadeel, — hetwelk toch door de geringe hoeveelheid, welke in zoodanige gestichten geproduceerd kan worden, in vergelijking gesteld met de groote masfa van voortbrengselen, die de inlandsche Fabrijken, en de handel van buiten 's lands aanvoeren, nooit zeer aanmerkelijk zijn kan, — als een gering offer worden aangemerkt, hetwelk door de Maatschappij met het weldadige oogmerk wordt gebragt, om den toestand van eenige harer leden, die, hoe diep gezonken ook, echter leden der menschelijke en burgerlijke Maatschappij zijn en blijven, zedelijk en tijdelijk te verbeteren, ten einde hierdoor voor te komen, dat zoodanige lieden de Maatschappij niet alleen niet ten laste vallen, maar ook opdat zij, weder aan zich zelven overgelaten wordende,

niet eindelijk de rust en veiligheid van den Staat zouden kunnen bedreigen.

Ten zesde, zal ik nu overgaan, om met eene gepaste vrijmoedigheid nog eene tegenbedenking te onderzoeken, welke ik in het bijzonder tegen de Bedelaars-gestichten heb hooren maken. Zij is in deze volgende vraag bevat: „ Heeft de Maatschappij het „ regt, om eenen bedelaar, als hij geen ander misdrijf begaat dan om eene aalmoes te vragen, van „ zijne vrijheid te berooven? Is het bedelen dan „ op zich zelf eene misdaad?"

Het bedelen, wanneer het met geene afpersing gepaard gaat, is voorzeker geene zedelijke misdaad; — want, wat is er natuurlijker, dan, wanneer men aan iets gebrek heeft, dat men dan, om het benoodigde vraagt aan diegenen, die daarvan overvloed hebben? Men zie slechts op de kinderen: bedelen die niet alle bij hunne ouders om het eten, wanneer zij honger hebben? Maar het bedelen is, wanneer dit als een *handwerk* wordt gedreven, in zijne gevolgen een zoo schadelijk bedrijf, en kan voor de rust en de veiligheid van eenen Staat zoo gevaarlijk worden, dat de bedelarij in eene welgeordende Maatschappij niet gedoogd kan worden en volstrekt beteugeld, en, zoo mogelijk, geheel en al behoort uitgeroeid te worden. Daarenboven heeft niemand het regt, om in luiheid en lediggang, zonder iets tot het welzijn der Maatschappij, onder wier beschermende wetten hij leeft, bij te dragen, ten koste van den nijveren burger te leven.

Wil de bedelaar dus dit zijn schadelijk bedrijf, wanneer hem *andere* middelen van bestaan worden aangewezen, niet nalaten, zoo wordt hij strafwaardig,

dig, en de Maatschappij kan en mag hem, naar mijn oordeel, als haar geen ander middel overblijft, van zijne vrijheid, tot zijne eigene verbetering berooven; dewijl haar eerste pligt is, om voor de veiligheid en rust *van allen* te zorgen.

Doch, wederkeerig heeft de bedelaar als lid der Maatschappij, en als *verarmd* lid derzelve, regten in te roepen, die heilig zijn, en die men niet te na mag treden.

In eene Maatschappij, waarin alle liggende gronden *eigenaars* hebben, kunnen de meeste menschen zich de noodige levensmiddelen niet verschaffen, dan door *direct* of *indirect* voor de bezitters dezer landerijen te arbeiden, ter verkrijging van een deel dezer levensmiddelen in vergelding voor hunnen arbeid. Deze vergelding wordt in den tegenwoordigen toestand der Maatschappij, wel aan de arbeiders in *geld*, als loon voor hunnen arbeid, uitgekeerd: doch dit geld is slechts een *representatif teeken*, waarvoor de arbeider bij anderen levensmiddelen inkoopt; of waarvoor hij zich andere, hem volstrekt onontbeerlijke zaken verschaft van lieden, die weder op hunne beurt, het loon, dat zij voor hunnen arbeid bekomen, ten deele besteden tot het aankoopen van levensmiddelen: zoodat, al gaat zulks ook door de *tweede*, *derde*, of *honderdste* hand, toch allen arbeiden voor de bezitters der liggende gronden, om in vergelding van hunnen arbeid, eenige voortbrengselen der Aarde te verkrijgen: — en dit is niet alleen toepasselijk op den Handwerksman, maar ook op den Koopman, den Geleerden, den Staatsman, en met één woord op een iegelijk.

Zijn er nu echter weinige arbeiders, of verstaat ie-

iemand eene kunst of handwerk, waarin hij weinige mededingers heeft, en waarvan de voortbrengfelen of de kunstgewrochten gezocht zijn, zoo ontvangt hij naar evenredigheid, een hoog loon voor zijnen arbeid: en hij wordt daardoor in ftaat gefteld, om niet alleen in zijne *noodzakelijke behoeften* te voorzien; maar hij kan zich hierdoor dikwerf het *overvloedige* verfchaffen: zoodanig perfoon is dan niet *arm*.

Zijn er echter vele arbeiders, en meer dan wier arbeid wordt gevraagd, dan kunnen de *kundigften* in elk vak flechts arbeid bekomen: en het arbeidsloon zelf daalt door de mededinging der arbeiders. De minder kundigfte, de zwakfte, of diegene, die zich in eene minder gunstige omftandigheid dan zijne mededingers geplaatst ziet, bekomt geenen arbeid, of wordt voor zijnen arbeid zóó gering betaald, dat hij voor het loon, hetwelk dezelve hem opbrengt, voor zich en de zijnen het volftrekt benoodigde niet kan aankoopen: *deze* man is dus arm, en lijdt gebrek. Wendt hij desniettemin alle zijne pogingen aan om werk te bekomen, en flaagt hij in dezelve niet; of is het loon, dat hij voor zijnen arbeid ontvangt, zoo gering, dat hij, met aanftrenging van alle zijne krachten, echter met geene mogelijkheid genoeg verdienen kan, om daarvan met de zijnen te leven, — zoo moet hij of bedelen, of ftelen, of verhongeren: en daar men dit laatfte van hem niet vergen kan, en het zelfbehoud ieder mensch, ja elk dierlijk wezen door de Natuur is ingefchapen, zoo kan de arme, die door zijne eigene industrie voor zich en de zijnen het benoodigde niet kan verdienen, naar mijn gevoelen, met volle regt van de Maatfchappij vorderen, dat de-

zel-

zelve hem werk aanwijze, waardoor hij bestaan kan; of dat zij, indien zij dit niet verkiest, hem ook, zonder dat hij arbeidt, onderhoude.

Ik meen bij eene andere gelegenheid aangetoond te hebben, dat, zoo lang er levensmiddelen voor *allen* te verkrijgen zijn, de arme, op grond van het maatschappelijk verdrag, het volstrekte regt heeft om het noodige levensonderhoud, (mits in vergelding van arbeid, indien hij daartoe in staat is) van de Maatschappij te vorderen, dewijl de waarborging van elks individueel *zelfsbehoud*, de *eerste* grondslag van het eenigst denkbare Maatschappelijk verdrag uitmaakt (*). Indien alzoo de Maatschappij aan eenen armen beide arbeid en onderstand weigert, is het dan niet *zij*, die het onderling verdrag verbreekt, daar zij, door den armen onmededoogend te verstooten, de banden losrukt, die hem aan haar verbonden? en kan zoodanig een arme dan niet met regt zeggen: „Wanneer ik slechts *bedel*, en niet *steel*, om mijn el„lendig leven te onderhouden, en ik mij vrijwillig „onderwerp aan al het versmadende, dat aan dezen „stand is verbonden, dan handel *ik* nog edelmoe„diger omtrent die *Maatschappij*, dan zij jegens mij „handelt."

Maar heeft de arme of de bedelaar regt, om van de Maatschappij werk te vorderen, waarvan hij met de zijnen bestaan kan; — en is de Maatschappij

bij-

(*) Zie: Onderzoek, of de armen het regt hebben om van de Maatschappij, indien zij daartoe in staat zijn, arbeid, en als zij daartoe ongeschikt zijn, onderstand te vorderen? Vooraan in dit zelfde Deel van dit *Magazijn*.

bijaldien zij hem dit niet aanwijst, verpligt, om hem dan ook, *voor niet* het noodige levensonderhoud te geven; — zoo verkrijgt de Maatſchappij, van hare zijde ook het regt, om hem aan zoodanige werken te ſtellen, als voor zijne krachten en vermogens berekend zijn: naardien toch elk en een iegelijk verpligt is, om aan de Maatſchappij, onder de beſcherming van welker wetten hij leeft, den tol van zijnen arbeid op te brengen. Kan iemand dus zich het noodige onderhoud niet verſchaffen, door dien arbeid, welken hij vrijwillig op zich neemt, of, met andere woorden, kan hij door zijne eigene vrije industrie niet beſtaan; dan moet hij zich laten welgevallen, dat hij *dat* werk verrigte, dat hem, mits zijne krachten niet te boven gaande, door de Maatſchappij wordt opgelegd: hij verliest dan een gedeelte van het beheer over zijn' eigen perſoon, en hij begeeft zich, door den bijſtand der Maatſchappij in te roepen, onder hare voogdijſchap; terwijl zij echter weder op hare beurt verpligt is, om die voogdijſchap met zoo vele zachtheid als mogelijk is, uit te oefenen, beſtendig het welzijn van haren *pupil* voor oogen te houden, en niet dan in nood, van geſtrenge middelen gebruik te maken. Kan de arme, door ziels- of ligchaamsgebreken, of door hoogen ouderdom, niet werken, zoo moet de Maatſchappij hem, te haren koste, *voor niet* onderhouden. Kan hij echter *arbeid* in vergelding geven, zoo *vordert* de Maatſchappij dien van hem; en maakt daarvan zoodanig gebruik, als zij, ten algemeenen nutte, verbonden met zijn eigen welzijn, zulks het dienſtigſte oordeelt.

Wanneer men nu de zaak uit *dit* oogpunt beſchouwt, hetwelk mij toeſchijnt het eenige *ware* te

zijn,

zijn, zoo vloeit daaruit voort, dat de Maatschappij het regt niet heeft om den bedelaar te straffen, of hem van zijne vrijheid te berooven, wanneer zij hem niet te voren zoodanig vrijwillig werk aangeboden heeft, waardoor hij zichzelven, en degenen, die aan zijn lot verbonden zijn, kan voeden en onderhouden. Zoo lang de bedelaar zeggen kan: „ ik *bedel*, om- „ dat ik leven moet, niet *stelen* mag, en geen werk „ kan bekomen," (en dit laatste is, helaas! bij den tegenwoordigen toestand van zaken, in vele landen van *Europa* geen ijdel voorwendsel,) heeft, naar mijn inzien, de Maatschappij geen regt, om de *bedelarij* onder de misdaden te rangschikken, en dengenen, die zich daaraan schuldig maakt, of overgeeft, van zijne vrijheid te berooven: het opsluiten in een Bedelaars-huis wordt dan eene inbreuk op de burgerlijke vrijheid, die, in eene welgeordende Maatschappij, zoowel aan den armsten als aan den rijken moet gewaarborgd zijn.

Heeft echter de Maatschappij de noodige zorg gedragen, om aan alle armen, zoodanig werk aan te bieden, waardoor zij zich en de hunnen kunnen onderhouden; — het zij nu, dat dit bestaat in land- en veld-arbeid, in koloniën ten platten lande, — of in fabrijkmatig of ander werk, in vrijwillige Werkarmen-inrigtingen in de steden, — of nog op eene andere wijze; mits dat slechts de verdienste toereikende zij voor den armen, om daarvan met de zijnen te kunnen leven: en wil hij dan van dit hem vrijwillig aangeboden wordende werk geen gebruik maken, maar verkiest hij liever, om, met versmading van hetzelve, de *bedelarij* als eene kostwinning uit te oefenen; dan voorzeker bekomt de Maat-

schappij het volle regt, om hem tot arbeid te *dwingen;* en, bijaldien zij het voor zijne verbetering noodig oordeelt, bekomt zij ook het regt, om hem, *voor eenen tijd lang*, van de Maatschappij af te zonderen, en in een Bedelaars-gesticht op te sluiten.

Daar echter de Maatschappij verpligt is, om van hare alzoo over den bedelaar verkregene magt, met geene noodelooze gestrengheid gebruik te maken; en zijne opsluiting zoo zeer geene straf moet zijn, als wel zijne verbetering moet ten doel hebben: — zoo moet deze opsluiting zich nimmer langer uitstrekken, dan volstrekt noodzakelijk is; de bedelaar moet het in zijne magt hebben, om door vlijt, naarstigheid en goed gedrag, den tijd van zijne detentie te verkorten. Wanneer men eene zoodanige opsluiting voor eenen te langen tijd, of voor het geheele leven wilde uitstrekken, zoude het eene straf worden, die ongeëvenredigd aan het misdrijf zou zijn.

Ten zevende. Er blijft mij nu alleen nog overig, om eene tegenbedenking te overwegen, welke ik onlangs heb gelezen, die in een Fransch Werkje, tegen de Bedelaars-gestichten werd gemaakt. De schrijver van hetzelve was namelijk van gevoelen, dat het voor de uitoefening van den Christelijken pligt van *weldadigheid* nadeelig is, om de voorwerpen der ellende aan het oog van het publiek te onttrekken; en hij vreest, dat men hoe langer hoe ongevoeliger zal worden voor het lot der armen, wanneer men niet, door den dagelijkschen aanblik der bedelaars daaraan wordt herinnerd, en aangespoord tot het uitoefenen der pligten van weldadigheid.

Ik moet bekennen, dat ik geloof, dat de schrijver de zaak uit een geheel verkeerd oogpunt beschouwt.

schouwt. Ik ben integendeel van gevoelen, dat men met volle regt, als een der nadeelen van de bedelarij beschouwen kan, dat door den bedelaar dikwerf de onderstand aan den wezenlijk armen wordt ontroofd; en dat niets meer geschikt is om het medelijden uit te dooven, en het menschelijke hart tegen het lijden van zijne natuurgenooten verhard te maken, dan het misbruik, hetwelk de bedelaars dikwerf maken, van het medelijden, dat zij hebben weten in te boezemen. Want wanneer men, aan dit opgewekte gevoel toegevende, aan eenen bedelaar eene gave gegeven heeft, die men denkt dat moet strekken of om zijnen honger te stillen, of eenige lafenis aan de zijnen te bezorgen, waarvan hij dikwijls het lijden op eene roerende wijze geschilderd heeft; — en men dan naderhand verneemt, dat het geld, hetwelke de bedelaar aan het medelijden heeft weten af te persen, slechts heeft gediend, om daarvoor met zijne makkers te brassen, zoo gevoelt men zich bedrogen. En daar de mensch gewoonlijk niets minder verdragen kan, dan het gevoel van bedrogen te zijn geworden, zoo wil hij zich voor het vervolg daarvoor hoeden: men besluit van *een* voorwerp tot *allen*, — blijft in het vervolg ongeroerd bij het zien van ellende, — te eene male doof voor de hartroerendste verhalen der armen, dewijl men alles voor bedrog houdt. Dit ontstane gevoel van wantrouwen is een wezenlijk ongeluk, en werkt allerschadelijkst op de uitoefening der pligten van weldadigheid.

Ook kan ik mij niet verbeelden, dat het dagelijks zien van ellende, kan strekken om de weldadigheid op te wekken. Het schijnt mij, integendeel, veel meer in de menschelijke natuur te liggen, dat

men door den aanblik van *half naakte* en dikwijls *afschuwelijke* armen dagelijks langs de straten voor oogen te hebben, aan dit schouwspel gewoon wordende, het eindelijk ziet, zonder iets daarbij te gevoelen; ja zelfs dat men, dewijl het dikwerf niet mogelijk is, om de voorwerpen, die zich dagelijks op de straten aan onze oogen aanbieden, zonder walging aan te zien, een' afkeer van deze ellendelingen bekomt. En, wanneer men dan dit gevoel van afkeer, door eene verkeerd geplaatste gevoeligheid te ver drijft, zoekt men zich hoe langer hoe meer van alle armen te verwijderen; dewijl men dikwerf in zijne verbeelding deze walgelijke bedelaars met de waarlijk behoeftigen vermengt: en alzoo kan dit dagelijksche schouwspel der ellende, juist, in zijne gevolgen, ten nadeele der weldadigheid werken.

Het ligt overigens in de menschelijke natuur, dat onze gevoeligheid sterk opgewekt zal worden, wanneer wij enkele reizen ooggetuigen van het lijden onzer natuurgenooten zijn: en daarom is het heilzaam, dat de rijken, van tijd tot tijd, om dit Goddelijke gevoel niet in hunne harten te laten verdooven, de woningen der armen bezoeken, en de zalen der *lijdende menschheid* in de Hospitalen binnen treden; opdat zij, terwijl zij zelf voorspoed genieten, niet vergeten, dat andere menschen, die hunne broeders en zusters zijn, in hunne bedompte woningen, met armoede, en op hunne legersteden met *lijden* en den *dood* worstelen, terwijl zij in prachtige Paleizen, en aan welbezette tafels, dikwerf niet weten, aan welke genietingen zij de voorkeur zullen geven. Zoodanige bezoeken kunnen heilzaam zijn, ter opwekking van het gevoel van medelijden; en aansporen tot

het uitoefenen van de pligten der weldadigheid: — doch het ligt even zoo zeer in de menfchelijke natuur, dat het dagelijksch herhaalde gezigt van ellende, ons ongevoelig daarvoor maakt.

Een wezenlijk gevoelig mensch, die doordrongen is van zijnen pligt omtrent *God* en zijne medemenfchen, heeft, om den zuiveren pligt der weldadigheid uit te oefenen, waarlijk niet noodig, door den aanblik van bedelaars daartoe opgewekt te worden; hij zal er zich een genoegen van maken om de ware armoedige op te zoeken en zijnen bijftand te verleenen; of hij zal, wanneer hij daartoe geene gelegenheid heeft, met een blijmoedig hart en eene milde hand, zijne gaven aan die Befturen en Genootfchappen ter hand ftellen, van welke hij de bewustheid heeft, dat zij er zich eenen heiligen pligt van maken, om door eenen gepasten onderftand, de armoede voor te komen, of die te lenigen; en hij zal zijne gaven verdubbelen, wanneer hij de zekerheid heeft, dat door een goed, vaderlijk beftuur, in den nood van alle armen wordt voorzien, en dat diegene die arbeiden wil, niet behoeft te bedelen.

De uit den aard ongevoelige mensch, die alleen voor zichzelven leeft, zal waarlijk door het gezigt van een heirleger van bedelaars, tot de uitoefening van edelen pligt van weldadigheid niet worden genoopt: hij moge, om zich van de lastige vervolgingen van eenen bedelaar te ontdoen, hem eene aalmoes toewerpen; — doch dit kan ik waarlijk niet onder de uitoefening van den christelijken pligt van weldadigheid rangfchikken.

Ik ben alzoo juist van het tegenovergeftelde gevoelen van den aangehaalden fchrijver: en bijaldien ik hierover wilde uitweiden, geloof ik, dat het mij niet

moei-

moeijelijk zoude vallen, om, door het aanhalen van voorbeelden, te bewijzen, dat de ware weldadigheid nergens slechter wordt uitgeoefend, dan in die landen en plaatsen alwaar men de meeste bedelaars telt; doch ik geloof, dat het onnoodig is, mij met dit onderwerp langer bezig te houden.

Daar ik niet beter weet, of ik heb thans melding gemaakt van de meeste bedenkingen, welke tegen de Bedelaars-gestichten en Dwang-werkhuizen worden gemaakt, en getracht heb de gegrondheid of ongegrondheid derzelve te onderzoeken; — daar ik meen aangetoond te hebben, dat men deze Gestichten niet anders beschouwen kan, dan als een, in den tegenwoordigen toestand der Maatschappij, noodzakelijk geworden kwaad; — dat men dezelve daarom zoo min mogelijk moet vermenigvuldigen, doch dat men dezelve niet te eenemaal kan ontbéren: — zoo zal ik nu overgaan, om eene algemeene schets te leveren, hoedanig ik mij voorstel, dat die gestichten zouden kunnen bestaan, om het beste aan hun doeleinde te kunnen beantwoorden, en de minstmogelijke gebreken te onthouden. Deze schets zal echter uit niets dan hoofdtrekken bestaan; dewijl het niet mogelijk is, om voor alle soortgelijke gestichten algemeen passende bijzondere inrigtingen voor te schrijven: veel moet, wat de onderdeelen betreft, overgelaten worden, om, naar de lokale omstandigheden gewijzigd, door een verlicht bestuur te worden vastgesteld. Mijne bedoeling, bij het ontwerpen van deze schets, is ook slechts hoofdzakelijk die, dat zij mij eenigermate tot rigtsnoer moge kunnen verstrekken, bij de beoordeeling der in ons rijk bestaande Bedelaars-gestichten, indien de tijd en de omstandigheden mij

mog-

mogten toelaten om die achtervolgens te bezoeken, waarvan ik dan, bij volgende gelegenheden, aan mijne landgenooten een kort verslag hoop te geven; dewijl ik niets voor nuttiger houd, dan om, door onderlinge vergelijking van het goede en kwade, dat werkelijk bestaat, in de gelegenheid gesteld te worden, om het *eerste* te kunnen navolgen, en het *tweede* te kunnen vermijden. — En wanneer mijn arbeid hiertoe eenigermate moge medewerken, zal ik mij rijkelijk beloond achten. —

R. SCHERENBERG.

BEDENKINGEN OVER DE VERBETERING VAN DEN TOESTAND DER ARMEN.

Een *Burgerstaat* is eene vereeniging van onderscheiden huisgezinnen, aangegaan met het oogmerk, om niet alleen tegen beleedigingen van anderen beveiligd te zijn, maar ook de genoegens van het leven op eene gemakkelijkere wijze en in ruimere mate te genieten. — Uit deze, mijns bedunkens, onbetwistbare bepaling volgt van zelfs, dat niet alleen ieder lid der geheele Maatschappij, maar ook alle deelgenooten zamen, of in hunnen naam het Bestuur, altijd behooren te waken en werkzaam te zijn, ten einde alle bijzondere leden het vermogen behouden, om aan die verpligting te voldoen, of, zoo zij door wederwaardigheden hetzelve mogten verloren hebben, hun de noodige hulp te bewijzen. Uit dien hoofde niet alleen, maar ook om misdaden, uit werkeloosheid voortspruitende, te verhoeden, of te verminderen, moet er van Staatswege voor gezorgd worden, dat niemand, ten zij door ziels- of ligchaamsgebreken belet wordende, te vergeefs naar gelegenheid zoeke, om voor zich en zijn huisgezin op eene eerlijke wijze den kost te winnen; of, bijaldien, door eenen zamenloop van omstandigheden, de gewone bronnen van bestaan geheel, of ten deele mogten uitgedroogd zijn, dat er andere ontspringen, of de oude wederom rijkelijk opwellen.

Daar echter de gewesten, welke wij bewonen, in het

het laatste geval verkeeren; en het ligchaam van den Staat door diep ingewortelde ziekten, de nijpendste *armoede*, en hare gezellin, schaamtelooze *bedelarij* is aangetast: zoo hooren wij overal den wensch weêrgalmen, om door doelmatige middelen dien invretenden kanker te stuiten, en, zoo mogelijk, geheel en voor altijd te genezen: want halve maatregelen en verzachtende middelen alleen; zoo als het verspillen van aalmoezen aan menschen, die door arbeid aan den kost kunnen geholpen worden; maken de kwaal doorgaans erger, of doen dezelve eerlang met grooter geweld weder uitbarsten.

Trouwens, om het groote oogmerk, *verbetering van het lot der behoeftigen* en *vernietiging der bedelarij*, zeker te bereiken, moeten alle krachten in het werk gesteld en vereenigd worden. Men gebruike echter geene verafgelegene en vreemde middelen, indien er goede bij de hand zijn. Men beschouwe de in de diepste armoede gedompelde leden van den Staat, als onmondige kinderen, tot wier bescherming en ondersteuning niet eenig Kerkgenootschap, noch de plaats hunner inwoning, maar het geheele ligchaam van den Staat en alle deszelfs meervermogende leden zamen ten duurste verpligt zijn.

Willen nogtans bijzondere leden van den Staat, of Broederschappen, jegens behoeftigen, tot welke zij betrekking hebben, den zoeten pligt van weldadigheid oefenen, dit kan de Staat niet beletten; ja het is zijn belang, om alle de onderscheidene middelen, die met eenen zekeren naijver door kleinere Genootschappen tot redding en ondersteuning van ongelukkigen, of tot verhoeding van armoede, gebezigd worden, op alle wijze te bevorderen; — mits aan

de

de luiheid geen voedsel gegeven worde. Daarom zal ook een regtvaardig Gouvernement alle milde giften en gestichten, voor de armen van zekere Genootschappen bestemd, onaangetast laten; en zich, zoo zij niet tegen het oogmerk, waartoe zij daargesteld zijn, gebruikt worden, met derzelver bijzonder beheer niet bemoeijen.

Het eerste en eenvoudigste middel, van wege het Staatsbestuur in het werk te stellen, ten einde het beste gedeelte van die volksklasse, (hen, wien het niet aan goeden wil, maar slechts aan gelegenheid ontbreekt, om een ambacht uit te oefenen) van een' dreigenden ondergang te redden, zoude, geloof ik, hierin bestaan: dat hoe eer hoe beter alle eigenaars van Landerijen en Fabrijken, alle Meesters en Bazen, die eenige hantéring uitoefenen, op aannemelijke voorwaarden uitgenoodigd worden, om aan zoodanige werklieden arbeid, waarvoor ieder hunner bekend is, te verschaffen en zich te dien einde aan eene daartoe te benoemene Commissie te vervoegen. Dit houde ik daarom in het bijzonder voor den weg, dien men allereerst behoort in te slaan, opdat de zoodanige onder de genoemde personen, die zulk eenen wenk, om, zonder hun eigen nadeel, het algemeene welzijn te helpen bevorderen, verwaarloozen, zich niet naderhand beklagen, indien men ter redding van het verschrikkelijk aantal armen, moet overgaan tot het daarstellen van inrigtingen, die voor velen hunner misschien schadelijk konden worden.

Ondertusschen worden te gelijk door het geheele Koningrijk, op hoogst bevel, naauwkeurige Tabellen of Lijsten in iedere Gemeente vervaardigd, waaruit met een opslag van het oog kan blijken, wie van

de

de armen op ondersteuning mag aanspraak maken; en door welk middel een ieder van hun het best kan geholpen worden.

Op zoodanige Tabellen, wier opmaking aan een naar de plaatselijke omstandigheden meer of min groot getal van geschikte mannen opgedragen worde, zoude men kortelijk moeten opteekenen, *de namen*, *den ouderdom*, *de geboorteplaats der behoeftigen*, *welk beroep zij geleerd hebben of voor welken arbeid zij zich berekend houden*, *of zij gehuwd of ongehuwd zijn*, *het getal en den ouderdom hunner kinderen*, *bij wien zij bijzonder bekend zijn*, *de redenen hunner armoede.* — Deze redenen zoeke men echter niet slechts van de behoeftigen, maar zoo mogelijk, ook van andere geloofwaardige personen, benevens berigt van hun tegenwoordig gedrag, te vernemen.

Deze lijsten aldus vervaardigd en aan eene Hoofdcommissie in afschrift ingezonden zijnde, zal het, na het opmaken van een algemeen overzigt, genoegzaam blijken, welke personen of huisgezinnen, door jaren, door ziels- of ligchaamsgebreken, of door een al te groot getal van hulpbehoevende kinderen belemmerd; en welke daarentegen in staat zijn, om op de eene of andere wijze voor zich en de hunnen het noodige onderhoud te winnen, zoodra hun daartoe gelegenheid gegeven wordt.

Dat men behoeftigen van de eerste klasse de noodige hulp toebrenge, en daardoor de voordeelen van een maatschappelijk, boven een omzwervend, of afgezonderd leven doe genieten, zal, dunkt mij, niet behoeven aangedrongen te worden. Want wiens hart, zoo het niet versteend is, krimpt niet zamen, of welk menschenvriend wordt niet verontwaardigd, wanneer hij in een land, door beschaafde menschen be-

woond, stokoude, blinde, of van gebrek uitgeteerde menschen op de straten ziet staan of liggen, of zelfs op kruiwagens rondrijden, om het medelijden der voorbijgangers in te roepen? Welk een denkbeeld zoude een eenvoudig natuurmensch, of zoogenaamde wilde zich, bij het aanschouwen van zulke afgrijsselijke tooneelen, vormen van het maatschappelijk geluk der Europeanen?

Wat voorts de andere klasse der behoeftigen aangaat, deze zal men in twee soorten kunnen verdeelen, waarvan men de eene tot de Zeevaart en Visscherij, of tot reeds bestaande, doch door eene verderfelijke zucht tot het uitheemsche en andere oorzaken kwijnende Fabrijken, of tot het uitoefenen van eenig ambacht zoude kunnen gebruiken; of voorthelpen door, gelijk ik reeds boven aanduidde, kundige werklieden, het zij in hunne woonplaats, het zij elders op eenige wijze werk te verschaffen; terwijl de andere met het ontginnen van onbebouwde landen tot werkzaamheid opgeleid wordt.

Allen die zich vrijwillig aangeven om te werken, en waardig gekeurd worden, om hen op de eene of andere wijze uit hunnen ellendigen staat te redden, moeten van de noodige altijd kenbare kleeding voorzien, en bijaldien zij in hunne woonplaats niet kunnen aan' het werk raken, naar elders gezonden worden, waar de Hoofd-commissie, met overeenstemming der Plaatselijke Commissie, goed vindt. Tevens stelle men dezelve terstond onder een waakzaam toevoorzigt, en men legge een gedeelte van hun gewonnen geld voor hen op, tot zoo lang zij geschikt geoordeeld worden, om geheel onafhankelijk voor hun eigen bestaan te zorgen.

Maar het overige gedeelte der armen, hetwelk lie-

ver

ver ledig loopt, moet tot arbeid gedwongen en door kleeding en gestrenger opzigt van de vrijwilligen onderscheiden worden; terwijl niet alleen in de steden alle bedelarij ten ernstigste verboden en geweerd, maar ook door rondrijdende manschappen de openbare wegen van omzwervende schooijers gezuiverd, en de landlieden tegen dien drukkenden overlast van onbeschaamde Bedelaars uit de naburige steden beveiligd worden. —

Nadat op dergelijke wijze de toestand der armen in het geheele Koningrijk zal verbeterd en op eenen geregelden voet gebragt zijn, kan men deze jammerlijke ziekte van den Staat wel voor genezen houden: maar men behoort nogtans tevens de grootste zorgvuldigheid te gebruiken, opdat niet te eeniger tijd, uit de hier en daar schuilende smetstoffe, of door eenen verkeerden leefregel, nieuwe kwalen ontstaan.

Daar een groot gedeelte der ingezetenen uit de lagere volksklasse, alsmede velen uit de hoogere standen, niet alleen door de menigvuldige rampspoeden, welke de *Nederlanden* eene reeks van jaren gekneld hebben, maar in het bijzonder ook door eene verwaarloosde opvoeding en daaruit voortspruitende onmatige weelde, tot de uiterste armoede vervallen zijn; zoo komt het mij voor, dat men dit beginsel van het kwaad niet beter zoude kunnen tegengaan, dan door elken Huisvader en elke Huismoeder onder een, naar de omstandigheden min of meer naauwkeurig toezigt te stellen, op dat, wanneer zij aan hunne kinderen niet vroegtijdig eene behoorlijke opvoeding geven, en vooral ze tot werkzaamheid opleiden, zij op eene gepaste wijze tot die pligtsbetrachting vermaand; of zelfs gedwongen worden, om hunne kinderen ter opvoeding in een openbaar gesticht af te staan, en

tot goedmaking der onkosten naar hun vermogen bij te dragen. Want te regt beschouwt men eene verwaarloosde opvoeding, benevens ontbrekenden lust en gelegenheid tot nuttige bezigheid, als de eerste bronnen van allerlei misdaden, die de algemeene orde verstoren.

Tot bereiking van het voorgestelde doel, zoeke men allen, zoowel ouden als jongen, door duidelijke redeneringen en door lessen en voorbeelden, uit vroegere en latere ondervinding opgezameld, te overtuigen, dat hij alleen, die in de jeugd zijne geestvermogens of ligchaamskrachten niet behoorlijk geoefend, geen broodgevend beroep geleerd en eenen afkeer van geregelde werkzaamheid heeft, of door hoogen ouderdom, ziels- of ligchaamsgebreken buiten staat is, om voor zich en de zijnen het noodige onderhoud te winnen, *arm* kan genaamd worden; terwijl verkregene kunde en bekwaamheid, gepaard met eene vaste gezondheid, de zekerste rijkdommen zijn.

Daarenboven, terwijl men een werkeloos leven niet *als het hoogste toppunt van geluk*, maar als eene den redelijken en beschaafden mensch onteerende schande doet voorkomen, beloone men uitstekende naarstigheid met gepaste eerbetooningen, of ondersteune haar, door geld tot de eene of andere onderneming voor te schieten.

Daar echter de meeste Leden van den Staat geene duidelijke denkbeelden hebben van hunne regten en verpligtingen als zoodanige, en daarom gedachteloos of onverschillig voortlevende, niets tot het welzijn en de instandhouding der Maatschappij bijdragen, of haar dikwijls tot overlast en nadeel verstrekken; zoo zoude het, indien ik mij niet bedrieg, van het hoogste belang zijn, dat de zoo evengenoemde be-

grippen tot een bijzonder punt van het onderwijs der jeugd gemaakt wierden, en een ieder vroegtijdig leerde beseffen, dat, zoo hij op de voordeelen van de burgerlijke zamenleving wil aanspraak maken, hij even zoo als men in de Maatschappij der Bijen en Mieren kan zien, het zijne toebrenge tot nut van allen te zamen, vermits het dan gemakkelijk valt, om aan enkelde onvermogende noodige hulp te verleenen.

Eindelijk, daar openbare plegtigheden en gepaste volksfeesten, die men in nieuwere tijden te onregt verwaarloost, op den zinnelijken mensch eenen diepen indruk maken, die nimmer vernietigd wordt; zoo waag ik het, bij deze gelegenheid voor te stellen, of men zich niet eene goede uitwerking zoude mogen beloven van een feest, door het geheele Koningrijk op denzelfden dag in het aangenaamste jaargetijde, om de twee of drie jaren, te bepalen, waarop alle jonge lieden, zoowel meisjes als jongens van 14 of 16 jaren, of wanneer zij bij de gezindheid, waartoe zij behooren, hunne Geloofsbelijdenis hebben afgelegd, na een doelmatig onderzoek naar de kennis, die een ieder van zijne maatschappelijke betrekkingen en van zijne pligten omtrent Vaderland en Koning verkregen heeft, tot *Burgers van den Staat* met eene ernstige plegtigheid ingewijd, en door eene gepaste aanspraak tot getrouwe waarneming van hunne verpligtingen opgewekt en vermaand wierden.

Bij welke gelegenheid niet alleen de zoodanige, die reeds vroeg uitstekende blijken van werkzaamheid, of andere deugden gegeven hadden, met eereprijzen bekroond, of met loffelijke getuigschriften vereerd, maar ook alle ouders tot bijzondere waakzaamheid over de opvoeding hunner kinderen nadrukkelijk aangespoord konden worden.

Voor het overige moest dit volksfeest met gepas-

te wolfjkheid besloten worden; opdat de plegtigheid op alle gemoederen een' altijd durenden indruk maakte, en met verlangen te gemoet gezien werd van de aankomende jeugd.

Nadat nu een groot aantal der behoeftigen door de bijzondere zorg van het Staatsbestuur gelegenheid zal gevonden hebben, om op allerlei wijze, voornamelijk door veldarbeid, den kost te verdienen, en anderen tot geregelde werkzaamheid aangedreven of gedwongen zullen zijn; nadat, allen onder een behoorlijk toezigt gesteld en hun zedelijk gevoel ontwikkeld zijnde, ouden zoowel als jongen, hunne verpligtingen als *Burgers van den Staat* zullen hebben leeren kennen; dan zal het niet noodig zijn, middelen te beramen ter stuiting van eene bron van dagelijks toetoenemende armoede, ik meen het aangaan van huwelijken onder de laagste volksklasse, veel minder om tot den *zedelijken dwang*, door eenen MALTHUS voorgeslagen, de toevlugt te nemen; maar dan zal de bevolking van het Koningrijk de ware maatstaf zijner sterkte en veërkracht wezen.

1816. D.

[De kundige en welwillende Schrijver der vorenstaande *Bedenkingen*, bood ons dezelve aan, met bijvoeging, dat hij door verschillende redenen weërhouden was geweest, dezelve, reeds voor vier jaren ontworpen, vroeger publiek te maken, — en dat hij het nu aan ons overliet, of derzelver uitgave nog te pas kon komen.

Wij plaatsen dezelve gaarne; zoowel uit achting voor den Schrijver, als, omdat alle mededeeling en wisseling van denkbeelden, over dit moeijelijk en gewigtig onderwerp, ons aangenaam is. Gedeeltelijk zijn deze denkbeelden niet nieuw, (b. v. bl. 139); doch kunnen niet te veel ingescherpt worden: — in hoe verre eene zoo uitgebreide en alomvattende Staatszorg, ook over de niet-behoeftigen, als de Schrijver schijnt te willen (bl. 141), mogelijk, of ook wenschelijk zoude wezen, durven wij voor als nog niet beslissen. *Red.*]

RAPPORT, DOOR ZIJNE EXCELL. DEN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN, GEDAAN AAN DE STATEN-GENERAAL OP DEN 7. JUNIJ 1820, OVEREENKOMSTIG ARTIKEL 228 VAN DE GRONDWET.

EDEL MOGENDE HEEREN!

Overeenkomstig artikel 228 der grondwet, heb ik de eer UEdel Mogenden een rapport te doen, over de gestichten van liefdadigheid.

De hier nevensgaande tabellen bevatten eene beknopte statistiek dier gestichten. Ik zal die begeleid doen gaan van eenige aanmerkingen omtrent de algemeene slotsommen, welke zij opleveren, en de bijzondere berigten doen volgen, die met derzelver onderwerp in verband staan.

Godshuizen.

Het getal der Godshuizen, onbegrepen de gestichten voor de vondelingen, is 710, volgens de opgaven aan het Gouvernement ingezonden, en welke gediend hebben tot bouwstoffen voor de tabel n° 1. Men houdt zich bij voortduring bezig met nog nadere opgaven in te winnen.

De subsidiën, die de Staat verleent, zijn toegestaan aan gestichten, gelegen in de Gemeenten die, voor het oogenblik, buiten de mogelijkheid waren hun ter

 hulp

hulp te komen. Die ſubſidiën zullen ophouden, zoodra de financiëele ſtaat der Gemeenten genoegzaam verbeterd zal wezen.

Onder de lasten en kosten van administratie zijn begrepen de ſubſidiën, die eenige Godshuizen aan andere mindere inſtellingen verleenen, als de ſcholen en werkplaatſen van liefdadigheid.

De bevolking der Godshuizen is zamengeſteld uit zieken, oude lieden, weezen van beide kunnen, en uit perſonen met krankzinnigheid behebt.

Er zijn Godshuizen in al de Provinciën; bijna in al de ſteden; weinigen op het platte land, maar aldaar doet de behoefte aan dezelve zich veel minder gevoelen.

Men houdt zich overal onledig met nuttige verbeteringen, onder welken de vermeerdering van het getal van vertrekken, ten einde de ſekſen, en de onderſcheiden ſoorten van ziekten, af te zonderen, als belangrijk kan worden beſchouwd. In eenige geſtichten is het getal der bedden verdubbeld, om elken zieken eene afzonderlijke legplaats te kunnen geven.

Verſcheidene Godshuizen zijn ook in ruimere, beter ingerigte en beter gelegene gebouwen overgebragt.

Kleine Godshuizen, eene en dezelfde beſtemming hebbende, die hier en daar verſpreid waren, en over welke men moeijelijk het noodig toezigt uitoefende, zijn vereenigd geworden.

Er zijn berigten ingewonnen omtrent, den ſtaat der Godshuizen, bijzonder vóor de krankzinnigen beſtemd. Eenigen beantwoorden aan derzelver beſtemming; zij zullen in ſtand worden gehouden. Die welke verbeteringen vereiſchen, en vatbaar daarvoor bevonden zullen worden, zullen insgelijks blijven beſtaan. De ove-

overige zullen opgeheven, en allengskens eenige nieuwe gestichten opgerigt worden, in de Gemeenten die, door gebouwen en andere gunstige omstandigheden, zich daartoe aan de zorg van het Gouvernement zullen voordoen.

Eenige Godshuizen, die eene bestemming hadden verkregen, strijdig met den wil van derzelver Stichteren, zijn aan het oorspronkelijk oogmerk hunner instelling terug gegeven. Onder het getal dezer gestichten bevindt zich dat, ten jare 1776, door de Keizerin MARIA THERESIA, te *Meessen* (*West-Vlaanderen*,) opgerigt, om tot eene schuilplaats voor de kinderen, en tot een toeverlaat voor de weduwen van krijgslieden te dienen.

De voormalige Superiorinnen van de Bagijnhoven in de Zuidelijke Provinciën hadden verzocht, dat hare congregatiën zouden worden hersteld in het bezit van de goederen en inkomsten dezer instellingen. Het Gouvernement heeft dit verzoek, volgens de bestaande wetten, niet kunnen inwilligen: maar aan de Provinciale Staten de zorg opgedragen, om te waken dat de administratiën der Godshuizen, in het onderhoud der oude Bagijnen voorzien, alvorens de inkomsten der Bagijnhoven te doen dienen tot andere meer algemeene uitgaven van liefdadigheid.

De Zusters Hospitalinnen blijven voortgaan derzelver godvruchtige pligten wel te vervullen. Verscheiden dier congregatiën hebben van het Gouvernement nieuwe statuten en aanmoedigingen bekomen.

De Koning ontwaart, met tevredenheid, den volhardenden en belangeloozen ijver van de administrateuren der Godshuizen.

Vondelingen en verlatene kinderen.

De tabel n°. 2 biedt den staat aan der gestichten tot het opnemen der vondelingen en verlatene kinderen bestemd. Het getal dier gestichten is hetzelfde gebleven, en dat der kinderen is weinig vermeerderd.

De reclames van de administratiën der Godshuizen, en de klagten der Gemeenten hebben opgehouden. Het beheer der gestichten is op verscheiden plaatsen verbeterd, en de zwarigheden, die men in het uitbesteden der kinderen ondervond, zijn verminderd. Deze uitkomsten zijn toe te schrijven aan de maatregelen, die, in het vorige jaar, met gemeen overleg van UEdel Mogenden, zijn daargesteld.

Andere verbeteringen en bezuinigingen schijnen evenwel nog wenschelijk te wezen; dan men zal die moeten wachten van de beginselen, welke door de Wetgeving zullen worden aangenomen, en van de Reglementen, welke die beginselen ontwikkelen en derzelver toepassing bepalen zullen.

In de onzekerheid, waarin het Gouvernement zich bevond, ten opzigte der in te voerene wijze van onderhoud voor de vondelingen en verlatene kinderen, heeft hetzelve, omtrent dit gedeelte der publieke administratie, geene andere, dan halve en onvoldoende maatregelen kunnen nemen.

In de Zuidelijke Provinciën wordt de administratie der vondelingen en verlatene kinderen nog door de Fransche wetgeving geregeld. In de overige Provinciën, is dezelve aan Reglementen of aan Plaatselijke gebruiken onderworpen gebleven. Die Reglementen en die gebruiken verzekeren het lot der kinderen niet

niet genoegzaam, en de vigerende wettelijke bepalingen schijnen niet van zoodanigen aard, om algemeen gemaakt te kunnen worden.

Het Gouvernement heeft, zoo als ik gelegenheid heb gehad UEdel Mogenden te zeggen, gevoeld, dat de keus van algemeen aan te nemen beginselen, ter invoering van eene eenvormige wetgeving over deze materie, moeijelijk viel te doen; en dat het overeenbrengen der onderscheidene belangen, — te weten: het belang der kinderen, hetwelk dat der menschheid is, het belang der Gemeenten, en dat van den Staat, — een vraagstuk oplevert, waarvan de oplossing niet gemakkelijk is.

Het Gouvernement heeft zich langen tijd met dit onderwerp bezig gehouden. De uitkomst van zijne overwegingen zal, met vertrouwen, aan UEdel Mogenden worden medegedeeld.

Huiszittende armen.

In de tabel n°. 3, die de administratiën betreft, belast met het verleenen van onderstand aan de huiszittende armen, is het getal dier administratiën opgegeven 4234 te wezen.

Hetgene ik gezegd heb van de subsidiën, die de Staat aan eenige Godshuizen verleent, moet ook gezegd worden van de subsidiën van denzelfden aard, die eenige administratiën bekomen hebben, welke belast zijn met het verleenen van onderstand aan de huiszittende armen.

Er zijn dusdanige administratiën in al de Gemeenten, eenige dorpen uitgezonderd. In deze laatste, weinig bevolkte, Gemeenten, en waar geene dotatiën

aan-

aanwezig zijn, wenden de armen zich onmiddellijk tot de ingezetenen; en ik kan UEdel Mogenden de verzekering geven, dat men zich overal beijvert om in derzelver nood te voorzien, met eene milddadigheid, die lof verdient.

De tot onderstand gebezigde sommen schijnen gering, wanneer men die vergelijkt met het getal van ondersteunden; dan is er op te merken, dat deze laatsten niet allen in dezelfde evenredigheid daarin deelen; dat een groot aantal onder dezelve niet dan bij tusschenpoozing worden ondersteund.

Volgens de tabel n°. 3, zoude het getal der bedeelden in verhouding tot de bevolking gebleven zijn als 1 tot 9, voor het geheele Rijk. Die verhouding verschilt aanmerkelijk. In de eene Provintie maakt het getal der bedeelden het 45ste van de bevolking uit, in de andere staat hetzelve gelijk met het 5de gedeelte.

Ik mag UEdel Mogenden niet onkundig laten, dat sedert het opmaken van de staten, waarvan ik verlangd heb dezelven eene naauwkeurige opgave mede te deelen, een groot getal van personen opgehouden heeft onderstand te behoeven. Volgens kortelings ingekomen berigten, bestaat er zoodanig Arrondissement, waar het getal der huiszittende armen met 700 verminderd is geworden.

In de Gemeenten, waar, uit krachte van 's Konings besluit van den 27. Februarij 1818, aan de administratiën der huiszittende armen, Sub-commissiën zijn toegevoegd, zijn deze laatsten van een zeer groot nut geweest. Zij hebben krachtdadiglijk bijgedragen tot de betere kennis van den staat der armen, en het Gouvernement hoopt, dat die instelling

lijig in al de Gemeenten dezelfde uitkomst zal opleveren.

De administratiën der huiszittende armen blijven lof verdienen. Zij gaan met overleg in de uitdeelingen van den onderstand te werk, en erkennen van dag tot dag meer, dat dezelve geene pensioenen tot onderhoud worden mogen; dat die niet gedaan moeten worden dan dáár, waar werkelijk behoefte is; dat het inzonderheid van belang is, te vermijden, dat dezelve niet de prijs van den overlast en eene aanmoediging voor de luiheid worden.

Die administratiën rigten over het algemeen, derzelver pogingen naar een zeer heilzaam doel, dat om werk te verschaffen aan de tot den arbeid bekwame behoeftigen, die daaraan gebrek hebben; om de zucht tot den arbeid in te boezemen aan degenen die, door neiging of gewoonte, aan den ledig-gang zijn overgegeven.

Ik heb ter kennis van UEdel Mogenden gebragt, dat men, in een klein getal van Gemeenten, zwarigheden ontmoet had, om de administratiën der huiszittende armen voltallig te houden. Ik heb de voldoening, dezelven thans te berigten, dat die zwarigheden zich zeldzamer voordoen, en dat het Gouvernement hopen kan, niet in de grievende noodzakelijkheid te zullen komen, van tot drangmiddelen toevlugt te nemen, om in eenige plaatsen eenen pligt van menschelijkheid te doen nakomen, die overal elders met zoo veel ijvers wordt vervuld.

Aan het besluit van den Koning, ingevolge hetwelk de administratiën der huiszittende armen voor de behoeftige Israëliten, subsidiën moeten erlangen, even als al de andere administratiën van denzelfden aard, wordt

wordt allengskens executie gegeven. Binnen eenige Gemeenten heeft deze vaderlijke bepaling, welke door regtvaardige klagten van de zijde der Israëliten noodzakelijk was gemaakt, eenige hinderpalen ontmoet; maar deze zullen eerlang uit den weg worden geruimd door de Provinciale Staten, welke zich rekenschap zullen doen geven van de omstandigheden, die dezelve hebben doen ontstaan.

De onderstand, dien het Gouvernement verleent aan de slagtoffers van brand en andere onvoorziene rampen, door middel van een gedeelte van het fonds voor *kwade posten* van de Directe Belastingen, jaarlijks uitgedeeld wordende aan degenen, die zonder dezen onderstand, het getal der armen zoude kunnen vermeerderen, is van eenen heilzamen invloed.

Buiten en behalve dezen onderstand, verleent het Gouvernement er nog eenen, uit de schatkist, aan de personen die, door andere, eveneens boven de menschelijke voorziening verhevene ongelukken, kortstondig tot behoefte worden gebragt; wanneer die personen regt verkregen hebben op de erkentenis der natie of op de weldadigheid van het Hoofd des Staats. Deze onderstand, die bij wijze van gratificatie wordt verleend, heeft in het laatste jaar, *f* 8000 bedragen.

Talrijke milde giften, door den Koning, uit deszelfs bijzondere fondsen gedaan, voor objecten, welke uit hunnen aard tot de bemoeijenissen van mijn Departement betrekking hadden, hebben nieuwe bewijzen van Hoogstdeszelfs weldadigheid opgeleverd. Deze heeft zich voornamelijk doen zien gedurende de rampen, welke in den afgeloopen winter, eene groote uitgestrektheid lands hebben getroffen, en die zich aan

een

een groot aantal van huisgezinnen hebben doen gevoelen.

Dit schoon voorbeeld is door de natie nagevolgd. Eene somma van *f* 500,000 is ingezameld geworden, om tot ondersteuning te verstrekken van de slagtoffers der overstroomingen; er is eene commissie benoemd ten einde het gebruik der ingezamelde gelden te regelen. In de eerste behoeften der noodlijdenden is voorzien; de min gegoede bewoner is in staat gesteld geworden zijne nijverheid te hervatten; en, dank zij der weldadigheid van den Koning en den liefdadigen geest zijner onderdanen, eene geduchte ramp vond twee vruchtbare bronnen van vertroosting en leniging.

Armenscholen.

De scholen, uitsluitend voor de armen bestemd, die het onderwerp der tabel n°. 4 uitmaken, zijn 197 in getale, onbegrepen die, welke, sedert kort, georganiseerd zijn te *Brussel*, in het Bedelaars-werkhuis te *Tercameren* (*Zuid-Braband*,) en te *Doornik* (*Henegouwen*).

Deze nuttige instellingen worden merkbaar verbeterd, en derzelver getal zal, van tijd tot tijd, toenemen door de zorg der Plaatselijke Besturen, die overtuigd zijn, dat dezelve tot de vermindering van het getal der armen kunnen bijdragen.

In verscheidene Gemeenten, waar het aan geschikte lokalen ontbrak, om armenscholen op te rigten, zijn die door de administratiën van liefdadigheid aangekocht. Anderen zijn door de Gemeenten geldeloos afgestaan.

In

In de Provinciën *Zuid-Braband*, *Limburg* en *Luik*, alwaar weinig inſtellingen van dezen aard beſtaan, gaan de Plaatſelijke Autoriteiten, met zorg en volharding, tot oprigting van dezelve over.

Het Gouvernement moedigt de prijswaardige pogingen aan der administratiën van liefdadigheid, door dezen behulpzaam te wezen in de voorziening der kosten van eerſte inrigting, en ſomtijds in de jaarlijkſche uitgaven der ſcholen; maar de ſubſidiën, die tot deze laatſte uitgaven moeten dienen, en die de jaarlijkſche lasten van den Staat vermeerderen, zullen ophouden, zoodra die te ontberen zullen zijn.

Banken van Leening.

De tabel n°. 5 behelst den ſtaat der Banken van Leening. Het Groot-Hertogdom *Luxemburg* is nog verſtoken van een geſticht van dien aard. Er zal een zoodanig worden opgerigt, zoodra men de noodige fondſen tot deszelfs dotatie bij een gebragt zal hebben.

In de gemelde tabel zijn niet begrepen de Banken van Leening, waarvan de oprigting in 1818 en 1819 is toegeſtaan, de berigten deswege ingekomen, onvoldoende bevonden zijnde.

In mijn vorig Rapport heb ik de plaatſen opgegeven, waar de Banken van Leening, in 1818 bepaald, opgerigt moeten worden. Die, welke in 1819 zijn toegeſtaan, waren verzocht voor *Delfshaven*, *Alphen* (*Zuid-Holland*,) en voor het *Heerenveen* (*Vriesland*.)

Werkplaatsen van Liefdadigheid.

Onderscheidene omstandigheden, waarover ik het noodeloos acht UEdel Mogenden te onderhouden, hebben belet, dat in de Provinciën *Luik*, *Limburg*, *Luxemburg*, *Utrecht*, *Zuid-Braband*, *Overijssel*, *Namen* en *Drenthe*, werkplaatsen van liefdadigheid werden opgerigt; of verhinderd, dat die, welke aldaar opgerigt waren, in stand bleven.

Daar, waar de noodzakelijkheid zich er toe mogt doen gevoelen, zullen nieuwe werkplaatsen van liefdadigheid worden opgerigt, door de administratiën met den onderstand aan de huiszittende armen belast, met gemeenschappelijk overleg van de Plaatselijke Besturen. Dit middel om aan de behoeftigen, die kortstondig gebrek aan werk hebben, eenen arbeid te verschaffen, tot welken zij geschikt zijn, zal niet verzuimd worden, en men zal er op bedacht zijn, dat het nergens een onafgebroken of te drukkende last worde.

De werkplaatsen van liefdadigheid schijnen niet allen even zeer te beantwoorden aan het doel, dat men zich, bij derzelver oprigting had voorgesteld. Daar zijn er, waarvan het beheer voor verbetering vatbaar is. Het Gouvernement wacht deze met vertrouwen, van het oordeel en den ijver der Plaatselijke Besturen.

De werkplaats te *Gent* blijft van veel nuts zijn; en derzelver beheer schijnt weinig te wenschen over te laten.

Een gesticht, dat bij gebreke van genoegzaam zekere berigten, niet begrepen is geworden in tabel n°. 6, is in 1818, aan de stad *Amersfoort* (*Utrecht*),

toegeſtaan. In 1819 is er geene werkplaats van liefdadigheid gedecreteerd.

Bedelaars-werkhuizen.

De tabel n°. 7 is betrekkelijk tot Bedelaars-werkhuizen. Dat van de Provincie *Limburg*, in 1819 eerst opengeſteld, en omtrent hetwelk men nadere berigten inwacht, is in die tabel niet begrepen geworden.

Die, welke voor *Huisſen* (*Gelderland*), en voor *Veere* (*Zeeland*), zijn gedecreteerd, zijn nog niet opengeſteld. Alles doet evenwel gelooven, dat zulks in den loop van het jaar, zal kunnen plaats hebben.

In de Provincie *West-Vlaanderen*, zijn drie Bedelaars-werkhuizen, waarvan de bevolking niet zeer aanzienlijk is. Er is aan het Gouvernement voorgeſteld, om twee van dezelve op te heffen, en al de bedelaars der Provincie naar dat te *Brugge* over te brengen, hetwelk alleen in ſtand zoude blijven. Die verandering ſchijnt voordeelen aan te bieden; dezelve maakt nog het punt eener beraadſlaging uit.

Ik heb in een Rapport doen opmerken, dat er nieuwe verordeningen noodig ſchenen voor de administratie der Bedelaars-werkhuizen, en inzonderheid voor de wijze om in de uitgaven van die huizen te voorzien (*).

Inderdaad, er werd in die uitgaven voorzien, door eene ſom van *f* 100,000 op de ſchatkist toegekend, en door eene heffing op de inkomsten der Gemeenten. Deze heffing had de bevolking, ongelet op het getal der bedelaren, ten grondſlag. Zekere Gemeenten hadden in de Bedelaars-werkhuizen een groot aan-

(*) [Zie boven *bl.* 91, en III. D. *bl.* 249. — Hierboven *bl.* 91, is bij vergiſsing ingevuld (1820) voor 1819.]

tal van personen; anderen weinig; eenigen in het geheel geen. De wijze waarop in de uitgaven der gestichten werd voorzien, moest dienvolgens klagten doen rijzen.

De Koning heeft beslist, dat de bedelaars, in de Bedelaars - werkhuizen, zouden worden onderhouden door de Gemeenten, waar zij derzelver domicilie van onderstand hebben; dat jaarlijks de prijs der daggelden zoude worden bepaald door het Departement van Binnenlandsche Zaken, voor elk gesticht; en dat de som op de staatsbegrooting toegekend, voortaan alleen gebezigd zoude worden tot subsidiën aan de Gemeenten te verleenen, voor welke de last, van hare bedelaars te onderhouden, toevalliglijk te bezwarend zoude zijn.

Deze, meer regtvaardige maatregel, is daarenboven geschikt voorgekomen tot handhaving en vermeerdering van den geest van bezuiniging die in de Bedelaars-werkhuizen heerschen moet; door het belang dat de Gemeenten er bij zullen hebben, dat die geest daar bij behouden en verbreid worde.

UEdel Mogenden zullen ontwaren, dat de prijs der daggelden van onderhoud en voeding, in die gestichten verschilt in de verhouding van 21 tot 38 cents. Het is niet te ontveinzen, dat die uitgaaf in eenigen te hoog is, en dat, in het algemeen, de kosten van administratie in verscheidenen voor verminderingen vatbaar schijnen: Verbeteringen te dien opzigte, alsmede in het inwendig beheer, schijnen wenschelijk.

Eene herziening van de Reglementen, die voor de Bedelaars-werkhuizen, onder het vorig bestuur, zijn vastgesteld, en van welke eenige verordeningen niet

 meer

meer overeenstemmen met onze instellingen, of in onbruik geraakt zijn, zal noodzakelijk wezen.

Vermeerdering van Inkomsten.

De jaarlijksche inkomsten, van allerlei aard, der gestichten van liefdadigheid, beloopen meer dan *f* 10,000,000.

Deze inkomsten zijn voorzeker aanzienlijk; evenwel zouden die ontoereikend worden, bijaldien dezelven niet vermeerderden. De bevolking van het Rijk groeit ieder jaar met ongeveer 50,000 zielen aan, en de behoeftige klasse heeft een aanzienlijk deel in dien aanwas.

Donatiën en legaten, welker bron, de weldadigheid der inwoneren, onuitputbaar schijnt, vermeerderen, jaar op jaar, het erfdeel van den armen.

Ontdekkingen van verduisterde domeinen, alienatiën en aflossingen, die door meer voordeelige beleggingen der kapitalen worden gevolgd, komen bij die eerste oorzaak der vermeerdering van de inkomsten.

Er zijn in den loop van 1819, door de Gedeputeerde Staten der onderscheidene Provinciën, bij de 300 autorisatiën verleend tot alienatiën en tot het op nieuw beleggen van kapitalen.

De inkomsten spruitende uit de donatiën en legaten, waarvan de aanvaarding door den Koning, in 1819, is geautoriseerd, zijn ongeveer *f* 70,000; en die, uit de geusurpeerde of verduisterde domein-goederen, voor welke in bezitstellingen, gedurende hetzelfde jaar, zijn toegestaan, *f* 40,000.

Bijzondere instellingen.

Er blijft mij over te spreken van de bijzondere instellingen. Alle houden zich in stand, breiden derzelver takken uit, en vermenigvuldigen alzoo hare weldaden. Derzelver opgang is toe te schrijven aan de menschlievendheid van derzelver achtingwaardige Stichteren, en aan den steun, dien zij gestadiglijk vinden in den Koning, en in Zijn Doorluchtig Geslacht.

De eerste inkomsten van het vaderlandlievend Genootschap, hetwelk door den Prins FREDERIK *der Nederlanden* wordt beschermd en bestuurd, aan zijne verwachtingen beantwoordende, deden eenen elken dag toenemenden bloei voorspellen.

De Maatschappij van Weldadigheid rekent thans meer dan 20,000 leden, en reeds is eene groote uitgestrektheid gronds bebouwd. Meer dan 200 nieuwe huizingen zijn gerezen op velden, die onvruchtbaar en woest waren. Het meerder getal dier huizingen is bewoond door armen, die in de Kolonie, en werk en middelen van bestaan vinden.

De Maatschappij heeft twee geldleeningen gedaan; de eene van *f* 80,000, en de andere van *f* 100,000. Zij heeft het genoegen gehad, die binnen zeer korten tijd voltallig te zien, en zulks zal ongetwijfeld hetzelfde zijn met eene derde, welke dezelve voornemens is doen.

Het getal der kolonisten, welke zich, op het einde der maand Junij, in de stichting zullen bevinden, brengt men op meer dan 1,400.

De overeenkomsten welke de Maatschappij met de administratiën van liefdadigheid aangaat, zijn dezen

 voor-

voordeelig; de nakoming van dezelve is aan de Maatschappij door de Gemeentebesturen gewaarborgd; zij worden aan de goedkeuring der Provinciale Staten, en aan die van den Koning onderworpen.

De Maatschappij, die ten zinspreuk heeft *Tot Nut van 't Algemeen*, vangt aan haren heilzamen invloed over de Zuidelijke Provinciën uit te breiden.

Twee afdeelingen dier Maatschappij zijn in de Provinciën *Antwerpen* en *West-Vlaanderen* opgerigt; dit voorbeeld zal niet zonder navolgers blijven.

Er zijn nieuwe Spaarbanken opgerigt. Thans worden er 48 geteld in de Provinciën *Holland*, *Gelderland*, *Zeeland*, *Utrecht*, *Vriesland*, *Overijssel* en *Groningen*. Het is UEdel Mogenden bekend, dat het Gouvernement voornemens is die wijze en vooruitziende instelling voort te planten. De krachtdadige medewerking der Maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen*, geeft het Gouvernement de hoop, allengskens zijne bedoelingen te dien opzigte, in al de Provinciën zich te zien verwezenlijken.

Het Genootschap der *Charité Maternelle* te *Verviers*, heeft vleijende aanmoedigingen ontvangen. Mevrouw de *Princes van Oranje* heeft den titel van Beschermster van dat Genootschap aanvaard, en bij dit blijk van hare tevredenheid eene aanzienlijke jaarlijksche gift gevoegd.

Het Genootschap, tien jaren geleden, te *Rotterdam*, onder de benaming *van Vrouwen voor Vrouwen* opgerigt, heeft meer dan 1300 kraamvrouwen verzorgd. De Koningin en de Vorstinnen uit het Koninklijk Huis vereeren dat Genootschap met eene bijzondere bescherming.

Het strekt het Gouvernement tot genoegen, al de par-

VINCI	taal.	Bevolking der Gestichten.	AANMERKINGEN.
Brab	1,219	518	De vermeerderingen van inkomsten, gedurende 1817 en 1818, uit de donatiën en legaten, de alienatiën, het op nieuw beleggen van kapitalen, en de toegestane in bezitstellingen voor verduisterde domeinen, gesproten, zijn in dezen staat niet begrepen.
raba	7,018	2,556	
g.	8,251	1,461	
and.	3,461	1,646	
. .	0,110	1,512	
laan	7,859	1,591	
laan	7,957	2,259	
uwe	1,016	1,939	
d. .	9,298	16,556	
d. .	0,343	986	
. .	78,180	620	
rpen.	79,064	3,138	
ht. .	57,872	559	
land.	79,919	842	
ijssel.	95,261	718	
ingen.	31,294	653	
the. .	4,300	226	
mburg	10,410	262	
	52,832	38,042	

gegeven; dat het getal der geſtichten, die ten doel hebben dezelve te onderſteunen, vermeerderen; dat, over het algemeen, die geſtichten bloeijend zijn; dat de bedoelingen der Plaatſelijke Beſturen eene meer algemeene, meer nuttige rigting nemen; en dat de afzonderlijke weldadigheid dezelve krachtdadig behulpzaam is.

Het Gouvernement ſtelt die gevoelens op prijs, deelt er in, en voedt dezelve. Alles noopt te gelooven dat de ſtaat der armen, van jaar tot jaar, zal verbeteren, zonder dat de natie andere opofferingen te doen hebbe, dan die geheel vrijwillige, welke zij zoo edelmoediglijk doet, en die hare denkwijze en haren inborst tevens tot eer verſtrekken.

's Gravenhage, den 7. Junij 1820.

De Minister van Binnenlandſche
Zaken en Waterſtaat.

(*Geteekend*) DE CONINCK.

PROVINCI	taal.	Bevolking der Gestichten.	AANMERKINGEN.
Noord-Brab	1,219	518	De vermeerderingen van inkomsten, gedurende 1817 en 1818, uit de donatiën en legaten, de alienatiën, het op nieuw beleggen van kapitalen, en de toegestane in bezitstellingen voor verduisterde domeinen, gesproten, zijn in dezen staat niet begrepen.
Zuid-Braba	7,018	2,556	
Limburg.	38,251	1,461	
Gelderland.	53,461	1,646	
Luik. . .	80,110	1,512	
Oost-Vlaan	97,859	1,591	
West-Vlaan	27,957	2,259	
Henegouwe	11,016	1,939	
Holland. .	99,298	16,556	
Zeeland. .	00,343	986	
Namen. .	78,180	620	
Antwerpen.	79,064	3,138	
Utrecht. .	57,872	559	
Vriesland.	79,919	842	
Overijssel.	95,261	718	
Groningen.	31,294	653	
Drenthe. .	4,300	226	
Luxemburg	10,410	262	
	952,832	38,042	

2.)

PROVIN AAL.	
uid – Braba	008.92
ntwerpen.	203.20
Oost – Vlaan	469.09
Vest – Vlaan	366.35
Ienegouwen.	061.18
Iamen. . .	606.17
nik. . . .	910.54
imburg. . .	113.80
uxemburg.	231.08
Iolland. .	762.00
	732.33

AANMERKINGEN.

De tegenwoordige staat is, voor zoo veel de zuidelijke Provinciën betreft, volgens de gearresteerde begrootingen voor den dienst van 1819, opgemaakt, en voor zoo veel Holland aangaat, volgens beknopte opgaven.

Het onderscheid dat, ten aanzien der Zuidelijke Provinciën, tusschen het beloop der uitgaven en dat der inkomsten bestaat, is door het slot der rekening op den 31. Xber 1818, vereffend geworden.

Onder het getal der kinderen in het gesticht van Holland, zijn er meer dan 700, die niet geheel en al tot de klasse der vondelingen en verlaten kinderen behooren.

)

PROVINCIËN.	N. ...TAAL.	Getal der bedeelde armen.	AANMERKINGEN.
...ord-Braband.	...5,292	21,431	De vermeerderingen van inkomsten, gedurende 1817 en 1818, uit de donatiën en legaten, de aliënatiën, het op nieuw beleggen van kapitalen, en de toegestane in bezitstellingen voor verduisterde domeinen, gesproten, zijn in dezen staat niet begrepen.
...uid-Braband.	...03,645	95,346	
...mburg. . . .	...45,290	33,679	
...lderland. . .	...99,436	18,192	
...nik.	...41,530	48,758	
...ost-Vlaanderen	...72,915	69,484	
...est-Vlaanderen	...43,140	78,947	
...enegouwen.	...34,999	11,992	
...olland. . . .	...03,531	104,951	
...eeland. . . .	...40,983	7,847	
...men.	...38,822	19,747	
...ntwerpen. . .	...26,630	19,001	
...trecht. . . .	...74,519	7,853	
...riesland. . .	...66,833	15,350	
...verijssel. . .	...10,905	6,637	
...roningen. . .	...62,923	6,444	
...renthe.	32,807	2,153	
...uxemburg. . .	15,993	5,367	
	...20,193	573,179	

PROVINCIËN.	L.	Getal der Leerlingen.	AANMERKINGEN.
oord-Braband	30	312	
elderland. . .	47	1,300	
ost-Vlaanderen	48	487	
est-Vlaanderen	73	465	
enegouwen. .	77	2,318	
olland. . . .	93	14,018	
eeland. . . .	12	260	
amen.	29	500	
ntwerpen. . .	70	1,102	
trecht. . . .	26	2,105	
riesland. . .	82	1,372	
verijssel. . .	55	549	
roningen. . .	02	1,000	
Drenthe. . . .	00	70	
Luxemburg. .	81	2,792	
	25	28,650	

PROVINCIËN.	AANMERKINGEN.
loord-Braband.	
Zuid-Braband. .	
limburg. . . .	
lelderland. . .	
Luik.	
Jost-Vlaanderen	
West-Vlaanderen	
Ienegouwen. . .	
Holland. (*) .	(*) Men heeft hier niet dan het bedrag der Kapitalen en voordeelen van 19 Banken van Leening kunnen brengen, uit hoofde dat men geene naauwkeurige opgave omtrent de 7 anderen had.
Leeland. (†).	(†) Men heeft hier niet dan het bedrag der Kapitalen en voordeelen van 6 Banken van Leening kunnen brengen, uit hoofde dat men geene naauwkeurige opgave omtrent de 2 anderen had.
lamen.	
Antwerpen. . .	
Jtrecht.	
Vriesland. . . .	
Overijssel. . . .	
Groningen. . .	
Drenthe.	

PROVINCIËN.	…aal.	Getal der Armen, bezig gehouden.	AANMERKINGEN.
…uid-Braband. .	…507	135	
…elderland. . . .	…180	425	
…ost-Vlaanderen	…658	1,226	
…est-Vlaanderen	…700	627	
…enegouwen. . .	…385	305	
…olland.	…261	1,834	
…eeland.	…500	242	
…ntwerpen. . . .	…353	1,163	
…riesland. . . .	…977	343	
…roningen. . . .	…875	135	
	…496	6,435	

PROVINCIË	Bevolking.	AANMERKINGEN.
Antwerpen.	600	De tegenwoordige staat is, volgens de gearresteerde begrootingen voor den dienst van 1819, opgemaakt. Het onderscheid, hetwelk tusschen het beloop der uitgaven en dat der inkomsten bestaat, is door het slot der rekening op den 31sten December 1818, vereffend geworden.
Zuid-Brabar	572	
Henegouwe	450	
Namen.. .	207	
West-Vlaan	380	
Noord-Holl	750	
	2,959	

SCHETS VOOR EEN BEDELAARS-GESTICHT, OF DWANG-WERKHUIS VOOR ARMEN.

Keuze van de Landstreek, alwaar een zoodanig Gesticht zou behooren te worden gevestigd.

Wanneer men een Bedelaars-gesticht voor meer dan ééne Provincie of Landschap zal oprigten, moet het in eene zoodanige worden gevestigd, alwaar de levensmiddelen tot de minste prijzen te verkrijgen zijn; opdat de onkosten van het onderhoud der daarin verzorgd wordende personen, zoo min mogelijk ten laste der Maatschappij komen.

Voorhanden zijnde oude gebouwen, of andere bijkomende omstandigheden, moeten geene oorzaken opleveren, waarom men van dezen eersten grondregel afwijke; want de onkosten van *voeding* en *onderhoud*, zijn onkosten, die jaarlijks moeten worden hernieuwd. En, daar men dikwerf in de eene Provincie even zoo goed, of zelfs nog beter, een persoon voor 15 cents 's daags kan voeden, dan in eene andere Provincie voor 30 cents (*); zoo maakt dit,

(*) In een Werkje, in het jaar 1818, bij J. VAN DER HEY, te *Amsterdam* uitgegeven, onder den titel van:

dit, over een groot aantal personen, een zoo aanmerkelijk verschil, dat hetgene hierop bespaard kan worden, veel aanzienlijker voordeel oplevert, dan hetgene men zoude kunnen uitwinnen, door gebruik te ma-

Beschouwing van den tegenwoordigen toestand van DRENTHE, heb ik onder anderen aangeteekend gevonden, dat het onderhoud der lieden in het Armen-werkhuis te *Hoogeveen*, daaronder begrepen het onderhoud van het gebouw, het salariëeren der suppoosten, de voeding en kleeding, — en met één woord alles, hoofdsgewijze, per dag tusschen de 15 en 20 cents komt te staan, naar dat de levensmiddelen het eene jaar iets duurder dan het andere zijn. Volgens de, in dit Werkje opgegeven wordende uitgave, over een *jaar*, bedroeg dezelve in alles *f* 5,295:00; — en hiervoor waren 79 personen onderhouden; hetwelk alzoo het onderhoud per dag nog op geene 18 cents brengt. Verder lees ik in dat zelfde Werkje, dat het onderhoud van 103 personen, bestaande uit bejaarden en kinderen boven de 10 jaren, in het Diakonie-Armenhuis te *Meppel*, over het jaar 1817 gekost heeft, als volgt:

Voor voeding.	*f* 5865
Voor kleeding en dekfel.	- 2146
Vuur en licht.	- 600
Onderhoud van het lokaal.	- 186
Administratiekosten.	- 400
te zamen	*f* 9,197

Het onderhoud, alles te zamen genomen, komt dus per persoon 's daags, in dit gesticht op 24 cents te staan: de voeding is daarvoor uitnemend goed; men geeft driemaal per week vleesch of spek, met de noodige toespijs; en des avonds eet men brei van gepelde gerst of havergort. En wanneer men de voeding alleen rekent, en over het aantal der personen omslaat, kost dezelve slechts ruim 14 cents 's daags,

maken, van eenige oude gebouwen, wanneer die in eene Provincie waren gelegen, alwaar de prijzen der levensmiddelen naar evenredigheid des te hooger zijn. De bouwing van een nieuw huis voor zoodanig gesticht, kan wel in ééns eene groote uitgave vereischen; doch dit is ook slechts een kapitaal, dat men maar voor éénmaal uitschiet, en waarvan de renten voorzeker jaarlijks veel minder zullen bedragen, dan de meerdere uitgaven zullen beloopen, welke men genoodzaakt zal zijn, om 's jaarlijks voor onderhoud en voeding uit te geven, bijaldien men zich door bijkomende omstandigheden heeft laten verleiden, om een Bedelaars-gesticht in eene *dure* landstreek te vestigen (*).

Men

's daags, per hoofd. Daarentegen is de voeding der inwoners van het Bedelaars-gesticht te *Hoorn*, voor 30 cents 's daags aangenomen: en deze lieden ontvangen slechts des *morgens*; voor hunne ontnuchtering, *brood*; en alleenlijk des middags *eten*, zonder iets des *avonds* te bekomen. Mij dunkt dus, dat de hierboven aangehaalde voorbeelden van hetgene de bewoners der beide Gestichten in het landschap *Drenthe* kosten, in vergelijking gesteld met hetgene men betalen moet voor de voeding der gedetineerden in het Bedelaars-gesticht te *Hoorn*, een allerduidelijkst bewijs opleveren, hoe groot het verschil der onkosten is, wanneer men een Gesticht voor armen, in eene Provincie, waarin de levensmiddelen *laag* in prijs zijn, vestigt, of wel in eene andere, waar dezelve *hoog* in prijs zijn.

(*) Hoe ligt kan men niet in een' goedkooper oord, door de lagere prijzen der levensmiddelen, op de voeding van elk der gedetineerden, per dag, éénen stuiver of 5 cents uitwinnen; en wanneer men dan een Gesticht, door 100 personen bevolkt, aanneemt, zal men hierdoor jaarlijks

 ƒ

Men kan bij het oprigten van Bedelaars-gestichten en Dwang-werkhuizen, niet te veel aandringen om toch bedacht te zijn, om eene goede keuze te doen van de landstreek; want deze keuze eenmaal niet goed gedaan zijnde, blijft daardoor bestendig een grooter last op de Maatschappij drukken dan noodig is: de onkosten voor een zoodanig gesticht stijgen dan, bij een toenemende bevolking, tot eene verbazende hoogte; en men wil dan, om deze onkosten te verminderen, bezuinigingen invoeren, die dikwerf ten nadeele van de bewoners dezer gestichten uitloopen: — terwijl daarentegen, wanneer door eene goede keuze van den Oord, waarin men zoodanig gesticht heeft gevestigd, de jaarlijksche onkosten van onderhoud matig zijn, men, met eene milde hand, in alles, hetwelk voor een zoodanig gesticht benoodigd is, zal kunnen voorzien; en men zal dus met *minder gelds meer goeds* stichten.

Wat men verder heeft in acht te nemen bij de keuze van den Oord, tot oprigting van zoodanig een gesticht.

De Oord, dien men tot vestiging van een zoodanig gesticht verkiest, moet gezond zijn; de lucht moet zuiver, en het water van eene goede hoedanigheid zijn.

Men

f 18250 bezuinigen; hetwelk, tegen een' intrest van 5 pCt. 's jaars, een kapitaal van *f* 365,000 representeert; welke som men, zonder zich te benadeelen, zoude hebben kunnen aanwenden tot de bouwing of eerste inrigting van zoodanig een Etablissement.

Men verkieze hiertoe geene volkrijke Stad, en, zoo men door niets in zijne keuze wordt bepaald, zou ik aanraden, om bij voorkeur zoodanige gestichten ten platte lande te vestigen. En wanneer er in een Land of Provincie nog onbebouwde streken lands voorhanden zijn, zal men wel doen om deze gestichten in de nabijheid derzelve te plaatsen: opdat men hierdoor het vooruitzigt verkrijge, om een gedeelte van de bevolking dezer huizen tot het ontginnen van deze gronden te kunnen gebruiken; en men alzoo niet genoodzaakt is, om zich voor alle de bewoners dezer gestichten uitsluitend tot het fabrijkmatig werk te bepalen. En het zij men die landen tot bosch, of tot akkerlanden wil aanleggen, zullen de daartoe noodige werken, als het graven der benoodigde kanalen, — het afsteken van turf, indien het hooge *veenen* zijn, — het bereiden der gronden voor het aanleggen van bosschen, — en eindelijk het gelijkmaken en omspitten derzelve, als men die tot korenvelden bestemt, aan een gedeelte der inwoners van zoodanig gesticht, eenen voor hunne gezondheid en voor de Maatschappij nuttigen arbeid kunnen opleveren; terwijl te gelijker tijd, door hen tot deze werkzaamheden op te leiden, aan hun, voor hunne volgende bestemming eene voordeelige loopbaan wordt geopend.

Over de inrigting van het Gebouw zelf.

Het gebouw voor een zoodanig Gesticht bestemd, moet groot en luchtig zijn; en alle deszelfs onderdeelen moeten doelmatig worden ingerigt.

Men moet, bij de bouwing van een zoodanig Gesticht,

ſticht wel berekenen voor hoe groot een aantal bewoners men het in vervolg van tijd beſtemt, en het liever te ruim dan te klein aanleggen; dewijl het aantal der bewoners gewoonlijk grooter wordt dan waarop men rekende, en er echter voor zoodanig Geſticht niets ſchadelijker kan worden uitgedacht, dan eene *bovenmatige* bevolking.

Het Gebouw moet zoodanig zijn ingerigt, dat diegenen, die met de inwendige directie over hetzelve zijn belast, overal, en te allen tijde, een gemakkelijk toezigt kunnen uitoefenen; want niet te onregt beſchouwt de groote HOWARD *toezigt* als hoofdvereischte van een Gevangenhuis: en wanneer dit toezigt niet dan moeijelijk kan worden gevoerd, zoo wordt het voorzeker *ſlecht*, of *in het geheel niet* uitgeoefend; en de gemakkelijkheid of de moeijelijkheid van hetzelve, hangt bijna geheel en al van de inrigting van het Gebouw af. Alle ſoortgelijke Geſtichten behoeven echter niet naar een en hetzelfde plan gebouwd te worden; verſchillende plannen kunnen tot hetzelfde einde leiden: maar het *hoofddoel* moet nimmer uit het oog verloren worden; en noodelooze pracht moet, bij ſoortgelijke Geſtichten, zoo wel als bij alle Hospitalen en andere Geſtichten van weldadigheid, worden vermijd.

Het Gebouw behoort volſtrekt voorzien te zijn van overvloed van water, zoo wel voor het perſonele gebruik der bewoners, als tot het ſchoonhouden, ſchrobben en wasſchen der zalen en vertrekken; dewijl de grootſte reinhouding voor zoodanig een Geſticht een der voornaamſte vereischten is.

De Secreten in zoodanige Gebouwen moeten wel geplaatst en goed verzorgd zijn; opdat de uitwaſeming derzelve de lucht niet verpeste.

De

De Werk- en Slaapzalen moeten luchtig en hoog van verdieping zijn. Ook moet het aantal derzelve genoegzaam zijn, om de bewoners, in verschillende klasfen of afdeelingen, van elkander afgescheiden te kunnen houden: hetwelk zich niet alleen moet bepalen tot eene volkomene affcheiding der beide *fexen;* maar er behooren ook nog voor elke derzelve, onderafdeelingen te bestaan. Het Gebouw moet dus zoodanig zijn ingerigt, dat het deze onderafdeelingen in klasfen gedoogt; — en deswege zou ik ook de voorkeur geven aan meerdere *kleinere* slaap- en werkzalen, boven slechts eenige groote, tot deze einden bestemde zalen: en het is zelfs voor onderscheidene soorten van werkzaamheden dikwerf noodig, om die almede afgescheiden te houden.

De Ziekenzalen moeten, of, aan eene der uiteinden van het Gebouw, of in eenen vleugel van hetzelve, zoo veel mogelijk van de overige bewoners van het Gesticht afgezonderd, geplaatst worden. Deze zalen moeten vooral hoog van verdieping en luchtig zijn: het getal derzelve moet tevens genoegzaam zijn, niet alleen om de beide *fexen* van elkander afgezonderd te houden; maar men moet ook perfonen, die aanstekende ziekten hebben, van de anderen kunnen afzonderen; ook moet er eene kamer zijn voor het doen van *operatiën:* en eindelijk moeten er de noodige zalen zijn voor de herstellenden; en men zal zeer wel doen, wanneer men aan deze laatsten eenen toegang in eenen tuin, of op eene vrije plaats kan geven.

Vloeren van gebakken steen zou ik op de *flaapzalen* boven houten vloeren verkiezen; dewijl men dan minder gevaar van ongedierte zal hebben. Ook behooren er, op elke slaapzaal, naar derzelver grootte, een of meer-

dere afgeschotene kabinetten te bestaan, voor slaapplaatsen der oppasfers of oppassters; ten einde de bewoners, ook bij nacht, niet zonder toezigt zijn: deze kabinetten moeten van alle zijden van glasramen, aan de binnenzijde gordijnen hebbende, voorzien zijn.

Gedurende den winter moeten de zalen en vertrekken, waarin de inwoners zich des daags ophouden, behoorlijk verwarmd kunnen worden; dewijl, hoezeer luchtigheid is aan te bevelen, eene overmaat van koude echter insgelijks schadelijk voor de gezondheid kan zijn, en voorzeker hinderlijk voor het verrigten der werkzaamheden is. Men zorge echter, dat de vertrekken nimmer door verwarming kunnen worden benaauwd; en derhalve zoude ik dáár, waar de lokale omstandigheden, en de aard der brandstoffen het toelaten, boven ijzeren kagchels, de voorkeur geven aan steenen, zoogenaamde *Zweedsche* kagchels: en in de ziekenzalen zoude ik, te dien einde, de door pijpen aangebragte verwarmende lucht boven alle andere wijzen van verwarming verkiezen.

Het spreekt overigens van zelven, dat deze Gebouwen van de noodige keukens, met hunne fournuizen, (bij welker constructie men altijd de besparing der brandstoffen moet in het oog houden,) alsmede van hunne kookketels, (die ik niet gaarne van *koper* zie,) moeten voorzien zijn; gelijk ook van eene goed ingerigte Bakkerij, van de noodige Baden, en verder van alle andere, tot een zoodanig wel ingerigt Gebouw behoorende geriefelijkheden.

Eindelijk moet zoodanig Gesticht de noodige afgeschotene plaatsen hebben, om aan de onderscheidene klasfen der bewoners de gelegenheid te geven ter genieting van de vrije lucht. De plaatsen moeten, zoo min

min mogelijk, aan het branden der zon zijn blootgesteld, en, kan het wezen, van eenigen *lommer* of *boomen* zijn voorzien.

Omtrent de Directie.

Men behoort vooral eene verstandige keuze te doen van den persoon, aan wien men het inwendige opperbestuur van een zoodanig Gesticht toevertrouwt. Hij behoort een verstandig man te zijn, die *vastheid van karakter* met *menschenkennis* en *menschenliefde* paart; en tot uitoefening van zijne moeijelijke taak moet men hem ook de daartoe noodige achting bewijzen, en hem met eene behoorlijke, doch volgens voorschriften bepaalde, magt en gezag bekleeden.

Eene vaderlijke verzorging schijnt mij in allen opzigte verre boven eene hoofdsgewijze aanbesteding verkiesbaar te zijn, voor alles wat de *voeding*, *ligging* en verdere noodwendigheden, zoowel voor de *gezonden* als voor de *zieken* betreft; en dit schijnt mij verkieslijk, zoowel uit een financiëel oogpunt beschouwd, als hoofdzakelijk voor de belangen der in zoodanige Gestichten verzorgd wordende personen: ook geloof ik, dat dit punt door de ongelukkige ondervinding, welke men op vele plaatsen van de genomene proeven van eene verzorging bij aanbesteding heeft gehad, ten eenemale beslist is. Alleenlijk durf ik mij niet stellig verklaren, of het, wat de werkzaamheden betreft, in alle gevallen te verkiezen is, om voor eigene rekening te laren fabriceren, of wel, volgens vastgestelde bepalingen, de bewoners, wat hunnen arbeid betreft, ter beschikking van eenen Aannemer te stellen.

Ik heb, bij het behandelen der bedenkingen, die

tegen deze Gestichten gemaakt worden, over dit punt breedvoeriger uitgeweid, en de voor- en nadeelen van beide deze maatregelen voorgedragen: de keuze tusschen dezelve behoort door een verlicht bestuur, naar de omstandigheden gedaan te worden; doch daar, alwaar geene onoverkomelijke hinderpalen tegen eene fabricering voor eigene rekening bestaan, zoude ik aan deze, om verschillende redenen, steeds de voorkeur geven.

Omtrent de ligging.

Zoowel de gezonden als zieken behooren elk afzonderlijk in eene krib te slapen: aan ijzeren kribben zou ik, boven houten kribben de voorkeur geven; vooral in Landen, waar men voor wandluizen te vreezen heeft.

De ligging voor de gezonden kan uit eenen stroozak, en dito peuluw bestaan, mits het stroo dikwerf genoeg verwisseld worde. Voor de zieken echter zoude ik paardenhaar-matrasfen verkiezen; doch nimmer veder-bedden. De dekking besta, naar het jaargetijde, uit een of twee dekens: en kan men voor allen grove lakens er bij geven, is dit zeker te verkiezen: voor de zieken houde ik het echter voor volstrekt noodzakelijk.

Omtrent de kleeding.

De kleeding moet naar het klimaat van het Land ingerigt worden; en zoo het mogelijk is, zal men wel doen, om eene ligtere kleeding des *somers*, en eene warmere voor den *winter* te geven.

De bepaling van de stof der bovenkleederen moet aan de Directie overgelaten worden, dewijl zich deze bepalingen naar de lokale omstandigheden moeten schikken.

Men

Men moet echter in het oog houden, om daartoe de goedkoopſte ſtoffen te verkiezen, mits dezelve aan het doeleinde kunnen beantwoorden; en bij voorkeur moet men zijne keuze tot zoodanige bepalen, waarvan de grondſtof een voortbrengſel van het Land uitmaakt; en tot geene andere goederen, dan die in het Geſticht zelf, door de bewoners vervaardigd kunnen worden.

Van hemden en ander linnengoed, moet er ſteeds een genoegzame voorraad voorhanden zijn, om de *gezonden* elke week, en de *zieken* zoo dikwijls als het noodig is, van ſchoon linnen te kunnen voorzien.

Men zal ook wel doen, om voor elken perſoon afzonderlijk drie of meerdere hemden te beſtemmen, en deze door de bewoners niet onder elkander te laten dragen; dewijl dit de voortplanting van huid- of andere ziekten kan veroorzaken.

Over de voeding.

De voeding moet gezond zijn, en in eene genoegzame hoeveelheid worden gegeven; doch, noch in den aard der ſpijzen, noch in derzelver hoeveelheid, moet er overdaad heerſchen. Men zal, over het algemeen, nog minder kwaad doen met eene ſchrale, dan te rijkelijke ſoort van voeding; dewijl de arme, aan eene te goede keuken gewoon wordende, niet in ſtaat zal zijn, om zich, na zijn ontſlag, zoodanige ſpijzen te verſchaffen; doch men zorge vooral, dat het brood gezond en voedzaam zij. Aardappelen kunnen een groot ingrediënt der ſpijzen uitmaken; ook de linſen (*) en

(*) Ik ben verwonderd, dat men van deze peulvrucht, die eene zoo bijzondere voedende kracht heeft, geen meerder ge-

en andere peulvruchten, en men verzuime vooral niet, om, als het jaargetijde dit toelaat, wortelen, knollen, en andere versche groenten te geven. Ook zou men, in deze Gestichten, zoo wel als in alle anderen van weldadigheid, nog meer gebruik kunnen maken van de *gelei*, uit beenderen getrokken wordende. Men zal wel doen, hieromtrent de voorschriften van den Heer RUMFORD te raadplegen, die zich in dit opzigt zoo zeer verdienstelijk heeft gemaakt; en men kan in zijne *kleine Schriften*, verschillende voorschriften van gezonde, voedzame en bijzonder goedkoope spijzen vinden: doch ook de voeding moet veel naar het klimaat van het Land, en ook eenigermate naar de, in elk Land, onder de lagere volksklasse heerschende gewoonte, gewijzigd worden; dewijl een te plotselijke overgang tot een ander voedsel, dan waaraan deze lieden gewoon zijn geweest, op hunne gestellen eenen nadeeligen invloed kan hebben. Zoo, bij voorbeeld, geloof ik, dat hier in de Noordelijke Provinciën van het *Koningrijk der Nederlanden*, alwaar de lage volksklasse zoo zeer aan warme dranken gewoon is, het niet gezond is, om hun, bij een stuk brood, koud bier tot ontnuchtering te geven; en men zoude misschien beter doen, om aan deze lieden, die altijd gewoon zijn geweest om koffijwater te drinken, tot ontnuchtering eene *grutten*- of andere soep te geven: des middags behoort de spijs hier te Lan-

gebruik maakt in de Noordelijke Provinciën van het *Koningrijk der Nederlanden;* daar zij echter, met zoo veel vrucht, in *Frankrijk*, en andere Landen, door de lagere volksklasse wordt gebruikt. In *Antwerpen* maakt zij bijna het dagelijksche voedsel der gevangenen in het *Bagne* uit; en de ondervinding bewijst aldaar, dat het een gezond voedsel is.

Lande meestal uit vasten kost te beſtaan; doch men kan één- of tweemalen des weeks eene gebondene ſoep of brei geven.

Het in onze Noordelijke Provinciën bijna in alle Godshuizen ingevoerde avondeten, van gekarnde melk met gort gekookt, geloof ik, dat een goed en gezond voedſel uitmaakt.

Ik wenschte eindelijk, dat men van de, in vele Geſtichten plaats hebbende gewoonte afginge, om verſcheidene lieden uit eenen en denzelfden bak te laten eten, en zou verkiezen dat men het eten voor elk in eenen afzonderlijken bak opdischte.

Omtrent de werkzaamheden.

Arbeidzaamheid moet de ziel van deze Geſtichten uitmaken. Men moet echter, bij den tegenwoordigen toeſtand van het Fabrijkwezen in *Europa*, de bewoners dezer huizen zoo min mogelijk tot het ſpinnen en weven bezigen: dewijl de Maatſchappij reeds een te groot aantal lieden bezit, welke daarin een beſtaan zoeken, en allen geenen genoegzamen arbeid meer vinden kunnen, ſedert dat de onbezielde *Machines* in de Fabrijken de menſchenhanden hebben verdrongen, en nog ſteeds meer verdringen. Men moet alzoo trachten, om, naar de lokale omſtandigheden van elk Land, zoo veel mogelijk andere bezigheden voor deze lieden op te ſporen; opdat de arbeider het vooruitzigt moge hebben, dat hij, na zijne terugkeering in de Maatſchappij, uit de in zoodanig huis verkregene kundigheden een beſtaan voor zich en de zijnen zal kunnen vinden.

Daar echter de man door de natuur beſtemd is, om

om het meeste tot het onderhoud van het huisgezin te moeten bijdragen, zoo bezige men bij voorkeur, de mansperfonen tot zoodanig werk, hetwelk het meeste vooruitzigt tot een bestaan kan opleveren: en kan men het fabrijkmatige werk niet geheel vermijden, zoo gebruike men hiertoe bij voorkeur de vrouwen, door welke men ook alle de stoffen, die voor eigen gebruik tot kleeding, ligging en dekking worden vereischt, kan laten vervaardigen. En daar dit reeds een vrij groot aantal handen zal bezig houden, zoo zal het, zoo ik mij vlei, nog wel mogelijk zijn, om in elk Land, eenig *productief* werk, buiten het spinnen en weven te kunnen opsporen, waarmede men de overigen, of ten minste de mansperfonen, met vrucht zal kunnen bezig houden. Bij voorkeur vestige men daartoe zijne aandacht op voorwerpen, die niet binnen 's Lands, of ten minste aldaar niet in eene genoegzame hoeveelheid vervaardigd worden. *Algemeene* voorschriften van werkzaamheden, die voor alle Landen of Plaatsen geschikt zouden zijn, zijn niet wel op te geven. Doch zie hier eenigen, waarvan misschien in het *Koningrijk der Nederlanden*, op eenige plaatsen een nuttig gebruik zou kunnen worden gemaakt: echter altoos met die wijzigingen, welke de lokale omstandigheden zullen vereischen.

Bij voorbeeld, zoodanige lieden, die een ambacht drijven, dat hun des winters geene bezigheid of bestaan verschaft, zoo als *Oppermans*, *Metselaarsknechts*, *Straatmakers* enz., — en aan welken men dus alleen gedurende den winter eenen anderen arbeid moet geven, terwijl men hen echter niet wel aan eenen moeijelijk te leeren arbeid kan stellen, zou men met vrucht kunnen bezig houden met het zagen en kloo-

ven

ven van hout. En wanneer de Administratie, te dien einde in het najaar een aantal boomen aankocht, en het gekloofde hout tot *brandhout* werd gesleten, zou dit te gelijk eenig voordeel voor het Gesticht kunnen opleveren; terwijl deze arbeid der armen op de meeste plaatsen de vrije industrie niet zal benadeelen. Andere lieden, die volstrekt tot geene andere werkzaamheden bekwaam zijn, of wier krachten zoodanige werkzaamheden niet toelaten, zoude men kunnen bezig houden met het maken van ballen, die uit gruis van *steenkolen*, *leem* en *turfmolm*, door elkander gemengd, zijn te zaamgesteld; om die, wanneer zij gedroogd zijn, te verkoopen; hetwelk, mede een voordeel aanbrengende, werkzaamheid kan opleveren.

Weder op andere plaatsen kan men een gedeelte der bewoners van deze huizen werk verschaffen door hen klompen of holsblokken te laten vervaardigen; waarvan men een gedeelte voor eigen gebruik der armen noodig heeft, en voor de overschietenden zal het nimmer aan een verzekerd debiet ontbreken: daarenboven is het een ambacht, hetwelk de arme, na zijne terugtreding in de Maatschappij, met vrucht kan uitoefenen (*).

Verder geloof ik, dat men, met zeer veel vrucht, andere grove houtwaren, als gedraaide, ronde houten bak-

(*) Men heeft het nuttige daarvan ondervonden in de vrijwillige armen-werk-inrigting te *Gend*; ook in het *Bagne* te *Antwerpen* heeft de Aannemer, die aldaar het regt gekregen heeft om de gevangenen voor zijne eigene rekening te laten arbeiden, het dienstig geoordeeld, om een aantal derzelven met het vervaardigen van klompen bezig te houden.

bakken, omslagen van boren, heften van beitels, en andere gereedschappen, stelen voor schoppen en bezems, korenschoppen, hooiharken, mouten, hoozen en hoosvaten, glasspuiten, spanen doozen, houten hobbelpaarden, en meer ander speelgoed, enz., enz., welke artikelen thans veelal uit *Duitschland* aangevoerd worden, in zoodanige Gestichten zou kunnen laten vervaardigen; want aan de grondstof ontbreekt het voorzeker niet (*). Doch het kan hiermede gaan, zoo als met verschillende andere artikelen, die men, al-

(*) Niet zonder verwondering las ik in de Prijsvragen, die door de Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij, te *Haarlem*, zijn uitgeschreven, het volgende: „ Daar het hout voor „ *Kandijkasjes*, ten gebruike der Suiker-raffinadeurs in de „ Noordelijke Provinciën geheel van buiten wordt aangevoerd, en het van belang wordt geacht, de bewerking „ van het beuken hout, tot derzelver vervaardiging benoodigd, „ ook binnen 's Lands aan te moedigen, looft de Maatschappij eene premie uit van *f* 2 voor elke honderd kasjes, „ welke van in de Noordelijke Provinciën gekloofd beuken- „ hout, aan de Suiker-raffinadeurs of hunne kasjesmakers „ zullen worden afgeleverd, en zulks tot de hoeveelheid van „ 15000 stuks, aan de eerstkomenden te voldoen: zullende „ de gezamelijke premiën hierop uitgeloofd, de som van „ *f* 300 niet te boven gaan. Drie halve kasjes zullen vóór „ twee heelen gerekend worden. Het model van zoodanig „ een kasje met de bewijzen en getuigschriften in te zenden, vóór of op ultimo September 1821.

„ NB. Tot een kandijkasje worden vereischt, twee eindestukken; twee zijdestukken, één deksel; terwijl de bodem „ uit twee of drie stukken smaller hout bestaat. Dit hout „ moet zoodanig op zijne maat gekloofd en gekort worden, „ dat hetzelve zoo als het geleverd wordt, dadelijk kan „ worden opgespijkerd, en dan de volgende maat opleveit: „ Hee-

alleen uit gewoonte, van buiten 's Lands trekt, omdat niemand het onderneemt om die binnen 's Lands te vervaardigen: en het is de pligt der Armbesturen, en dergenen die met de directie over Gevangen- en Werkhuizen belast zijn, vooral hieromtrent nasporingen te doen en proeven te nemen.

Misschien zoude het zelfs niet onmogelijk zijn, om op onze onbebouwde *Heidegronden* een houtgewas aan te kweeken, welks bast geschikt was tot het vervaardigen van *Moscovische matten*, waarvan een zoo alleruitgestrektst gebruik hier te Lande wordt gemaakt. Ik meen, dat die in *Rusland* van den *tweeden* bast van lindenboomen worden vervaardigd. De bewerking van het *stroo* tot stroohoeden, zou, dunkt mij, ook geen ongeschikten arbeid opleveren, vooral voor de vrouwen der armen.

Van beenderen kan ook eene veel betere en grootere partij getrokken worden: en door de onderscheidene werkzaamheden, die de bearbeiding derzelven vorderen, zou men, op eene zeer nuttige wijze, een groot aantal handen kunnen bezig houden.

De

„ Heele kasjes:	Halve kasjes:	
„ lang 21 duim.	lang 17 duim.	Alles Amsterdamsche maat.
„ breed 11 ——	breed $9\frac{1}{2}$ ——	
„ diep $10\frac{1}{2}$ ——	diep 9 ——	
„ dikte $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{8}$ ——		

„ De endestukken zijn altijd de dikste."

Daar het nu in ons Land waarlijk aan geen beuken hout ontbreekt, zie ik niet, waarom men het dus verre aan Buitenlanders heeft overgelaten, om ons het hout, en dat nog wel bewerkt, voor deze kasjes te leveren; terwijl men hier bestendig over gebrek aan werk klaagt.

V. N

De versche beenen, waarvan het vleesch is gekookt, zouden behooren opgezameld te worden, om dan door middel van eenen *beenmolen*, of door *mortieren* te worden fijn gemaakt, om daaruit de *beengelei* te trekken: een gedeelte daarvan zoude tot voeding voor de armen kunnen verstrekken; en van hetgene men voor eigen gebruik niet noodig had, zouden *bouillon-koekjes* of *tabletten* moeten worden gefabriceerd, om op de schepen te worden gebruikt.

Maar, niet alleen van de versche beenen kan men een nuttig gebruik maken; ook van alle oude beenen, zoo van paarden, als van alle andere beesten, die tot nog toe, hier te Lande meestal in putten of mesthoopen worden weg geworpen, kan men zeer veel nuts trekken. De beste onder dezelven zijn geschikt, om daarvan allerhande gereedschappen te fabriceren, als *messenheften*, *knoopen*, *pijpenstoppers*, *dobbelsteenen*, *tolletjes*, en verschillend ander speelgoed: en alle andere beenen, die men hiertoe niet noodig heeft, of tot eenig fabrijkmatig werk te slecht zijn, hebben echter nog eene groote waarde als *meststof*, en behooren derhalve nooit verwaarloosd te worden.

Het is proefondervindelijk bewezen, dat het poeder van gemalen beenen, met andere meststof vermengd, een der vruchtbaarmakendste mesten oplevert, die er bekend zijn. Men stelt zelfs, dat men met *ééne* ton van deze specie meer kan doen dan met verscheidene *voeders* andere *mest*. Waarom zal men nu aan de Engelschen alleen overlaten, om deze beenderen bij scheepsladingen te vervoeren, om hunne landerijen daarmede vruchtbaar te maken, en dat in een tijdstip, dat de algemeene aandacht op de verbetering van den Landbouw, en de ontginning van nieuwe gronden, gevestigd is?

Door

Door het opzamelen, het sorteren, het klein maken, en de verdere bereiding van deze beenen, kunnen op eene allernuttigste wijze vele handen worden bezig gehouden; en dus verdient dit, in alle opzigten, de aandacht der Armbesturen.

Verder, hoe zeer men anders in alle werkhuizen en werk-inrigtingen voor armen, nimmer van *machines* tot uitsparing van menschen-handen-arbeid gebruik moet maken, zoo zoude het, echter misschien nuttig geoordeeld kunnen worden, om een werktuig, van Engelsche uitvinding, te bezigen, dat geschikt is om oude wollen, katoenen, of andere lappen zoodanig te ontpluizen, dat dezelve tot hunne grondstof terug keeren, en deze weder bekwaam is, om op nieuw te worden gesponnen; en dus van oude wollen lappen weder nieuw grof laken kan worden gemaakt. Dit werktuig bestaat, en kan eene der oorzaken zijn, waardoor de grove Engelsche lakenen zoo veel minder in prijs zijn, dan die, welke in andere Landen worden gefabriceerd; want men verzekert, dat men met zeer veel vruchts de zoodanig ontplozene wol, met bijvoeging van een derde nieuwe schapen-wol, andermaal tot lakenen kan verwerken.

Dit werktuig heeft dus niet het nadeel om handen buiten werk te stellen; integendeel vermeerdert het de grondstof, en levert dus een middel op, om meerdere handen op eene nuttige wijze bezig te houden; terwijl het te gelijkertijd gelegenheid geeft, om, tot mindere prijzen, de benoodigde kleeding voor de armen te kunnen vervaardigen. Uit dit dubbele oogpunt beschouwd, verdient het de opmerkzaamheid der aangehaalde besturen.

Eindelijk vermeen ik, dat men ook, zonder het min-

ste de vrije Industrie te benadeelen, in de Gestichten, waarmede wij ons bezig houden, de gereedschappen voor den Akkerbouw, voor het fabrijkmatige werk, en voor het huiselijke gebruik der gecoloniseerde armen benoodigd, zoude kunnen laten vervaardigen; terwijl de armen in de Coloniën, voor dezen arbeid in vergelding zouden kunnen geven produkten van de door hun ontgonnene gronden. Hiertoe zou dus alleen noodig zijn eene overeenkomst tusschen de Administratie der Coloniën, en die der Stedelijke Armbesturen of der Armen-werkhuizen.

Vele der hier opgegevene werkzaamheden mogen, voor de eene of andere plaats, wegens de lokale omstandigheden, ongeschikt worden geoordeeld; doch ik houd mij overtuigd, dat ook daarentegen, diegenen, welke zich ernstig willen bezig houden om werkzaamheden voor de armen op te sporen, in elke Stad of plaats nog andere daartoe geschikte middelen zullen vinden, waarvan ik geene melding heb gemaakt.

Welken arbeid men echter voor de armen verkieze, zoo moet er *arbeidzaamheid* in zoodanige Gestichten heerschen: dit is niet alleen noodzakelijk voor hunne zedelijke verbetering; maar zullen de bewoners niet even zoo arm in de Maatschappij terug gestooten worden, als zij waren, toen zij in deze Gestichten werden opgenomen, zoo moeten dezelven in de gelegenheid worden gesteld, om gedurende hun verblijf in die Huizen, geld te kunnen verdienen, om, tegen den tijd van hun ontslag, eenen spaarpenning vergaderd te kunnen hebben; en omdat er zonder belooning geen arbeid, immers geene vlijt en naarstigheid kan bestaan.

Dit dubbel doeleinde kan het beste worden bereikt, door elke soort van arbeid op eenen bepaalden

prijs

prijs te stellen, en aan elk $\frac{1}{5}$, of zelfs een grooter gedeelte van het loon dat hij verdient, als zijn eigendom toe te kennen; hetwelk echter, eerst op den oogenblik van zijn ontslag aan hem moet worden uitgekeerd. Des goedvindende, kan men hem ook een zeer gering gedeelte van zijne verdiensten 's wekelijks betalen; opdat hij zich daarvoor, ook gedurende het verblijf in het Gesticht, eenige ververschingen en versnaperingen kan verschaffen, die het Huis niet geeft; en zoo men dit tot eene meerdere aanmoediging van naarstigheid verkiest te doen, behoort ook aan de inwoners dezer Gestichten gelegenheid gegeven te worden, om in het Huis zelve, tegen vastgestelde prijzen, eenige ververschingen of versnaperingen te kunnen bekomen, van welken echter sterke drank te eenemale moet uitgesloten zijn. Het stellen van allen arbeid op prijs, zal ook nog dit voordeel hebben, dat de Directie met naauwkeurigheid zal kunnen berekenen, wat elk in het Huis gefabriceerd of vervaardigd stuk goed aan hetzelve kost; hetwelk onmogelijk is na te gaan, wanneer men niet berekenen kan, hoe veel het arbeidsloon van ieder vervaardigd stuk goed bedraagt: en echter schijnt mij deze kennis noodzakelijk te zijn, zal men, bij verkoop, eenen overslag kunnen maken, op welke soort van goederen men het meeste of minste *voordeel*, of de minste of meeste *schade* heeft.

Over de zedelijke verbetering der bewoners.

Is *arbeidzaamheid*, en aanhouding tot arbeid, voor de verbetering van den zedelijken en tijdelijken toestand der bewoners van deze Gestichten onontbeerlijk, zoo is het niet minder noodzakelijk, dat men trachte, om

om, door de middelen, welke de *Zedeleer* en de *Godsdienst* ons aan de hand geven, deze lieden, gedurende hun verblijf in deze Huizen, zoo veel mogelijk te verbeteren. Die taak is echter niet gemakkelijk. Hij, die dezelve op zich neemt, behoort zoo veel mogelijk, de karakters dezer lieden, en hunne goede en kwade geneigdheden en hebbelijkheden te bestudéren, om naar deze verkregene kennis te kunnen handelen: even als een Geneesheer de gestellen en ziekten zijner patiënten behoort te kennen, zal hij aan dezelven, met eenige vrucht, geneesmiddelen kunnen voorschrijven. Een *mechanisch* uitgeoefend wordende Godsdienst, al heeft dezelve ook alle Zondagen plaats, en al wordt er ook, naar een formulier, regulier twee of driemalen des daags, een gebed opgezegd, of eenige gezangen gezongen, zal, zoo ik vrees, in dit opzigt, dat nut niet kunnen stichten, hetwelk men zich daarvan voorstelt: vele dezer lieden zijn te weinig beschaafd, en hebben, in hun vorig leven, te weinig van *God* of *Godsdienst* gehoord, of daarover nagedacht, om uit deze oefeningen het noodige nut te kunnen trekken. Men doet dus waarlijk niet genoeg, als men zich alleen hiertoe bepaalt; maar ik geloof dat het volstrekt noodzakelijk is, dat men door verstandige catechisatiën, vermaningen en gesprekken, trachte om deze lieden gezonde denkbeelden van hunne pligten jegens *God* en hunne medemenschen in te boezemen. Te dien einde wenschte ik, dat aan elk dezer Huizen, een in hetzelve wonende Geestelijke mogt verbonden zijn, die zich geheel en al aan de verbetering dezer lieden behoorde toe te wijden, en die daarvan zijne hoofdstudie en bezigheid moest maken: dit kan men nimmer van eenen Geestelijken verwachten, die andere beroepsbezig-

zigheden hebbende, slechts des Zondags in een zoodanig Gesticht eene predikatie komt houden, of den *dienst* doen; en aan wien de bewoners van hetzelve vreemd zijn en blijven. Men kan deze aanhoudende oplettendheid en zorg, waardoor alleen ik geloof dat de zedelijke verbetering dezer lieden bewerkt kan worden, alleen verwachten van eenen man, die zich met zijn geheele hart en ziel daarop toelegt, en zijnen geheelen tijd aan deze op zich genomene taak uitsluitend toewijdt.

Misschien zal men de tegenwerping maken, dat, in een Land, alwaar verschillende Godsdienstige gezindheden bestaan, men ook in deze Gestichten, lieden, tot verschillende Kerkgenootschappen behoorende, aantreft, en het, uit dien hoofde, niet mogelijk is, hen aan eenen en denzelfden Herder toe te vertrouwen.

Voor de Noordelijke Provinciën van het *Koningrijk der Nederlanden*, schijnt, in den eersten opslag, deze zwarigheid te bestaan. Echter kan men in den Christelijken Godsdienst maar twee hoofd-afdeelingen, namelijk die van *Roomschen* en *Onroomschen* aannemen. Wel nu, laat men, daar deze Gestichten toch meestal voor meer dan ééne Provincie worden opgerigt, en dus de, in een zoodanig Gesticht geplaatst wordende lieden toch uit andere Steden en Plaatsen naar hetzelve moeten verzonden worden, de *Roomsch-Catholijken* in één Gesticht verzamelen, en de *Onroomschen* in een ander, dan is die zwarigheid weg genomen: en het schijnt mij toe, dat dit noch meerdere onkosten, noch eenig bezwaar kan te wege brengen: en in de weinige stedelijke Bedelaars-gestichten, alwaar deze afzonderingen geene plaats kunnen hebben, en men de *Roomschen* en *Onroomschen* te zamen in één Gesticht ver-

mengd moet houden, moeten toch de gebeden, gezangen, enz., waaraan alle de bewoners deel nemen, zoodanig zijn ingerigt, dat zij niets inhouden, hetwelk aan eene der Gezindheden hinderlijk of stootend zou kunnen zijn; en het is alleen op de *Zondagen*, dat er voor elk der beide hoofd-afdeelingen afzonderlijke Godsdienst-oefeningen kunnen gehouden worden. Zou dit niet kunnen blijven bestaan, — en zou de zorg voor het inboezemen der pligten jegens *God* en *menschen*, zoo wel voor de *Roomschen* als *Onroomschen*, niet aan eenen en denzelfden Geestelijken kunnen worden toevertrouwd, om het even van welke gezindheid hij was, wanneer het slechts een man ware, wiens hart van de ware christelijke liefde doordrongen was, waarop het toch in dezen waarlijk alleen aankomt. Zijn de waarheden, die tot de *deugd* leiden, en die de liefde tot God en onze evennaasten prediken, niet dezelfde? — hoedanig men ook moge denken over verschillende leerbegrippen, die hiermede niets gemeens hebben, en die meestal boven het begrip dezer menschen verheven zijn.

Voor de Zuidelijke Provinciën van het *Koninkrijk der Nederlanden*, alwaar men in deze Gestichten voorzeker niet dan Roomsch-Catholijken zal aantreffen, vervalt deze zwarigheid van zelve te eenemaal.

Men kan echter niet te voorzigtig in de keuze van eenen zoodanigen Geestelijken zijn. Hij moet, bij eene grondige kennis van het menschelijke hart, eene warme en werkende menschenliefde vereenigen.

De Christelijke Godsdienst ademt deze algemeene menschenliefde; en wanneer de arme gevoelen zal, dat men ook deze jegens *hem* wil uitoefenen, en dat men zich om zijn lot bekommert, zullen de betere gevoelens, welke de Schepper in de ziel van den mensch heeft

ge-

gelegd, zich ook voorzeker bij de meesten van hun ontwikkelen, hoe zeer die ook, door eene verwaarloosde opvoeding, of door eene vroegere levenswijze, verdoofd of onderdrukt mogen zijn. Liefde tot God zal hunne harten tot zachtere gewaarwordingen stemmen, en hen met het ongunstige lot, hetwelk hun hier op aarde te beurt gevallen is, verzoenen. Wanneer de arme gevoelen zal, dat hij niet verstooten, maar opgebeurd wordt, zal een gevoel van dankbaarheid hem aansporen, om door aanstrenging van eigene ziels- en ligchaamskrachten, tot zijne zedelijke verbetering mede te werken; en voorwaar zal hij, door dit gevoel, meer dan door aanwending van strafmiddelen, aangedrongen worden, om die schadelijke gewoonten en hebbelijkheden te laten varen, die dikwerf zijn eigen ongeluk, en dat van de aan zijn lot verbondene personen, hebben berokkend. Hij zal gevoelen, dat hij jegens zichzelven, jegens zijne vrouw en kinderen, en jegens de Maatschappij pligten te vervullen heeft; en dit gevoel eenmaal levendig bij hem ontwaakt zijnde, zal alle arbeid, en zelfs de noodige ontberingen, hem hierdoor ligter vallen.

Dit alles kan echter alleen bewerkt worden, door aan den armen deelneming in zijn lot te betoonen; door hem liefde aan te bieden, om hem hierdoor liefde omtrent *God en zijnen naasten* in te boezemen. En wie is nu hiertoe geschikter dan een dienaar van eenen Godsdienst, die alleen op *liefde* gevestigd is?

De Directeur of Gezagvoerder in zoodanig Gesticht, moet voor orde waken. De uitoefening van de pligten aan zijnen post verbonden, laat hem niet toe, in deze bijzonderheden te treden: Hij representeert het *aardsche* gezag, dat hij wel met de gevoelens van

eenen *vader* kan uitoefenen; doch hetwelke hij met de noodige vastheid, en, indien de omstandigheden het vereischen, zelfs met gestrengheid moet staande houden: De *Geestelijke* echter moet de *vriend* der aan zijne zorg toevertrouwde kudde zijn: *hij* alleen kan, tot de ongelukkigen, tot de gevallenen, ja tot de misdadigen, als *broeder* spreken, — kan balsem in hunne wonden gieten, — en door het opwekken van liefde tot *God*, betere gevoelens bij hen verwekken.

Men trachte alzoo, om aan elk dezer Gestichten eenen Geestelijken te verbinden, die zelf gevoelt, welk groot nut hij stichten kan: dan zal de uitspraak van zijn eigen hart hem leeren, hoedanig hij handelen moet; en de lessen en vermaningen van den Godsdienst, door eenen *zoodanigen* Geestelijken voorgedragen, zullen, gepaard met aanmoediging en aanhouding tot arbeidzaamheid, de beste middelen opleveren, om de bewoners dezer Gestichten zedelijk te verbeteren.

Daar men echter iemand den geheelen dag tot geenen handen-arbeid kan aanhouden, en er buiten de tijden die tot het genieten van de vrije lucht bestemd moeten zijn, nog andere uren op den dag zullen overblijven, die men dient aan te vullen, wanneer deze lieden geenen tijd zullen overig houden, om in ledigheid, of niets verrigtende door te brengen, (hetwelk men voor hun voor het schadelijkste van allen moet houden;) en daar het onderwijs in het lezen en schrijven, en in de eerste beginselen van het rekenen, in deze Huizen niet te eenemale moet verwaarloosd worden, zoo schijnt het mij toe, dat de uren, die van den arbeid overschieten, hierdoor kunnen worden aangevuld; en hiertoe komen mij de winter-avonden het allergeschiktste voor, omdat men toch meestal in dezelven niet laat arbeiden.

Ik

Ik wenschte derhalve, dat er aan elk dezer Gestichten een Schoolmeester verbonden ware, die aan de kinderen en de jongelingen en meisjes, dagelijks, gedurende eenige uren, (doch voor iedere *kunne* op onderscheidene tijden,) geregeld onderwijs gave, ten einde dezelven met de beginselen van het lezen, schrijven en rekenen bekend te maken; dewijl het onverantwoordelijk zou zijn, om voor hun, van hun verblijf in deze Gestichten geen gebruik te maken, om hun onderwijs in die kundigheden te geven, die, tot eenen zekeren graad, voor elk en een iegelijk in de Maatschappij als onmisbaar moeten worden beschouwd.

Deze zelfde Onderwijzer zou dan, al wilde men dit ook alleen maar tot den winter bepalen, avondschool voor bejaarden behooren te houden, ten minste voor diegenen, die eenige vatbaarheid of lust betoonden, om dit onderwijs te genieten: en zekerlijk zullen er onder de bewoners dezer Gestichten verscheidenen worden gevonden, die in hunne jeugd reeds eenig onderrigt bekomen hebbende, met vrucht van dit onderwijs gebruik kunnen en zullen maken. Ook zoude men dit onderwijs kunnen doen afwisselen door voorlezingen uit het eene of andere zedekundig volksleesboek, waarin, door het verhalen van lotgevallen, en door voorbeelden, genomen uit de lagere volksklasse, de *deugd* wordt aanbevolen, en de gevolgen van die afwijkingen, waarvoor de lieden uit deze volks-klasse der Maatschappij het meeste zijn blootgesteld, levendig en op eene bevatbare wijze worden afgeschetst (*).

Dit-

(*) Onder anderen zou hiertoe kunnen dienen: HENDRIK en ANNA, uitgegeven door de Nederlandsche Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen.

Dikwerf zullen de lessen der zedeleer, in verhalen, naar de vatbaarheid dezer soort van toehoorders ingekleed, spoediger ingang bij hen vinden, dan wanneer die waarheden aan hun, in eene Leerrede, die zij menigmaal niet verstaan, voorgedragen worden; want op kinderen, en op lieden uit de lagere volksklasse, wier verstandelijke vermogens aan geen nadenken gewoon zijn, werkt gemeenlijk niets sterker, dan voorbeelden en verhalen van lotgevallen, uit het gemeene leven genomen.

Ik verbeelde mij alzoo, dat zoo lanige voorlezingen, wanneer men de stof goed en doelmatig kiest, op eene zeer voordeelige wijze tot de zedelijke verbetering dezer lieden zouden kunnen medewerken; terwijl dezelve hen te gelijkertijd eenige uren op eene aangename wijze zouden doen doorbrengen. Men zou alzoo, gedurende de winter-avonden, die nu veelal nutteloos verloren gaan, afwisselend catechisatie, school en voorlezingen kunnen houden; of wel deze oefeningen gelijktijdig voor onderscheidene klassen kunnen invoeren, mits dan in afgezonderde vertrekken, waaromtrent echter de nadere bepalingen aan de Directie, naar de omstandigheden moeten worden overgelaten.

Eindelijk blijft er nog een ander middel overig, waarvan men mede tot de zedelijke verbetering dezer lieden gebruik kan maken, dat is, *de opwekking van hun eergevoel.*

Hoe diep gezonken men ook deze lieden beschouwen mag, zoo geloof ik echter niet, dat het geheel en al onmogelijk zou zijn, om hun eergevoel, hetwelk toch elk mensch is aangeboren, op te wakkeren: en zekerlijk ken ik geen beter behoedmiddel tegen de terugkeering tot den bedelstand, dan dit gevoel op te wekken, en hun vrees voor schande in te boezemen.

Men

Men zou dus, naar mijn inzien, zeer veel gewonnen hebben, wanneer men door gepaste aanmoedigingen, dit bij den bedelaar uitgedoofde eergevoel weder konde gaande maken. Hiertoe houd ik de affcheiding in onderfcheidene klasfen of rangen, die, als de localiteit van het Gebouw het toelaat, niets met elkander gemeen moeten hebben, voor een der bestwerkende middelen.

Zoo men in een en hetzelfde Gefticht *bedelaars* opneemt, en zoodanige armen, die zich, uit *armoede* en *gebrek aan werk*, gedrongen vinden om zich vrijwillig aan te geven, zoo moeten, in de eerfte plaats, deze beide klasfen niet onder elkander worden vermengd; en de leden derzelven moeten niets met elkander gemeen hebben: dewijl men nimmer op de *armoede* eenige *fchande* moet doen hechten, en het gevoel van den armen ten hoogfte wordt gekwetst, wanneer hij zich, in zoodanige Geftichten, met den gemeenften bedelaar ziet gelijk gefteld en vermengd. Maar ook behalve deze beide hoofdklasfen, die men, naar mijn gevoelen, zonder onregtvaardig en onbillijk te handelen, nimmer vereenigen mag, wenschte ik in elke dezer hoofd-afdeelingen, weder onder-afdeelingen of klasfen ingevoerd te zien: want alle bedelaars zijn niet even diep gezonken; en de karakters of geneigdheden van alle deze armen zullen ook niet even goed of flecht zijn.

De onderklasfen in dezen Maatfchappelijken kring, moeten en kunnen alleen bepaald worden, door de verkregene kennis van elks zedelijk gedrag, karakter en geneigdheid, en moeten nader gewijzigd worden naar het gedrag hetwelk de lieden in het Gefticht houden.

Indien de lokaliteit het toelaat, zoo geloof ik, dat men wel zal doen, om ook deze onderklasfen of rangen

gen van elkander geheel afgezonderd te houden. In dit echter wegens dezelve niet doenelijk, zoo kan men toch *daardoor* eenige onderscheiding invoeren, dat men bij voorbeeld bepale, dat diegene, welke zich het geschiktste en ordelijkste gedraagt, bij den maaltijd aan de tafel het hooger-einde zal bekleeden; doch bij wangedrag weder naar het onder-einde zal kunnen worden verwezen; en veelligt zal men nog andere middelen vinden, waardoor die onderscheiding kan worden daargesteld. Kan men echter deze onderklassen geheel van elkander afgescheiden houden, dan zal men veel beter doen; want het is maar al te waar, dat op den zedelijk *beteren*, doch meestal zwakken en tegen de verleiding of een kwaad voorbeeld niet bestand zijnden armen, niets schadelijker werkt dan de dagelijksche en gemeenzame verkeering met eenen *slechteren*. Ook verkrijgt men, door eene zoodanige volkomene afscheiding, een allersterkst werkend middel in handen, om te kunnen beloonen of straffen; dewijl dan moet bepaald worden, dat een lid der laagste klasse, door een goed zedelijk gedrag en bijzonder oppassen, tot eene hoogere klasse kan worden bevorderd; zoo als ook integendeel, bij wangedrag, een lid der hoogste klasse tot eene lagere moet worden gedegradeerd (*).

Door

(*) De Heer Baron KEVERBERG VAN KESSEL, heeft met dit zelfde oogmerk, toen hij Gouverneur van de Provincie *Antwerpen* was, bij de reorganisatie van het *Bagne* aldaar, waar, zoo als men weet, de tot de ijzers verwezene slaven worden gedetineerd, bepaald, dat die zelfs in vier klassen zouden worden verdeeld: hij noemde de zaal, waarin de laagste klasse was gehuisvest,

La Salle de punition.

De

Door niets wordt zeker het eergevoel meer uitgedoofd dan door bedelen, en door de dikwerf versmadende afwijzingen, die de bedelaar ondergaat; hij zoekt dan het medelijden op te wekken door de schamelste, armoedigste en havelooste kleeding; en dit en nog andere middelen, die hij tot dat einde bezigt, verlagen hem hoe langer hoe meer. Maar hoe diep ook iemand gezonken kan zijn, zelden of ooit is de mensch zoo diep gevallen, dat er nog niet een vonkje van een beter gevoel overig zou zijn: — dit vonkje moet opgewekt en gekoesterd worden; en dan kan men de hope voeden, om zelfs den diep gezonkenen, wanneer men hem daartoe de hand biedt, weder op te beuren.

Wil men dus de in deze Gestichten opgenomene armen zedelijk verbeteren, dan moet men hun lust tot arbeid inprenten; moet hun door de hulp van den Godsdienst en de zedeleer, liefde tot God inboezemen, en hun duidelijke begrippen van zijne pligten jegens God en zijne medemenschen trachten bij te brengen; en eindelijk moet men het verstikte en verdoofde eergevoel bij hem zoeken op te wakkeren. Dit laatste nu kan, naar mijn inzien, niet beter worden bereikt, dan

De tweede, *La Salle de repentir.*
De derde, *La Salle d'esperance.*
De vierde, *La Salle de Grace.*

En kan zoodanige onderscheiding nuttig zijn voor misdadigers, die, volgens de wetten, de zwaarste aller straffen naast de doodstraf hebben verdiend, hoe veel meer kan men dan hopen, dat eene aanmoedigende onderscheiding en afdeeling, eenen weldadigen invloed zal uitoefenen, op armen, waarvan zich zekerlijk velen in den aanvang niet dan schoorvoetende, door gebrek gedwongen, tot het bedelen hebben begeven.

dan door onderscheiding en belooning. En maakt men hiervan niet dagelijks met vrucht gebruik, bij de kinderen in de scholen? deelt men met dit oogmerk geene *medailles* en *eereteekenen* uit? en wordt niet menig jeugdig hart hierdoor ontvlamd, om boven zijne makkers uit te munten (*)?

Ik geloof wel, dat dit van meerderen invloed zal zijn in eene Maatschappij van jonge lieden, wier gemoederen nog volkomen vatbaar zijn voor gevoel van *eer* en *schande*, dan wel op die van bejaarde lieden, bij welken het eergevoel is verdoofd: doch het is in de natuur van den mensch gegrond, dat men altoos wenscht

(*) De Heer TER HORVEN had zelfs, met dit oogmerk, in zijn *Opvoedings-Instituut voor Weezen- en Armenkinderen*, te *Feyenoord* opgerigt, (hetwelk voor ruim drie jaren is ontbonden; doch waarlijk veel goeds onthield,) zekere *distinctive* of ordes-teekenen zoo wel voor jongens als meisjes ingevoerd: en ik ben ooggetuige geweest, dat op de jeugdige gemoederen dezer kweekelingen niets sterker werkte, dan de hope om zoodanig een eere-teeken te zullen verdienen, en niets hen meer terug hield van kwaad, dan de vrees om het eenmaal verworven eereteeken te zullen verliezen.

Ook heeft de permanente Commissie der Maatschappij van Weldadigheid het dienstig geoordeeld, om vast te stellen, dat er in de Colonie te *Frederiks-oord*, gouden, zilveren en koperen medailles, aan die zulks verdiend hebben, zullen worden uitgereikt, om door hen, die dezelven hebben verworven, gedragen te worden, waaraan zelfs eenige vrijheden en voorregten verbonden zijn; en welke eereteekenen ook, volgens de uitspraak der *Jurij*, bij wangedrag, aan den bezitter op eene plegtige wijze zullen worden ontnomen.

En echter zijn deze lieden, voor welken men deze Ordeteekens heeft ingesteld, ook armen.

wenscht uit te munten in dien Maatschappelijken kring, waarin men zich bevindt, het zij nu ten goede of ten kwade.

De *Roover* zoekt door stoutheid, list of behendigheid, even zoo zeer bij zijne medemakkers uit te blinken, als de *Krijgsman*, door waren heldenmoed aangedreven, zijn leven op het slagveld waagt, en zich voor die opoffering beloond acht, wanneer hij, in het bijzijn zijner Wapenbroeders, uit handen van zijnen Veldheer, een *Ordes-teeken* ontvangt.

Zou het dus zoo geheel ongerijmd zijn, om in dien Maatschappelijken kring, waarmede wij ons thans bezig houden, en in welken, door denzelfden toestand, waarin zij zich geplaatst bevinden, alle de leden gelijk zijn, en alwaar dus de een aan den anderen niet verwijten kan, dat hij bedelaar is geweest, te beproeven, om ten goede gebruik te maken van het aan elk mensch als ingeschapene verlangen, om zich boven zijne lotgenooten te verheffen en uit te blinken? Moet men het zoo volkomen voor onmogelijk houden, om door verstandige uitdeeling van onderscheidings-teekenen, ook in dezen Maatschappelijken kring het eergevoel te kunnen opwekken? In den aanvang mogen eenigen daarmede spotten; doch bijaldien ik mij niet te eenemale bedriege, geloof ik, dat men, ook in dezen kring, weldra zal wenschen, om zich door het verdienen van zoodanig *eere-teeken*, boven zijne lotgenooten te verheffen; vooral wanneer bepaald wordt, dat in den *ontslag-brief* melding daarvan zal worden gemaakt: en dus, hoe zeer natuurlijk een zoodanig *eere-teeken* moet ophouden, zoodra de Gedetineerde het Gesticht verlaat, echter de invloed daarvan zich verder zal uitstrekken, en aan den genen, die zulks

verdiend heeft, ook na zijne terugkeering in de Burger-maatschappij, tot een blijvend loffelijk getuigenis zal verstrekken.

Mij dunkt ten minste, dit middel tot verbetering ware te beproeven; daar belooning steeds te verkiezen is boven straffen (*).

Omtrent de straffen.

Van deze moet men zoo zeldzaam doenelijk is, gebruik maken in deze Gestichten, en omtrent armen; dewijl de arme steeds genegen is, om in elke opgelegde straf een misbruik te zien, hetwelk de rijke maakt, of de Maatschappij uitoefent van de door hun op de armoede verkregene magt en gezag. En dit gevoel, hetwelk ontspruit uit den afhankelijken staat van den armen, hoe ongegrond ook menigmaal hetzelve is, maakt hem meestal halsstarrig; hij onderwerpt zich wel, om dat hij *moet*, aan de hem opgelegde straf, doch wordt zelden door dezelve verbeterd.

Orde en *stipte ondergeschiktheid* moeten echter volstrekt in deze Gestichten heerschen. Zijn hiertoe nu aanmoedigingen en belooningen niet toereikende, dan moeten er ook, in dezen Maatschappelijken kring, even als in de Burgermaatschappij, *straffen* bestaan. Echter moeten dezelve altijd ten doel hebben het welzijn en de verbetering van den persoon, aan wien men die oplegt.

Indien in een Gesticht van dezen aard, de arbeid niet betaald wordt; of men den arbeider in de verdiensten niet laat deelen, maar alle werk in vergelding van het aan hem gegeven wordende voedsel vordert; en wanneer er geene klassen of eereteekens bestaan, be-

(*) Zie bladz. 204.

benoemt men zich niet alleen alle middelen van belooning, maar men heeft zelfs weinige middelen om te straffen: dezen bepalen zich alsdan meestal tot de onthouding van eenen maaltijd, of tot die van de gewone dagelijksche verluchtiging; terwijl men den schuldigen oplegt, om in zijne schofttijden te moeten overwerken: vervolgens, bij grooter misdrijf, in opsluiting te water en te brood; of eindelijk moet men zijne toevlugt tot *corporele* tuchtiging nemen.

Vele dezer straffen schijnen mij echter ondoelmatig te zijn, of nadeelig in hunne gevolgen. Het onthouden van eenen maaltijd kan, voor lieden die werken moeten, en aan wien men gewoonlijk geen rijkelijker voedsel geeft, en ook niet geven moet, dan voor hun levens-onderhoud noodig is, nadeelig voor hunne gezondheid zijn, en moet hen natuurlijk ongeschikt maken voor den arbeid, dien men van hun vordert; en is degene, die gestraft wordt, hoofdig, zoo kan hij dit vasten langer uithouden, dan men het hem durft opleggen; en alle straffen, van welken aard ook, missen te eenemale hun doel, wanneer, als het ware, de gestraft wordende, door volharding, over de straf kan zegepralen; — en het is vooral om deze reden, dat ik het laten vasten, *als straf*, hier afkeur.

Bij kinderen kan de onthouding van eene of andere hun aangename spijs, in eenige gevallen eene geschikte straf zijn; dewijl men toch die kinderen eene andere, hun minder aangename spijs kan geven. Dit is echter in een Gesticht, als waarmede wij ons bezig houden, ondoenelijk; dewijl de spijzen daar reeds, noch in hoedanigheid, noch in hoeveelheid, rijkelijker gegeven worden dan voor het levens-onderhoud noodig is. Eene

onthouding derzelve wordt dus alhier eene volkomene onthouding van het noodige voedsel.

Wat het overwerken in de uren van uitspanning betreft, zoo zoude de onthouding van versche lucht mede schadelijk voor de gezondheid kunnen zijn, wanneer men hiertoe te dikwerf zijne toevlugt moest nemen. Echter kan het nuttig zijn, dat men die genen, die eene te groote traagheid betoonen, tot straf in de uren van uitspanning laat overwerken.

Deelt echter de arbeider in den loon, dien hij verdient, en wordt hem daarvan wekelijks eene kleinigheid betaald, op dat hij daarvoor eenige versnaperingen in het Gesticht kan koopen, zoo bekomt men hierdoor, bij geringe fouten, vooral bij traagheid, of bij het bederven van het werk, een zeer geschikt middel, om, door het opleggen van kleine boeten, den schuldigen te straffen; dit wordt eene natuurlijke straf van ontbering; want, moet hij van zijn geld boeten betalen, zoo houdt hij des te minder overig om zich daar voor, die kleine aangenaamheden te verschaffen, waarop hij meestal zeer gesteld is, en waarvan de ontbering echter zijne gezondheid niet zal schaden. Doch, zal de straf van boete, in deze Gestichten, goed en billijk werken, zoo moet het *geld*, dat in het Gesticht gangbaar is, van eene andere *allooi* zijn, dan dat der gewone Burger-maatschappij; want anders zou degene, welke zich door zijne vrienden van buiten, eenig geld wist te bezorgen, rijker dan zijne medemakkers zijnde, ook deze boeten kunnen betalen, zonder dat hij hierdoor van eenige genietingen werd verstoken: en dit zou eene allerschadelijkste ongelijkheid in het lot dezer Getineerden te wege brengen.

Het is alzoo volstrekt noodzakelijk, dat het geld, het-

hetwelk aan den Gedetineerden, gedurende zijn verblijf in het Gesticht, als een gedeelte van zijne verdiensten wordt uitbetaald, alleen binnen de muren van het Huis gangbaar zij, en buiten hetzelve geene waarde hebbe. Men kan dus voor dit geld, bij voorbeeld, eene lederen of blikken munt aannemen. En dat verder bepaald worde, dat in het Gesticht voor gewoon geld niets hoegenaamd te verkrijgen is, maar de in hetzelve verkocht wordende ververschingen of versnaperingen alleen te bekomen zijn, tegen de betaling van de in het Huis aangenomene munt.

Daar nu de Gedetineerde deze munt niet verkrijgen kan, dan in beloning van zijnen arbeid, zoo vloeit natuurlijk daaruit voort, dat de *vlijtigste* de *rijkste* zal zijn, en de betaling der boeten het meeste op den *tragen* zal drukken. Ook bekomt men hierdoor nog het voordeel, dat dit geld, niet buiten het Huis gangbaar zijnde, niet aangewend kan worden, om, bij aldien eenige Suppoosten zich daartoe wilden laten gebruiken, daarvoor sterken drank of andere ongeoorloofde artikelen van buiten aan te koopen. Het spreekt echter van zelve, dat, wanneer een dezer inwoners ontslagen wordt, dan door de Directie, deze *huismunt*, van hem tegen ander in de Maatschappij gangbaar geld behoort ingewisseld te worden. Bestaan er rangen en klassen in dezen Maatschappelijken kring, en heeft men het eenmaal zoo ver gebragt, dat op het verkrijgen van *eereteekenen* eene groote waarde wordt gesteld, dan voorzeker heeft men nog een zeer sterk werkend strafmiddel; door de *degradering* van eene hoogere klasse naar eene lagere, of door den schuldigen onwaardig te verklaren, om het verworvene eerteeken te mogen dragen.

In andere gevallen kan de straf van opsluiting en afzondering zeer doelmatig zijn, het zij dan met toereiking van de gewone spijs, en met vergunning van arbeid; of zelfs met oplegging van eene groote taak van arbeid; of, bij zwaardere misdrijven, kan ook eene opsluiting te water en te brood, zonder vergunning van eenigen arbeid hoegenaamd, als eene geschikte en noodzakelijke straf worden aangemerkt.

In zeer enkele gevallen zelfs kan het dienstig zijn, om deze *volstrekte afzondering en berooving van allen arbeid*, voor eenen vrij langen tijd uit te strekken: doch dan moet men natuurlijk den gevangenen met eene andere spijs dan enkel water en brood voeden; dewijl zulks, wanneer men dit hem uitsluitend aanhoudend gave, zeer schadelijk voor zijne gezondheid zou zijn.

En ik vlei mij, dat, wanneer de door mij voorgestelde belooningen, in deze Gestichten zijn ingevoerd, en men op eene gepaste wijze gebruik maakt van de daaruit van zelven voortvloeijende strafmiddelen, dat men dan niet dan zeer zelden tot de laatst aangehaalde straffen van *opsluiting*, en *volstrekte afzondering*, zijne toevlugt zal behoeven te nemen. Doch moet men tot deze overgaan, dan moet men dezelven noodwendig ook over eenen zoo langen tijd uitstrekken, dat men de zekerheid hebbe, dat de straf tot *verbetering* van den schuldigen heeft gestrekt: want, — laat mij het nog eenmaal herhalen, — ik houd, bij straffen niets schadelijker, dan wanneer de gestraft wordende, door halsstarrigheid of volharding, in eenen zekeren zin over de straf kan zegepralen.

Over de zorg voor de zieken.

Is het de pligt der Maatschappij, om voor de personen, welke men, het zij dan voor het belang der Maatschappij zelve, of voor hunne eigene verbetering van hunne vrijheid heeft beroofd, in gezonde dagen, te moeten zorgen, dat zij behoorlijk gevoed worden en het noodige verkrijgen, zoo is het dubbel de pligt der Maatschappij, om, wanneer zij ziek zijn, te zorgen dat het hun aan niets ontbreke; — dat zij de noodige Medicinale en Chirurgicale hulp bekomen; — dat zij van gezond, voor hunnen toestand geschikt voedsel worden voorzien, — en dat zij eene liefderijke oppasfing genieten.

Er behooren dus aan een zoodanig Gesticht, naar dat de bevolking daarvan talrijk is, een of meerdere Doctoren en Chirurgijns verbonden te zijn.

De *medicamenten* behooren, of in het Gesticht zelf door een' kundigen Apotheker, of, in eene goede Stads-Apotheek, gereed gemaakt te worden; doch, is de Aanbesteding in eenig opzigt af te keuren, zoo is het bij de levering van medicamenten, het zij dat die aanbesteding *hoofds-gewijze* of *recepts-gewijze* geschiede. Daar hier dikwijls van de kwaliteit der medicamenten het leven van een' mensch afhangt, moet men dit waarlijk niet aan de meerdere of mindere eerlijkheid van eenen Apotheker overlaten, die, wanneer hij eenigzins ruim van geweten is, en hem dure medicamenten worden voorgeschreven, ligtelijk in de verzoeking kan komen, om die door soortgelijke goedkooperen, doch geenszins aan het oogmerk voldoenden te vervangen.

De Doctor behoort de volkomene magt te hebben, om dagelijks, bij het voorschrijven der medicamenten ook

In andere gevallen kan de straf van opsluiting en afzondering zeer doelmatig zijn, het zij dan met toereiking van de gewone spijs, en met vergunning van arbeid; of zelfs met oplegging van eene groote taak van arbeid; of, bij zwaardere misdrijven, kan ook eene opsluiting te water en te brood, zonder vergunning van eenigen arbeid hoegenaamd, als eene geschikte en noodzakelijke straf worden aangemerkt.

In zeer enkele gevallen zelfs kan het dienstig zijn, om deze *volstrekte afzondering en berooving van allen arbeid*, voor eenen vrij langen tijd uit te strekken: doch dan moet men natuurlijk den gevangenen met eene andere spijs dan enkel water en brood voeden; dewijl zulks, wanneer men dit hem uitsluitend aanhoudend gave, zeer schadelijk voor zijne gezondheid zou zijn.

En ik vlei mij, dat, wanneer de door mij voorgestelde belooningen, in deze Gestichten zijn ingevoerd, en men op eene gepaste wijze gebruik maakt van de daaruit van zelven voortvloeijende strafmiddelen, dat men dan niet dan zeer zelden tot de laatst aangehaalde straffen van *opsluiting*, en *volstrekte afzondering*, zijne toevlugt zal behoeven te nemen. Doch moet men tot deze overgaan, dan moet men dezelven noodwendig ook over eenen zoo langen tijd uitstrekken, dat men de zekerheid hebbe, dat de straf tot *verbetering* van den schuldigen heeft gestrekt: want, — laat mij het nog eenmaal herhalen, — ik houd, bij straffen niets schadelijker, dan wanneer de gestraft wordende, door halsstarrigheid of volharding, in eenen zekeren zin over de straf kan zegepralen.

Over

Over de zorg voor de zieken.

Is het de pligt der Maatschappij, om voor de personen, welke men, het zij dan voor het belang der Maatschappij zelve, of voor hunne eigene verbetering van hunne vrijheid heeft beroofd, in gezonde dagen, te moeten zorgen, dat zij behoorlijk gevoed worden en het noodige verkrijgen, zoo is het dubbel de pligt der Maatschappij, om, wanneer zij ziek zijn, te zorgen dat het hun aan niets ontbreke; — dat zij de noodige Medicinale en Chirurgicale hulp bekomen; — dat zij van gezond, voor hunnen toestand geschikt voedsel worden voorzien, — en dat zij eene liefderijke oppassing genieten.

Er behooren dus aan een zoodanig Gesticht, naar dat de bevolking daarvan talrijk is, een of meerdere Doctoren en Chirurgijns verbonden te zijn.

De *medicamenten* behooren, of in het Gesticht zelf door een' kundigen Apotheker, of, in eene goede Stads-Apotheek, gereed gemaakt te worden; doch, is de Aanbesteding in eenig opzigt af te keuren, zoo is het bij de levering van medicamenten, het zij dat die aanbesteding *hoofds-gewijze* of *recepts-gewijze* geschiede. Daar hier dikwijls van de kwaliteit der medicamenten het leven van een' mensch afhangt, moet men dit waarlijk niet aan de meerdere of mindere eerlijkheid van eenen Apotheker overlaten, die, wanneer hij eenigzins ruim van geweten is, en hem dure medicamenten worden voorgeschreven, ligtelijk in de verzoeking kan komen, om die door soortgelijke goedkooperen, doch geenszins aan het oogmerk voldoenden te vervangen.

De Doctor behoort de volkomene magt te hebben, om dagelijks, bij het voorschrijven der medicamenten

In andere gevallen kan de straf van opsluiting en afzondering zeer doelmatig zijn, het zij dan met toereiking van de gewone spijs, en met vergunning van arbeid; of zelfs met oplegging van eene groote taak van arbeid; of, bij zwaardere misdrijven, kan ook eene opsluiting te water en te brood, zonder vergunning van eenigen arbeid hoegenaamd, als eene geschikte en noodzakelijke straf worden aangemerkt.

In zeer enkele gevallen zelfs kan het dienstig zijn, om deze *volstrekte afzondering en berooving van allen arbeid*, voor eenen vrij langen tijd uit te strekken: doch dan moet men natuurlijk den gevangenen met eene andere spijs dan enkel water en brood voeden; dewijl zulks, wanneer men dit hem uitsluitend aanhoudend gave, zeer schadelijk voor zijne gezondheid zou zijn.

En ik vlei mij, dat, wanneer de door mij voorgestelde belooningen, in deze Gestichten zijn ingevoerd, en men op eene gepaste wijze gebruik maakt van de daaruit van zelven voortvloeijende strafmiddelen, dat men dan niet dan zeer zelden tot de laatst aangehaalde straffen van *opsluiting*, en *volstrekte afzondering*, zijne toevlugt zal behoeven te nemen. Doch moet men tot deze overgaan, dan moet men dezelven noodwendig ook over eenen zoo langen tijd uitstrekken, dat men de zekerheid hebbe, dat de straf tot *verbetering* van den schuldigen heeft gestrekt: want, — laat mij het nog eenmaal herhalen, — ik houd, bij straffen niets schadelijker, dan wanneer de gestraft wordende, door halsstarrigheid of volharding, in eenen zekeren zin over de straf kan zegepralen.

Over

Over de zorg voor de zieken.

Is het de pligt der Maatschappij, om voor de personen, welke men, het zij dan voor het belang der Maatschappij zelve, of voor hunne eigene verbetering van hunne vrijheid heeft beroofd, in gezonde dagen, te moeten zorgen, dat zij behoorlijk gevoed worden en het noodige verkrijgen, zoo is het dubbel de pligt der Maatschappij, om, wanneer zij ziek zijn, te zorgen dat het hun aan niets ontbreke; — dat zij de noodige Medicinale en Chirurgicale hulp bekomen; — dat zij van gezond, voor hunnen toestand geschikt voedsel worden voorzien, — en dat zij eene liefderijke oppassing genieten.

Er behooren dus aan een zoodanig Gesticht, naar dat de bevolking daarvan talrijk is, een of meerdere Doctoren en Chirurgijns verbonden te zijn.

De *medicamenten* behooren, of in het Gesticht zelf door een' kundigen Apotheker, of, in eene goede Stads-Apotheek, gereed gemaakt te worden; doch, is de Aanbesteding in eenig opzigt af te keuren, zoo is het bij de levering van medicamenten, het zij dat die aanbesteding *hoofds-gewijze* of *recepts-gewijze* geschiede. Daar hier dikwijls van de kwaliteit der medicamenten het leven van een' mensch afhangt, moet men dit waarlijk niet aan de meerdere of mindere eerlijkheid van eenen Apotheker overlaten, die, wanneer hij eenigzins ruim van geweten is, en hem dure medicamenten worden voorgeschreven, ligtelijk in de verzoeking kan komen, om die door soortgelijke goedkooperen, doch geenszins aan het oogmerk voldoenden te vervangen.

De Doctor behoort de volkomene magt te hebben, om dagelijks, bij het voorschrijven der medicamenten

In andere gevallen kan de straf van opsluiting en afzondering zeer doelmatig zijn, het zij dan met toereiking van de gewone spijs, en met vergunning van arbeid; of zelfs met oplegging van eene groote taak van arbeid; of, bij zwaardere misdrijven, kan ook eene opsluiting te water en te brood, zonder vergunning van eenigen arbeid hoegenaamd, als eene geschikte en noodzakelijke straf worden aangemerkt.

In zeer enkele gevallen zelfs kan het dienstig zijn, om deze *volstrekte afzondering en berooving van allen arbeid*, voor eenen vrij langen tijd uit te strekken: doch dan moet men natuurlijk den gevangenen met eene andere spijs dan enkel water en brood voeden; dewijl zulks, wanneer men dit hem uitsluitend aanhoudend gave, zeer schadelijk voor zijne gezondheid zou zijn.

En ik vlei mij, dat, wanneer de door mij voorgestelde belooningen, in deze Gestichten zijn ingevoerd, en men op eene gepaste wijze gebruik maakt van de daaruit van zelven voortvloeijende strafmiddelen, dat men dan niet dan zeer zelden tot de laatst aangehaalde straffen van *opsluiting*, en *volstrekte afzondering*, zijne toevlugt zal behoeven te nemen. Doch moet men tot deze overgaan, dan moet men dezelven noodwendig ook over eenen zoo langen tijd uitstrekken, dat men de zekerheid hebbe, dat de straf tot *verbetering* van den schuldigen heeft gestrekt: want, — laat mij het nog eenmaal herhalen, — ik houd, bij straffen niets schadelijker, dan wanneer de gestraft wordende, door halsstarrigheid of volharding, in eenen zekeren zin over de straf kan zegepralen.

Over

Over de zorg voor de zieken.

Is het de pligt der Maatſchappij, om voor de perſonen, welke men, het zij dan voor het belang der Maatſchappij zelve, of voor hunne eigene verbetering van hunne vrijheid heeft beroofd, in gezonde dagen, te moeten zorgen, dat zij behoorlijk gevoed worden en het noodige verkrijgen, zoo is het dubbel de pligt der Maatſchappij, om, wanneer zij ziek zijn, te zorgen dat het hun aan niets ontbreke; — dat zij de noodige Medicinale en Chirurgicale hulp bekomen; — dat zij van gezond, voor hunnen toeſtand geſchikt voedſel worden voorzien, — en dat zij eene liefderijke oppasſing genieten.

Er behooren dus aan een zoodanig Geſticht, naar dat de bevolking daarvan talrijk is, een of meerdere Doctoren en Chirurgijns verbonden te zijn.

De *medicamenten* behooren, of in het Geſticht zelf door een' kundigen Apotheker, of, in eene goede Stads-Apotheek, gereed gemaakt te worden; doch, is de Aanbeſteding in eenig opzigt af te keuren, zoo is het bij de levering van medicamenten, het zij dat die aanbeſteding *hoofds-gewijze* of *recepts-gewijze* geſchiede. Daar hier dikwijls van de kwaliteit der medicamenten het leven van een' mensch afhangt, moet men dit waarlijk niet aan de meerdere of mindere eerlijkheid van eenen Apotheker overlaten, die, wanneer hij eenigzins ruim van geweten is, en hem dure medicamenten worden voorgeſchreven, ligtelijk in de verzoeking kan komen, om die door ſoortgelijke goedkooperen, doch geenszins aan het oogmerk voldoenden te vervangen.

De Doctor behoort de volkomene magt te hebben, om dagelijks, bij het voorſchrijven der medicamenten

 ook

ook voor te schrijven, welke spijs hij voor den zieken dienstig acht; en aan dit tweede recept moet met even zoo vele stiptheid in de zieken-keuken voldaan worden, als aan het andere in den apotheek.

Daar van de behoorlijke toediening der geneesmiddelen, en van eene liefderijke oppassing der zieken, de herstelling derzelve even zoo veel afhangt als van de medicamenten zelven, zoo moet men vooral voorzigtig zijn in de keuze der zieken-oppassers en oppassters.

In eenige dezer Gestichten heeft men de gewoonte, om die uit de klassen der Gedetineerden zelve te nemen: dit zoude ik afraden, als met vele gevaren verbonden zijnde.

Veelal bieden zich deze lieden hiertoe niet vrijwillig aan: en geschiedt dit, zoo zijn de meeste derzelven *luiaards*, die deze posten verzoeken, om van het werken ontslagen te zijn. En zoo wel in dit *laatste* geval als in het *eerste*, dat zij tegen hunne neiging tot zieken-oppassers of oppassters worden bestemd, maakt dit hen weinig geschikt tot de vervulling der pligten van hunne posten, en kan men zich niet op hunnen ijver verlaten. Ook moet men veelal te dikwerf deze lieden verwisselen; dewijl de tijd van hun ontslag menigmaal komt, vóór dat zij nog regt geleerd hebben, met zieken om te gaan. En eindelijk zijn zij gewoonlijk te onkundig, dan dat een Doctor zich op hen verlaten kan, bij het toedienen der medicamenten: ook zijn zij veelal te ruw in de behandeling der zieken.

Ik ben dus van gevoelen, dat, hoe zeer men zeker wel doet, om voor alle ander huiswerk de meiden en knechts uit de Gedetineerden zelve te verkiezen, mits hen dan naar evenredigheid beloonende, men voor zieken-oppassers en oppassters bepaalde gesalariëerde personen

ſonen moet aanſtellen, van welker kunde, gewoonheid om met zieken om te gaan, en van hun goed menſchelijk karakter, men zich te voren wel moet overtuigen. En in Roomsch-Katholijke Landen zal men wél doen, om de zorg dezer zieken, zoo wel als die van alle andere zieken in andere Geſtichten of Hospitalen, aan niemand anders toe te vertrouwen, dan aan de *zusters van liefdadigheid* (*ſoeurs de charité*,) of andere geestelijke zusters, wier gelofte het haar tot eenen pligt maakt, om zich aan den dienst der zieken toe te wijden; en die in *Frankrijk*, *België*, en andere Roomsch-Catholijke Landen, zich in dat opzigt omtrent de menschheid zoo verdienstelijk maken; daar men moet betreuren, dat zoodanige Genootſchappen ook niet in *Onroomſche* Landen beſtaan. En ik beken, dat ik niet begrijp, waarom ook niet in Protestantſche Landen zoodanige Genootſchappen vau vrouwen, die de oppasſing der zieken ten doel hebben, zouden kunnen worden opgerigt, met uitſluiting alleen van eene altoosdurende gelofte. Want waarlijk, zich der lijdende menschheid toe te wijden, ſchijnt mij even zoo verdienstelijk voor eenen Protestant als voor eenen Roomsch-Catholijken te zijn; daar CHRISTUS zelf, door verſchillende zijner handelingen omtrent de lijdende menschheid, ons daarvan een voorbeeld ter navolging heeft gelaten. Doch, op plaatſen, waar zoodanige inſtellingen niet beſtaan, blijft er aan de Adminiſtratiën van Hospitalen en andere Geſtichten niets overig, dan voorzigtig in de keuze van geſalariëerde zieken-oppasſers en oppasſters te zijn, en den loon voor dezelve niet te gering te ſtellen; daar dit niet dan eene kleine, en zeer verkeerde bezuiniging kan uitmaken.

In den aanvang van deze SCHETS ſprekende over

de inrigting van het Gebouw zelf, heb ik reeds gezegd, dat de ziekenzalen luchtig en ruim behooren te zijn; en hierop kan men niet te veel aandringen.

Men behoort ook voor de *herstellenden* eene aparte ziekenzaal te hebben; en een afzonderlijk vertrek voor die genen, welke met aanstekende ziekten zijn behebt. In dit geval is almede eene indeeling in klasſen, naar den aard en den graad der ziekten, allerheilzaamst, en kan niet genoegzaam aanbevolen worden.

Vele andere voorzorgen moeten aan eene goede directie overgelaten worden: en zijn voor geene *algemeene voorschriften* vatbaar.

Ik vlei mij echter, dat, wanneer men een *Bedelaars-Gesticht* of *Dwang-werkhuis*, volgens het hier boven opgegevene ontwerp kan inrigten, zoodanig Gesticht alsdan mindere gebreken zal hebben, dan vele der thans bestaanden, en beter aan het doeleinde zal beantwoorden.

Het zij echter verre van mij, om te wanen dat ik eene schets van een *volmaakt* Gesticht van dien aard zou geleverd hebben; doch misschien kan dezelve aanleiding geven, dat de Besturen van zoodanige Gestichten op sommige gebreken opmerkzaam worden. Vindt men dan iets goeds en uitvoerbaars in mijn Ontwerp, zoo zal men wel doen om dat over te nemen, met weglating van het overige.

R. S.

Utrecht den
1. Augustus 1821.

[*Aanm. op bladz.* 195, 196. — Mij dunkt, dat de belooningen meer zinnelijk en *effectief* moeten zijn, naar mate van de geaardheid der menschen: en dus in een Bedelaarsgesticht eene betere kleeding, eene betere portie eten, eenig tabak of sterken drank, de geschiktste ridderorde, dat is, de krachtigste opwekking tot goed gedrag en naijver wezen zal. *Red.*]

RAP-

RAPPORT, DOOR ZIJNE EXCELL. DEN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN, GEDAAN AAN DE STATEN-GENERAAL OP DEN 6. JULIJ 1821, OVEREENKOMSTIG ARTIKEL 228 VAN DE GRONDWET.

EDEL MOGENDE HEEREN!

Overeenkomstig het 228. artikel der Grondwet, heb ik de eer U Edel Mogenden, de tabellen mede te deelen, die, voor iedere soort van gestichten van weldadigheid, zijn opgemaakt, uit de bij het Gouvernement ingekomene algemeene berigten.

Ik zal die tabellen begeleid doen gaan van eenige bijzondere berigten, en te dien aanzien de orde in acht nemen, waarin dezelve zijn gerangschikt.

Godshuizen.

De Godshuizen bekleeden den eersten rang, onder de verscheiden gestichten van weldadigheid. De tabel N°. 1. wijst beknoptelijk den staat derzelve aan.

Kortelings is te *Groningen* een huis voor zieken opgerigt, met eene apotheek daarbij, welke ook aan de behoeftigen geneesmiddelen levert.

Te *Spa* (*Prov. Luik*) wordt een gasthuis opgerigt met behulp van eene donatie en eene vrijwillige inschrijving. De Koning heeft bijzondere bewijzen van zijne weldadigheid, aan dat gesticht gegeven.

De

De behoefte aan een gasthuis voor zieken doet zich te *Tilburg*, te *Utrecht* en te *Amersfoort* gevoelen; men tracht middelen te vinden tot oprigting derzelve.

Dezelfde behoefte ondervindt men binnen de Provincie *Drenthe*; doch de middelen ter voorziening, zijn, tot heden, niet toereikende bevonden.

In de stad *Brugge* is een gasthuis voor de ongeneesselijken noodig.

Dat voor de gebrekkigen, te *Maastricht*, is aan deszelfs bestemming terug gegeven, en de kinderen, die men in hetzelve had geplaatst, zijn in een ander gebouw overgebragt.

Eene nieuwe zaal, uitsluitend ten dienste der zieken, is in het godshuis te *St.-Truijen* (*Limburg*), in gereedheid gebragt, en mans en vrouwen hebben afzonderlijke vertrekken bekomen.

Te *Gent* zijn verscheidene verbeteringen ingevoerd in het beheer der godshuizen. 300 ijzeren kribben zijn, voor even zoo veel houten kribben, in de plaats gekomen. De zalen van het ziekenhuis zijn vergroot. Eene nieuwe zaal, en eene plaats om zich te verwarmen, zijn in het oude vrouwen-huis gebouwd. Een nieuw slaapvertrek zal daar gemaakt worden.

Men verlangt te *Gent* een Godshuis te bezitten voor kraamvrouwen, in hetwelk tevens onderwijs in de vroedkunde aan vrouwen zoude worden gegeven. Een concept-reglement betrekkelijk dit laatste onderwerp, en toepasselijk op het gansche Koningrijk, is aan de beraadslagingen van het Gouvernement onderworpen.

Er zijn bezuinigingen ingevoerd in het beheer der godshuizen te *Oudenaerde*. De bezuinigde gelden zullen tot afdoening der schulden dienen.

Aan-

Aanzienlijke verbeteringen hebben te *Ninove* plaats gehad, ten aanzien van de voeding en oppassing der zieken; daarenboven is het gesticht zeer verbeterd met betrekking tot hetgene bevorderlijk is voor de gezondheid.

Te *Lier* (*Antwerpen*), waren de inkomsten van het godshuis en van het bureau van weldadigheid vermengd. Dezelve zijn aan hunne respective bestemming terug gegeven, en het godshuis heeft daardoor eene merkelijke verbetering in deszelfs beheer ondergaan.

In eenige, van de gewone kerken te zeer afgelegen gestichten, is in de uitoefening van den eerdienst voorzien, door oprigting eener kapel.

Men is te *Antwerpen* bezig met alle de personen, die eene dotatie trekken uit particuliere stichtingen, van welke de inkomsten verminderingen hebben ondergaan, in een gebouw te vereenigen. Er zal hierdoor eene groote bezuiniging te wege worden gebragt; evenwel zal geene der fundatiën worden afgeschaft.

Verscheidene Godshuizen binnen *Utrecht* zijn vereenigd, en men bevindt zich wel bij die vereeniging.

Te *Nijvel* (*Zuid-Braband*), heeft men zich bij de vereeniging van verscheidene kleine gestichten tot een algemeen Godshuis, insgelijks wel bevonden.

Het besluit van den Koning, betrekkelijk den, door de administratiën der godshuizen, aan de Begijnen te verleenen onderstand, is door die administratiën verschillend uitgelegd geworden. Eenige hebben vermeend, dat de Begijnhoven als afgeschaft moesten worden beschouwd. Eene uitspraak van Zijne Majesteit zal alle onzekerheid te dien opzigte doen ophouden.

De collecten blijven een aanzienlijk inkomen uitmaken voor de godshuizen, en van de wezenlijk-liefdadige inborst der natie is het te verwachten dat zij dit inkomen zullen blijven behouden.

De

De subsidiën die de gemeenten toestaan, zijn aanzienlijk. Er zijn niet te min gestichten, voor welken dezelve niet meer zijn, dan eene vergoeding der renten, die zij ten laste der Gemeenten hadden.

Er zijn klagten gerezen ten opzigte van de regels, die de Gemeente-besturen, in het toekennen van die subsidiën in acht nemen. Het Gouvernement zal trachten die klagten te doen ophouden.

Hetzelve blijft aan de godshuizen, in de gemeenten, die buiten staat zijn dezelven hulp te bieden, subsidiën toestaan, welke voor de eenen eene loutere milddadigheid, en voor de anderen eene vergoeding zijn der vrijdommen, die zij, onder het vorig bestuur, genoten.

Een groot getal godshuizen heeft schulden. In eenige plaatsen zijn dezelve met die der gemeenten vereevend, in anderen hebben de gestichten subsidiën bekomen om dezelve te betalen. Zeer weinigen hebben tot alienatiën behoeven over te gaan.

In eenige weinige gestichten worden de behoeften tot onderhoud en voeding bij aanneming geleverd. Die maatregel gaat met zwarigheden gepaard. Over het algemeen schijnt de eigene huishouding van eene liefderijke administratie verkieselijk.

Het opnemen van personen in de godshuizen schijnt geregelder te geschieden. Omtrent de kranken wordt het ernstige van de ziekte, en ten aanzien der gebrekkelijken, de wezenlijkheid van het ongemak, meer zorgvuldig onderzocht. Evenwel worden in het algemeen te dikwerf personen opgenomen, die niet op de lijsten der armen zijn ingeschreven.

De zeden der in de godshuizen aanwezige personen verdienen, evenzeer als derzelver ligchamelijke behoeften, de aandacht der administratie, en het is van be-

lang

lang, dat de oude lieden, de gebrekkelijken en de kinderen, eenige bezigheid hebben. Ongelukkiglijk wordt zulks in een groot getal gestichten uit het oog verloren. Het Gouvernement vordert van het toezigt, dat de Gemeente-besturen hebben uit te oefenen, eene verbetering te dien opzigte.

De godshuizen voor de zieken worden inzonderheid wel bediend door de zusters hospitalinnen, en iederen dag gevoelt men meer de waarde van hare onafgebrokene en mededoogende zorgen. Gedurende den jare 1820, hebben de zusters van het gasthuis van St.-Jan, te *Luxemburg*, nieuwe statuten van het gouvernement bekomen.

De commissiën van administratie der godshuizen blijven lof verdienen, en men ondervindt weinige zwarigheden om die voltallig te houden. Een klein getal derzelven beweert echter zich aan alle toezigt te kunnen onttrekken; weigert zelfs de gevraagde opgave te doen van den staat der gestichten, en maakt, als het ware, een geheim van deszelfs beheer; terwijl andere commissiën het hare algemeen bekend maken, en in die mededeeling de belooning vinden voor derzelver ijver.

Vondelingen en verlatene kinderen.

Verscheidene omstandigheden doen ouders overgaan tot het verlaten van hunne kinderen, en moeders tot het te vonde leggen dergenen, welke niet de vrucht van eene wettige vereeniging zijn. Dit is ongetwijfeld eene misdaad, en het bestaan der voor die kinderen opengestelde gestichten, kan, tot in een zeker punt, tot het vermenigvuldigen dier misdaad bijdragen; maar die gestichten zijn des niet te min noodzakelijk, om die on-

ongelukkige wezens, welke door kindermoord of te vondelegging bedreigd worden, voor de maatschappij te behouden.

De Tabel N°. 2. toont beknoptelijk den staat aan der Godshuizen, die bijzonderlijk bestemd zijn tot het opnemen der vondelingen en verlatene kinderen.

Het getal der huizen is hetzelfde gebleven, en de bevolking derzelve heeft weinig toegenomen.

Het Gouvernement heeft redenen om te vreezen, dat onder de *verlatene* kinderen zoodanigen gevonden worden, die, volgens de wet van den 28sten November 1818, van de gemeenten onderstand zouden behooren te erlangen. Hetzelve zal hunnen bijzonderen staat doen nagaan.

Het uit 's Rijks-kas toegestaan subsidie, is voor de behoeften van 1820 toereikend geweest, doordien eenige verminderingen in de uitgaven van verscheidene gestichten zijn gemaakt. Die verminderingen hebben echter aanleiding gegeven tot nadere aanvragen. Het Gouvernement onderzoekt in hoeverre deze gegrond zijn, en zal nader in de behoeften voorzien, die erkend zullen wezen.

Godshuizen, door welke in eene andere provincie, dan die waartoe zij behooren, kinderen zijn uitbesteed, hebben, van de zijde der godshuizen dier provincie, klagten doen rijzen, gegrond op de moeijelijkheid, die deze laatsten ondervonden in de uitbesteding van hunne kinderen. Het zal misschien nuttig zijn, aan de godshuizen voor te schrijven, geene uitbestedingen te doen buiten de provincie, waar zij gelegen zijn.

De Maatschappij van Weldadigheid, van welke zijne Koninklijke Hoogheid Prins Frederik de beschermer is, heeft, op voordeelige voorwaarden, voorgesteld om een ge-

gedeelte, der kinderen in hare coloniën te doen opvoeden. Het Gouvernement zal gevolg aan dit voorstel geven.

Intusschen hoopt hetzelve, dat de Gedeputeerde Staten der Provinciën al de afzonderlijke verbeteringen in dit gedeelte der publieke administratie zullen invoeren, die met de bestaande wetgeving en gebruiken overeen te brengen zijn.

De sterfte die in het gesticht te *Brussel* zeer groot was, is aanzienlijk verminderd. Het gebouw echter niet ruim genoeg zijnde voor het getal der daarin verblijvende kinderen, heeft men het ontwerp gevormd om hetzelve te vergrooten.

Huiszittende Armen.

De godshuizen zijn noch genoegzaam in getal, noch rijkelijk genoeg begiftigd, noch ruim genoeg, om al degenen op te nemen, die de armoede derwaarts zoude kunnen geleiden; maar zoo er kwalen bestaan, aan welke geene verligting toe te brengen is, dan in de godshuizen, zijn er andere, voor welke krachtdadige hulpmiddelen in de woningen kunnen worden aangewend. De tabel N°. 3 toont beknoptelijk den staat aan der administratiën, die belast zijn met den onderstand aan de huiszittende armen.

De behoefte eener administratie, belast met het verleenen van onderstand aan personen, die tot geene godsdienstige gezinte behooren, doet zich gevoelen in eenige gemeenten der Provinciën, waar de administratie van de huiszittende armen niet is gecentraliseerd. Er zal in dit gebrek worden voorzien; hetgeen voor een aantal armen van belang is. Allen moeten uit

gene administratie, welke het ook zij, toevlugt kunnen nemen; en zoo het in eenige plaatsen voordeelig is, dat de administratie van de huiszittende armen niet worde gecentraliseerd, is het echter volstrekt noodzakelijk, dat geen behoeftige daardoor lijde. Het Gouvernement zal met welgevallen de voorstellen aannemen, die de Gedeputeerde Staten hetzelve, ter bereiking van dit oogmerk, zullen inzenden.

De inrigting van de administratie der huiszittende armen heeft klagten doen ontstaan in de Provincie *Limburg*. In één gedeelte dier Provincie bestaan centrale Bureaux van Weldadigheid, in het andere zijn de bureaux Gemeentensgewijze georganiseerd. Aan deze laatste inrigting geeft men aldaar de voorkeur; men verlangt er, even als in eenige andere Provinciën, de afschaffing der centrale bureaux. Derzelver bestaan niet overeen te brengen zijnde met de bepalingen der wet van den 28. November 1818, noch met de tegenwoordige administrative organisatie, heeft men reden om te gelooven dat dezelve zullen worden afgeschaft.

In eenige gemeenten waren de diakoniën en andere afzonderlijke administratiën gewoon, tot eenen omslag over de leden van derzelver gezinte toevlugt te nemen, wanneer hare inkomsten ontoereikend waren. Dit gebruik is bezwaarlijk met onze wetten overeen te brengen; en de omslagen kunnen door de Overheid niet worden bekrachtigd: dan het Gouvernement zal zorg dragen, dat die omslagen door subsidiën worden vervangen.

Aan het besluit des Konings, betrekkelijk de subsidiën aan de Israëliten toe te staan, wordt allengskens executie gegeven. In eenige gemeenten heeft dezelve hin-

hinderpalen ontmoet, die uit eene verkeerde uitlegging der bedoelingen van Zijne Majesteit voortvloeijen. Eene opheldering omtrent den waren zin van het besluit zal voldoende zijn tot het wegnemen dier hinderpalen.

Er zijn verbeteringen in de uitdeeling van den onderstand, aan de huiszittende armen, ingevoerd. Bedeelingen in levensmiddelen, kleederen en brandstoffen, hebben, in eenige plaatsen, die in geld vervangen. De staat der behoeftigen, die onderstand vragen, wordt zorgvuldiger nagegaan, en de bedeelingen zijn beter geëvenredigd aan de behoefte van elken persoon, van elk huisgezin. Van dag tot dag legt men er zich ook meer op toe, om arbeid te verschaffen aan hem, wien het aan werk ontbreekt. In zeer vele gemeenten, echter, strekt de onderstand, door te algemeen uitgebreid te zijn, bijna tot geene verligting, en daar is dezelve dikwerf de prijs van den overlast en eene aanmoediging tot de luiheid.

Met uitzondering van eenige weinige gemeenten, waar bijzondere omstandigheden het getal der armen plotselijk hebben doen toenemen, vermindert hetzelve.

De wet van den 28. November 1818, heeft het getal der geschillen betrekkelijk het domicilie van onderstand, minder doen worden, en derzelver bepalingen leveren eene voordeelige uitkomst op.

De werkzaamheden der leden van de administratiën voor de huiszittende armen zijn moeijelijker, dan die van de administratiën der Godshuizen; ook ondervindt men meer zwarigheid om dezelve voltallig te houden. Het zal noodig zijn boeten te bepalen voor hen, die zonder gegronde redenen, weigeren eenen

 pligt

pligt op zich te nemen, welke als heilig behoorde te worden beschouwd.

De onderstand, dien het Gouvernement, in 1820, heeft verleend aan personen die door onvoorziene rampen hadden geleden, heeft meer dan *f* 120,000 bedragen. Die, welke bij wijze van gratificatie, uitgereikt is aan hen die door andere ongelukken waren getroffen, heeft meer dan *f* 11,000 beloopen.

Armen-Scholen.

Er wordt op onderscheidene wijzen voor de opvoeding der armen gezorgd. De tabel N°. 4 toont beknoptelijk den staat der Scholen aan, die uitsluitend voor dezelven zijn opengesteld.

Er zal eene verandering plaats hebben in het onderwijs, dat in de School te *'s Hertogenbosch* in gebruik is. Men wacht hiervan eenen gunstigen uitslag.

Te *Maastricht* zal eene bijzondere School voor de armen worden opgerigt. Er zijn redenen om te gelooven, dat dit voorbeeld in de andere steden der Provincie *Limburg*, gevolgd zal worden.

Te *Lier* (*Prov. Antwerpen*), wordt eene nieuwe School ingerigt; er is, te dien einde, door het Gouvernement, aan de stad eene subsidie toegestaan.

Het onderling onderwijs is, in de Scholen te *Antwerpen* en te *Mechelen*, ingevoerd.

De Armen-scholen te *Groningen* hebben verbetering ondergaan.

Verscheidene gestichten van dien aard zijn onlangs opgerigt geworden in de Provincie *Zuid-Braband*; binnen *Leuven* telt men er, in dezen oogenblik, vijf.

Groote verbeteringen zijn te *Amsterdam* voorgenomen,

Zoodanig gesticht schijnt ook noodig te zijn binnen *Mastlingen*.

In de werkplaats te *Leeuwarden*, zijn verbeteringen ingevoerd. Men schijnt die aan den tegenwoordigen Directeur te danken te hebben.

De werkplaats te *Sneek* is in verval geraakt.

Verscheidene werkplaatsen worden niet behoord. Eenigen hebben geene andere dotatie dan vrijwillige giften.

In het algemeen ontbreekt het die gestichten aan vertier voor de in dezelve vervaardigde goederen; maar bijna allen hebben objecten gekozen, voor welker debiet zij de mededinging der fabrijken ondervinden. Welligt zouden zij eene betere keus hebben gedaan, wanneer zij zich meer bijzonder hadden toegelegd op het vervaardigen van goederen voor de armen zelven.

In een groot getal gemeenten wordt den armen werk aan hunne woningen gegeven, het zij door de plaatselijke Besturen, het zij door de administratiën voor de huiszittende armen. Het is te betreuren, dat deze maatregel, die met eenen zeer goeden uitslag in de Provincie *Oost-Vlaanderen* is ingevoerd, niet overal in werking wordt gebragt.

Bedelaarshuizen.

Op verscheidene punten van het Koningrijk zijn huizen opgerigt, waar men de bedelaars tot den arbeid opleidt. De tabel N°. 7 toont beknoptelijk den staat dezer huizen aan.

Men houdt zich bezig met de inrigting der gestichten, die voor de Provinciën *Gelderland* en *Zeeland* zijn gedecreteerd.

De huizen te *Kortrijk* en te *IJperen* (*West-Vlaanderen*), zullen, met den aanvang van het aanstaande jaar, niet meer aangemerkt worden als centrale-gestichten. Bijaldien de plaatselijke autoriteiten het verlangen, zullen dezelve als gemeentelijke gestichten blijven bestaan.

In verscheiden huizen zijn verbeteringen en bezuinigingen ingevoerd. De prijs der dagelijksen van onderhoud en voeding is verminderd.

De Reglementen worden op nieuw nagezien, en binnen zijn nieuwe verbeteringen te wachten.

De subsidiën die het Gouvernement aan de gemeenten heeft toegestaan, ingevolge van het besluit van den 12. October 1819, hebben, voor 1820, meer dan f 30,000 beloopen.

De wijze, waarop tegenwoordig in de betaling der uitgaven wordt voorzien, heeft, even als de vorige, aanleiding tot eenige rechten gegeven. Het Gouvernement heeft geen gehoor aan dezelve gegeven, en konde zulks niet doen. Het is billijk, dat de uitgaven door de Gemeenten worden gedragen, in verhouding van het getal hunner respective bedeelden.

De Maatschappij van Weldadigheid heeft voorgesteld, om een gedeelte der in de bedelaars-werkhuizen opgeslotenen, in hare coloniën over te nemen. Dit voorstel maakt het onderwerp eener deliberatie uit van het Gouvernement, en zal worden aangenomen, (bijaldien hetzelve overeen te brengen is met de wetgeving, betrekkelijk de beteugeling der bedelarij.

Vereeniging der Inrigtingen.

Na U Edel Mogenden den staat van iedere soort van gestichten te hebben medegedeeld, zal het mij over-

overtollig wezen, dezelven de recapitulatie aan te bieden van de uitkomsten, die de vier eerste tabellen, en die gekwoteerd 6 en 7, opleveren.

Hiertoe strekt de tabel N°. 8, welke aanwijst, dat de inkomsten van allerlei aard der gestichten van weldadigheid, omtrent welke berigten bij het Gouvernement zijn ingekomen, meer dan *f* 11,000,000 beloopen.

Zij vermeerderen ieder jaar. De donatiën en de legaten, de ontdekkingen van verduisterde domeingoederen, de vervreemdingen en de aflossingen, die door meerder voordeels gevende beleggingen der kapitalen gevolgd worden, dragen hoofdzakelijk tot die gelukkige uitkomst bij.

De donatiën en legaten, waarvan de aanvaarding door den Koning, in 1820, is geautoriseerd geworden, hebben het erfdeel van den armen met een inkomen van ongeveer *f* 40,000 vermeerderd. De tabel N°. 9 toont de kapitale waarde van die donatiën en legaten aan, Provincies-gewijze verdeeld.

De verduisterde domeingoederen, voor welke, gedurende hetzelfde jaar, in bezitstellingen zijn toegestaan, leveren een inkomen op van *f* 30,000.

De alienatiën en de wederbeleggingen van kapitalen, waartoe autorisatiën zijn verleend, beloopen 200 in getale.

Bijzondere instellingen.

Behalve de gestichten, waarvan gesproken is geworden, zijn er nog verscheidene anderen, die door de bijzondere weldadigheid zijn opgerigt, en door haar in stand worden gehouden.

Er is van de meest belangrijke instellingen van dien

geen melding gemaakt geworden, in de vroeger aan U Edel Mogenden aangeboden rapporten. Het Gouvernement heeft de voldoening U Edel Mogenden te kunnen berigten, dat allen zich ſtaanden houden, en, van dag tot dag, meer nuts ſtichten.

Te *Luik* wordt een geſticht voor doof-ſtommen opgerigt, naar het voorbeeld van dat te *Groningen* beſtaande. Het Genootſchap, waaraan de Staat dat geſticht te danken zal hebben, telt reeds meer dan 3000 leden.

Er worden ſchikkingen gemaakt, tot oprigting, in de Zuidelijke Provinciën, van eene Maatſchappij gelijk aan die, welke Zijne Koninklijke Hoogheid Prins FREDERIK, in de Noordelijke Provinciën met zulken goeden uitſlag beſtiert. Dit gelukkig denkbeeld, dat eene hoog te ſchatten weldaad worden zal, heeft men almede aan Zijne Koninklijke Hoogheid te danken.

In verſcheidene ſteden beſtaan Spaarbanken, en alles doet gelooven dat het der achtingwaardige maatſchappij, welke zich met de invoering derzelven bezig houdt, zal gelukken haar getal allengskens te doen vermeerderen, en den heilzamen invloed derzelve uit te breiden.

U Edel Mogenden zullen uit deze mededeelingen zien, dat alle wijzen van onderſtand in dit Koningrijk voorhanden zijn, en dat, zoo die men niet overal aantreft, men hoopen kan de hier en elders ontbrekende te zullen zien daarſtellen, het-zij door de gemeenten, het zij door de bijzondere weldadigheid; als ook, dat de administratie van den publieken onderſtand is verbeterd, en men op nadere verbeteringen kan rekenen; eindelijk, dat, zoo de ſtaat der armen alle zorg van het Gouvernement en van U Edel Mogenden verdient, men zich hier, zonder overijling

ijling, en met eene volkomene gerustheid, die men in andere landstreken niet geniet, bezig kan houden met de wetgeving en de administrative maatregelen, welke in eene zoo teedere en belangrijke materie, en voor onzen tijd en voor ons Vaderland, de meest geschikte zijn.

Brussel, den 6. Julij 1821.

De Minister van Binnenlandsche Zaken en Waterstaat,

(Geteekend) DE CONINCK.

N°. 1

PROV[...]	[...]UITGAVEN.		Bevolking der Gestichten.
	Onderhoud en Voeding.	TOTAAL.	
[...]oord-Bra[...]	48,904	65,354	890
[...]id-Brabe[...]	302,456	407,018	2,556
[...]mburg .	77,512	103,973	846
[...]lderland	134,461	215,428	913
[...]ik . . .	131,919	180,110	1,512
[...]st-Vlaa[...]	156,987	219,560	1,661
[...]est-Vlaa[...]	171,326	228,929	2,166
[...]negouwe[...]	183,326	211,016	1,939
[...]lland .	1,332,785	1,599,298	16,556
[...]eland .	81,586	100,343	986
[...]men . .	61,194	78,180	620
[...]ntwerpen	217,479	279,064	3,138
[...]recht .	63,609	102,120	690
[...]iesland .	71,114	78,270	842
[...]verijssel	82,005	109,249	776
[...]roningen	61,855	72,826	698
[...]renthe .	12,472	13,282	223
[...]xemburg	8,713	10,410	262
	3,199,103	4,074,430	37,274

N°. 2.

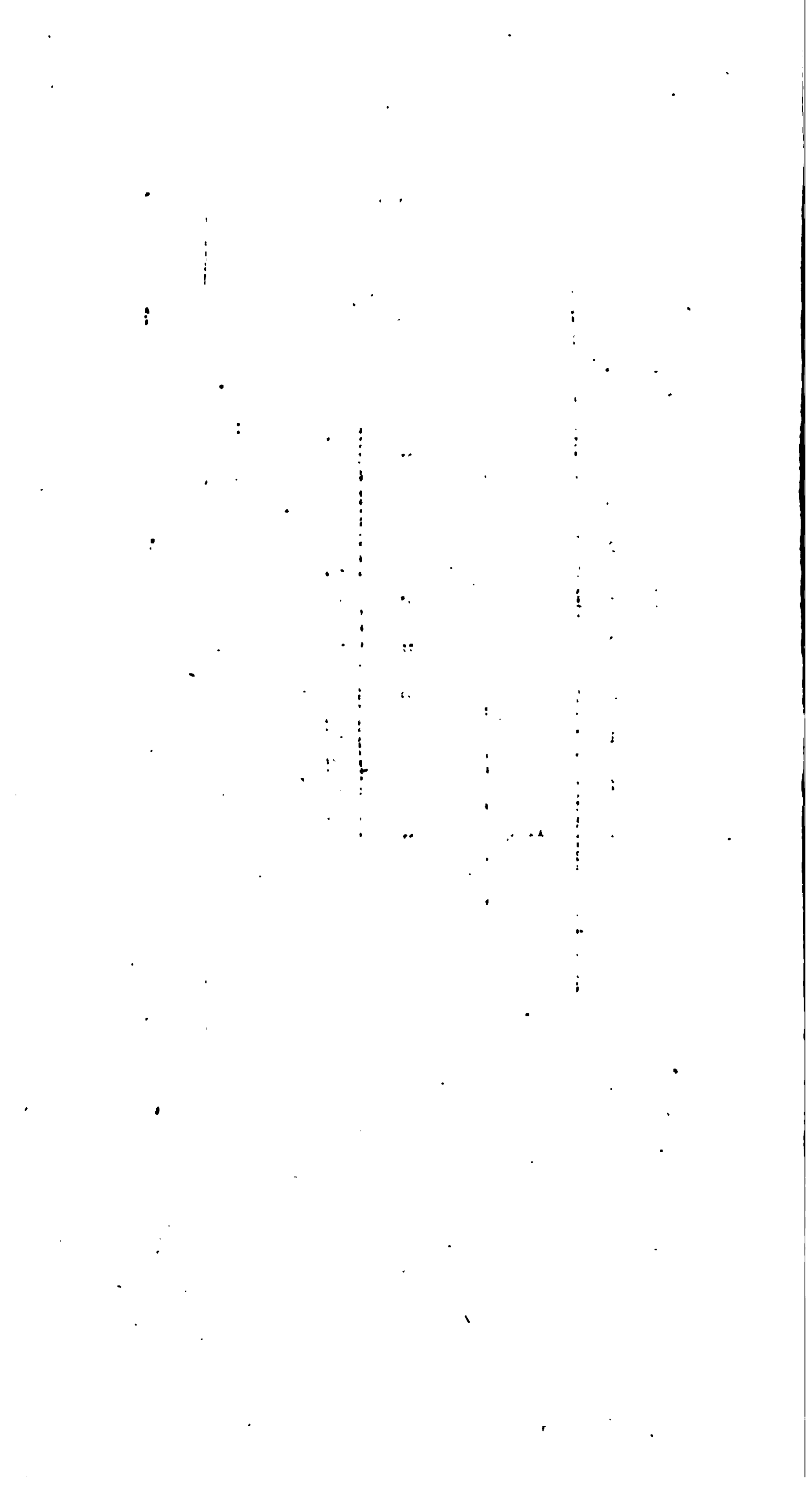
N°. 1.

GOD

PROVINCIEN.	GETAL DER GESTICHTEN.	IN [illegible]	
		[illegible]	[illegible]
Noord-Brabant	54	53,793	[illegible]
Zuid-Brabant	38	553,153	-
Limburg	24	105,052	408
Friesland	36	210,735	1,380
[illegible]	24	165,360	4,439
Oost-Vlaanderen	54	208,266	21
West-Vlaanderen	90	158,229	10,266
Henegouwen	43	189,565	11,865
Holland	[illegible]	531,089	115,365
[illegible]	14	29,394	9,511
[illegible]	4	72,[illegible]	[illegible]
[illegible]	3	137,272	36,799
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	3	[illegible]	[illegible]
Groningen	11	72,347	355
Drenthe	3	704	8,401
[illegible]	2	9,859	230
	[illegible]	[illegible]	[illegible]

EN.

OVINCIE	GETAL der KINDEREN.	*Aanmerkingen.*
-Braband.	2,474	Er zal, in 1821, bij het regelen der begrootingen, voorzien worden in het verschil, dat het bedrag der inkomsten, vergeleken met het bedrag der uitgaven, doet zien, door eene allocatie op de beschikbare fondsen van den post van *f* 506,600, toegekend op de Staats-begrooting van 1820.
verpen . .	2,479	
gouwen .	1,518	
en	958	
t-Vlaanderen	787	
t-Vlaanderen	434	
t	280	
burg . . .	318	
emburg . .	264	
land	4,419	
	13,931	

N°. 3

PRO	...n en ... van ... istra-	UITGAVEN. Bedeelingen van allerlei aard.	TOTAAL.	GETAL der Armen.
Noord - B	412	201,148	230,560	21,124
Zuid - Bra	810	318,835	403,645	95,346
Limburg	475	136,544	165,019	24,822
Gelderland	754	216,223	252,977	17,498
Luik . .	182	129,348	141,530	48,758
Oost - Vla	606	447,461	479,067	91,329
West - Vla	168	356,412	407,580	80,000
Henegouw	694	289,305	334,999	111,992
Holland	761	1,074,470	1,276,231	105,000
Zeeland	719	132,264	140,983	7,847
Namen .	363	36,459	38,822	19,747
Antwerpen	901	218,654	255,555	20,000
Utrecht	471	163,634	189,105	11,000
Vriesland .	450	456,898	465,348	15,000
Overijssel	393	109,601	128,994	6,503
Groningen	107	223,594	247,701	7,607
Drenthe	438	31,517	32,955	1,899
Luxemburg	543	14,450	15,993	5,367
	247	4,556,817	5,207,064	690,839

N°. 4.

N°. 4.

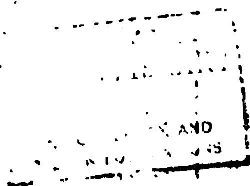
PROV	en Ad- tra-	Kosten van Onderwijs.	TOTAAL.	GETAL der LEERLINGEN.
	UITGAVE.			
Ioord-Brab	13	1,517	1,730	490
imburg .	10	273	283	140
elderland	29	4,418	4,847	1,300
ost-Vlaan	68	36,080	45,848	487
Vest-Vlaan	72	15,801	42,173	9,072
Ienegouwen	04	4,873	5,577	2,318
Iolland . .	63	83,306	98,969	15,410
Ieeland . .	50	2,512	2,662	280
Namen . .	50	1,679	1,829	500
Antwerpen .	,,	2,770	2,770	1,102
Utrecht . .	50	7,250	8,300	2,061
Vriesland .	50	5,532	5,982	1,252
Overijssel . .	80	3,068	3,348	620
Groningen .	00	8,270	8,570	1,475
Drenthe . . .	,,	300	300	70
Luxemburg .	58	9,323	9,581	2,792
	97	186,972	242,769	39,369

N°. 5.

N°. 5.

ROVINCIEN	VOORDEEL, dat de Banken 's jaars op.	WIE DIT VOORDEEL TREKT.
ord - Braband	30	De Steden, de Armen en de Pachters.
id - Braband .	00	De Godshuizen.
burg	00	De Pachters en de Administratiën der Armen.
lderland . . .	00	De Pachters, de Gemeenten en de Particulieren.
lk	00	De Godshuizen en de Armen.
st - Vlaanderen	00	Idem.
est - Vlaanderen	00	De Godshuizen.
negouwen . .	26	Idem.
lland	00	De Steden, de Godshuizen, de Armen en de Pachters.
eland	00	De Steden, de Particulieren en de Pachters.
men	00	De Armen en de Godshuizen.
twerpen . . .	00	Idem.
recht	00	De Steden, de Godshuizen, de Armen en de Pachters.
iesland . . .	00	De Godshuizen en de Pachters.
erijssel . . .	00	De Gemeenten, de Godshuizen en de Armen.
roningen . . .	00	De Weeshuizen, de Steden en de Pachters.
renthe	00	De Pachters en de Gemeente.
	56	

N°. 6.

AND

J°. 6.

).

PRO	UITGAVE.			
	Onderhoud en Voeding.	Gereedschappen, Werkstoffen en Daggelden.	TOTAAL.	TOTAAL.
'uid - Braband	5,431	6,493	11,607	135
'elderland .	603	29,645	33,180	481
)ost - Vlaande	7,500	77,000	89,350	1,032
Vest - Vlaand	2,600	11,510	54,460	1,158
Ienegouwen .	„	4,501	5,385	305
Iolland . .	162,979	118,085	319,392	2,778
Zeeland . .	12,050	7,700	21,500	242
Antwerpen .	14,105	30,648	53,162	1,060
Utrecht . .	„	„	2,100	300
Vriesland . .	„	6,826	7,795	326
Overijssel .	„	15,350	16,000	300
Groningen .	8,987	3,535	12,647	31
	235,655	311,293	626,578	8,148

°. 8.

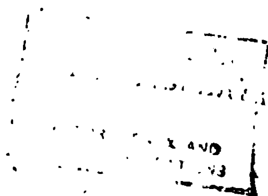
VINCIEN.	TOTAAL.		Getal der onderhoudene of onderfteunde personen.	AANMERKINGEN.
d - Braband.	297,644	,,	22,014	In het getal der onderhoudene of ondersteunde personen, die de tegenwoordige staat doet zien, zijn niet begrepen de personen in de werkplaatsen van liefdadigheid opgenomen, ten getale van 8,148, noch die, in de scholen toegelaten, ten getale van 39,369.
- Braband.	972,248	57	101,046	
urg	294,058	56	26,080	
erland	506,432	,,	184,11	
. . . . . .	332,131	94	50,550	
- Vlaanderen	862,976	44	23,777	
-Vlaanderen	798,642	76	82,962	
egouwen . . .	658,284	30	115,892	
and	3,829,277	,,	126,725	
land	265,488	,,	8,833	
nen	188,841	,,	21,725	
werpen	712,814	,,	25,917	
echt	301,625	,,	11,690	
esland	557,395	,,	15,842	
erijssel	257,591	,,	7,279	
oningen	341,744	,,	8,305	
enthe	46,537	,,	2,122	
xemburg . . .	51,227	39	5,893	
8	11,274,957	96	745,070	

N°. 9.

Iº. 9.

PR*MERKINGEN.*

Joord-Braban e de Donatiën en Legaten in
Zuid-Braband, zijn er nog ter waarde van
Limburg . . . , van welke de aanvaarding door
Gelderland . . ten is geautoriseerd.
Luik . . . . .
Oost - Vlaande
West - Vlaande
Henegouwen .
Holland . . .
Zeeland . . .
Namen . . . .
Antwerpen . .
Utrecht . . .
Vriesland . . .
Overijssel. . .
Groningen . .
Drenthe . . .
Luxemburg. .

[illegible]

[illegible] [illegible]

[illegible]

BRIEF VAN DEN HEER Mr. C. H. GOCKINGA, LID VAN DE TWEEDE KAMER VAN DE STATEN GENERAAL, AAN Mr. C. V., BETREFFENDE DE ARMEN-INRIGTING IN HET DORP NOORDBROEK, PROVINCIE GRONINGEN.

MIJN HEER!

Wij ſpraken onlangs over eene inrigting, betrekkelijk den armenſtaat, welke ik in het Dorp, waar ik mijn verblijf houde, mede hebbe tot ſtand gebragt. — Offchoon alle de papieren, daartoe betrekkelijk, niet bij mij hebbende, zal ik echter in ſtaat zijn u een denkbeeld van die inrigtingen te kunnen mededeelen.

Het Dorp, waarvan ik ſpreke, is gelegen in het begin van het Diſtrict van den Oldampte, in de Provincie *Groningen*, vier uren van de Stad, en ſtrekt zich van de Veen-kolonie *Sapmeer* in, het Dorp *Slochteren*, oostwaarts uit, tot in de Landen, waar bevorens de inbraak van de Rivier *de Eems*, de *Dollard* genaamd, geſtuit werd voor eene zandhoogte, waarop het Dorp ſtaat.

Dit Dorp bevat eene bevolking, thans van over de 1500 ingezetenen. — Het is door zijne landen, die van tijd tot tijd zijn aangewasſen, vrij welvarend. Er zijn omſtreeks de 40 boerderijen van 30 tot 50 morgen, meest bouwland; achteruit naar het westen, zand- en veenbouw, eindigende in lage en ſlechte heide-landen;

oostwaarts over 'de hoogte van het Dorp, in kleilanden, waar ook eenige goede weidelanden onder zijn, maar meest bouwland, voor raapzaad, tarwe, garst, haver en bonen.

De bevolking nam, gelijk bijna overal, ook hier toe. — Eenige ingezetenen verhaalden mij dit met genoegen, en maakten daaruit op, dat het Kerspel in een' bloeijenden ſtaat was. Ik maakte hun eene opmerking, vragende, door welke menſchen deze vermeerdering veroorzaakt was? of er nieuwe boerderijen gekomen waren? of er zich nieuwe handwerkslieden, of die van hunne renten konden leven, hadden nedergezet?

Dit werd met *neen* beantwoord: en na onderzoek, bleek het, dat het gelegen was in geringen en dagglooners, waarvoor *of* kamers bij de geringe arbeidshuizen, *of* achter in de Veendallen, bij *Sapmeer* en *Slochteren*, hutten of geringe huisjes waren gezet; dat deze vermeerdering dus niet voordeelig, maar ſchadelijk moest worden, omdat het arbeidzame gedeelte van eene maatſchappij in evenredigheid moet ſtaan tot het te verrigtene werk, en dat, zoodra dat gedeelte dus meerder wierd, en er geen meer werk kwam, de verdienste overal verminderde, en velen (de minst ſterke) zonder werk moesten blijven, en eindelijk, uit gebrek van inkomen, of overgaan tot de armkasſe, of tot ſtelen, of tot het ſchandelijk bedelen.

Het duurde ook niet lang, of men kwam mij ſpreken over den ſtaat der armenkas, die jaarlijks terugging, terwijl de armen geſtadig vermeerderden; dat het getal, ik meen van 27 tot 68 was opgeklommen; dat de giften in de kerken, en andere, op verre na, niet toereikende waren: en men vroeg mij, of men niet, gelijk in naburige Kerſpelen, eene *tauxatie* over de ingezetenen zoude invoeren?

Ik

Ik verklaarde ſtellig, dat ik daartoe mijne ſtem niet konde geven; omdat ik het voor ondoelmatig, onbillijk en gevaarlijk in de gevolgen beſchouwde. — Dat het ondoelmatig was, een' pligt van Burger en Christen te vernietigen: want, dat een ieder uitſcheidde dien te vervullen, zoodra hij op een' vasten taux gezet was, en hij, betalende, waarop hij begroot was, daar een ieder zich gemeenlijk niet in evenredigheid aangeſlagen acht, zich van alle verdere verpligting ontſlagen keurt; waardoor dit derhalve niet beantwoorden kan aan het doel; dewijl de uitgaven geſtadig zullen vermeerderen, omdat de Armbezorgers, nu in ruimer omſtandigheden zich bevindende, niet die zuinigheid, als anders, zullen betrachten, en de geringen meenen geregtigd te zijn tot het eiſchen van onderſtand; wetende, dat er een kas beſtaat, te hunnen behoeve opgerigt. Dat het onbillijk, zoo niet meer is: de milddadigheid, gelijk gezegd is, is eene deugd, (ach! ware ze nimmer in dit land al te ver gegaan,) en die houdt op, wanneer het een burgerlijke wet en opgelegde verpligting wordt. Niemand is naar regte verpligt, een' ander te onderhouden. Een ieder is verpligt voor zich en de zijne den kost te verdienen; zijn er, die dit door ongelukken of ziekten niet doen kunnen, dan is zijn evenmensch zedelijk verpligt, (maar niet naar regte) de zoodanigen bij te ſtaan: die zulks niet doet, is een ſlegt burger en nog erger Christen.

Maar welke zijn de gevolgen van het andere ſtelſel? Laat men maar eens het oog vestigen op het zoo magtig en rijk *Engeland*. Onder de Koningin ELISABETH is er eene wet ingevoerd, dat ieder Dorp zijne eigene armen moest onderhouden, en de armen het regt had-

den een' behoorlijken onderstand te eischen. Er wordt jaarlijks door eenige uit de Dorpen het benoodigde omgeslagen over de landen. Deze armentaux is van tijd tot tijd zoodanig toegenomen, dat hij, zoo ik meen, van 20 tot 50 mill. Holl. is opgeklommen. — De beste Schrijvers van *Engeland* zeggen zelven, dat deze schatting van ergére vooruitzigten voor *Engeland* is, dan hunne nationale schuld, die toch ook niet klein te achten is. Ja, dat *Engeland* er zeker voor lange onder bezweken zou zijn, ware men niet in de Dorpen op zijne hoede geweest, door de inwoning in de Dorpen voor die klasse zoo ongemakkelijk mogelijk te maken.

Hieruit blijkt dus, hoe voorzigtig men diende te zijn, in onvolkomene tot volkomene verpligtingen te maken (*).

In één woord, ik verklaarde mij tegen dit middel. Ik nam aan hun eenen anderen weg aan te wijzen, en hun dit schriftelijk op te geven.

Het kwam mij voor, dat, om eene kwaal te genezen, men de oorzaken moest nagaan; en ik dacht na, welke in het Dorp de redenen waren van het vermeerderen der armen?

Het kwam mij voor, dat de arbeidzame klasse te veel

(*) [Dit alles, op zich zelve, toegestaan, moeten wij nogtans tegen den grond dezer redenering aanmerken, dat de Burgerlijke wet zedelijke verpligtingen tot stellige pligten maken kan, wanneer het belang der Maatschappij dit vereischt: en dat de zorg voor de Armen, zeker een pligt van den Staat in het algemeen, en alzoo van de Hooge Overigheid in denzelven is; gelijk in dit *Magazijn* gestadig aangewezen en herinnerd is. Z. vooral, I D. bl. 197, volgg. en V D. bl. 1, volgg. *Red.*]

veel was toegenomen boven het voorhanden zijnde werk. Door de voordeelige tijden, gedurende eene reeks van jaren, door de oorlogen in Europa, hier veroorzaakt, was de landman niet zuinig op eene daghuur geweest, en had veel laten werken, waardoor de bevolking dier menſchen vermeerderd was, maar vooral door *onvoorzigtige* en *vroege huwelijken*.

De conſcriptie onder het Franſche Beſtuur had een grooten ſchrik verwekt; een jongeling zag, dat zijn makker van zijne ouders werd weggerukt, en in verre landen na den ſlagtbank gevoerd; men liet dus niets onbeproefd om daarvan bevrijd te worden. De geringe man, geen plaatsvervanger kunnende bekostigen, had geen' ander hulpmiddel, dan zich vóór den tijd in het huwelijk te begeven, en dus vóór zijne achttien jaren. Dit was in het Dorp iets nieuws. In vroegere tijden bleven de jonge lieden tot 26, 28 of 30 jaar bij den Boer dienen; eerst als jongen, voorts als middel-, en eindelijk als groote knecht. De groote knechts trouwden niet, dan nadat zij een ſtuiver hadden oververdiend; en namen ook vrouwen van hunne jaren, die geleerd hadden zuinig te zijn, in 't vooruitzigt om bij het ingaan van het huwelijk iets te hebben om zich in de huishouding te zetten. Deze waren mannen, in ſtaat om zwaar werk te verrigten en uit te houden. Dan dit trouwen van zulke jonge menſchen moest ook andere gevolgen hebben; zij trouwden nu ook met jonge meisjes van hunne jaren. Getrouwd zijnde, gaat de knecht van den boer af en moet werk zoeken. Als tweede knecht hebbende gediend, is hij niet kundig genoeg; heeft geene krachten genoeg tot het zware werk, als turfgraven, maaijen, ſloten te graven enz. Hij krijgt ongemakken en ligchaams-

chaamsgebreken, heeft inmiddels kinderen geteeld. De vrouw, dikwijls zelve een kind, verstaat bijna geen werk, en wordt ook daarin gehinderd door hare kinderen. — Zie daar twee menschen met hun kroost ongelukkig, zij worden flaauwmoedig, verliezen het gevoel van eer, komen of op de armenkas, of worden dieven of bedelaars. Er kwam nog een kwaad bij, namelijk losbandigheid en zedeloosheid van de boereknechten en meiden; mede veroorzaakt door de goede tijden van duurte van het koorn. Door het vroeg trouwen van de jonge knechten, kwamen er geene oude, de jonge verdienden dus hooge loonen, en de Boer was dikwijls verlegen om goede knechts te krijgen. Hij moest dus toegeven, en over het hoofd zien, dat dezelve des nachts uitgingen en in gemeene herbergen zaten. Aan zulk losbandig leven gewoon, werden noch de jongens goede mans, noch de meisjes goede vrouwen en moeders.

Alle de voorname ingezetenen waren dit volkomen met mij eens. Ik stelde hun dus eenige middelen voor om deze kwalen te genezen, en daartoe moest eerst en vooral dienen, dat men het zedelijk en burgerlijk gedrag zocht te verbeteren. Wat is er uit te voeren in de Maatschappij, waar zedeloosheid de hoofdrol speelt? Te dien einde achtte ik het noodig, de Schoolonderwijzers, zijnde twee kundige en brave jonge lieden, onder het oog te brengen, om de kinderen dagelijks voor te houden de schoonheid der burgerlijke deugden van vriendelijkheid, gehoorzaamheid, ondergeschiktheid en nijverheid; dat zij in de wereld niet konden gelukkig zijn zonder derzelver betrachting; dat het eene schande was te moeten leven van gebedeld brood: de meerder in jaren zijnde te vermanen, om voorzigtig te zijn in de keus van het huwelijk, en niet te vroeg te

trou-

trouwen, althans niet eerder voor dat zij in staat waren voor een huisgezin den kost te verdienen, dat dit te noodzakelijker was voor hen, omdat men in 't vervolg zoo gemakkelijk niet zou zijn in onderstand te verleenen.

Dat deze grondbeginselen verder door de Leeraars moesten worden uitgebreid. Ik heb den Kerkenraad onder het oog gebragt, dat zij met meer voorzigtigheid armen moesten opnemen, en zich verzetten tegen hen, die zulks kwamen eischen (*); dat zij onderscheid moesten maken tusschen ongelukkigen, en die, welke door slecht gedrag en eigen schuld zich ongelukkig gemaakt hadden; dat de eersten behoorlijk moesten verzorgd worden, maar dat de laatsten met een teeken moesten voorzien zijn, en in eene afzonderlijke bank in de kerk zitten; doch waarin zij verandering konden bekomen door een verbeterd gedrag.

Ik sloeg hun verder voor, om, ten einde aan velen het zoo gereed voorwendsel te benemen: „*wij hebben geen werk*," een werkhuis op te rigten; zeer eenvoudig, en wel op kosten van der kerke inkomsten, die daartoe toereikende waren.

Men was het eerst niet eens, wat daar te laten verwerken. — Ik toonde aan, dat vele dier instellingen, waar men fabrijkgoederen maakte, niet lang bestaan had-

(*) Hiertoe dient men te weten, dat er waren, die, wanneer zij 60 à 70 jaren werden, hun goed, waaronder veelal een huisje was, of verkochten, of aan hunne kinderen afstonden, en zich dan naakt en bloot aan de Diakonie overgaven, en daardoor onderhouden werden; terwijl de kinderen, offchoon daartoe wel in staat, dezen kinderlijken pligt verwaarloosden.

geweest waren. — Het deed mij zeer aan, toen ik, pas uit den *Haag* terug, de eerstemaal het huis bezocht en ik met blijd gelaat en dankzegging van velen ontvangen werd. — Er was ook eene Directie opgerigt van eenige ingezetenen, waarvan de twee Predikanten (zijnde de Gereformeerde en Mennonite) bij beurten President zijn, benevens een Scriba; waarvan er jaarlijks één afgaat, die door de ingezetenen uit eene nominatie van drieën vervuld wordt, bij welke gelegenheid ook de rekening wordt opengelegd. (Men heeft mij de eer aangedaan mij er Honorair Lid van te maken.) Alle veertien dagen in den zomer, en alle acht dagen in den winter, is er vergadering. De Directie heeft een Reglement voor zich gemaakt, waarin ook is gemeld, dat de Leden bij weken zich verbinden dagelijks het Werkhuis te gaan bezoeken. De straffen bestaan in het inhouden van het arbeidsloon, naar mate de misdaad is; en de hoogste straf is, niet meer in het huis toegelaten te worden of werk te ontvangen, tot welk middel men nog niet heeft behoeven te komen. De stilte en geschiktheid heeft in korten tijd zeer toegenomen, waartoe niet weinig medewerkt, *dat er* meest altijd een der Directeuren tegenwoordig is. — Het is een van mijne genoegens, als ik des winters in het Dorp kome, het huis te bezoeken; daar menschen te vinden, vrolijk en gezond, bezig om hun eigen brood te verdienen, met dezelve te spreken, en hun onder het oog te brengen het onderscheid dat er nu is in hun levensgedrag, bij vroegere jaren; en dan te zien, dat er zoo velen onder zijn, die daar werkelijk gevoel van hebben.

Ik wil niet ontveinzen, Mijn Heer! dat ik twijfele, of dit overal zoo gelukken, en zoo schielijk wel geluk-

lukken zou. Het Kerspel *Noordbroek* heeft veel boven andere vooruit in brave, oppassende en kundige ingezetenen; dezelve verloopen zich niet in de herbergen, zijn van goed gedrag, lezen veel (men heeft er twee leesgezelschappen), zij zijn ontdaan van vooroordeelen, waarmede hunne voorouders behebd waren. Zij leggen zich op hunne bezigheden toe, en brengen hunne kinderen daarin op. Er is welvaren, omdat zij de oude manier van leven blijven en niet uitspatten.

Ik moet u nog melden, welke uitkomsten dit nu reeds heeft opgeleverd.

Dat de Diakonie-kas terstond ontlasting zou gevoelen, was niet mogelijk: integendeel, zij moest meer geven aan ouden en zwakken, die nu niet bedelen mogen. Men kon niet onbedeeld laten dezulken, die eigenlijk niet behoorden bedeeld te worden. Er zijn er onder, die, door langdurig bedelen en knipen, van werken afgewend zijn. Met deze allen moet men geduld hebben. Ons doel zijn verbeteringen, die in 't vervolg te wachten zijn, voortspruitende uit verbeteringen der zeden, meest te zoeken in het opkomend geslacht. Maar met dit al, is het getal der bedeelden reeds verminderd. Andere voordeelen laten zich reeds sterk zien: men ziet onder de arbeidende klasse meer nijverheid. Velen vragen werk uit het huis, om het in hun huis te spinnen, als *of* te verwijderd van het huis wonende, *of* om dat zij wegens hunne huishouding, hun huis niet verlaten kunnen: hetwelk hun wordt toegestaan, onder voorwaarde, van goed werk te leveren (trouwens men betaalt naar mate van het werk), en hetzelfde vlas in zwaarte terug te brengen.

Nog iets, dat men reeds bespeurt, is, dat men niet meer dat losbandig geloop en geschreeuw hoort van ledig

die loopende kinderen. Zij zijn of in de Scholen of bij eenig werk, en die men ontmoet zijn vriendelijk en bescheiden.

Ik kan niet voorbij, ter eere van den gemeenen arbeidsman te zeggen, dat zij niets te lief hebben, om hunne kinderen ter school te zenden. Men zal, geloof ik, in het geheele Dorp geen tien vinden boven de 12 jaren, die niet lezen, schrijven en wat rekenen kunnen. In de twee scholen gaan des winters over de 300 kinderen, behalve de Avondscholen voor meer gevorderden.

Men heeft ook eene gewoonte afgeschaft, van het weiden van schapen en beesten bij de wegen, door kinderen wordende gehoed. Men was niet in staat *dit* te beletten: hoe zeer men het met rede als nadeelig beschouwde voor de veiligheid; als zijnde er vele ongelukken door gebeurd; voor de landbezitters, doordien, 't zij door onachtzaamheid of moedwil van de geleiders, meest kinderen, het vee in het koorn graasde; voor de zedelijkheid der kinderen; die, bijna niets te doen hebbende, elkanderen allerhande kwaad leerden, vooral ook stelen der veldvruchten, het zij *ten nutte* van hun of van hun vee (*). Men heeft thans daartoe tot middel gebruikt, dat het werkhuis van den Gemeente-Raad heeft verzocht, tot wederopzeggens toe, de vrijheid om het gras van die wegen openlijk te verhuren, om afgemaaid of afgesneden te worden. Nu gaan die zelfde kinderen of ter school, of doen eenig werk.

Nog

(*) In *Friesland* heeft iemand opgemerkt, dat, in vergelijking van andere standen, zulke kinderen de meeste voorwerpen van openbare straffen waren geworden.

Nog kan ik u een voordeel opnoemen, en dat is niet het geringste, dat er in die twee jaren niet *gebedeld* is. — Het is waar, men zocht het wel eens te ondernemen: maar de vreemde worden bij het eerste huis reeds afgewezen, en hun het verbod bekend gemaakt, en dan gaan zij terug. Eenige weinige in het Dorp, die bevorens aan dat bedrijf gewend waren, gingen in de huizen, vraagden niets, maar gaven door houdingen te kennen, wat zij zochten: doch hierin is terstond door de Armbezorgers voorzien; door hun te zeggen, dat, wanneer zij des Zaturdags geen briefje vertoonden van den Scriba van het Werkhuis, hun niets zou gegeven worden, en toen was dit geindigd.

De ware lust en ijver van alle ingezetenen, om dit werk, op de opgegevene gronden, op te bouwen, geeft gegronde hoop, dat men het verder voltooijen zal, door de zeden te verbeteren, inzonderheid der jeugd. Men zegt nu reeds na twee jaren: *in het Dorp Noordbroek wordt niet gebedeld, en niemand, die werken wil, heeft armoede of gebrek geleden.*

Ik heb de eer enz.

Mr. C. H. GOCKINGA.

STAAT

STAAT van Ontvangst en Uitgaaf voor het Werkhuis te *Noordbroek*, van den 10. Augustus 1820, tot en met den 17. Augustus 1821.

Fol.	ONTVANGST.	Guld.	Cents.
1	Batig saldo van het vorige jaar.	23	68
1	Wegens vrijwillige Contributiën.	577	15
2	——— het door de ingezetenen betaalde Spingeld	299	59½
6	——— verkochte goederen voor rekening van het Huis	137	26½
7	——— terug gegeven voorschot	»	75
	Totaal . .	1038	14

Fol.	UITGAAF.	Guld.	Cents.
8	Voor spinloon aan de Werkgasten	472	96½
24	Door kwitantiën	46	21
26	Gemengde uitgaven	154	44½
30	Aan ingekochte Goederen	153	41
32	——— de vrouw Opzigteres . . .	78	50
33	——— de Oppassers tegen de Bedelarij	109	80
54	——— aan onderscheidene personen bij wijze van voorschot .	7	16½
	Totaal . .	1002	46½

BALANCE.

Ontvangst . . . . *f* 1038,14
Uitgaaf . . . . – 1002,46½

Dus meerder ontvangst . *f* 35,67½

VOORDEELIGE STAAT.

Aan contanten . . . . *f* 35,67½
Goederen voor rekening van het Werkhuis aanwezig, getaxeerd op eene Somma van . – 137,57½

Totaal . *f* 173,25

VERSLAG VAN DE HOOFD-DIRECTIE DER MAATSCHAPPIJ VAN WELDADIGHEID, IN HET LAATST VAN DEN JARE 1817 BINNEN LEYDEN OPGERIGT, GEDAAN AAN DERZELVER MEDELEDEN EN BEGUNSTIGERS, OP WOENSDAG DEN 11. OCTOBER 1820 (*).

Wij beginnen dit Verslag weder met het berigt, dat *het aantal onzer contribuerende Medeleden* van 167 tot 187, (waaronder wij het genoegen hebben van eenige Heeren Studenten der Leydsche Hoogeschool te tellen) en dat der *Medewerkers* van 40 tot 42 is opgeklommen.

De *ontvangene Giften* hebben bedragen eene som van *f* 4646 : 16 : 8, zijnde derhalve *f* 223 : 2 : 0 minder dan in het vorige jaar. Terwijl, eenige voorname Contribuanten hun verlangen hebbende te kennen gegeven, om, even als in het vorige jaar, van de Hoofd-directie, tegen betaling van 24 stuivers per achel, eenige bewijzen van heele of halve achelen Aardappelen, gelijk ook eenige Hemden en Koussen, ter hunner privative uitdeeling, te erlangen, en daarin door de Hoofd-directie bewilligd zijnde, deswege nog ontvangen is *f* 298 : 0 : 0.

De

(*) Zie III. Deel, bl. 352. — Het begin en slot van dit Verslag, en van dat over 1820—1821, dat straks volgt, zijn wederom weggelaten.

De *distributie* der voorschrevene som van *f* 4646:16:8, heeft op denzelfden voet plaats gehad, als wij U in onze beide voorgaande verslagen, breedvoerig hebben ontvouwd: hebbende wij 196 *Huisgezinnen*, zijnde 3 minder dan in het vorige jaar, doch juist hetzelfde aantal van *zielen*, te weten 856, als destijds bevattende, bij de Maatschappij opgenomen; en aan dezelve gedurende den geheelen winter, en ook aan enkelen, ingeval van ziekte, in den zomer, eene doelmatige ondersteuning verschaft.

En wat *den verleenden onderstand* betreft; desaangaande hebben wij te berigten:

1°. Dat aan de Huisgezinnen der opgenomenen, uit de Armen-bakkerij dezer Stad, en derhalve *vrij* van den Stedelijken Inpost [op het Gemaal, kosteloos zijn afgeleverd 6043 *Roggenbrooden* van 3 ℔, à 2½ stuiver; en 1443 *Tarwenbrooden* van 1½ ℔, à 1½ stuivers: en daarvoor aan gemelde Armen-bakkerij betaald is eene som van *f* 881 : 12 : 12.

2°. Dat volgens gemaakt accoord met Aardappelenkoopers binnen deze Stad, door dezelve, op vertoonde Bons, zijn afgeleverd 1288¼ Agchelen *Aardappelen*, à 24 en 26 stuivers het Agchel, te zamen bedragende eene som van *f* 1602 : 3 : 0.

3°. Dat uit eene der Grutterijen alhier, insgelijks op vertoonde Bons, aflevering geschied is van *Grutten*, *Meel*, *Erwten* en *Havergort*, ter somme van *f* 439:17:12.

4°. Dat er, *ter lossing van Kleedingstukken uit de Bank van Leening*, is uitgegeven eene som van *f* 305 : 11 : 10.

5°. Dat er 184 *Hemden* van onderscheidene grootte, ter waarde van *f* 288 : 16 : 0; en 60 paar *kousen* en *sokken*, zamen berekend op *f* 43 : 12 : 0, zijn afge-

le-

ter waarde van *f* 288 : 16 : 0, en 60 paar *kousfen* en *sokken*, zamen berekend op *f* 43 : 12 : 0, zijn afgeleverd: zijnde deze Hemden, Kousfen en Sokken door kinderen der opgenomenen in de Naai- en Brei-School, en het Linnen in de Weverij der Maatschappij vervaardigd.

6°. Dat er 574 Tonnen *Turf*, bedragende eene som van *f* 373 : 2 : 0, zijn uitgedeeld.

7°. Dat er betaald is voor *Huis-* en *Kamerhuur* *f* 71 : 0 : 0, en ter aankoop van *Kleederen* en *Huisraad* *f* 34 : 15 : 8.

8°. Dat er voor *Genees-* en *Heelmiddelen* uit de Stads-Apotheek, naar de voorschriften van de Heeren SALOMON, PLAAT, ADRIAANSE en HOOGENSTRAASTEN, die als Genees- en Heelmeesters de Maatschappij kosteloos hebben gediend, is uitgegeven, gedurende de wintermaanden *f* 183 : 16 : 0, en in den zomer, ten behoeve van eenige hoofden van Huisgezinnen *f* 94 : 17 : 5, en voor anderen onderstand *f* 44 : 11 : 0.

En wat eindelijk de *Naai- en Brei-school*, en de *Linnen-weverij* der Maatschappij aanbelangt: de *eerste* dezer Inrigtingen hebben wij tot den 30. April dezes jaars aan den gang gehouden: en daardoor aan 14 à 16 meisjes, tot de opgenomene Huisgezinnen behoorende, *onderwijs* in Naaijen en Breijen bezorgd: zijnde over 12 maanden daarvoor betaald *f* 67 : 10 : 0, en voor *wollengaren*, alsmede voor *Naai- en Breiloon* van de bij de Maatschappij benoodigde Hemden, Kousfen en Sokken *f* 52 : 1 : 0. Ten aanzien der *Linnen-weverij*, hebben wij thans alleen te berigten, dat wij dezelve, op den U bekenden voet, tot op heden, nu eens met grooter, dan weder met kleiner aantal wevers, naar mate de toe- of afnemende werkeloosheid dezer lieden

groote schade, door het bederf van dezelve veroorzaakt, zoude blootstellen. Ook heeft de Hoofd-directie van de kwaliteit der afgeleverde Aardappelen steeds de gunstigste berigten ontvangen.

3°. Uit eene der Grutterijen alhier is, insgelijks op vertoonde Bons, aflevering geschied van diverse *Grutters-waren*, ter somme van *f* 457 : 19 : 8.

4°. *Ter lossing van kleedingstukken* uit de Bank van Leening, is uitgegeven eene som van *f* 202 : 5 : 8; zijnde deze som aanmerkelijk minder dan in de drie voorgaande jaren, wanneer tot dat einde is betaald *f* 398, *f* 507 en *f* 305: welke vermindering deels aan het naauwkeuriger toezigt der Heeren Medewerkers op dat stuk, en deels aan de verbeterde omstandigheden van sommige der opgenomene Huisgezinnen moet worden toegeschreven.

5°. Van het Linnen, in de Weverij der Maatschappij vervaardigd, zijn 206 *Hemden*, van onderscheidene grootte, ter waarde van *f* 370 : 18 : 0, afgeleverd; alsmede 26 paar *Kousen* en *Sokken*, berekend op *f* 17 : 6 : 0.

6°. Er zijn 698 Tonnen *Turf*, bedragende eene som van *f* 453 : 14 : 0 uitgedeeld.

7°. Voor *Huis- en Kamerhuur* is betaald *f* 130 : 17 : 6 en ter aankoop van *Kleederen*, *Huisraad* en *Gereedschappen* *f* 48 : 13 : 10.

8°. Voor *Genees- en Heelmiddelen*, uit de Stads-Apotheek, naar de voorschriften van de Heeren SALOMON, PLAAT, ADRIAANSE en HOOGENSTRAATEN, die als Genees- en Heelmeesters ook nu weder hunne diensten kosteloos hebben verleend, is uitgegeven, gedurende de Wintermaanden, *f* 116 : 9 : 0, en in den Zomer, *f* 87 : 8 : 0, en voor anderen onderstand,

in

in geval van ziekte van het Hoofd des Huisgezins *f* 21 : 0 : 0.

9°. Voor *Naai-* en *Breilöonen*, aan opgenomenen bij de Maatschappij, die de benoodigde Hemden en Koussen hebben vervaardigd, is betaald *f* 56 : 10 : 0.

Eindelijk hebben wij nog te berigten:

Vooreerst, dat wij ons genoodzaakt hebben gezien, de *Naai-* en *Breischool* der Maatschappij af te schaffen; niet zoo zeer uit hoofde van de te hooge kosten voor het onderwijs, als zijnde daarvoor, in het vorige jaar, over 12 maanden, voor 14 à 16 Kinderen, slechts *f* 67 : 10 : 0 betaald: als wel omdat wij, wegens gebrek aan werk, buiten het vervaardigen der bij de Maatschappij benoodigde Hemden en Koussen, ons niet in staat bevonden deze anders nuttige inrigting aan den gang te houden.

Ten andere, dat dit zelfde lot ook de *Lijnen-weverij* getroffen heeft. De reden, welke ons, hoe zeer dan ook tegen onzen zin, tot de ontbinding dezer Fabrijk, bewogen heeft, ligt niet zoo zeer in het ongunstig resultaat, dat deze onderneming heeft opgeleverd. Want, wanneer wij het oogmerk derzelve niet uit het oog verliezen, hetwelk niet zoo zeer op winst doelde, als wel op eene verstandige ondersteuning van Hulpbehoevenden, door middel van eigen vlijt: dan kunnen wij het geene ongunstige uitkomst noemen, dat wij, door middel van een kapitaal van *f* 4709 : 14 : 0, met een verlies van *f* 821 : 1 : 0, in den tijd van *drie* jaren, aan meer dan 30 Huisgezinnen onzer behoeftige Stadgenooten, door een gerekend, een door eigen vlijt verdienden onderstand van *f* 3223 : 9 : 12, hebben bezorgd; zonder welken zij grootendeels ten laste der Armenfondsen zouden hebben moeten vervallen: hetgeen

met te meerder waarschijnlijkheid kan verondersteld worden, daar de Linnen-fabrijk der Maatſchappij, alleen in tijden van werkeloosheid, voor deze Huisgezinnen tot een toevlugt heeft verstrekt: om nu de ƒ 1946: 17: 0, zoo alhier als te *Haarlem* betaalde Bleekloonen niet mede in aanmerking te nemen. Het is er daarom zoo verre van af, dat wij om deze reden die onderneming hebben laten varen; dat wij integendeel den wensch niet kunnen verzwijgen, dat diegene onzer *Stadgenooten*, welke bij de inſtandhouding der arbeidende klasſe een meer onmiddelijk belang hebben, zich mogten vereenigen, om, op deze of ſoortgelijke wijze hunne werklieden, in tijden van werkeloosheid, tegen verval in armoede, en daaruit voortvloeijende verbastering en onbruikbaarheid voor hun gewoon handwerk, zoo veel mogelijk te beveiligen. Doch, niettegenſtaande dat alles, hebben wij echter tot de afſchaffing der Linnenweverij moeten beſluiten; en wel om geene andere reden, dan om aan onze verbindtenis ter restitutie der gedane voorſchotten behoorlijk te kunnen voldoen: waartoe wij, bij eene verdere voortzetting, *buiten ſtaat* zouden zijn gesteld geworden, wanneer het verlies de ſom ware te boven gegaan, over welke wij, als niet voorgeſchoten maar geſchonken kapitaal zijnde, vrijelijk konden beſchikken: terwijl de ondervinding ons geleerd heeft, dat een voortdurend verlies onvermijdelijk was, als uit den aard der inrigting zelve voortvloeijende. Want daar wij de Linnen-wevers, alleen bij het ſtilſtaan van hun gewoon werk, aannemen; en de bekwaamſten derzelve, bij het herleven van ſommige Fabrijken dezer Stad, ons wederom verlieten: zoo waren wij verpligt, met minder bekwame handen te blijven voortwerken: waardoor de kwaliteit des Linnens noodwen-

wendig zoodanig moest uitvallen, dat wij dezelve niet dan met verlies verkoopen konden. Dit echter verstrekt ons tot voldoening van onze aangewende moeite, dat wij niet alleen den te voren vermelden onderstand aan hulpbehoevenden hebben verschaft: maar ons ook in staat bevinden, om de opgenomene Gelden, na vorafgaande waarschuwing, binnen den tijd van *drie* maanden, te kunnen restituëeren.

En hier, Mijne Heeren, hooggeachte Medeleden! eindigen wij ons verslag, met den wensch en in het vertrouwen, dat Gij met ons overtuigd zult zijn, van het belangrijke der voortduring onzer weldadige Maatschappij, niet tegenstaande wij een onzer welgemeende bedoelingen, de bevordering van nuttige werkzaamheid onder onze behoeftige Stadgenooten, nu vooreerst moeten laten varen. De doelmatige ondersteuning, waarmede wij ook nu weder zoo menig noodlijdend Huisgezin hebben bijgestaan, is ons reden genoeg, om U tot het besluit ter instandhouding onzer Maatschappij, met alle vrijmoedigheid, op te wekken, *enz.*

Met genoegen kunnen wij melden, dat ook in dezen winter, 1821—1822, deze Maatschappij wederom, en in nog gunstiger toestand dan het vorige jaar, voortgaat wel te doen en den Leidschen Armenstaat te verligten; terwijl wij, naar den geest die bij dezelve heerscht, haar duurzaamheid en voorspoed mogen voorspellen.

Red.

UITTREKSEL UIT HET ALGEMEEN VERSLAG DER MAATSCHAPPIJ TOT NUT VAN 'T ALGEMEEN, VAN DEN 14. AUGUSTUS 1821. BETREFFENDE DE

SPAARBANKEN.

(Over 1820. Zie IV. *D. bl.* 85—96.)

Berigten omtrent de Spaarbanken zijn ontvangen van de volgende Departementen — als van

Dockum. Dat het Departement zich in de noodzakelijkheid heeft gezien, de, bij dezelve opgerigte, *Spaarbank* te moeten vernietigen: daar de ondervinding deed zien, dat zij niet aan het doel harer oprigting beantwoordde; aangezien de klasse van menschen, waarvoor zij ingerigt was, daarvan geen gebruik maakte.

Schiedam. Dat deszelfs *Spaarbank*, voor ruim een jaar geleden opgerigt, naar de omstandigheden, verre boven verwachting, voldoet.

Amsterdam. Dat, uit een ontwikkeld verslag en uit de volkomene rekening en verantwoording van Bestuurders der *Spaarbank*, aan de vereenigde Vergadering van Bestuurders der beide Departementen, is gebleken: dat de belangstelling en deelneming in de Spaarbank, dit jaar, aanmerkelijk is toegenomen: dat bij de somma van ruim *f* 10,000, waaruit de, in het eerste jaar ingelegde, gelden bestond, sedert den 1sten van Hooimaand 1820, tot den 30sten van Zomermaand 1821, is ingelegd

legd de somma van bijna *f* 16,000; hetwelk, met de bijgevoegde renten, de somma van ruim *f* 27,000 uitmaakt: waarvan, in de beide jaren, is terug gegeven ruim *f* 7,000; zoo dat het Fonds der Deelhebbers, op den 1sten van Hooimaand dezes jaars, bestond uit ruim *f* 20,000.

Dat, door vele medewerkende oorzaken en gunstige omstandigheden, het *Fonds van Waarborg*, in het tweede jaar, is aangegroeid tot eene somma van bijna *f* 2900, welk Fonds (ingevalle eener onverhoopte daling in de waarde der Nederlandsche Effecten) eenen meer dan voldoenden waarborg oplevert, om eene zeer aanmerkelijke daling in die Effecten te kunnen lijden.

Rotterdam. Dat de *Spaarbank* gestadig in deelnemers en kapitaal aanwint; zoodanig, dat het getal der eerste, sedert verleden jaar, met ruim 200 is vermeerderd, en het laatste bijna verdubbeld is: de *Hulpbank* echter is nog niet in werking gebragt.

Alkmaar. Dat deszelfs *Spaarbank* in het afgeloopene jaar, niettegenstaande de te voren aangevoerde gronden van bezwaar tegen de deelneming in dezelve, merkelijk heeft aangewonnen: zoo dat het Besluit daarover in staat is gesteld geworden, om, bij het reeds bestaande fonds, duizend guldens werkelijke schuld, rentende 2½ pCt., aan te koopen; terwijl men zich vleit, dat de deelneming nog uitgebreider worden zal.

Utrecht. Dat, met betrekking tot de door het Departement opgerigte *Spaarbank*, de ingelegde gelden en het getal der deelhebbers, sedert het deswege ten verleden jare gedane Verslag, zich meer dan verdubbeld hebben: hebbende de eerstgemelde, op den 13den van Oogstmaand dezes jaars 1821, na aftrek der terug betaalde gelden, bedragen de som van *f* 13452; terwijl

1sten van Bloeimaand 1820, bij dit Departement bestaande, meerdere bekendheid en daardoor meerdere deelneming te verschaffen: dat, hoezeer ook door het Departement berigten ter aanprijzing in de nieuwspapieren geplaatst zijn, en andere van meerdere uitgebreidheid, in grooten getale, zijn verspreid; waarbij ook door de Heeren Burgemeesteren dezer stad aan de Spaarbank een meer geschikt vertrek in het stadhuis is toegestaan; desniettemin het Departement het genoegen niet heeft, om van deze inrigting de gewenschte vruchten te zien, daar, tot dus verre, de deelneming in de Spaarbank van weinig belang is.

Leeuwarden. Dat, omtrent de *Spaarbank*, het Departement, en bijzonder ook deszelfs verdienstelijk Bestuur, de aangename voldoening heeft, dat dezelve, volkomen naar wensch, aan hare bestemming meer en meer beantwoordt: zijnde het Fonds reeds tot boven de f 40,000 aangegroeid; terwijl ook het werktuigelijke der inrigting, bij ondervinding, goed en doelmatig wordt bevonden; eene voldoening, nog daardoor vermeerderd, dat men ook elders later opgerigte Spaarbanken zich ziet vormen naar het voorbeeld, door die van *Leeuwarden* gegeven.

Knog en Zaandijk. Dat de, bij hetzelve plaats hebbende, inrigtingen, waaronder de *Spaarbank*, met goed gevolg worden aan den gang gehouden.

Zwolle. Dat de, in 1818 gevestigde, *Spaarbank*, in alle opzigten aan derzelver doel beantwoordt: zoo wel met betrekking tot de soort en het aantal der Deelnemers, die thans bij de drie honderd bedragen; als ten aanzien van derzelver inlagen, welke de aanmerkelijke som van f 27,321 te boven gaan.

Gorredijk. Dat de vooruitzigten en omstandigheden des tijds, waarin alles zoo goedkoop, en de arbeids-

loo-

loonen gering zijn, tot nog toe het in werking brengen van de *Spaarbank* vertraagd hebben.

Haarlem. — De *Spaarbank*, inzonderheid, gaat meer en meer voort aan deszelfs eigenlijk doel te beantwoorden; daar het getal der Deelnemers uit de klasse der arbeidslieden, sints eenigen tijd, aanmerkelijk is toegenomen.

Delftshaven. Dat voor het oprigten van eene *Spaarbank* geen uitzigt is, uit hoofde van het aldaar bestaan eener alzins lof- en navolgenswaardige inrigting, onder den naam van *Burger-bus*, in den jare 1812 opgerigt, welke, in vele opzigten, de oogmerken, met de Spaarbanken bedoeld, bereikt (*).

Jutphaas. Dat hetzelve met leedwezen moet berigten, dat de geringe opgang, welke deszelfs *Spaarbank* heeft gehad, (als zijnde daarbij bijna geene inschrijvingen gedaan) het Departement in de noodzakelijkheid heeft gebragt, om, met verlies van de daartoe gemaakte aanzienlijke kosten, deze inrigting te moeten vernietigen.

Vlissingen. Dat de, nu sedert twee en een half jaar bestaande, *Spaarbank*, niet tegenstaande alle de daartoe aangewende pogingen, de gewenschte uitwerking niet heeft

(*) [*Spaarbank* of *Burger-bus*; het is om 't even, op welke wijze de nuttige oogmerken en uitwerkselen der Spaarbanken bereikt worden. — Op bl. 194 van dit Algemeen Verslag, bij het Departement *Makkum*, vinden wij eene *Begravenis-bus* vermeld: doch welke niet tot de Spaarbanken schijnt te behooren; om dat men aldaar niet, gelijk in de Hollandsche Begravenis-bussen, vooraf schijnt te sparen tot de kosten der sterfgevallen, maar bij elk sterfgeval de benoodigdheden over de Medeleden om te slaan. *Red.*]

heeft mogen ondervinden; daar de bij de oprigting derzelve ingebragte penningen, sedert weinig of niet vermeerderd geworden zijn: iets, hetwelk moet toegeschreven worden aan de vooroordeelen onder die klasse van menschen heerschende, waarvoor de bank eigenlijk is daargesteld; waardoor het alzoo te vreezen is, dat deze, anderzins zoo nuttige inrigting, zal moeten opgegeven worden.

Heemstede. Dat, behalve eene kleine afwisseling in het bestuur, deszelfs *Spaarbank* eene verandering heeft ondergaan in deszelfs fonds; als zijnde daaruit, op onderscheiden tijden, door twee en twintig Deelhebbers, terug genomen eene somme van *f* 2536: zoo dat hetzelve thans bestaat uit *f* 5111 : 14 : 0, door vijf en vijftig Deelnemers ingebragt, voornamelijk door de zoodanigen, als waarvoor de Spaarbank eigenlijk is ingerigt; iets, hetwelk duidelijk aantoont, het meer en meer beantwoorden aan het doel der inrigting aldaar.

Kampen. Dat het berigt omtrent deszelfs, bij het begin dezes jaars, opgerigte *Spaarbank* allezins gunstig kan zijn; daar dezelve boven verwachting slaagt, en, zoo door den loffelijken ijver des Bestuurs daarvan, als door den goeden geest der ingezetenen, in de toekomst de beste vruchten belooft.

's Gravenhage. Uit het verslag, dat Bestuurderen aan het Departement gegeven hebben van den staat der *Spaarbank*, is gebleken, dat, volgens de aan hen door het Bestuur der Spaarbank gedane verantwoording, gedurende het jaar 1820, in de Spaarbank is gebragt *f* 12,593 : 60, en door dezelve weder uitbetaald *f* 3,289 : 51; dat de Baten over dat jaar bedragen hebben *f* 941 : 84½; dat, daarvan afgetrokken zijnde, de tot den 31sten van Wintermaand 1820, aan de

de inleggers toekomende Rente;
ten bedrage van . . . . . . f 746 : 88
en de lasten van dat Jaar . . . - 51 : 30
te zamen ——— f 798 : 18

ten voordeele van de Bank is overgebleven - 143 : 66½;
dat de Spaarbank op den 1sten van Louwmaand 1821, aan onderscheidene Inleggers, zoo voor inleggelden, als voor tot op dien dag bijgeschrevene Renten ad 5 pCt. in het jaar, schuldig was eene som van f 23,017 : 58; en daartegen, zoo in Effecten, berekend volgens den toenmaligen prijs, als in Renten, op dien tijd verschenen, en in contanten, een fonds bezat van f 23,452 : 00½; hetwelke voor dezelve een zuiver overschot van f 434 : 42½ oplevert.

[Uit het verslag nopens dezelfde Spaarbank, over het jaar 1821, te vinden in de *Staats-* en *Haagsche Couranten* van *Maandag den* 4. *Februarij* 1822, blijkt: dat gedurende dat jaar in de Bank is ingebragt f 17,518 : 52 c.; terug gevraagd en uitbetaald f 3443 : 28 c.; dat de saldo's der rekeningen van de inleggers, volgens de registers, op den 31. December 1821, bedroegen f 38,102 : 64 c., en de intressen ten behoeve derzelve, over de drie laatste maanden van dat jaar, dewelke, berekend tegen 5 pc. in 't jaar, op den 1 Januarij 1822 zijn bijgeschreven, f 386 : 66 c.: zoo dat de Bank toen schuldig was, f 38,489 : 30. — Dat hier tegen het fonds van de Bank, op gem. 1. Januarij 1822, zoo in Nederlandsche Effecten, berekend volgens den koers van dien dag, met de daarop te goed zijnde renten, als in kontanten, beliep eene somma van f 39,884 : 95½ c. Gevende dus, na de betaalde onkosten van de Bank in het

het afgeloopen jaar 1821, zijnde *f* 52, aan het fonds der voorhanden zijnde kapitalen van de Spaarbank een surplus van *f* 1395 : 65½ c. Terwijl gedurende de maand Januarij dezes jaars 1822, reeds op nieuw in de Bank is ingebragt, eene somma van *f* 2405 : 5 c.]

Nopens de Leidsche Spaarbank (zie boven bl. 248) kunnen wij dit nader berigt mededeelen:

Op den 2. Januarij 1821 berustte in de Bank *f* 31,003 : 39 c.

Van den 2. Januarij 1821 tot 7 Januarij 1822 (*) is ingelegd (en aan renten ontvangen)	*f* 66,420 : 29 c.
Terug betaald . . .	- 31,340 : 78½ c.
	f 35,079 : 53½ c.
Berust op 7 Januarij 1822.	*f* 66,082 : 92½ c.
De Staat der Bank, op dien datum, was	*f* 69,823 : 57 c.
De Bank was schuldig . .	- 66,082 : 92½ c.
Fonds van waarborg . . .	*f* 3750 : 64½ c.

Wij hadden nog van eenige Reglementen van Spaarbanken, welke men de goedheid gehad heeft ons mede te deelen, verslag zullen doen, en onze aanmerkingen op sommige bepalingen van dezelve zullen mededeelen; doch bevinden ons door den Mede-arbeider, die de bewerking van dat artikel op zich genomen had, te leur gesteld; en hebben zelfs de hem ter hand gestelde stukken nog niet weder terug kunnen bekomen. *Red.*

(*) Volgens de inrigting der Leidsche Spaarbank, wordt, ten voordeele der Inleggers, de eerste zitdag van ieder volgend vierdedeeljaars nog bij het vorige gerekend.

VERSLAG OVER EENIGE NIEUWERE WERKEN OMTRENT HET ARMENWEZEN.

De vraag: Kan de Bedelarij langs de huizen geweerd en voorgekomen worden? *uit de ondervinding beantwoord, door de Commissie van Weldadigheid te* Purmerende. *Gedrukt ten voordeele van het Fonds van Weldadigheid te* Purmerende, *bij* J. E. BRONSTRING 1815, 32 *bl. gr.* 8vo. Prijs *f* 0 : 8 : 0.

„ Dit kleine Stukje zal zich door zich zelf aan onze Lezers zoo zeer aanbevelen, dat zij slechts noodig zullen hebben, op deszelfs bestaan opmerkzaam gemaakt te worden, om het zich in eigendom aan te schaffen. Hoe lelijk toch staat niet in elke plaats, alwaar ze geduld wordt, de Bedelarij! hoe lastig, en zelfs gevaarlijk, is ze niet, zoo wel voor de inwoners dier plaatsen, als voor de doorreizende vreemdelingen, en voor de nooddruftigen zelven! terwijl zij tevens tot schande strekt van het Bestuur en van den gemeenen geest der inwoners van elke plaats, alwaar zij bestendig ongestoord blijft voortduren, of niet krachtdadig, en met genoegzame maatregelen, geweerd wordt. En evenwel is dezelve in ons Vaderland nog zoo algemeen, dat een getuigenis van slechts ééne plaats: *ja! de Bedelarij kan geweerd en voorgekomen worden!* openlijk afgelegd, en op de ondervinding gegrond, niet nalaten kan, algemeen genoegen te baren, achting in te boezemen jegens de edelmoedige beramers en uitvoer-

S ders

het afgeloopen jaar 1821, zijnde *f* 52, aan het fonds der voorhanden zijnde kapitalen van de Spaarbank een surplus van *f* 1395 : 65½ c. Terwijl gedurende de maand Januarij dezes jaars 1822, reeds op nieuw in de Bank is ingebragt, eene somma van *f* 2405 : 5 c.]

Nopens de Leidsche Spaarbank (zie boven bl. 248) kunnen wij dit nader berigt mededeelen:

Op den 2. Januarij 1821 berustte in de Bank *f* 31,003 : 39 c.
Van den 2. Januarij 1821 tot 7 Januarij 1822 (*) is ingelegd (en aan renten ontvangen) *f.* 66,420 : 29 c.

Terug betaald . . .	- 31,340 : 78½ c.
	f 35,079 : 53½ c.
Berust op 7 Januarij 1822.	*f* 66,082 : 95½ c.
De Staat der Bank, op dien datum, was	*f.* 69,823 : 57 c.
De Bank was schuldig . .	- 66,082 : 92½ c.
Fonds van waarborg . . .	*f.* 3750 ; 64½ c.

Wij hadden nog van eenige Reglementen van Spaarbanken, welke men de goedheid gehad heeft ons mede te deelen, verslag zullen doen, en onze aanmerkingen op sommige bepalingen van dezelve zullen mededeelen; doch bevinden ons door den Mede-arbeider, die de bewerking van dat artikel op zich genomen had, te leur gesteld; en hebben zelfs de hem ter hand gestelde stukken nog niet weder terug kunnen bekomen. *Red.*

(*) Volgens de inrigting der Leidsche Spaarbank, wordt, ten voordeele der Inleggers, de eerste zitdag van ieder volgend vierdedeeljaars nog bij het vor

VERSLAG OVER EENIGE NIEUWERE WERKEN OMTRENT HET ARMENWEZEN.

De vraag: Kan de Bedelarij langs de huizen geweerd en voorgekomen worden? *uit de ondervinding beantwoord, door de Commissie van Weldadigheid te* Purmerende. *Gedrukt ten voordeele van het Fonds van Weldadigheid te* Purmerende, *bij* J. E. BROOSTERING 1815, 32 *bl. gr.* 8vo. *Prijs f* 0 : 8 : -

De kleine Stukje zal zich door zich zelf aan on- [illegible]

ders van dat ontwerp, en ieder op te wekken, om gaarne, door het koopen van dit boekje, zijne kleine gifte ter verdere bevordering en onderfteuning hunner werkzaamheden bij te dragen.

„ Wij zullen ons van de middelen te *Purmerende*, in een blijkbaren geest van echte Christelijke liefde, en gemeenfchappelijk door de onderfcheidene Godsdienstige gezindheden, en door Regering en Burgerij, met zoo gelukkig gevolg aangewend, (en welke buiten twijfel aan dien goeden, echten geest, en aan die eenftemmige zamenwerking, derzelver goed gevolg voornamelijk te danken hebben: terwijl die goede gevolgen zullen duren, zoo lang die gemelde goede eigenfchappen voortduren; hetwelk God geve dat beftendig zij!) *wij zullen*, zeiden wij, van die bijzondere inrigting te *Purmerende* hier geen nader verflag doen; doch aan die Commisfie zelve, ten blijke onzer belangftelling *in* haren verdienstelijken arbeid, een paar aanmerkingen voordragen, welke het lezen van dit ftukje bij ons heeft opgewekt.

„ Wij merken geenszins, als tegenwerping, aan, dat het bevestigend antwoord der gewigtige vrage, *hier gegrond* wordt, op eene ondervinding van flechts een enkel, en wel het eerfte, jaar der inrigting; wanneer de belangneming levendiger en algemeener, de zamenwerking hartelijker, de infpanning krachtiger kon fchijnen, dan men zich op den duur mogt belooven. — Integendeel houden wij ons overtuigd, dat juist het eerfte jaar het moeijelijkfte moet zijn, en een goed begin, ook hier het halve werk is; dat velen, om onderfcheidene redenen of voorwendfelen, zich in het begin onttrokken hebbende, niet langer aarzelen, (en daardoor, zoo veel in hun is, tegenwerken) zullen, nu

de

de onderneming de proef van een rond jaar doorgestaan en derzelver nut met de daad getoond heeft; en, dat het aanvankelijk en steeds beklijvend goed gevolg, den lust en ijver, zoo wel van de leden der Commissie, als der contribuërende ingezetenen bevestigen en versterken zal. — Wij zouden het echter (vergel. *Art.* 5 van het Reglement, *bladz.* 16,) wenschelijk achten, dat er zoo veel mogelijk eene geregelde *aftreding* van sommige leden en aankomst van *nieuwe* leden plaats had; ten einde, zoo wel de belangneming van andere bekwame ingezetenen, als ook de kunde der gepaste maatregelen, algemeener te doen zijn en blijven.

„ Maar wij hadden wel eene andere en bepaaldere opgave nopens de verrigtingen der Commissie, de hoegrootheid der behoeften en der collecten, enz., de wijzen van onderstand en verschaften arbeid, verlangd; van welk alles thans slechts in algemeene, dat is, in alle zulke zaken niets beteekenende uitdrukkingen (*), gewaagd wordt. Doch, dit heeft misschien gepaster kunnen geschieden, bij gelegenheid der rekening en des verslags, ten einde des jaars geschied: hetwelk dan door den druk, ter verdere stijving van het fonds, zoude kunnen worden gemeen gemaakt; en waarvan de Recens. althans gaarne een exemplaar koopen zal.

„ Onze andere aanmerking raakt het voorgedragene op *bladz.* 30 en 31, nopens het afgezonderd houden der inzameling, voor de armen in het algemeen, en vooral ter voorkoming der bedelarij bestemd, van de collecten en bijzondere armenkassen der onderscheidene Gods-

(*) Zie de *Theorie der Statistiek of Staatskunde* van A. L. VAN SCHLÖZER, *bl.* 48 der *Nederd. Vertal.*

Godsdienstige gezindheden; welke laatste de Commissie slechts schijnt te willen laten dienen, tot *meerdere onderfteuning* van de behoeftigen, *voor zoo verre* zij leden zijn van eenig Godsdienstig Genootschap.

Er wordt wel, in eene aanteekening, bijgevoegd: „ Men ontkent hierdoor niet de *zamenwerking*, welke uit „ den aard der zake, en door de liefde, in dezen *pligt* „ is;" — doch wij zien niet, hoe eene inrigting als deze, (en gelijk elke armen-inrigting zijn moet) welke de bedelarij tracht te weren en voor te komen, door elk, die werken kan, zoo veel mogelijk te *nopen* tot arbeid, op den duur en krachtdadig genoeg effect zal kunnen hebben, zonder eenig toezigt en stelligen invloed, sterker, dan de *raadpleging*, van welke *Art.* 8 van het Reglement, *bladz.* 17, gewaagd wordt, te oefenen op de bedeelingen der respective Kerk-Gemeenten. Wanneer ook de alimentatie-kas het uitwerksel zal hebben, hetwelk dezelve zich toch moet voorstellen, om elk hulpbehoevenden, eenen, in deszelfs kring en naar zijne omstandigheden *toereikenden*, onderstand te bezorgen, dan zien wij even min, waarom niet de liefdegaven, in de bijzondere Kerk-gemeenten ingezameld, hiertoe mede (althans voor een groot gedeelte) zouden worden dienstbaar gemaakt? En even min, waarom het lidmaatschap, of slechts het gedoopt zijn bij eenig bijzonder Christelijk Genootschap, regt zoude geven op eene bijzondere begiftiging, uit eene afzonderlijk beheerde Armen-kas. Wij gelooven zelfs, dat zulks den grooten en algemeenen maatregel al ligt zal tegenwerken en dien verlammen; en meenen te weten, dat even hierdoor verscheidene ontworpene of dadelijk begonnen Armeninrigtingen, verhinderd en verijdeld zijn geworden.

„ Wij vonden onlangs elders, in een, gedeeltelijk gron-

grondig bewerkt, en in het overige wel en wegsleepend geschreven Stukje van een kundig en verdienstelijk man, den tegengestelden voorslag, om de ondersteuning der algemeene armen niet meer door den Staat, of de burgerlijke Gemeenten te laten doen; maar die geheel over de bijzondere Kerkgenootschappen, waartoe de respective armen behooren, te verdeelen: wanneer men, behalve veel ander gemak en goede gevolgen, zich vleide, dat de Staat van den drukkenden last zoude bevrijd worden, van in het onderhoud der armen te voorzien, en deszelfs hulp en bijstand slechts in weinige gevallen zoude vereischt worden; terwijl de armen zelven in veel gunstiger omstandigheden zouden verkeeren, dan zij thans doen; offchoon men dan alles van vrijwillige godsdienstige bijdragen verwachtte. Daar het gedrukte stuk, hetwelk dezen voorslag behelst en aanprijst, niet openlijk is uitgegeven, achten wij het onvoegzaam, en, daar de omstandigheden, welke die achtingwaardige Schrijver, tot het invoeren van dit plan uitdrukkelijk vereischt, nog op verre na (en vooral naar zijne bijgevoegde voorslagen, nog in lang niet —) aanwezig zijn, achten wij het voor als nog onnoodig, dien voorslag opzettelijk te bestrijden, en aan te toonen, dat dezelve niet genoeg doordacht, noch met genoegzame kennis, bijzonder van de Kerkelijke zaken en het kerkelijk armbestuur gedaan was, en geenszins de gehoopte gunstige gevolgen, maar ongemak en schade zoude te weeg brengen.

„ Wat de verdere, of vooraf gaande voorslagen betreft, om de armoede te doen ophouden, en voornamemelijk voor het vervolg voor te komen, door het bevorderen der emigratiën, door het niet dan spaarzaam en behoedzaam toelaten van vreemdelingen, om zich al-

hier te vestigen, — en vooral ook door de huwelijken in de geringere en armere klasse tegen te werken; wij zullen, om de eerste onzer evengemelde redenen, ons hierover almede niet breeder uitlaten.

„ Alleen, wat het laatstgemelde Stuk betreft, hetgeen thans bij verscheiden Staatkundigen, in dit en andere landen, ingang schijnt te vinden, vooral sedert de Engelsche Schrijver MALTHUS, in zijn *Essay of Population*, een werk, eigenlijk ingerigt tegen de drukkende Engelsche armen-*taxen*, de waarde der Volks-menigte in het algemeen onderzocht en verkleind heeft, kan de Recensent niet afzijn, maar vindt zich verpligt, hier plaats te geven aan de volgende, naar zijn oordeel, even gegronde als krachtige aanmerkingen, *door een* beroemd en geacht Vaderlandsch Geleerden, vrijmoedig en oorspronkelijk denker, over dit onderwerp aan hem medegedeeld; „ De eerste pligt van elk Gouvernement is, te zorgen, dat in de Burger-maatschappij niemand van de natuur-behoeften behoeve afstand te doen of dezelve te ontberen. Hiertoe nu behooren vooral voedsel, deksel en wederpaar. Deze drie zaken moet ieder voor zijnen matigen arbeid vinden, en waar dit het geval is, rust de zegen Gods op het volk, waar 't ontbreekt, de vloek.

„ „ Het schijnt ook zeer *consequent*, dat men, waar het volk te veel vermenigvuldigt, de huwelijken bezwaart, en verminderen doet; maar dit is, naar alle ware en vooral echt Christelijke zedeleer; 1. eene goddelooze handelwijze, en ten 2. nutteloos, wat het gevolg betreft. — *Goddeloos*, als strijdig tegen het eerste geopenbaarde in de geheele Natuur ingedrukte bevel: wast en vermenigvuldigt! en inderdaad eene verdoemelijke moord van het nageslacht. — *Zonder nut*, dewijl,

wijl, *a*) de *huwelijken* wel gekeerd kunnen worden, maar niet de voortteling, en, zoo deze belet werd, het *peccatum nefandum* over de hand en derwijze zou toenemen, dat — — — God verhoede ons het uit te spreken! — *b*) ieder duizend uitgevoerde inboorlingen door even zoo veel of meer vreemden uit naburige landen al spoedig verplaatst zouden zijn (gelijk de ondervinding geleerd heeft en nog leert) en die stal van *Augias* altijd vol zou blijven, hoe veel men ook uitwierp.

„ „ Daar is derhalve niets anders te doen, dan den Burgerstaat tot zijn ware doel terug te brengen. Is er grond, men bebouwe dien: is er zeevaart of visscherij, men breide ze uit: zijn alle drie ongenoegzaam, men stelle fabrijken in; en zorge, dat elk van zijn handen en armen werk, en door het werk, brood voor zich met eene vrouw en kinderen vinden kan. Men legge elk op te werken; stelle vrije en dwangfabrijken, vrije en gedwongen bouwerijen in; hechte eer aan den vrijen, schande aan den gedwongen arbeid; late niemand, die zich aanmeldt, in gebrek van eerlijken arbeid, en dulde dan ook geene bedelarij. Grond, vaart, visscherij, Kunstvlijt, zullen de arbeiders onderhouden, en meer behoeft niet: die onmiddellijke *winst* daar mede beoogt, wordt door verkeerden geest gedreven. Komt er bij den aanleg te kort, daarvoor geld op te brengen, is even zoo pligt, als het voor de buitenlandsche verdediging op te brengen: *Frustra armis tuemur, quos fame necamus.* — Tot de zorg voor de ingezetenen behoort, boven de bescherming tegen buiten- en binnenlandsch geweld, ook het verschaffen der noodwendige levensbehoeften.

„ „ Ik heb in mijne vroege jeugd dit in het klein gezien. *Hoorn* was vervuld met armoede, en verviel,

bij gebrek van zijne inwoners te kunnen onderhouden. CORN. RIS, Doopsgezind Predikant, een man vol Godsvrucht en ernst, zag dat in, ontwierp een plan tot opbeuring door oprigting van eenvoudige Fabrijken, en in weinige jaren waren er geene armen meer, en *Hoorn* voedde ongelijk meer huisgezinnen, dan ooit. Alleen het uitbreiden van het plan tot kunsten enz., en het te groot uitbreiden zelf (want in alle dingen is eene maat) voor *Hoorn*, heeft het doen vervallen, na dat de ijverige, en tevens biddende en werkende RIS, weggenomen was.

„ „ Zie daar, wat men in 't groot, in elk Rijk, in elk Land, als eerste pligt, tot uitwerking behoorde te brengen. Niet beraden, hoe men zich van arme menschen ontdoen of hun vermeerdering voorkomen zal; maar hen rijk maken door werkzaamheid, en hun vermeerdering in eerbaarheid en Godvrucht, is, waar het op aankomt. Die dat niet doet, weet niet te *regeren*, niet, regent te zijn: die dit niet wil, is (hij moge het naar zijne inzigten wel meenen of niet) de vijand des menschdoms.

„ „ Het is waar, dat dit moeijelijker wordt, naar mate de koophandel het geld gemeener, en dus alle behoeften duurder gemaakt heeft; hetgeen bij het minste verval de armoê vermeerdert, en het gebrek algemeen, den jammer onoverzienbaar maakt. Maar waar wil is, is redding. Want het is de *quantiteit* van het geld niet, maar de *circulatie*, die den rijkdom maakt, en dus genoegzamen overvloed voortbrengt.

„ „ Alleenlijk, alles is bedorven, omdat men het geld (of de *Financie*) van een bloot middel van den Staat, tot een eerst voorwerp, doel en einde, gemaakt heeft. Zoo lang men dit doet, duurt en vermeerdert

de

de ellende hand over hand; en dit is de groote plaag, die over Europa is uitgegaan. Alle volken van Europa dienen den Mammon; en het eenig herstel is, het valsche systema te verwerpen. Die Vorst, die moed en verstand heeft, om van dat systema af te zien, en in zijn land alles tot wezenlijke werkzaamheid (want die van een financier is dat niet) te vereenigen, zal gelukkigen maken; en dan ook zal het geld hem toevloeijen met den overvloed." "

„ De drie bovengemelde middelen — indien dezelve dan al noodig, en mogelijk, en zedelijk waren — werken voornamelijk slechts op tijd, en er is dadelijke hulp en voorziening noodig. Ten opzigte derzelve, stemt de Recensent volkomen in met de beginselen, welke in hetgeen wij zoo even medegedeeld hebben, vervat zijn. Maar het komt hier, naar zijn oordeel, nog nader en in de eerste plaats aan, op een' algemeenen, alles omvattenden, regeerkundigen maatregel; op eene inrigting, welke alles tot één punt, onder het oog van het Gouvernement zelf vereenigt, en waardoor tevens de omstandigheden van ieder nooddruftigen in het gansche land, wie en waar hij ook zij, van nabij gekend, gadegeslagen en behartigd worden.

„ Dit nu kan men verkrijgen, ja, *van boven af;* door een afzonderlijk Ministerie of Directeurschap, of bij een der Ministeriën eene eigene Divisie, met eenen Chef of Commissaris enz., of ook door een' geheel afzonderlijken Raad of Hoofdcommissie voor het Armbestuur en hetgeen daartoe behoort, op te rigten: doch het best zoude dit, naar ons oordeel, begonnen worden, *van onderen op* (doch even zeer onder openlijke leiding en gezag.)

„ Zulk eene inrigting nu, schijnt (in het kort, en

in het ruwe geschetst) eenvoudig deze. Men verdeele elke, eenigzins grootere, Gemeente in klufteh of buurten. De gezeten Huisvaders in dezelve kiezen uit hun midden eenen wijk- of buurtmeester. Deze houdt naauwkeurige kennis van alle de leden der buurt, vooral de behoeftigen, en waartoe zij bruikbaar zijn. Die Wijkmeesters (of in zeer groote Steden, eene talrijke Commisſie, uit en door henzelven benoemd) vormen een Collegie, en komen op bepaalde tijden bijéén. Uit deze Gemeente-Armbeſturen worden, door derzelver eigene vrije ſtemming, Provinciale of misſchien vooraf nog Distrikts-Commisſiën gekozen. De Provinciale Commisſiën van Weldadigheid vergaderen tweemaal 's jaars, vóór en na de vergadering, *welke door* hunne afgevaardigden jaarlijks, (gelijk van die der Commisſiën van Landbouw, en van Schoolopzieners) in de Reſidentie en met dadelijke en bijzondere *deelneming* van het Gouvernement, gehouden wordt. — In alle deze Commisſiën hebbe regelmatige aftreding plaats. — Deze respective Armbeſturen of Commisſiën raadplegen niet ſlechts over de behoeften der armen, maar ook over de hulpbronnen en de middelen om de armoede voor te komen en in de behoeften te voorzien. — Die gealimenteerd wordt, ſtelt zijne krachten voor zoo lang ter beſchikking van die hem voedt; en men kan dus de armen ook doen verhuizen, naar plaatſen, waar men hen beter gebruiken en voeden kan. — Levensmiddelen van de eerſte noodzakelijkheid, en matige huishuur, worden, noch landelijk, noch ſtedelijk, met belastingen bezwaard. — Voor het ophouden der Bedelarij kan men eene matige belasting aan de ingezetenen opleggen; maar de armen-kasſen der Diaconiën behooren mede, (b. v. voor de helft van derzelver bedrag)

tot

tot de algemeene armenkas te betalen; terwijl de uitdeeling van het overige onder de leden der bijzondere Gemeenten niet dan onder het opzigt der burgerlijke Commissie geschiedt. — Voorts zorge men mede vooral voor goede armen-scholen — met welke het onderwijs in handwerken verbonden zij — en voor godsdienstig onderwijs van oude en jonge armen, *enz.*

„Een groote stap tot dit doel, immers welke er toe konde en moest strekken, is op zeer vele plaatsen reeds gedaan, door het aanwezen van Wijkmeesters, Klufsaheeren, Vinders, Heeren van de buurt, of hoe dezelve op de onderscheidene plaatsen mogen heeten. Doch deze worden thans naar den ouden aristokratischen geest, welke zich overal genesteld had, door de plaatselijke Regering aangesteld; terwijl onze voorslag, om hier onmiddellijk het vertrouwen der ingezetenen te raadplegen, ons veel meer eigenaardig schijnt. —

„Eigenlijk, wij moeten het bekennen, behoorde nog bij onzen voorslag, om deszelfs nut krachtiger te maken en meer te verzekeren, dat de Wijkmeesters in de Steden gezamenlijk den grooten Raad uitmaakten; die in alle belangrijke, vooral finantiëele, maatregelen der Stedelijke Regeringen gekend moest worden, en aan deszelfs leden alle gelegenheid gegeven om zich met de plaatselijke hulpbronnen bekend te maken; terwijl niemand tot lid der Regering verkiesbaar moest zijn, dan die zijnen dienst aan de Burgerij door functie als Wijkmeester begonnen was. Eveneens moest er gezorgd worden, dat de Leden der Districts- of Gewestelijke Commissiën, immers naar eene zekere evenredigheid, tot de Staten-Vergaderingen geroepen, en zelfs in de Gedeputeerde Staten der Provinciën geplaatst werden.

„Wij geven deze voorslagen (het laatstgemelde mis-

misschien uitgezonderd; dan hetgeen wij niet wel durven hopen, daargesteld te zien) geenszins als nieuw of vreemd — hetgeen in een onderwerp, waarover zoo veel gedacht en geschreven is, niet wel mogelijk zijn, en tot geene bijzondere aanbeveling dier voorslagen verstrekken zou. Maar vooral deed het ons genoegen, dezelfde algemeene beginselen omhelsd en uitgewerkt te vinden in een nieuw en zeer belangrijk uitheemsch geschrift over dit onderwerp, en zelfs het Gouvernement van dezen Staat op denzelfden weg te zien. Het geschrift, hetwelk wij bedoelen, is van den Deenschen Ridder LAWÄTZ, *über die Sorge des Staats für seine Armen u. Hulfsbedürftigen*, Altona, 1815. Wij vinden van dit werk, in meer dan een Hoogduitsch letterkundig Tijdschrift, de gunstigste melding, maar vooral in de *Leipziger Litteratur-Zeitung van Julij* 1815, een zoo volledig verslag, verzeld van gewigtige aanmerkingen van dien Recensent, dat wij verlangden dit werk onder onze Landgenooten meer algemeen bekend te maken; en te rade werden daartoe de gemelde recensie, (hier achter,) in haar geheel onzen Lezeren mede te deelen. Wij hopen dat iemand, voor dezen taak berekend, lust zal hebben, en tijd en de noodige ondersteuning vinden, om dat boek in onze taal over te brengen, omgewerkt en toegepast op ons Land, en vergeleken met de maatregelen, welke, vooral in de laatste jaren, door de successive Regeringen, tot wering der armoede, zijn genomen, en der inrigtingen, welke op veelvuldige plaatsen in ons Vaderland, tot dat zelfde einde, met onderscheiden gevolg, in het werk gesteld zijn geworden.

„ Doch wij zeiden, dat ook het tegenwoordige welwillend en verlicht Gouvernement van dezen Staat, nabij dezelfde gronddenkbeelden scheen te zijn. Immers, in de

de bepalingen nopens den onderstand der verminkte, en van de Weduwen en Weezen der gesneuvelde Verdedigers des Vaderlands, vervat in Z. M. Besluit van den 9. November 1815 (*Nederl. Staats-Courant*, 28 Nov. 1815, N°. 282) vindt men de instelling van Plaatselijke en Districts- of Hoofd-Commissiën, met geregelde jaarlijksche opklimming, en eene jaarlijksche centrale Vergadering uit dezelve, en een afzonderlijk bestendig Hoofd-bestuur; en voorschriften over de werkzaamheden dezer onderscheidene ligchamen, welke veelal dienen konden voor de verschillende, door ons vermeldde Commissiën van algemeene weldadigheid en onderstand. Voorts heeft men aldaar de hulpmiddelen, van plaatselijke inschrijvingen, met vermelding van de hoegrootheid van elks contributie enz. — [Sedert nader uitgebreid en ontwikkeld in *het algemeen Reglement van dit Fonds*, van Maart 1816, (*Bijvoegsel op het Staatsblad van* 1816, bl. 25—48)].

„ Terwijl wij gaarne hulde doen aan deze doordachte maatregelen zoo wel, als aan derzelver edele bedoeling, mag echter de Schrijver dezes, met de bescheidene vrijmoedigheid, welke hij zich ten regel gesteld heeft, en welke hem pligt, niet minder dan regt, schijnt, de bedenkingen niet verbergen, welke het lezen en overdenken dier bepalingen bij hem verwekt heeft: — of ook misschien, in edele geestdrift voor het bepaalde loffelijke doel, de zamenhang en de strekking dier maatregelen tot de overige algemeene huishouding van den Staat eenigzins ware uit het oog verloren; zoo dat het kon schijnen, als werd hier, in tegenoverstelling van de ware kunst van regeren, *weinig* gedaan met *groote* middelen: hetgeen hier te schadelijker zijn zoude, daar die juiste middelen elders hoog-

noo-

noodig waren, alwaar dezelve thans welligt ontrokken of verlamd kunnen worden. De bijdragen in het fonds, en deze genomene maatregelen, bedoelen toch in de eerste en voornaamste plaats, de verminkten en weduwen en wezen uit de heilrijke gevechten van den 16, 17 en 18 Junij 1815, en die weinige, welke het hernemen onzer onafhankelijkheid in het najaar van 1813 gekost heeft: de slagtoffers der krijgsdiensten onder LOUIS en NAPOLEON BUONAPARTE; en het bouwen van een algemeen Invaliden-huis komen eerst in verwijderde aanmerking; en waarom zouden daarvoor, zoo zorgvuldig en dringend, buitengewone contributiën moeten gevraagd worden? Nu zijn voorzeker die eigenlijke voorwerpen van dat fonds en van deze maatregelen slechts zeer weinige, in evenredigheid van alle de armen en behoeftigen van onderscheiden aard, uit het geheele Rijk te zamengenomen. Evenwel schijnt het zeer te vreezen, dat de giften voor die patriottische en door het Gouvernement zoo zeer behartigde zaak, en waarover volledige personele lijsten gedrukt en uitgegeven zullen worden (*Art.* 27), al ligt voor een groot gedeelte zouden kunnen afgetrokken worden van hetgene men anders gewoon was aan andere liefdegaven te besteden. Hier tegen althans moeten wij bij deze gelegenheid op het nadrukkelijkste waarschuwen. Hoe meer men voor de ongelukkige slagtoffers van ons herwonnen nationaal geluk kan en wil afzonderen, hoe beter: doch niet ten koste van andere ongelukkige medeburgers! Elk die zich hieraan schuldig maakte, deed eenen slechten dienst aan het Gouvernement en aan den Staat, en maakte zich verantwoordelijk voor God, die in het verborgen ziet, en bij wien ruime aalmoessen in het openbaar gedaan, doorgaans de geringste geacht worden.

dag. Wij voor ons zouden de inteekening met algemeen rondgezonden of aangeboden lijsten, voor de inrigting ten behoeve der armen in het algemeen overgelaten hebben; maar aan dat bijzondere fonds tot een vast inkomen aangewezen, den opbrengst der collecten bij twee plegtige dankstonden, welke wij hopen, dat jaarlijks onder ons zullen gevierd blijven (*) in de maanden van Junij en November, ter gedachtenis en erkentenis van het afschudden van het juk des dwingelands en van het afslaan van zijn' nieuwen aanval in 1814 en 1815: welker bijwoning de Regeringsleden en Ambtenaren bijzonder zoude kunnen aanbevolen worden; doch, trouwens, door elk, die deze Goddelijke weldaden beleefd heeft, van zelve ijverig zoude geschieden: welke dan hunne dankbaarheid door ruime aalmoessen, tot dat edele, en zoo naauw met die Godsdienstige plegtigheden verknochte doel, zouden betoonen. Het bestier dezer penningen konde aan de algemeene Commissiën van onderstand, als een voorwerp van bijzondere zorge (en van aparte rekening) worden aanbevolen, en alzoo de omslag en het tijdverlies van die afzonderlijke Commissiën vermijd worden, alsmede de kosten van reizen, briefporten, drukloonen, enz. welke anders dat bijzondere fonds al wederom zullen moeten verminderen (†).

„Nog

(*) [De eerste dezer dagen is sedert tot vasten Jaarlijkschen Dank- en Bededag gesteld: waarvoor dezelve echter min geschikt schijnt, dan voor een Nationalen Feestdag, zoo als hier voorgeslagen werd; (en bij wiens Godsdienstige viering daar ook telkens voor het leven en den voorspoed van den Koning plegtig gebeden kon — en van zelf zoude — worden; zonder dat het noodig geweest was, daarvan eene afzonderlijke Bedestond te maken.)]

(†) [Sedert het schrijven dezer Aanmerkingen, is er de (groote)

„ Nog een woord, eer wij van dit onderwerp geheel afstappen: de toenmalige *Raadpensionaris* der Bataafsche Republiek, zeide in zijne *Memorie* tot *elucidatie* der *Concept-Ordonnantie* van de belasting op het regt van *Successie*, in den jare 1805: „ dat het bedenkelijk zij, „ makingen aan Armen-fondsen tot *exces* te *animeren* — „ daar het weldoen uit te stellen tot na den dood, wan„ neer men er voor zich zelf geen gemis van heeft, en „ zich dan eenen naam te maken, door fondsen te ves„ tigen of te vermeerderen, *welke den ledigganger buiten* „ *zorg stellen, en het gealimenteerd zijn tot eene kost*„ *winning maken*, ten opzigte van *morele* verdiensten en „ maatschappelijk nut althans zoo bedenkelijk is, dat men „ hetzelve door geen vrijstellen tot *exces* behoort te *ani*„ *meren.*" Nu spreekt het van zelf, dat alle *exces* schadelijk is; maar het is de vraag; of de vrijstelling van *pieuse* makingen van de belasting op de Succesfie (waartegen die aanmerking ingerigt was:) dergelijke makingen juist tot *exces* zoude *animeren*? (*) — maar vooral kwam die aanmerking, nopens het nadeelig gevolg der *pieuse* fondsen, „ dat dezelve de ledigganger buiten zorg stel„ den, en het geälimenteerd zijn tot eene kostwinning

„ mak-

(groote) Maatschappij van Weldadigheid (onze *Leidsche* van denzelfden naam is ouder) nog bijgekomen, met evenveel omslag van Hoofd-bestuur, Sub-Commissiën, rondgezonden lijsten en allerlei opwekkingen; en al weder voor een bijzonder en, men zegge wat men wil, klein gedeelte van de groote Staatszorg voor de Armen, die er vereischt wordt. Dit geeft eene dubbele kracht aan mijne hier gemaakte aanmerkingen. H. W. T. 1822.]

(*) Vooral is de Staat thans die aanmoediging en vrijstelling aan de liefdadige Gestichten verschuldigd; daar dezelve door de *tiercering* der interessen zoo geducht hebben geleden.

„ maakten," ons wonderbaarlijk voor: daar een verstandig Gouvernement dit nadeel, door gepaste maatregelen, bijzonder door een behoorlijk oppertoezigt op het gebruik dier fondsen, in verband met de algemeene inrigtingen en Commissiën van Weldadigheid, kan en moest voorkomen en tegengaan; maar niet (gelijk het Hoogduitsche spreekwoord zegt,) *das Kind mit dem Bade ausschütten* (*).

2.) VERSLAG VAN HET WERK
van den Ridder J. D. LAWATZ,
über die Sorge der Stats für seine Armen und Hülfsbedürftigen, Altona, *bij* Hammerich, 1815.
(Uit de *Leipziger Litteratur-Zeitung*, Julij 1815.
N°. 151. S. 1284—1288. — z. bov. bl. 266.)

Dit geschrift is ontstaan bij gelegenheid eener meer bijzondere vraag, welke bij de *Sleeswijk-Holsteinsche* Vaderlandlievende Maatschappij in overweging werd genomen; maar hetzelve behelst algemeene, grondige voorslagen over de geheele zorg des Staats voor hulpbehoevenden, welke op alle Staten toepasselijk zijn, en waarbij de *Deensche* Staat, welke den Schrijver het naast voor oogen lag, slechts als voorbeeld aangehaald is.

Het

(*) [Dit verslag, en hetgeen hier onmiddellijk volgt, was door mij reeds gegeven in het Tijdschrift: *de Recensent, ook der Recensenten.* IX. Deel, 1816, maar komt aldaar met eenige zinstorende drukfeilen voor: ook schenen de hier voorkomende aanmerkingen mij toe, wel te verdienen om nog eens herinnerd te worden, en hier meer op derzelver eigene plaats te zijn. H. W. T.]

Het is inderdaad zeer noodig, dat men zich *overal* met dit onderwerp bemoeije, daar het getal der minvermogenden, door de omstandigheden der laatste jaren, overal ontzettend vermeerderd is. Wanneer men onder de 100 inwoners eenes lands, in plaats van gemeenlijk 2 à 3 hulpbehoevenden, thans, ingevolge nader onderzoek, 5 tot 10, en in *Groot-Brittanje*, 12, ja volgens anderen wel 20 vindt, dan is het wel allerblijkbaarst, dat het hoog tijd is, om aan zoodanig een toenemen van nooddruft en gebrek paal en perk te stellen. Goede Armeninrigtingen op enkele bijzondere plaatsen, helpen daarentegen te weinig; het is eene algemeene hulp uit den geheelen Staat, welke de edele Schrijver voorslaat, en welke hij, toegerust met ondervinding, nadenken en groote belezenheid, in derzelver geheelen omvang tracht te schetsen.

Vooreerst dan wordt hier met volkomen regt het aanstellen van een' eigen' *Minister voor Weldadigheid* voorgeslagen, die alle bestaande Armeninrigtingen onderzoeke, over alle daartoe behoorende zaken onmiddellijk bij den Lands-Vorst de voordragt hebbe, en de hoogste aangestelde magt zij voor het bestuur der geheele Armenverzorging des lands. Het is voorzeker zonderling, dat men nog nergens er toegekomen is, om een afzonderlijk Ministerie voor dezen tak van Staatsbestuur op te rigten; daar toch een eigen Ministerie noodig gekeurd werd voor de Armée, welke nogtans zeker veel minder talrijk is, dan de klasse der arme en nooddruftige onderdanen van den Staat. Daar evenwel de verzorging der armen aan de eene zijde zoo naauw verknocht is met alle takken der Policie, en aan de andere zijde met de Kerkelijke en Schoolinrigtingen, zoo behoorden, naar des Rec. oordeel, deze takken van Staatszorg in

der

derzelver opperste bestuur liefst niet gescheiden te worden; en hij wilde liever voorslaan, dat het Kerk-, School-, Armen- en Politiebestuur aan één' Minister opgedragen, naar dezen een Raad van twee personen voor elk der gemelde vakken toegevoegd werd; waardoor, wanneer al die lieden inderdaad waren, zoo als zij behoorden te zijn, een voortreffelijk opperbestuur voor elk dezer vakken in het bijzonder, en voor allen te zamen genomen, zoude uitgemaakt worden. Wat nu verder de inrigting van het Armenwezen betreft, zoo slaat de Schrijver voor, het land in Distrikten van omstreeks 20,000 zielen te verdeelen, en daarover een' Directeur aan te stellen, die wederom twaalf der voornaamste, beste en vlijtigste inwoners zocht te bewegen, om zich vrijwillig tot een *Armenkollegie* te vereenigen; waarbij het dan voorzeker goed zoude zijn, indien zich onder dezelve een Regeringslid, een Arts, een Predikant, een Onderwijzer en een Ambtenaar der Politie mede bevonden. De Rec. kan echter niet nalaten hier bij aan te merken, dat hij vreest, dat dit splitsen der andere reeds bestaande verdeelingen van den Staat, tot Districten van 20,000 zielen, enkel om het Armenwezen, groote nadeelen en verwarringen zoude te weeg brengen. Hij wilde dus liever voorslaan, de verdeelingen, welke onder verschillende namen, in alle Landen plagten te bestaan (*), en een grooter of kleiner aantal van gemeenten in zich bevatten, ook ten opzigte der Armenverzorging te laten blijven, en dat der-

(*) Bij voorbeeld, kwartieren der Provinciën, ressorten van Regtbanken van eersten Aanleg, Kerkelijke Klassen, School-Districten, of dergelijke.

derzelver hoogste Ambtenaar; of wel beiden, de geestelijke en wereldlijke, waarbij te dezen opzigte nog de Distrikts-Geneesheer kon gevoegd worden, een opzigtvoerend tusschenbestuur, tusschen het Ministerie en de bijzondere Gemeenten, ook bij alle zaken van het Armenwezen, blijven mogt: maar dat ook elke afzonderlijke gemeente haar eigen Armenbestuur bekome, waarvan in de steden, gelijk op het platte land, bestendig de burgerlijke hoogste Ambtenaar, de Predikant en de Ouderlingen der kerk van dezelve leden zouden zijn; doch deze genoopt worden, buitendien nog eenige der beste en ijverigste inwoners, tot dat het getal van twaalf vervuld zij, te bewegen, om vrijwillig medeleden te worden. Aldus zoude, te gelijk met eene *vaste en eenparige* kern dezer Armenbesturen, eene *vrijwillige* vereeniging der beste lieden in den Staat ontstaan, waaraan de Schrijver te regt, en steunende op ervaringen, een zeer groot gewigt hecht.

Is er ergens een *Nationaal Bestuur van Weldadigheid* (gelijk de Schrijver juist en fraai dat noemt,) gegrondvest, dan zoude deszelfs naaste zorg zijn, om een algemeen overzigt van alle hulpbehoevenden in elk Distrikt en in den geheelen Staat te bekomen, en op doelmatige inrigtingen voor dezelve bedacht te zijn. Tot *rangschikking* derzelve stelt de Schrijver de volgende klassen voor: 1. Ouden, afgeleefden, blinden, doofstommen en verminkten. 2. Weezen en vondelingen. 3. Beschaamde armen en zulken die slechts voor eenen tijd in nood zijn. 4. Krankzinnigen en razenden. 5. Arme kraamvrouwen en zieken. 6. Tuchtelingen en andere misdadigers. 7. Bedelaars en landloopers. 8. Zulke armen, die wel werken kunnen en willen. Zeer belangrijk zijn des Schrijvers berekeningen over de onge-

vé-

vére evenredigheden van deze onderscheidene soorten van ongelukkigen, op elke duizend inwoners van eenig land; zeer leerrijk de wenken, welke hij geeft, over de inrigtingen, die voor elke dezer klassen vereischt worden; en vooral ook verdienen de voortreffelijke letterkundige aanwijzingen, die bij elke afdeeling gevonden worden, allen dank. Het spijt den Rec., dat plaatsgebrek hem verbiedt in bijzonderheden te treden; doch hij kan verzekeren, dat zelfs de kenner in dit vak, en bij het naauwkeurigste onderzoek, hier slechts zeer weinig missen zal, van hetgeen onder de menigerlei voorslagen in de laatste jaren over dit vak gedaan, werkelijk proefhoudend is; en dat hij overal veel nieuws zal bijgebragt vinden, waar over hij de wenken des waardigen Schrijvers met genoegen vernemen zal. Vooral staat de Schrijver met bijzondere zorg stil, bij het bezig houden van zulke Armen, die wel werken kunnen en willen; en zeer belangrijk is, hetgeen hij hier zegt, van een aanwijzingskantoor voor hen, die arbeid wilden laten verrigten, en die voor zich arbeid zochten; en over 25 nuttige, en geene reeds bestaande nering afbreuk doende, bezigheden voor armen.

Volgens de berekeningen, die de Schrijver ons verder opmaakt, zal elk hulpbehoevende, allen door elkander gerekend, jaarlijks aan het algemeen op 33 Rijksdaalders te staan komen (namelijk in *Denemarken*), tot welken gewonen onderstand elk der overige inwoners jaarlijks omtrent één Rijksdaalder bijdragen moet: doch het is volstrekt noodzakelijk, dat ook in goede tijden een buitengewoon fonds voor buitengewone toevallen, bij voorbeeld, duren tijd, ziekten, oorlog, enz. verzameld en behoorlijk veilig aangelegd worde; waardoor die opbrengst nog bijkans $\frac{1}{12}$ voor elk hoofd meer be-

dragen kon: doch hetwelk nog geene uitgave van belang maakt, voor het gewigtig doel, om de armoede in den Staat in het algemeen onderstand te verschaffen.

Nu keert zich de Schrijver tot de middelen, welke insgelijks moesten in het werk gesteld worden, tot voorkoming der verarming; en het verdient in elk land, ook dáár, waar de gemelde algemeene en allesomvattende Armeninrigting nog niet konde tot stand komen, de hoogste aandacht en opmerking, hetgeen hier, even voorzigtig als kundig en verstandig, verhandeld wordt; over het verhoeden der toekomende armoede, door scholen, — door zorgdragen voor vermeerdering der zedelijkheid en godsdienstigheid, — door hen, die geene middelen van bestaan hebben, naar de koloniën te zenden, — door een doelmatiger reglement op de dienstboden, — door het afschaffen der Loterijen, — door vermindering der heffingen van manschappen en van geld, — door vermindering der kroegen en danszalen, — en door spaarkassen en welingerigte banken van leening. — Eindelijk, handelt de laatste Afdeeling, hoe door middel van een welaangelegd stichtingsfeest door het geheele land, en het aanleggen van een blijvend fonds, zulk eene inrigting van weldadigheid *op den duur verzekerd* konde worden.

De Rec. kan dit Verslag niet eindigen, zonder den braven Schrijver hier openlijk, in naam zijner noodlijdende medemenschen, en van allen, die in eene doelmatige voorzorg voor dezelve belang stellen, te bedanken voor al het goede en voortreffelijke, hetgeen hij in dit Werk vond; en er den wensch bij te voegen, dat dit geschrift veelvuldig in de handen kome van diegenen, welke, *ook in het groot*, voor het welzijn van geheele landen kunnen en willen zorg dragen.

Ent-

---

3) *Entwurf zur Vervollständigung der Einrichtung des Armenwesens im allgemeinen, und in besonderer Beziehung auf die Stadt* Magdeburg *und deren Vorstädte; von* W. G. VON VANGEROW, *Kon. Preuss. Chef-Präsidenten des Ober-Landes-Gerichtes zu* Magdeburg. — *Zum Besten der Armen-einrichtungs-Anstalt zu* Magdeburg. Magd. 1818. XVI. & 224. ſ. kl. 8°.

Dit *Ontwerp tot verbetering van het Armenwezen in het algemeen, en van de Stad* Maagdenburg *in het bijzonder*, is na den dood van den Schrijver, door zijne twee nagelaten zonen in het licht gegeven: en was inderdaad de ſchoonſte lofrede en het waardigſte gedenkteeken waarmede zij hun edelen Vader konden vereeren; te meer, daar zij er bij konden zeggen: „dat de Schrijver een groot deel zijns levens en zijner krachten aan de oprigting en verbetering van weldadige en algemeen nuttige inrigtingen toegewijd had; en dat de meeste der in dit boek, zoo wel in 't algemeen, als met bijzonder opzigt op *Maagdenburg* behandelde aanſtalten, aan zijn weeljarige onvermoeide werkzaamheid derzelver aanwezen aldaar of verbeterde inrigting te danken hebben."

Het plan van dit werk loopt aldus af: de armenverzorging, in haren geheelen omvang, heeft zich een driedubbel doel voor te ſtellen: I. De eerſte oorzaken der verarming na te gaan en weg te nemen; dit laatſte, door zamenwerking der Hooge Regering, der Plaatſelijke Policie en des Armbeſtuurs, bl. 1—8. — II. Het verval tot armoede voor te komen, door hulp en onderſtand te verleenen, zoo wel aan die genen, die geene genoegzame middelen hebben om eene ne-

ring tot eigen onderhoud aan te vangen (Bl. 11—14); als aan die genen, die gedurende hun bedrijf achteruit geraken en gevaar loopen van te verarmen (Bl. 15—48). — III. Den noodlijdenden hulp te verleenen: 1. door de *vlijtverheid* der armen, die arbeiden kunnen en willen, op te wekken (Bl. 53—59); — 2. de armen, die arbeiden kunnen, maar *traag* tot arbeid zijn, tot denzelven te nopen (Bl. 60—75). — 3. Volwasfene hulpelooze te verzorgen: het zij, *a.* in hunne *woningen*, met geld — kleeding — brandstof — spijs; *gratis* of tot verminderden prijs; — begrafenis; (Bl. 80—97); waarna nog in het bijzonder over de *pauvres honteux*, en over verouderde dienstboden gehouden wordt (Bl. 99—109), het zij, *b.* door hen op te nemen in een *Armenhuis*; welks inrigting beschreven wordt Bl. 110—122, — 4. arme *kranken* te verzorgen: het zij in hunne woning, het zij in een Krankenhuis (Bl. 127—141). — 5. Door bijzondere zorg voor de verpleging en opvoeding voor de *kinderen* van verarmde ouders; (waarover omstandig in alle de hiertoe strekkende bijzonderheden gehandeld wordt Bl. 142—184) — 6. door te werken op de *beschaving* der armen, (Bl. 185—189) 7. de *middelen* om deze doeleinden te bereiken, zijn *a.* de doelmatige inrigting van een algemeen dirigerend Armbestuur, waarin al de vroegere bijzondere Besturen vereenigd of er door vervangen moeten worden (Bl. 191—208). *b.* de aanstelling van bijzondere *Commissiën* van onmiddellijk beheer en bediening der afzonderlijke inrigtingen en onderdeelen van het groot geheel (Bl. 209—218). *c.* de omstandigheden der hulpbehoevenden naauwkeurig te *kennen* en hen van nabij gade te slaan (Bl. 212—236). *d.* toereikende Fondsen tot oprigting en in stand houding dezer aanstalten:

ten: *a*) uit vrijwillige liefdegiften, *b*) uit vaste inkomsten (welke alle onder het ééne Hoofdbestuur vereenigd moeten worden), *c*) uit toevallige inkomsten, *d*) voor het te kort komende, na de meest doelmatige aanwending van hetgeen deze bronnen opleveren, door subsidiën uit de kas der Gemeente of opgelegde bijdragen der Ingezetenen (Bl. 238—245).

Dit alles wordt deels in het algemeen, deels met bijzonder opzigt tot hetgeen in de Stad *Maagdenburg* dien aangaande reeds gedaan is of nog verder te doen ware, behandeld: maar het is er zoo ver van af, dat dit laatste iets aan de algemeene waarde en bruikbaarheid van dit Werkje benemen zou, dat het veel eer daaraan als het ware kracht en leven bijzet, door de vereeniging van theorie en praktijk, en de aanwending te toonen der algemeene redekavelingen. Wij mogen dus dit (ten voordeele van den armen uitgegeven) Werkje ernstig aanbevelen aan allen, die op de inrigting van het Armenwezen in grootere Plaatsen, — alwaar veel te doen is, maar ook vele hulpmiddelen zijn, indien ze maar goed opgezocht en aangewend worden — invloed kunnen oefenen. Kennis van zaken, kloeke moed en aanhoudende ijver, met verstand en beleid, en met goedwilligheid en ware goedhartigheid en menschenliefde — zullen zeker slagen, in het lot der armen (die er altijd in groote Steden wezen zullen,) dragelijk te maken, — indien de genen, die de gemelde hoedanigheden in zich vereenigen, door de Regeringen aangezocht, gemagtigd en behoorlijk ondersteund worden; en wanneer zij het Armenwezen als *één groot geheel* beschouwen, en alle hunne maatregelen nemen als däärvan uitgaande en däärtoe strekkende en er weder op uitloopende.

---

4) *Examen impartial des nouvelles vues de* Mr. ROBERT OWEN, *et de ses établissemens à* New-Lanark *en* Ecosse, *pour le soulagement et l'emploi le plus utile des classes ouvrières et des pauvres, et pour l'éducation de leurs enfans, &c. avec des observations de l'application de ce système à l'économie politique de tous les Gouvernemens, &c. par* H. GREY-MACNAB, *Médecin ordinaire de feu le Duc* de Kent *et de* Strahlern, *&c. ouvrage dédié à S. A. R. et publié par son ordre. Traduit de l'Anglais, par* LAFON DE LADEBAT, *Ancien Député des Départemens de la Gironde et de la Seine, &c. On y a joint une préface, un pourtrait du Duc* de Kent, *et deux vues de* New-Lanark. Paris 1821.

„De menschen-arbeid is gedaald tot een' prijs, waarvoor de lieden zich hunne onmisbaarste behoeften niet kunnen verschaffen (*), en de werkende klasse ziet zich meer en meer verdringen door de kracht der werktuigen. Hieruit moet een dezer drie gevolgen voortvloeijen:

1. Dat

(*) De Fransche Vertaler, de Heer LAFON DE LADEBAT, merkt hierbij aan, dat men de vermindering van de waarde van den handen-arbeid in *Groot-Brittannië* op 2 à 3 millioenen ponden St. per week mag schatten: welke som aldus uit de gedurige geld-omloop getrokken zijnde, de oorzaak geweest was van de verarming van de landpachters, van den fabrikant zelf en van den koopman. — Ik geloof dat deze stelling iets waars, maar ook veel overdrevens en eenzijdigs heeft. H. W. T.

1. Dat het gebruiken van handwerken in Fabrijken moet verminderd worden; of

2. Dat duizenden van menschen van honger moeten omkomen, indien men de werktuigelijke kracht in derzelfs geheele tegenwoordige uitgebreidheid wil handhaven; — of eindelijk,

3. Dat men eene winstgevende bezigheid verschaffen moet aan den armen en de handwerkende klasse, waaraan de arbeid der werktuigen ondergeschikt moet worden, in plaats van, gelijk tegenwoordig, te strekken om den handen-arbeid dezer lieden overtollig te maken?

„Maar, bij de tegenwoordige inrigting van den koophandel, kon het gebruik der werktuigen niet ophouden in éénen staat, terwijl derzelver gebruik zou voortduren in andere, zonder de Natie te ruïneren, die het gebruik er van afschaffen zou, indien dat zelfs mogelijk ware (*). En indien ook dit ontwerp door te zetten was, dan zou nog dit uiterste een trek van barbaarschheid zijn. Nog grooter barbaarschheid evenwel en wreedheid ware het bij elk Gouvernement, toe te laten, dat de kracht der werktuigen millioenen van menschen van honger deed sterven. — Het laatste voorgestelde blijft dus alleen over," enz. (p. 133, 134.)

De uitmuntende inrigting van de katoen- en garentwijnderij van *New Lanark*, aan de rivier de *Clyde* in *Schotland*, alwaar, onder opzigt van den Heer OWEN, circa 2000 werklieden van beide sexe en onderscheiden ouderdom bezig gehouden, en circa 2500 menschen gevoed

(*) Zie mijne *Verhandeling over het gebruik van werktuigen in de fabrijken van ons Vaderland.* Haarlem 1820. — [N. B. Aldaar moet bl. 49 r. 10, voor *omdat*, gelezen worden *en dat*. H. W. T.]

voed worden, onder één huishoudelijk beheer en verzorging, is in *Nederland* reeds bekend gemaakt. Op de goede gevolgen dier inrigting aan den eenen kant, en aan den anderen kant op de zoo even vermelde bedenkingen, steunde een voorslag van den Heer OWEN, in het jaar 1819 aan het Engelsch Parlement gedaan, om, in plaats van coloniën naar buitenlands, groote inrigtingen daar te stellen, alwaar behoeftigen, door vereeniging van landbouw- en fabrijk-arbeid, een toereikend bestaan zouden kunnen vinden, en, (volgens hem,) de onkosten tot de eerste vestiging vereischt, weder opbrengen. — Maar de onkosten voor zulk eene inrigting voor 1200 personen van verschillende *jaren en sexe* begrootte hij op 9800 P. Sterl., circa een *millioen* Holl. — en wat zegt dan nog eene 250 à à 300 huisgezinnen op het geheele aantal der armen van dat Rijk? Hoe vele millioenen schats zouden er noodig zijn, eer men aldus zoo veel gecoloniseerd had, dat dit wezenlijk de middelen van bestaan voor de in de Steden overgeblevenen zou verbeteren!

De Heer MACNAB meent evenwel, dat de verwerping van het voorstel van den Heer OWEN voornamelijk veroorzaakt zij door misnoegen of wantrouwen nopens zijne begrippen van menschelijke zedelijkheid en vrijheid; en geeft zich moeite om te betoogen, dat de uitdrukkingen in deszelfs geschrift, die daartoe aanleiding hadden gegeven, voor gunstiger uitlegging vatbaar *zijn*, en geenszins met den godsdienst of goede zedeleer strijden. — Daar het *in confesso* is, dat de Heer OWEN zelf een braaf man is, en dat zijn *etablissement* heilzame vruchten draagt voor de zedelijkheid der genen, die aldaar gevoed worden, zou dit bij ons voldoende zijn, en wij de theoretische dwalingen, die geene praktische

gevolgen hebben, gaarn tolereren. Het gemeld betoog evenwel, waarop hij gedurig terugkomt, en de geheele deels polemische deels gebrokkelde inrigting van dit werkje, maken deszelfs lezing moeijelijk en minder aangenaam. Met dit al, blijft het van gewigt voor elk, die, niet slechts in het armenwezen, maar in den geheelen maatschappelijken en burgerlijken toestand des menschdoms belang stelt; zoo wel wegens de wijsgeerige voorrede van LAFON DE LADEBAT (den voormaligen lotgenoot van PICHEGRU, BARTHELEMY, enz. bij derzelver deportatie naar, en ontvlugting uit *Cayenne*), als wegens de beschrijvingen der bestaande en geprojecteerde inrigtingen van den Heer OWEN, en de algemeene aanmerkingen van hem en van den Heer MACNAB die hier gevonden worden.

---

5) *Annalen der Sparkasſen. Enthaltend Nachrichten von ihrem Entstehen und Fortgange, von ihrer Verfassung, das Nahere von den ersten Anstalten dieser Art, vollständige Beleuchtung über ihre Bildung und alles, was deren Verwaltung betrifft, in Gemäßheit der darüber ergangenen Parlaments-Akte. Nebst Berichten und Mittheilungen von mehr als sechig Sparkassen-Anstalten in Großbrittanien und Ierland. Aus dem Englischen überzetzt von* J. G. KRAUSE. Breslau, 1821. 272 f. gr. 8vo.

Ik haastte mij dit boek aan te schaffen, mij vleijende, dat het tot eenige verdere volmaking of uitbreiding dezer heilzame inrigting in ons Vaderland zoude kunnen van dienst zijn: doch ik heb mij daarin bedrogen gevonden. De Hoogduitsche Vertaler zegt wel, dat zijn doel

doel was, in *Duitschland*, vooral in *Silesië*, de inrigting der Spaarbanken, derzelver nut enz. meer bekend te maken: maar deels is dit in *Nederland* niet meer noodig; deels geeft hij zijne Duitsche Landgenooten eene lastige lectuur, in de vertaling van een Engelsch werkje van J. M. RICHARDSON, dat geheel op *Engeland* berekend is; en aldaar zelfs, door de menigte plaatselijke bijzonderheden, weinig algemeen belang schijnt te kunnen gevonden hebben. — Ik had althans, *zelfs uit den* vooraangedrukten inhoud, mij gevleid, de Parlements-Acte van 12 Julij 1817, — 57 GEORGE III. c. 130, — waarbij de Spaarbanken, die volgens dezelve ingerigt zouden zijn, in openlijke bescherming genomen en van Staatswege gewaarborgd werden, in haar geheel hier te vinden, om die alhier te kunnen mededeelen. Maar ook die hoop werd te leur gesteld; alzoo er hier slechts een verhaal nopens dezelve voorkomt, *s.* 114—118. Daaruit blijkt echter, dat bij die Acte aan de deelnemers dier Spaarbanken, die hare ingebragte gelden in de Engelsche Bank overstorten, van Staatswege eene rente van circa 4 percent met intrest van intrest gewaarborgd wordt. De Engelsche Bank houdt dan met elke van die Spaarbanken eene afzonderlijke rekening; en den 28 Decemb. 1817 hadden reeds 101 Spaarbanken in *Engeland* en *Wales* zich op deze wijze met de Engelsche Bank in betrekking gesteld. (*s.* 271) — Van deze openlijke borgspreking is dan een natuurlijk gevolg, dat men niet toestaat, dat een persoon meer dan voor eene zekere som in de Spaarbank belegge, ten einde rijke kapitalisten, van deze aanmoediging, voor de nijverheid der lagere klassen bestemd, geene misbruik maken. In sommige *onzer* Spaarbanken vindt men eene dergelijke bepaling gesteld, om voor te komen, dat meerver-

mogenden de Spaarbank niet voor hun Kassier — of wel tevens als hun Effecten-makelaar gebruiken; hierover is reeds gehandeld in dit *Magaz.* II. D. bl. 343 en volg. Doch bij particuliere Spaarbanken is in de daad voor zulke bepaling minder rede, alzoo de grootere sommen, door de meerdere rente, die de Bank toch altijd van het ingelegde geniet, aan 't fonds der Bank grooter voordeel aanbrengen, en dus het fonds van waarborg voor al het in de Bank belegde spoediger doen aanwassen.

---

6) *Bericht und dadurch veranlasste Vorschläge und Gutachten über das Armenwesen in den Herzogthümern* Schleswig *und* Holstein. Altona, 1818. 259 S. gr. 8°.

Dit Stukje behelst 1) een verslag van den Heer POEL, over den toestand van het Armenwezen — plaats voor plaats afzonderlijk behandeld — in de beide Hertogdommen *Sleeswijk* en *Holstein*, in den Jare 1816. — 2) Een verslag en advijs over dit zelfde onderwerp en hier voorafgaand Verslag van den beroemden LAWÄTZ. — 3) Aanmerkingen op dit stuk van den Heer L., door den Heer RIST, in wiens handen hetzelve was gesteld geweest: en 4) nog een advijs over den toestand van het Armenwezen in de beide Hertogdommen, en de middelen om hetzelve te verbeteren, van den Heer VOGHT. — Veelal locale berigten, en voorslagen naar plaatselijke bijzondere omstandigheden ingerigt: doch de voorslagen zijn gegrond op algemeene beschouwingen, en gepaard met algemeene aanmerkingen van kundige en edeldenkende lieden. Weshalve wij dit werk, dat wij hier niet nader kunnen ontleden, in eene verzameling van schriften over het Armenwezen, deszelfs plaats dubbel waardig keuren.

A L-

ALPHABETISCHE LIJST VAN SCHRIJVERS EN GESCHRIFTEN BETREFFENDE HET ARMENWEZEN.

Het is reeds bijkans drie jaren geleden, dat de Heer J. J. VOLLENHOVEN te *Amſterdam*, ſteeds belangeloos ijverig, om wel te doen en nuttig te zijn, waar hij kan, ons voor dit *Magazijn* zulk eene lijst had aangeboden; geene kennis dragende van die, welke reeds in het jaar 1817 door den Heer A. MODDERMAN, achter zijne *Disſertatio Juris inauguralis de Pauperibus*, te *Groningen* was in druk gegeven, doch welke (gelijk het geval is met al zulke Verhandelingen, die niet in de boekhandel komen) niet genoeg bekend geworden was. Beide lijsten waren voornamelijk geëxcerpeerd uit hetzelfde werk van den Hoogduitſchen Geleerden F. B. WEBER, *Staatswirthſchaftlicher Verſuch über das Armenweſen und die Armenpolizey, mit vorzüglicher Hinſicht auf die dahin einſchlagende Literatur. Gottingen*, 1807; maar door elk afzonderlijk aangevuld. De Heer VOLLENHOVEN had zijne alphabetiſche lijst meer ingerigt naar het hoofdwoord van den titel en hoofdonderwerp des werks; waardoor dezelve gedeeltelijk naar de onderwerpen, die als onderdeelen tot het Armenwezen behooren, gerangſchikt was: iets, 't geen wij wel op zich zelf verkieslijk vonden; doch 't geen niet bij alle werken, die hier voorkwamen, had kunnen gevolgd worden, alzoo vele titels te onbepaald zijn, en de werken zelf niet vergeleken konden worden; en welke manier buiten dien eene eigene moeijelijk-

lijkheid heeft; bij eene lijst van werken, in verschillende talen geschreven, wanneer men de oorspronkelijke titels behouden wil. Dit gaf dan aanleiding tot raadplegingen over eene veranderde inrigting van die lijst; het zij bloot alphabetisch, naar de namen der Schrijvers en de eerste woorden van de titels der anonyme geschriften; het zij met onderscheiding van de verschillende talen; het zij, om, in plaats van alphabetische, eene chronologische orde in te voeren, enz. Inmiddels moest dit Magazijn op zijn tijd voortgaan, en terwijl de Heeren VOLLENHOVEN en SCHERENBERG, (die ons hier met zijnen raad had bijgestaan), en ik zelf door andere bezigheden afgetrokken werden, bleef dit, zoo wel om de zaak zelf, als om de moeite die er aan gedaan was, verdienstelijk werk, tot nog toe in de portefeuille liggen. Thans, daar de uitgave van het laatste Nummer van dit Tijdschrift dringt, en ik het zeer gepast acht, dit Werk met eene algemeene lijst van vroegere geschriften over dit onderwerp te besluiten, heb ik, kortheidshalve, en om dat die orde weder in een ander opzigt verkieslijker is, de alphabetische redactie van den Heer MODDERMAN ten grondslage gelegd; maar die 1. uit de lijst van den Heer VOLLENHOVEN en van elders aangevuld; 2. genummerd, ten einde die numers in verband te brengen met den *Index*, of aanwijzing van eenige bijzondere onderwerpen, welke ik 3. uit deze lijst getrokken en in alphabetische orde er achter gevoegd heb. Den meesten dank echter, voor het gemak en het nut, hetwelk ik vertrouw dat deze lijst — bijzonder ook bij de thans benoemde Commissie voor het Armenwezen — zal kunnen doen, verdienen (na den Hoogl. WEBER) de Heeren MODDERMAN en VOLLENHOVEN. Verscheiden titels, b. v.

V van

van verslagen over plaatselijke Vondelinghuizen, heb ik uit de lijst van den Heer VOLLENHOVEN weggelaten, en mij vergenoegd met op den *Index* de plaats van WEBER aan te wijzen, alwaar die kunnen gevonden worden; alzoo dat werk onmisbaar blijft, vóor wie zich een algemeen overzigt van den geheelen omvang van dit groote vak, tevens met aanwijzing der voornaamste geschriften over hetzelve tot 1807, wenscht te vormen. De Heer MODDERMAN merkt bij zijne lijst aan, dat men nog meer, voornamelijk Hoogduitsche Schrijvers, opgenoemd kan vinden in de *Literatur der Jurisprudenz und Politik* [over 1750—1810] van J. S. ERSCH, 1812. N°. 607—698. De voornaamste evenwel, die bij ERSCH staan, zijn ook hier vermeld, en daar ook dat een onmisbaar handboek is, heb ik onnoodig geacht, al de andere hier over te brengen. Ik moet er bijvoegen, dat elk systematisch Schrijver over Staatshuishouding *en* Staatspolitie dit thans zoo veel besproken en gewigtig onderwerp behandelt, van BIELFELD en JUSTI af, tot de laatsten toe; gelijk dus b. v. in JAKOB's, *Grundsätze der Staats-polizey*; J. *Graf* V. SODEN, *Staats-Polizey* (ook als VII Deel zijner *National-Oekonomie*, 1817) WEBER's *Lehrb. der Polit. Oekon.* §. 207—209 (2 Th. f. 276—292) en SONNENFELS, *Grundf. d. Polizey* (*ausgearb. von* V. MOSHAMM, 3 Aufl. 1820. §. 249—262. f. 131—138) enz. belangrijke aanmerkingen over dit onderwerp gevonden worden.

H. W. T.

---

1. AIKIN, (I.) Thoughts on Hospitals. London, 1772.
2. Allgemeines Magazin für Sicherheits- und Armenpflege, von GRUNER und HARTLEBEN. Würzb. 1805. 4to.
3. VAN ALPHEN, (D. F.) Iets over de armoede, en het gebrek aan arbeid, in betrekking tot Staatshuishoudkunde en Staatkunde. — In dit Magazijn, IV. Deel, bl. 1—66. Zie voorts ald. bl. 207—290.
3*. ANDRÉE, (C. M.) — z. Neuester Zustand.
4. Armenwesen, (das) von einer Gesellschaft deutscher Armenfreunde. Leipzig, 1806.
5. BASTHOLM, (H.) Theoretisk og practisk Anvisning etc. Theoretische en praktikale aanwijzing tot een doelmatig Armenbestuur in Denemarken, voor de kleine Steden en ten platten Lande. Slagelse, 1817. — Zie dit Magazijn, III. D. bl. 1, volg. — 97, volg. — 193, volg. en 285, volg.
6. VON BAYER, (E.) Beschreibung der öffentlichen Armenversorgungs-Anstalten der K. K. Hauptstadt Prag. Prag, 1793.
7. Berigt van de werkzaamheden der algemeene Commissie van het Departement Holland, in het beramen van eene nieuwe Armen-inrigting, enz. 's Hage, 1806.
8. Berigten wegens de inrichtingen voor de Armen te Hamburg; gevende een denkbeeld van hetgeen met zulk een uitnemend gevolg aldaar is in het werk gesteld, ten einde de bedelarij uit te roeijen, enz. Uit het Fransch. Rotterdam, 1804.
9. BERTUCH, (F. I.) Allgemeine Theorie des Armenwesens. Weimar, 1796.
10. Bijdragen tot den tegenwoordigen staat van het Armenbestuur binnen dit Gemeenebest, behelzende de verbeteringen daarin te Monnickendam gemaakt, benevens het verhaal van de oprigting en den staat der Armenfabriek aldaar, met eenige aanmerkingen. Monnickendam, 1805.

11. VAN DEN BOSCH, (J.) Verhandeling over de mogelijkheid, de beste wijze van invoering, en de belangrijke voordeelen eener algemeene Armen-inrigting in het Rijk der Nederlanden, door het vestigen eener Landbouwende Kolonie in deszelfs Noordelijk gedeelte. *Amst.* 1818.
——— zie KEVERBERG, No. 68.

12. VAN DER BORCH, (B.) Dissert. Inaug. De iure pauperum. *Traject. ad Rhenum*, 1762. 4to.

13. DE BOURMARD, (M.) Quels seroient les moyens compatibles avec les bonnes moeurs d'assurer la conservation des Batards, et d'en tirer une plus grande utilité pour *l'État?* *Paris*, 1788.

14. BURN (R.) The History of the Poor-Laws. *London*, 1767.

15. BURKARD, Ueber das Armenwesen im Fürstenthum Bamberg. Zwey gekrönte Preisschrifte von FR. BURKARD und P. ZIEGLER. *Bamb.* 1790. 8to.

16. BÜSCH, (J. G.) Schriften über das Armenwesen, mit den nöthigen Erläuterungen. *Hamburg*, 1792.

17. CASPARSON, (W. I. C. G.) Preisschrift zur Verhütung des Bettelns in einer Haupt- und Residenzstadt. *Cassel*, 1786.

18. CHAMOUSSET, Vues d'un Citoyen sur la conservation des enfans, et une destination avantageuse des enfans trouvés. 2 T. *Paris*, 1756.

19. COLQUHOUN, upon the indigents and indigence. *London*, 1807.

20. Comptes généraux des hospitaux, hospices-civils, enfans abandonnés, secours à domicile et direction des nourrices de la ville de Paris. *Paris*, 1805. 4to.

21. De Constitutie wegens het Armen-bestuur overwogen, overwogen in eene voordragt aan de eerste Kamer van het Vertegenwoordigend Ligchaam des Bataafschen Volks, door de Burgers W. DE VOS (*enz. enz.*) *Amsterdam*, 1798.

22. CRUMPE, (S.) über die besten mittel, dem Volke Arbeit und Verdienst zu verschaffen; aus dem Engl. *Leipz.* 1796.

23. DRUMAN, (H. P.) Betrachtungen über öffentliche Armenanstalten, worin der Nutzen derselben, und die pflicht einer ordentlichen Beytrage gezeigt wird. *Quedlimb.* 1782.

24. DUNCAN, (H.) An essay on the nature and advantages of Parish-Banks etc. *Edinb.* 1815.

25. DUPIN, Histoire de l'administration des Secours publics. *Paris*, 1821. (*).

26. EDEN, (MORTON) The State of the Poor, and history of the labouring classes in England, from the conquest to the present period. 3 vol. *London*, 1797. (Ook in het Fransch vertaald.)

27. Eenige berigten wegens de inrigting vóór de Armen te Hamburg. *Rotterdam* 1804.

28. Einige Worte über Armenpflege etc., geistlichen und weltlichen Vorstehern gewidmet. *Luzern*, 1817.

29. Einrichtungen und Anstalten in dem Hospice der Charité zu Paris. *Leipzig*, 1780.

30. EMMERMAN, (F. W.) Anleitung zur Einrichtung und Verwaltung der öffentlichen Armenanstalten. *Giessen*, 1814.

31. Examen impartial des nouvelles vues de Mons. R. OWEN et de ses établissemens à New-Lanark en Ecosse (etc.) *Paris*, 1821. [Zie hier boven, bl. 280, volg.]

32. FAUKEN, Entwurf zu einem allgemeinen Krankenhause. *Wien*, 1784.

33. FELLENBERG, (E.) Darstellung der Armen-Erziehungsanstalt in Hofwyl. *Aarau*, 1803.

34. FISCHER, (H. A. F.) Unschuldige Gedanken von piis causis. *Görlitz*, 1766.

35. FISCHER, (C. L.) Versuch einer Anleitung zur Armenpraxis. *Göttingen*, 1799.

36. FRIEDLÄNDER, (M.) Entwurf einer Geschichte der Armen und Armenanstalten. *Leipzig*, 1804.

37. FUNK, Versuch über das Armenwesen in Altona. *Alt.* 1808.

38. GANDERHEYDEN, (A. A.) in zijne Diss. Jurid. Inaug. de poena ergastuli, Cap. I. §. 4. *Gron.* 1806.

39. GARN, Vorschläge zur Errichtung einer öffentlichen Krankenpflege für Arme jedes Orts. *Wittenberg*, 1789. 4to.

40.

(*) Een zeer belangrijk werk, bijzonder voor de geschiedenis en den tegenwoordigen toestand van het geheele Armenwezen in *Frankrijk*. Ik had mij voorgesteld een breeder verslag er van te geven, doch heb het daartoe niet vroeg genoeg kunnen bekomen. — (Zie de *Star*, 1822, No. IV. uit het *Magaz. Encyclop.* Decemb. 1821.) H. W. T.

40. GARVE, (CHR.) Anhang einiger Betrachtungen über MACFARLAN'S Untersuchungen, die Armuth betreffend, und über den Gegenstand selbst, den sie behandeln, besonders über die Ursachen der Armuth, etc. *Leipz.* 1785.

41. GAUM, Practische Anleitung zu Armenpolizey-Einrichtungen. *Heidelb.* 1807.

42. GERSTACKER, Einzig zweckmäßige Methode, das Bettelwesen zu verbannen. *Leipz.* 1805.

43. GOLDBECK, (J. F.) Ueber die Erziehung der Waisenkinder, allen Fürsten gewidmet. *Hamburg*, 1784.

44. GRÜNER und HARTLEBEN. Zie Allgemeines Magazin.

45. GÜNTHER, (J. A.) Ueber Leibrenten, Witwencassen, und besonders die 1778 zu Hamburg errichtete algemeine Versorgungsanstalt. *Hamburg*, 1788.

46. ——— Nachricht über die Einrichtung der mit der Hamburger Armen-anstalt verbundenen Krankenbesuchanstalt. *Hamb.* 1793.

47. VAN HAEFTEN, (J.) Dissert. Jurid. Inaug. de Vagabundis. *Traj. ad Rhen.* 1775. 4to.

48. Handelingen van de algemeene Armen-commissie over het Departement Holland. *Den Haag*, 1805—1807, 3 deelen.

49. HANWAY, The tendencies of the Foundling-Hospital, attempting to preserve the lives of children, to continue the custom of matrimony, etc. *London*, 1760.

50. HACHBURG, (J. N.) Entwurf zu Erziehung der Waisen und Findlinge, *Wien*, 1785.

51. VAN DER HEIM, (G. J. H.) Dissert. Jurid. Inaug. de egenorum cura publica. *Lugd. Bat.* 1784. 4to.

52. HEINSE, (G. H.) über das mittel die Dürftigkeit abzuhelfen. *Leipz.* 1805.

53. HILTEBRANDTS, (J. L.) Irländische Preiss-Schrift, auf welche Weise alle Armen, Witwen und Waysen in jedem Land versorget, dem Umlauf der Bettler gesteuret und das Land von allem liederlichen Gesindel gereiniget werde, etc. *Franckf.* und *Leipz.* 1768.

54. Historisch Tafereel van de Hamburgsche instelling tot ondersteuning der Behoeftigen, voorkoming der verarming, en afschaffing der bedelarij. Uit het Hoogd. Twee Stukken, *Amsterdam* 1805.

55. v. HOOGENDORP, (G. K.) Missive over het Armenwezen, *Amsterdam*, 1805.

56.

55. V. HOGENDORP, (G. K.) Bijdragen voor de Huishouding van Staat. (*passim.*)
56. ———————— Zie *Iets voor de Armen.*
57. ———— (W.) Ontwerp eener onderlinge waarborging tegen hooge Broodprijzen, ten behoeve van den nijveren Arbeidsman, enz. *Amsterdam*, 1817.
58. Hoofdtrekken der Haagsche Armen-inrigting, 1805.
59. HOWARD, (J.) Geschichte der vornehmsten Lazarethe in Europa. — Eene Fransche vertaling van T. P. BERTIN. *Par.* 1821.
60. Iets over de ondoelmatigheid der voornaamste Weeshuizen in het voormalig Koningrijk Holland; benevens eene proeve van een plan ter betere verzorging en doelmatiger opvoeding der Arme-wezen. *Amsterdam*, 1811.
61. Iets over het Aalmoezeniers-Weeshuis te Amsterdam, en eenige bedenkingen over de Armoede, *Amsterdam*, 1815.
62. Iets voor de Armen, [door G. K. VAN HOGENDORP]. *Amsterdam*, 1799—1801. Zes stukjes.
63. Kan de Bedelarij langs de huizen geweerd en voorgekomen worden? enz. *Purmerend* 1815. gr. 8vo. — [Zie hier voren, *bladz.* 255. volgg.]
64. LE JEUNE, (J. C. W.) Geschiedkundige nasporingen omtrent den toestand der Armen, en de Bedelarij. *'s Gravenh.* 1816. ———— Dit *Magazijn*, *passim.*
65. DE DOMPIERRE DE JONQUIÈRES, Proeve over de inrigting en de werkzaamheden van een publiek Armenbestuur. — In dit *Magazijn*, IV. Deel, bl. 67. volg. — 97. volg. — 189. volg. en 223. volg. —— Zie ook II. D. bl. 309, volg. en IV. D. bl. 291.
66. DE KEVERBERG, (*le Baron*) Instructie aan de Maires enz. van de Provincie Antwerpen, nopens het uitreiken van onderstand, 1817. — Zie dit *Magazijn*, I. D. bl. 130 volg.
67. ———— Essai sur l'indigence dans la Flandre occidentale. *Gand*, 1819. 8vo.
68. ———— de la Colonie de Frederiks-oord et des moyens de subvenir aux besoins de l'indigence par le défrichement des terres vagues et incultes: traduction d'un Manuscrit du Général-major VAN DEN BOSCH — avec une préface du Traducteur. *ibid.* 1821.
69. KLEIN, (J. W.) über Armuth, Abstellung des Betteln und Versorgung der Armen. *Nördlingen*, 1792.

70. KRAUSE, (J. G.) Annalen der Sparkassen. *Breslau* 1821. — [Zie boven bl. 283.]
71. KRUG, (L.) die Armen-Assekuranz, das einzige mittel zur verbannung der Armuth. *Berlin*, 1810.
72. KÜFSTEIN, (F.) über den Nutzen der Arbeitsanstalten. *Wien* 1795, 2. aufl. *Wien* 1802, 1807.
73. DE LABORDE, (A.) Plan d'éducation pour les enfans pauvres, d'après les deux methodes combinées du Doct. BELL et M. LANCASTER. — Nederd. Vertaling, door Mr. C. VOLLENHOVEN. *Haarlem* 1818.
74. LAUTERBACH, Diss. de domiciliis pauperum, (*von Hospitälern*) *Tub.* 1676. 4to.
75. LAWÄTZ, (I. FD.) Ueber die Sorge des Staats für seine Armen und Hülfsbedürftigen. *Altona* 1815. [Zie hier boven, bl. 271 volg.]
76. VAN LEYDEN VAN WESTBARENDRECHT. Zie Opgave No. 98.
77. LOTZ, (I. F.) Ideen über öffentliche Arbeitshäuser. *Hildburgh.*, 1810.
78. MACFARLAN, (J.) Untersüchung über die Armuth; die Ursachen derselben, und die mittel ihr abzuhelfen; aus dem Engl. übers. mit anmerkungen von GARVE, *Leipz.* 1785.
78†. MACNAB, Zie Examen impartial, No. 131.
79. Magazin für Armenhülfe, Industrie-anstalten und Dienstboten-wesen. *Wien* 1805.
80. Magazijn voor het Armenwezen in het Koningrijk der Vereenigde Nederlanden, V Deelen. *Leyden* 1817—1821.
81. MALTHUS, (T. R.) Essai sur le principe de population, trad. de l'Anglais, par PRÉVOST. *Genève* 1809. 3 vol.
82. Mangel des Daseyns wirksamer Maassregeln in Böhmen zur Verstopfung der Quelle der Armuth. *Leipz.* 1801.
83. MASSIC, (J.) Observation, concerning the Foundling Hospital. *London* 1759. 4to.
84. MEISNER, (K. F.) Zwey Abhandlungen über die Frage: „ob Findel-Hospitäler oder Häuser, einem Lande wirklich nützlich oder nachtheilig sind?" *Götting.* 1779.
85. MESSCHAERT, (N.) Proeve tot wering der Bedelarij in Rotterdam, *Rotterd.* 1817.
86. MODDERMAN, (A.) Dissert. Jurid. Inaug. de Pauperibus. *Groning.* 1817.
87. MÜLLER, Dissert. quid justum sit circa curam pauperum. *Goettingae*, 1749.

88.

88. Nachricht von der Verfassung der Armen im Fürstenthum Anhalt-Dessau. *Leipz.* 1789.

89. Nachricht von der neuen Einrichtung bey Verpflegung der Waisen in den Herz. Weimarischen Ländern. *Weim.* 1785.

90. Nachricht von der Verfassung der Berliner Gesellschaft zur Rettung der in ihren Gewerben zurückgekommenen Bürger. *Berlin* 1797. 4to.

91. Neuester Zustand der vorzüglichern Spitäler und Armenanstalten (etc.) von Dr. G. M. ANDREE, 2 Bde. *Leipzig* 1810, 1811.

92. NIEMANN, (A.) Ueber den Grundsätz der Armenpflege. *Kiel* 1795.

93. ——— Blätter fur Polizey und Cultur. 1810.

94. NIEUWENHUYS, (C. J.) Proeve eener Geneeskundige Topographie der Stad Amsterdam. IVde Deel 1820. [Zie boven, bl. 430 volgg.]

95. VON NOSTIZ, (J. K.) Ueber Armen-Versorgungs-Anstalten in Dörfern. *Görlitz* 1801.

96. VON OERTZEN, (G. D.) Einige Vorschläge zur Abstellung der Betteley. *Neubrandenb.* 1796.

97. Ontwerp tot verbetering van den toestand der Noodlijdenden, Gevangenen, Bedelaars enz. *Amsterd.* 1818.

98. Opgave van wetten en verordeningen in Engeland omtrent het Armen-wezen gemaakt, — getrokken uit het werk van RUGGLES, met aanmerkingen door VAN LEYDEN VAN WESTBARENDRECHT. *Haarlem* 1804.

98*. OWEN. Zie Examen *etc.* boven No. 51.

99. PENEVEYRE, Mémoire sur cette question: quel serait le meilleur moyen de soulager l'indigence, sans favoriser la paresse? *Neufchat.* 1801.

100. PERRENOUD, (P. F.) Verhandeling op de prijsvraag: welke zijn de beste middelen, waardoor armenkassen in dit gewest omtrent de bedelarij kunnen ontlast worden? In de Nieuwe Verh. van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen. *Middelb.* 1809. I. Deel.

101. PESSELIER, Pensées d'un bon citoyen sur les besoins, les droits, et les devoirs des vrais Pauvres. *Paris* 1765.

102. Pfleghaus armer Kranken. *Strasburg* 1780. 4to.

103. The Philanthropist. [Engelsch Tijdschrift. — Zie dit Mag. I Deel, bl. 261, 360.]

[illegible]

[illegible] Schleswig-Holsteinischen patriotischen Gesellschaft. [illegible]

[illegible]

[illegible] A short account of the Limburg Savings-Bank. [illegible]

[illegible]

[illegible] Some account of the [illegible] House of Industry, [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] The justice of the poor and the sufficiency of the present system of poor Laws. Lond. [illegible]

[illegible] The rise and progress of the Foundling-Hospital: and the reasons for putting a stop to the general reception of children. [illegible]

[illegible]

[illegible] Traité touchant la suppression de la Mendicité et l'administration des pauvres dans la Ville d'Anvers. [illegible]

151. TYDEMAN, (H. W.) — Dit *Magazijn*, en No. 162 (*).
152. Ueber das Recht des Staats, milde Stiftungen abzuändern. *Nürnberg*, 1799.
153. Ueber die Armuth, Betteley und Wohlthätigkeit, *Basel*, 1780.
154. Ueber die Erleichterung der Noth der Armen durch wohlfeile nahrungsmittel, etc. Aus dem Engl. übers. *Bresl.* 1805.
155. Ueber Gebrechliche, mit einiger Hinsicht auf ihr Befinden in Armenhäusern. *Meiszen*, 1798.
156. Ueber Invalidenhäuser und Betteley. *Berlin*, 1788.
157. Unterricht zur Bereitung der Rumfordische öconomischen Suppe, und von den Mitteln sie einzuführen. *Leipzig*, 1802. Neue aufl. 1805. 4to.
158. Untersuchung der Ursachen der Verarmung. *Meiningen*, 1792.
159. V. VANGEROW, (W. G.) Entwurf zur vervollständigung der Einrichtung des Armenwesens in Allgemeinen, (etc.) *Magdeb.* 1818. — Zie hier boven, bl. 277 volg.
160. VASCO, (J. B.) Sur les causes de la mendicité, et sur les moyens de la supprimer. *Turin*, 1790.
161. Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, VII Deel. *Middelb.* 1780. — Behelzende Antwoorden op de vrage: „ Hoedanige is de wijze, om de armen, zoo binnen de Steden, als op het platte Land van het Vereenigde Nederland, en in het bijzonder van Zeeland, te ondersteunen en bestendig aan den kost te helpen; welke voor de Diakonijen en Armen-middelen min bezwaarende, voor de Armen zelven nuttiger, en voor de Burgerlijke Maatschappije, waarvan zij leden zijn, voordeeliger is, dan die wijze van bedeelinge, welke, nu bijna alom, plaats heeft?" Door J. HARGER, bl. 1—138, en N. H. VAN CHARANTE, bl. 139—200.
161*. Nieuwe —— Zie PERRENOUD, No. 100.

162.

(*) Ook mijne Verhandelingen *over het nut of de schade van het gebruik van Werktuigen in de Fabrijken in ons Vaderland* (Natuurk. Verhand. van de Holl. Maatsch. der Wetensch. te Haarlem, X D. I St. 1820) en *over den voor- of nadeeligen invloed der Gilden* (Nieuwe Verhandel. van het Zeeuwsch Genootsch. van Wetensch. IV. D. I St. 1821) behooren tot dit onderwerp.

162. Verhandelingen over de vraag: Kan de Armoede, waaronder eenige Staten van *Europa* thans gedrukt worden, inderdaad met grond worden toegeschreven aan eene te groote bevolking, in evenredigheid der middelen van bestaan? zoo ja, welke zijn dan de meest doelmatige, en met zedelijke grondbeginselen, zoo wel als met eene beredeneerde Staatkunde overeenstemmende middelen, om den voortgang der bevolking te beperken, wanneer de middelen van bestaan voor alle Ingezetenen ontoereikend zijn? Door R. SCHERENBERG en Mr. H. W. TYDEMAN, — K. H. RAU, — en FR. Graaf V. SKARBEK. — (*Wijsgeerige* Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem. I D. 2 St.) *Haarlem* 1821.

163. Versuch einer Beantwortung der Frage: handelt der Staat klug, wenn er sich seines Rechts, milde Stiftungen abzuändern, bedient? *Nürnberg*, 1799.

164. VILAIN, Mémoire sur les moyens de corriger les Malfaiteurs et Fainéans, à leur propre avantage, et *de les* rendre utiles à l'Etat. *Gent* 1775.

165. VISSER (H. W. C. A.) Redevoering over het lot der Armen, en de middelen, welke in onzen kring liggen, om de armoede te weren en maatschappelijk en *burgerlijk* geluk te beverderen. *Sneek* 1818.

166. DE VRIES, (JERONIMO) — Zie dit *Magaz.* II *D.* bl. 153. volg.

167. VOGHT, (C.) Ueber Hamburgs Armenwesen, aus dem Engl. übers. VON ESCHENBURG. *Lüneburg*, 1798.

168. 169. VOLLENHOVEN, (C. en J. J.) Zie dit *Magazijn*, *passim*; ook No. 73, en bl. 286, volg.

170. VOSS, die kleine Vorrathskammer für alle die sich zur Zeit des Theurungs und Mangels ehrlich zu ernähren wünschen. *Elberf.* 1817.

171. De Vraag: kan de bedelarij langs de huizen *geweerd en* voorgekomen worden? uit de ondervinding beantwoord, door de Commissie van Weldadigheid te Purmerende. *Purmer.* 1815.

172. WAGEMANN, (L. G.) Magazin für Industrie und Armenpflege. 6 Bde. *Göttingen*, 1788—1802.

173. ———————— Materialien für Armenpfleger und Armenfreunde, aus der Erfahrung gesammelt. *ibid.* 1794.

174. WEBER, (F. B.) Staatswirthschaftlicher Versuch über das Armenwesen. *Göttingen* 1807.

175. Wie schützte sich *Elberfeld* durch seinen Bürgersinn für Brodmangel? *Elberf.* 1817.
176. Wilke, (F. W.) über Entstehung, Behandlung und Erwehrung der Armuth. *Halle*, 1792.
177. Ziegler. Zie Burkard, No. 15.
178. Zufällige Gedanken von Zucht- und Arbeitshäusern. *Augsburg*, 1782.

Onder het afdrukken van dit blad, krijg ik den *Oster-Mess-Catalog* van 1822 te zien, en vind aldaar wederom verscheiden werken, die voor het Armen-wezen van belang kunnen zijn. B. v. een *nachträchlicher Bericht über das Armenwesen in den Herzogth. Schleswig und Holstein. Altona.* (Zie de lijst No. 133.) — Dr. J. G. B. Härlin's, *genannt* Tritschler, *Darstellung der zu unserer Zeit hauptsächlich mitwirkenden Ursachen der Verarmung und der zweckmäss. Vorbeugungs-mittel derselben. Stuttgardt.* — J. D. Lawätz (zie bov. No. 75 en bladz. 271 volg.) *über Armen-Colonien*, Altona; en F. K. Ziegler, *einige allgemeine Gedanken über die in den Herzogth. Schlesw. Holstein zunehmende Armuth, deren Quellen, und die Mittel dem weitern Fortschreiten derselben zu begegnen. Mit Beziehung auf des Hernn* Lawätz *Vorschlag, Armen-Colonien zu gründen.* Ald. — Ook vind ik in het *Edinb. Rev.* No. LXXI. October 1821, drie nieuwe geschriften over de Engelsche Armen-taxen en derzelver gewenschte vermindering; waarover thans in *Engeland* zeer veel geschreven wordt; en waardoor dat Tijdschrift, en het *Quarterly Review*, op den duur voor het Armenwezen belangrijk zijn. Doch het is niet mogelijk, alles aan te vullen, — nog minder, bij te houden, daar ik deze lijst en dit

dit stuk hier moet besluiten. Ik laat hier dus volgen, eene aanwijzing van plaatsen, over wier Armen-wezen, en van eenige Hoofd-onderwerpen, waarover, bij de Schrijvers, op de lijst voorkomende, bepaaldelijk gehandeld wordt. *Armoede* in 't algemeen, *Armen-inrigtingen*, *Bedelarij*, enz. behoefden geen onderscheidene aanwijzing.

SLOT.

SLOT VAN DIT TIJDSCHRIFT.

Het is eene geheel verschillende aandoening, waarmede een Schrijver, na het voleindigen van eenig groot en moeijelijk werk, waardoor hij vertrouwt de wetenschap uitgebreid of der menschheid dienst gedaan, of ook wel zijnen roem gevestigd te hebben, de pen uit de hand legt; min of meer zich streelend in het denkbeeld: *Exegi monumentum aere perennius!* — of, wanneer de Redacteur van een Tijdschrift, na hetzelve eenige jaren met moeite aan den gang gehouden, en eindelijk besloten te hebben om het op te geven, de laatste hand er aan legt en van zijne Lezers afscheid neemt: — vooral, wanneer deze, (gelijk ik beken dat mijn geval is,) geenszins ontveinzen kan, dat noch het bereiken van zijn voorgesteld oogmerk, noch gebrek aan stof, maar velerlei teleurstelling van elders en hindernis bij hem zelven, hem daartoe heeft moeten doen besluiten.

Niet, echter, als of het Publiek ons geheel verlaten had. In tegendeel, de kosten der uitgave konden goedgemaakt worden: hetgene in den naauwen omvang van het terrein onzer Moedertaal, en bij een werk, dat voor het groot Publiek niet *amusant* is, niet altijd het geval is; en het werk van den beginne af aan, het uiterste was geweest, dat wij zoo wel, die onzen tijd en moeite er gaarn voor over hadden, als de belangelooze Uitgever, die er zijne moeite en onkosten aan wagde, ons hadden durven voorstellen. —

 Maar

Maar wij hadden de Uitgevers beloofd, alle twee of drie maanden geregeld een stukje ter uitgave gereed te hebben: dit kostte mij te veel moeite; daar de bijdragen en berigten niet altijd overvloedig inkwamen; en, hoe gewigtig ik ook het onderwerp beschouwe, en hartelijk belang er in stelle, nogtans, in den grooten omvang der Politische Wetenschap, welke, met de Regtsgeleerdheid, tot mijn beroep alhier behoort, en bij mijne Akademische en andere letterkundige betrekkingen, het mij niet mogelijk was, zelf genoeg er op uit te zijn, om voorraad voor dit Tijdschrift te vergaderen, op alle Armen-inrigtingen of berigten daarvan te letten, of zelfs aan de ingezonden bijdragen datgene te doen, wat tot eene voldoende redactie vereischt wierd.

Ik had derhalve, zelfs vóór dat eene nieuwe uitbreiding van mijnen werkkring, mij aanleiding gegeven had om het éénig onderwerp van *dit* Tijdschrift, tot afdeeling te maken van een ander, (waar over *straks*), reeds bij mij zelve besloten, om met dit Vijfde Deel dit Tijdschrift te eindigen; met dankzegging aan hun, die door de blijken van hunne goedkeuring en belangstelling, en die door het leveren van bijdragen, mij — en aan hun, die door het aankoopen van dit werk, den Uitgever — bemoedigd en in staat gesteld hadden, om er deze vijf jaren lang mede voort te gaan. — Te eindigen, niet slechts met den droevigen troost van, terwijl er van Staatswege niet al voor het Armenwezen gedaan was, wat (mijns inziens) wel konde en behoorde, te kunnen zeggen: *Dixi, et salvavi animam meam!* — maar met de hoop van niet geheel vruchteloos gewerkt te hebben; noch, gedurende deze vijf jaren, bijzonder ook, ten opzigte der inrigtingen der *Spaarbanken* hier te Lande; noch voor het toekomende, door de beschrijvin-

vingen van onderscheidene armen-inrigtingen, de denkbeelden ten opzigte der Armen-verzorging, en den aandrang op eene algemeene, alles overziende, en in één groot verband beschouwende Staats-zorg voor het Armen-wezen. — En ik kon te geruster eindigen, terwijl er nu eene Staats-Commissie voor het Armenwezen benoemd was, op wier Doorluchtig Hoofd en waardige Medeleden, wij, zoo wel wat kunde en doorzigt, als goeden wil en werkzaamheid betreft, volkomen mogen vertrouwen, en ons vleijen, dat eerlang aan allen billijken wensch, nopens de inrigting van het Armenwezen in ons Vaderland en de Staatszorg daarvoor, voldaan zal worden.

Het is mij echter dubbel aangenaam, dat, het opgeven van deze mijne meer beperkte taak, met geene vermindering, maar veel eer uitbreiding van (zoo ik hoop en trachte) nuttige werkzaamheid, gepaard gaat; en ik zal dit, indien ik het geluk heb van er eenigzins in te slagen, als de beste belooning voor mijne aan dit *Magazijn* besteede moeite beschouwen. Bij voorraad bespaart het mij reeds, bij dit sluiten van het Magazijn, de schande van al wat maar *défaite* zweemt, en de smart van het afscheid; — of liever, het bespaart mij het afscheid zelf, — alzoo ik slechts de geëerde Lezers en Medearbeiders van dit Magazijn te noodigen heb, om met mij in eene ruimer en aangenamer inrigting over te gaan; daar ik aan hun in de eerste plaats het volgend *Berigt van een nieuw Tijdschrift* aanbiede.

Van eenen conſtitutionelen Staat, — dat is, alwaar ſtaatkundige maatregelen van algemeen en blijvend belang, vastgeſteld worden met gemeen overleg van het Gouvernement en de Vertegenwoordigers der Natie, — is algemeene kennis van den waren toeſtand van den Staat in alle deszelfs deelen, de zekerſte waarborg. Deze toch onderſtelt, en verwekt op hare beurt op nieuw, belangſtelling in de publicke zaak, bij goede en bezadigde burgers; bevestigt hunne gehechtheid aan en verder vertrouwen op eene weldadige en vaderlijke regering, en ſluit den weg aan de valſche voorſtellingen en verkeerde beoordeelingen van kwaadwilligen of onkundigen.

Tot nog toe is er onder ons te weinige of *niet* de regte deelneming in den toeſtand en de ware belangen van ons Vaderland geweest, en heeft het *ook* veelal aan de gelegenheid ontbroken, om de regte kennis te verwerven. Die onverſchilligheid, dunkt mij, dat langzamerhand verdwijnt, en meer en meer verdwijnen zal, naarmate de Staat in deszelfs inrigtingen zich meer en meer ontwikkelt en bevestigt, en men er dus meer prijs op ſtellen gaat, tot zulk een' Staat te behooren. Maar zoo veel te meer noodzakelijk is het, dat ook de andere oorzaak, het gebrek aan gelegenheid, om echte en volledige kennis te bekomen, te gelijker tijd ophoude. Dit gebrek ontſtond, naar mij dunkt, uit eene dubbele oorzaak. Trotſche of vreesachtige geheimhouding — en gebrek aan eene bepaalde inrigting, tot verzameling van de opgaven die er nog waren, en al-

waar

waar men zelf de berigten en opgaven die men had, ten algemeenen nutte kon mededeelen. — Nopens de eerstgemelde, kan ik mij geheel gedragen aan het getuigenis en het oordeel van een algemeen bekend en geacht Staatsman en Schrijver, den tegenwoordigen Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal (*): — Om het andere te doen ophouden, wenschte ik zelf iets bij te dragen.

Sedert ik het geluk mogt genieten, de bijzondere lessen van den grondlegger van de Statistiek onzes Vaderlands, den beroemden KLUIT, (gedurende den tijd zijner remotie als openbaar Hoogleeraar) bij te wonen, en daarna een mijner eerste letterkundige werken bestond in de vertaling en aanvulling (bijzonder met opzigt op ons Vaderland) van de *Theorie der Statistiek* van den grooten A. L. VON SCHLÖZER (†), heb ik steeds aan die wetenschap en de daarop berustende Staathuishoudkunde, zoo veel tijd en vlijt besteed, als andere bezigheden en hoofdwerkzaamheden van mijn ambt eenigzins toelieten. — Thans zelf als Leeraar in die vakken aan de Leidsche Hoogeschool hebbende moeten optreden, wenschte ik mijne verzamelingen aan te vullen en mijne kundigheden uit te breiden; niet slechts om mijnent wil, of zelfs om deze Hoogeschool alleen, maar om die tevens te doen strekken voor de studerende jeugd in het algemeen (de hoop van het volgend geslacht), en voor elk die er gebruik van zal willen maken.

Ik

(*) Zie METELERKAMP, *Toestand van Nederland*, I D. bl. 11, 12, 13, 14, 15, 79, 120, 121.

(†) Te *Groningen*, bij W. WOUTERS, 1807. Nieuwe uitgave, 1813.

[illegible]

[illegible] 13

